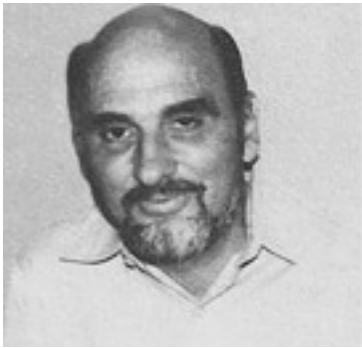

Dinu Pillat, fiul poetului Ion Pillat şi al pictoriţei Maria Pillat-Brateş, s-a născut pe 19 noiembrie 1921 la Bucureşti. A făcut clasele primare la Şcoala Clemenţa, continuându-şi studiile la Liceul Spiru Haret din Bucureşti, în a cărui revistă, *Vlăstarul*, a debutat cu proze lirice şi critică literară. Între 1940 şi 1944 a urmat cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie din Bucureşti, unde a cunoscut-o pe viitoarea lui soţie, Cornelia (Nelli) Filipescu. După absolvirea facultăţii a devenit asistentul profesorului G. Călinescu la Catedra de istorie a literaturii române moderne. Şi-a susţinut teza de doctorat, sub îndrumarea lui G. Călinescu, în 1947, cu studiile *Romanul de senzaţie în literatura română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea* şi *Contribuţiuni la biografia lui Ion Pillat.* În acelaşi an, în urma unei restructurări pe criterii politice, a fost îndepărtat de la catedră. Între 1950 şi 1956 a lucrat pe un post de casier şi apoi de pontator la cooperativa de praf de sânge Muntenia. În toamna lui 1956, G. Călinescu a reuşit să-l aducă la Institutul de Istorie Literară şi Folclor, al cărui director devenise, pe un post de cercetător. Arestat de Securitate în primăvara lui 1959, este anchetat şi inculpat în aşa-numitul „proces al intelectualilor“, în lotul Noica–Pillat; i se dă o condamnare de 25 de ani muncă silnică şi 10 ani degradare civică pentru „crima de uneltire împotriva ordinii sociale“, unul dintre principalele capete de acuzare fiind romanul *Aşteptând ceasul de apoi*, elaborat în mai multe etape (1943–1944, 1948, 1948–1955), dat spre lectură unor cunoscuţi, inculpaţi şi ei în proces (pierdut în arhivele Securităţii, romanul a fost redescoperit după 50 de ani, fiind publicat în 2010). Eliberat din închisoare în 1964, în urma amnistiei generale a deţinuţilor politici, e reîncadrat în acelaşi an la institutul condus de G. Călinescu. În 1975, în urma unei noi restructurări pe criterii politice, este dat afară şi retrogradat pe un post de documentarist la Biblioteca Centrală Universitară. Bolnav de cancer, moare pe 5 decembrie 1975.

Scrieri publicate. Romane: *Tinereţe ciudată* (Ed. Modernă, Bucureşti, 1943), *Moartea cotidiană* (Ed. Vatra, Bucureşti, 1946; ed. a II-a, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979); aceste două romane, împreună cu *Jurnalul unui adolescent*, au apărut ulterior într-un singur volum, sub titlul *Tinereţe ciudată* (Ed. Minerva, Bucureşti, 1984); *Aşteptând ceasul de apoi* (Ed. Humanitas, Bucureşti, 2010). Studii şi monografii: *Mozaic istorico-literar* (EPL, Bucureşti, 1969; ed. a II-a, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1971), *Ion Barbu* (Ed. Tineretului, Bucureşti, 1969; ed. a II-a, Ed. Minerva, Bucureşti, 1982), *Dostoievski în conştiinţa literară românească* (Cartea Românească, Bucureşti, 1976), *Itinerarii istorico-literare*, ed. de George Muntean (Ed. Minerva, Bucureşti, 1978).

Ediţie îngrijită şi note de
Monica Pillat

Prefață și Dosar de referințe critice de
George Ardeleanu

Prefaţă
Existenţa captivă
(de la iluzie la realitate)

„Fiecare din noi este condamnat de obicei să rămână în cămaşa de forţă a propriei sale structuri stilistice.“

Dinu Pillat[1]

Recunosc: parcurgând în ultimul timp, alternativ, prozele lui Dinu Pillat şi istoria receptării acestora, am fost (şi sunt încă!) marcat de ceea ce s-ar putea numi „anxietatea influenţei“ (se înţelege, folosesc celebra sintagmă a lui Harold Bloom cu alt sens decât cel conferit de autorul ei). Citisem iniţial prozele, apoi cronicile, recenziile şi articolele care aveau să compună dosarul de referinţe critice ale acestei ediţii, apoi din nou prozele… Rând pe rând, impresiile, intuiţiile, ideile, „revelaţiile“ mele, aveam să constat, fuseseră formulate înaintea mea de alţii. O constatare însoţită de senzaţia neputinţei de a mai fi original, de a mai spune ceva cu adevărat nou. Dacă n-ar fi ridicol, aş putea vorbi de un „plagiat prin anticipare“…

Cum înţelegem o anxietate? – se întreabă criticul şi teoreticianul american. *Fiind noi înşine anxioşi*, este răspunsul. Iar continuarea este absolut fermecătoare: *Orice cititor profund este un Idiot Întrebător*.[2] Din mijlocul „anxietăţii“ mele – şi fără să părăsesc nici o clipă postura Idiotului Întrebător – voi spune pentru început că, dintre cronicile scrise „la cald“ despre ediţia din 1943 a romanului *Tinereţe ciudată* (apărut la Ed. Modernă în luna septembrie a anului respectiv), cea care conţine, în opinia mea, cea mai subtilă intuiţie privind destinul literar al lui Dinu Pillat este semnată de Octav Şuluţiu şi publicată în nr. 1/1944 al *Revistei Fundaţiilor Regale*. Octav Şuluţiu, el însuşi romancier, critic ori teoretician al autenticităţii, vede în autorul *Tinereţii ciudate* un viitor critic, observator nu numai al spectacolului existenţei, ci şi al spectacolului literaturii (v. Dosar de referinţe critice).

Nu e vorba aici despre „ratarea cât mai multor genuri“ ca „garanţie de comprehensibilitate“ despre care vorbeşte G. Călinescu în „Tehnica criticii şi a istoriei literare“ (1938). Nu mă voi referi nici la „conformaţia abstractă şi geometrică a expresiei“ despre care vorbeşte Şuluţiu în cronica sa şi nici la… confirmarea profeţiei sale. Am în vedere, în schimb, în primul rând faptul că încă de la începuturi exerciţiul beletristic şi exerciţiul critic sunt în cazul lui Dinu Pillat convergente şi simultane. Prozele sale din *Vlăstarul*, *Perspective*, *Albatros* ori *Democraţia* sunt sincrone cu eseurile, recenziile ori sintezele din aceleaşi *Vlăstarul*, *Albatros* şi *Democraţia*, dar şi din *Universul literar, Preocupări literare*, *Revista Fundaţiilor Regale* ori *Jurnalul literar*.

Cele câteva sinteze despre evoluţia nuvelei sau a romanului, nu numai românesc, ci şi european (în special „Note despre romanul modern“ publicat în nr. 7/1943 al *Revistei Fundaţiilor Regale* şi „Romanul românesc şi influenţa rusească“ apărut în nr. 2/duminică, 15 oct. 1944 al revistei *Democraţia*) conţin indici ai decriptării creaţiilor sale epice, „semnale“ ale propriei poetici romaneşti. De pildă, „Note despre romanul modern“ – veritabil curs scurt de istorie a romanului european de la *Gargantua şi Pantagruel*, *Don Quijote* şi *Robinson Crusoe* până la *À la recherche du temps perdu* al lui Marcel Proust, *Les faux-monnayeurs* al lui André Gide, *Point. Counterpoint* al lui Aldous Huxley ori

Zauberberg al lui Thomas Mann (personal, aş fi foarte încântat dacă orice student de azi de la Litere ar asimila acest „curs“ ţinut de… studentul la Litere Dinu Pillat) – este semnificativ nu numai pentru analiza principalelor momente ale evoluţiei genului, ci şi pentru modul de focalizare asupra acelor creaţii epice care „se trădează“ ca modele, ca şi pentru ordinea intrării paradigmelor romaneşti în „scena“ discursului teoretic al lui Dinu Pillat. Un exemplu: în topica acestui excurs istorico-teoretic, *realismul psihologic* (Stendhal, Flaubert, Dostoievski, Bourget, Proust, Gide, Huxley) este anterior *realismului social* (Balzac, Zola, Tolstoi), aşadar ordinea istorică este răsturnată. Faptul în sine deconspiră deja o opţiune. Dinu Pillat, aparţinând generaţiei ’45–’47 (alături de, în proză, Pavel Chihaia, Mihail Villara, Alexandru Vona, Emil Ivănescu, Marin Sârbulescu ş.a.), descinde – cum just observa Ov. S. Crohmălniceanu (v. Dosar de referinţe critice) – din „literatura autenticităţii“ şi „experienţei“ (Mircea Eliade, Anton Holban, Mihail Sebastian, M. Blecher, Constantin Fântâneru ş.a.). El va fi un romancier „ionic“ în toate textele sale, chiar cu propensiuni spre „corintic“ (în *Moartea cotidiană*). Un alt exemplu: vorbind despre romanul contemporan, el constată o tendinţă de „abstractizare şi cerebralizare“, caracterul „reflexiv“ al acestui nou tip de roman (de la *Zauberberg* de Thomas Mann la *Sparkenbroke* de Charles Morgan). Teoreticienii şi partizanii „autenticităţii“ şi ai „experienţialismului“ (concept formulat de Petru Comarnescu în articolul „Observaţii provizorii asupra mentalităţii tinerei generaţii“, publicat în revista *Azi*, anul I, nr. 2/aprilie 1932) sunt – se ştie – romancieri dublaţi de eseişti. O spune chiar Dinu Pillat într-o altă sinteză excelentă, „Dilemele de creaţie ale romanului în conştiinţa noastră estetică dintre cele două războaie mondiale“, publicat în volumul *Mozaic istorico-literar*3, sinteză asupra căreia voi mai reveni.

Mircea Eliade, ca să dau un singur exemplu, în „Prezentarea unui roman indirect“ din volumul *Şantier* (1935) este de părere că „orice se întâmplă în viaţă poate constitui un roman. Şi în viaţă nu se întâmplă numai amoruri, căsătorii sau adultere; se întâmplă şi ratări, entuziasme, filozofii, morţi sufleteşti, aventuri fantastice“4. El respinge „epicul pur“ ca pe o „prostie“ şi precizează că marile creaţii romaneşti oglindesc şi trebuie să oglindească o epocă nu numai sub „aspectul ei social“, ci şi sub „aspectul ei teoretic“. „Teoria“ însă trebuie să fie difuză în întreaga substanţă a romanului.5 Autenticitatea însăşi, „departe de a trăda o atitudine antimetafizică, exprimă o puternică sete ontologică de cunoaştere a realului“6. Teoriile lui Camil Petrescu, Mihail Sebastian ori Octav Şuluţiu merg în aceeaşi direcţie. „Experienţialismul“ nu înseamnă – cum crede chiar creatorul acestui concept, Petru Comarnescu – ignorarea „teoriilor“ şi „principiilor“, ci doar negarea schemelor abstracte care eludează experienţele autentice. Unde are el dreptate este în chiar definirea experienţialismului ca „accentuare a experienţei umane drept cea mai temeinică metodă de a ajunge la adevărul existenţei, la bunătatea vieţii şi la fecunditatea artistică“ şi ca „o categorie de înţelegere şi mânuire a realităţii“, putând avea „o coloratură magică, mistică, religioasă sau vitalistă, după preferinţele celor ce-şi propun să-l actualizeze“. De asemenea, în identificarea unor modele ale „experienţialiştilor“ epocii sale: Nietzsche, Dostoievski, André Gide, Unamuno, Papini.7

Revenind la Dinu Pillat, vocaţia sa de critic poate fi identificată şi cu ajutorul „imponderabilelor“ teoretice difuzate în corpul romanelor sale. De pildă, vocaţia sa pentru metadiscursul epic, asupra căruia voi reveni în analiza textelor.

În fine, tot în această ecuaţie a relaţiilor dintre critică şi creaţie aş înscrie obsesia lui Dinu Pillat pentru rescrierea textelor sale, pentru reelaborări, pentru „revizitări“. Există la el o permanentă nelinişte în acest sens, o repetabilă „angoasă“ care nu poate fi pusă decât în relaţie cu o acută conştiinţă critică. Are perfectă dreptate G. Călinescu în „Critică şi

creaţie“ (1958) când afirmă că „după ce o operă a fost sfârşită, un creator nu e liniştit, chiar când reacţiunile imediate ale opiniei publice sunt favorabile. Un artist are un fond de nelinişte care corectează infatuarea, însetat a verifica îndelung viabilitatea operei sale şi a găsi el însuşi o perspectivă obiectivă asupra subiectului său. Un mijloc serios în acest scop este recitirea peste mulţi ani, când ne-am înstrăinat de operă prin distanţă şi evoluţie. Citirea tardivă ne revelă sau frumuseţi de care ne mirăm că sunt produse de noi, sau iritabile stângăcii“8. Mi se va obiecta, poate, că nu numai scriitorii critici îşi rescriu textele. Răspunsul meu este că în cazul scriitorilor cu conştiinţă critică revenirile se înscriu într-un „sistem“ al operei.

Atât *Jurnalul unui adolescent* (1941), cât şi cele trei romane (*Tinereţe ciudată* – 1943, *Moartea cotidiană* – 1946 şi *Aşteptând ceasul de apoi* – 2010) au fost supuse unuia sau mai multor „straturi“ de intervenţii. *Jurnalul unui adolescent*, redactat – după cum precizează Monica Pillat în „Nota asupra ediţiei“ – în august 1940 şi definitivat în ianuarie 1941, a fost publicat în foileton în nr. 1–7, 10 martie–15 iunie 1941 ale revistei *Albatros* (capitolele I–III în nr. 1/10 martie 1941, pp. 2–4, capitolele IV–VI în nr. 2/25 martie 1941, pp. 2, 4 , capitolele VII–X în nr. 3–4/10–25 aprilie 1941, p. 2, capitolele XI–XV în nr. 5–6/ 10–25 mai 1941, p. 2, capitolele XVI–XX în nr. 7/15 iunie 1941, p. 4). Faţă de versiunea din manuscrisul aflat în arhiva familiei, în versiunea publicată în *Albatros* apărea un capitol în plus (cel în care Sandu îşi invită colegii acasă pentru a dezbate un fragment din Biblie). În schimb, trei secvenţe din manuscris nu figurează în versiunea publicată (v. Nota asupra ediţiei).

Tinereţe ciudată cunoaşte un proces mai complex de rescriere, iar etapele acestui proces le putem identifica în primul rând în corespondenţa dintre Dinu şi Nelli Pillat publicată în volumul *Biruinţa unei iubiri* (Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008). Astfel, într-o scrisoare datată 8 iulie 1942 (Miorcani), Dinu îi mărturiseşte lui Nelli: „De trei săptămâni – de când sunt aici – am scris zi de zi la romanul meu, ajungând în sfârşit la capătul lui. De trei săptămâni trăiesc numai şi numai cu halucinaţiile personajelor mele şi cu povestea care le încrucişează destinul. De trei săptămâni dau viaţă unor ficţiuni, care se mişcă, vorbesc, se frământă şi pleacă capul înfrânte. De trei săptămâni stau la masa de scris de pe cerdac şi nu fac decât să le înregistrez viaţa. Romanul meu nu se inspiră după nici o întâmplare reală, după nici un personagiu real. […] Şi iată-mă la sfârşitul lungului drum.“ În aceeaşi scrisoare Dinu îi scrie lui Nelli că romanul a fost citit şi de părinţii săi, care au insistat să-l publice (v. şi scrisoarea lui Ion Pillat, datată 9 august 1942, ca şi fragmentul de jurnal, datat 5 august 1942, reproduse în Dosarul de referinţe critice). Această primă finalizare nu e în nici un caz… ultima, pentru că un an mai târziu, la 8 iulie 1943, Dinu îi scrie din nou iubitei sale: „Abia descins în singurătatea Miorcanilor, m-a şi apucat patima scrisului. Am descoperit cu surprindere cum o serie de scene şi de tipuri pe care nu le-am putut exprima anul trecut s-au cristalizat inconştient în mine, cerându-şi acum dreptul la viaţă.“ În fine, opt zile mai târziu o anunţă despre a doua finalizare a romanului: „[…] Iartă-mă că filozofez în halul acesta, însă acum câteva clipe mi-am lichidat definitiv romanul, revăzut în întregime cu optica critică a unui an de depărtare, retuşat şi amplificat într-un chip substanţial. Şi gândul simţea nevoia unei confesiuni, acum în pragul de încheiere a primei mele «experienţe» literare.“ Recapitulând, scrisorile datate 8 iulie 1942, 22 iulie 1942, 8 iulie 1943, 14 iulie 1943, 16 iulie 1943, 20 iulie 1943 şi 29 august 19439 (dintre care trei constituie răspunsurile Corneliei Pillat) pun în scenă astfel de metamorfoze.

Trei decenii mai târziu, după ieşirea din detenţie, Dinu Pillat va reveni prin câteva, nu foarte multe, intervenţii asupra romanului. Proba: modificările operate în creion pe unul

dintre exemplarele ediţiei din 1943, rămas în arhiva familiei. E vorba, mai ales, de sintagme sau fraze care vor fi eliminate, de suprimarea unor „tautologii“ narative (dacă le pot spune aşa), cu scopul creării unor spaţii mai largi de *indeterminare* (în sensul în care acest concept este folosit de un Roman Ingarden, de pildă) care să-l provoace pe cititor la o mai intensă cooperare cu textul, să-l scoată din acea stare de *docilitate* de care vorbea Virginia Woolf într-o conferinţă intitulată „Domnul Bennet şi doamna Brown“10 din 1924. Voi da câteva exemple.

> „Se îndreptă spre scrin, scoţând dintr-un sertar cutia unde îşi ţinea scrisorile. O luă pe aceea în care Sergiu îi propusese să o cunoască cu câteva luni în urmă. O reciti: *Domnişoară, / Este o noapte de primăvară…*“ [urmează scrisoarea lui Sergiu, *n.m. G.A.*] (*Tinereţe ciudată*, Ed. Modernă, 1943, pp. 30–31).
> „Se îndreptă spre scrin, scoţând dintr-un sertar cutia unde îşi ţinea scrisorile. O luă pe aceea în care Sergiu îi propusese să o cunoască cu câteva luni în urmă: *Domnişoară, / Este o noapte de primăvară…*“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 136)

> „Ciudat, până acum Manina nu cunoscuse iubirea decât din romanele citite şi din confidenţele prietenilor.“ (*Tinereţe ciudată*, 1943, p. 51)
> „Ciudat, Manina nu cunoscuse iubirea decât din romanele citite şi din confidenţele prietenilor“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 145)

> „Şi totuşi exista uneori în ea o stare de aşteptare vagă şi nelămurită care cerea parcă o împlinire.“ (*Tinereţe ciudată*, 1943, p. 51)
> „Şi totuşi exista uneori în ea o stare de aşteptare vagă care cerea o împlinire.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 146)

> „Întâlnise o fată, alături de care se simţea tânăr pentru prima oară în viaţa lui. O fată care îi ascultase mărturisirile fără zâmbet, punând în urmă la gramofon *Frühlingsrauchen* de Sinding. […] Vladimir se aşează la pian, reluând concertul lui Sinding.“ (*Tinereţe ciudată*, 1943, p. 143)
> „Întâlnise o fată, alături de care se simţea tânăr pentru prima oară în viaţa lui. […] Vladimir se aşează la pian, reluând concertul lui Sinding.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 199)

Să precizăm că în ediţia din 1984 a *Tinereţii ciudate* (Ed. Minerva) – în care sunt antologate, alături de acest roman, şi *Jurnalul unui adolescent* şi *Moartea cotidiană* – s-au operat modificările solicitate de autor.

În cazul *Morţii cotidiene*, apărut la Ed. Vatra în 1946, nu avem date privind elaborarea/elaborările anterioare publicării. Corespondenţa nu ne dezvăluie nimic în acest sens. În schimb, intervenţiile pe mai multe exemplare ale ediţiei din 1946 sunt mult mai numeroase şi mai complexe. Există, de data aceasta, două sau chiar trei straturi de intervenţii, făcute în etape diferite (judecând după scris, culoarea cernelii ş.a.). Un prim „strat“ poate fi datat, probabil, tot după ieşirea din detenţie, până spre finele deceniului al şaptelea, al doilea situându-se în ultimii ani ai vieţii lui Dinu Pillat. Modurile de intervenţie sunt mult mai diverse, pagina devine supraîncărcată din acest motiv, iar „lecţiunile“ sunt mult mai dificile. Nu se operează doar la nivelul sintagmelor, ci se modifică fraze întregi. Ceea ce prevalează în aceste revizuiri este schimbarea timpurilor verbale (ceea ce – să recunoaştem – cam aruncă în aer o parte a interpretării lui N. Steinhardt, care se bazează pe ediţia din 1946 şi care chiar mizează pe alternanţa timpurilor). În general, o astfel de schimbare de registru verbal se face în sensul „prezentificării“, al apropierii de prezent: perfectul compus e substituit cu perfectul simplu sau cu prezentul, ceea ce dă „iluzia imediatităţii“, ca să folosesc termenul lui F.K. Stanzel. Alteori intervenţiile se fac în sens invers: prezentul este înlocuit cu „proustianul“

imperfect. În unele situaţii se renunţă la predicate, păstrându-se doar enunţurile nominale, ceea ce creează un efect de „pointilism“ narativ ori de viziune cinematografică. Din nou câteva exemple:

„Ana s-a trezit din somn la ora şapte. Nu avea nevoie de nici un ceas deşteptător. De ani de zile, de când era căsătorită cu profesorul Justin Ionescu, ajunsese să se deştepte automat la aceeaşi oră matinală, clipa fixată din oficiu fiind presimţită cu o punctualitate nedesminţită în starea de subconştient a somnului oricât de greu. S-a sculat repede din pat, fără să mai întârzie cu senzaţia aceea de moliciune, de lene, de răsfăţ, caracteristică femeilor constrânse să iasă din aşternut chiar din prima clipă a deşteptării.“ (*Moartea cotidiană*, Ed. Vatra, 1946, p. 9)
„Ana se trezi din somn la ora şapte. Nu avea nevoie de ceas deşteptător. De ani de zile, de când se găsea căsătorită cu profesorul Justin Ionescu, ajunsese să se deştepte automat, la aceeaşi oră matinală, clipa fixată din oficiu întâmplându-se să fie presimţită cu o punctualitate încă nedezminţită, în starea de subconştient a somnului oricât de greu. Se sculă de îndată din pat, fără să mai întârzie cu senzaţia aceea de lene caracteristică femeilor constrânse să iasă din aşternut chiar din clipa deşteptării.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 229)

„Ana s-a dus spre fereastră. Răceala din odaie o cuprinde dintr-odată. Sub cămaşa subţire trupul i s-a făcut piele de găină. Cu un gest, smuceşte în lături perdelele ferestrei.“ (*Moartea cotidiană*, 1946, p. 10)
„Ana se apropie de fereastră. Răceala din odaie o cuprinse dintr-odată. Sub cămaşa subţire, trupul i se şi făcu piele de găină. Cu un gest, Ana smuci în lături perdelele ferestrei.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 229)

„Sandu nu trebuie să ajungă un ratat. Era de ajuns tatăl său care, fără blestemul unui viciu măcar, ajunsese unde ajunsese.“ (*Moartea cotidiană*, 1946, p. 13)
„Sandu trebuia oprit la timp, înainte de a se rata cu desăvârşire. Era de ajuns tatăl său, care, fără blestemul unui viciu măcar, ajunsese unde ajunsese.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 231)

„În sfârşit, se întoarce înapoi, de astă dată la pagina a treia, oprindu-se la «Curiozităţi din lumea întreagă». Are impresia că citeşte un mic roman, totdeauna neaşteptat, cu care nici nu pierde vremea mai mult de câteva clipe. Şi apoi, schimba gândurile ca nimic altceva.“ (*Moartea cotidiană*, 1946, p. 16)
„În sfârşit, se întoarse înapoi, la pagina a treia, anume la «Curiozităţi din lumea întreagă». De fiecare dată, găsea acolo câte un mic roman, totdeauna neaşteptat, care, pentru câteva clipe măcar, izbutea să-i aducă o schimbare în gânduri ca nimic altceva.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, pp. 232–233)

„În faţa oglinzii din odaia de baie, Justin se bărbiereşte sacadat. Bineînţeles, ca de fiecare dată, obrajii abia îi sunt săpuniţi. Lama de ras abia taie, aşa că în urmă pielea rămâne doar ceva mai puţin aspră şi pe deasupra iritată aproape până la sânge. Dar aşa ceva nu importă la el.“ (*Moartea cotidiană*, 1946, p. 19)
„În faţa oglinzii din camera de baie, Justin se bărbierea sacadat. Bineînţeles, ca de fiecare dată, obrajii abia se găseau săpuniţi. Şi lama de ras abia mai era în stare să taie, aşa că în urmă pielea rămânea doar ceva mai puţin aspră şi pe deasupra iritată aproape la sânge. Dar aşa ceva nu importa la el.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 233)

„Poartă o rochie simplă de postav negru, de ajuns de lipită de corp pentru a se observa dintr-odată rotunjimea agresivă a sânilor şi arcuirea leneşă a şoldurilor mari. Pulpele picioarelor se desenează poate prea subţiri, în contrast cu plinătatea coapselor reliefate prin fustă.“ (*Moartea cotidiană*, 1946, p. 129)
„O rochie simplă de postav negru, de ajuns de lipită de corp pentru a face să se observe rotunjimea agresivă a sânilor şi arcuirea leneşă a şoldurilor mari. Pulpele picioarelor parcă prea subţiri, în contrast cu plinătatea coapselor reliefate prin fustă.“ (Versiune modificată, v. ediţia de faţă, p. 284)

Să menţionăm şi de data aceasta că atât în ediţia *Morţii cotidiene* publicată în 1979 la

Ed. Dacia (în colecţia Restituiri), cât şi în ediţia amintită de la Ed. Minerva din 1984, s-a operat mare parte a modificărilor indicate de Dinu Pillat. Este evident că autorul îşi dorea reeditarea ambelor volume, pentru că în intervenţiile sale pe ediţia princeps a *Tinereţii ciudate* este specificat „ediţia a II-a“, iar pe ediţia princeps a *Morţii cotidiene* – „corectat pentru republicare“.

Cel mai complex proces de elaborare l-a cunoscut însă romanul *Aşteptând ceasul de apoi*, recuperat după 50 de ani din arhivele Securităţii şi publicat în 2010 la Ed. Humanitas. Există în acest caz trei etape de scriere/rescriere a romanului. Prima secvenţă: *1943–1944* (îi revine, din acest punct de vedere, doamnei Carmen Brăgaru, autoarea monografiei *Dinu Pillat. Un destin împlinit*11, meritul de a corecta o eroare care s-a produs şi s-a difuzat în spaţiul public odată cu editarea, nu lipsită de spectaculozitate, a romanului). Astfel, într-o scrisoare trimisă de la Miorcani Corneliei, la 14 august 1943, Dinu îi mărturiseşte: „Mă frământă de la un timp, până la halucinaţie, perspectiva unui alt roman: *Tinerii noului veac*. Îl presimt fantomatic în mine, cu personagiile şi tematica lui încă ceţoase, ca un început de zi. Va fi cu totul altceva decât *Tinereţe ciudată*, deşi într-un fel poate să apară ca o viziune complementară a vieţii exprimate acolo. […] Aş vrea să mă pun la lucru vara viitoare, dacă nu ne vor depăşi până atunci evenimentele, într-un chip neprevăzut.“ De altfel, pe spatele paginii de gardă a *Tinereţii ciudate* este anunţat („în pregătire“) romanul cu acest titlu (ca şi studiul critic *Romanul românesc*). Urmează un alt schimb de scrisori despre procesul de elaborare şi despre problematica textului (inclusiv – într-o scrisoare datată 1 mai 1944 – despre *Ce qui ne fut pas* a lui Boris Savinkov), pentru ca, la 15 mai 1944, să-i scrie viitoarei soţii despre *finalizarea* romanului şi despre starea de epuizare aferentă unui asemenea proces (încă patru scrisori din acelaşi an vorbesc despre transcrierea textului şi despre alte intervenţii). A doua secvenţă: *vara şi toamna anului 1948*. Scrisoarea trimisă lui G. Călinescu în 2 octombrie 1948 şi cea trimisă Corneliei Pillat în 3 octombrie 1948 vorbesc despre *finalizarea acestei a doua versiuni*. Recapitulând şi în acest caz, există în volumul de corespondenţă amintit 17 scrisori care dezvăluie un asemenea travaliu al scrierii/rescrierii cărţii: 14 august 1943, 12 aprilie 1944, 16 aprilie 1944, 20 aprilie 1944, 22 aprilie 1944, 26 aprilie 1944, 1 mai 1944, 15 mai 1944, 23 mai 1944, 27 mai 1944, 7 iunie 1944, 14 iunie 1944, august 1948, 25 august 1948, sfârşitul lui august 1948, septembrie 1948 şi 3 octombrie 1948 (unele dintre acestea constituie răspunsul Corneliei).12 Încă o precizare: pe spatele paginii de gardă a romanului *Moartea cotidiană* (1946) este dat „în pregătire“ romanul *Vestitorii* (a doua versiune de titlu). Un element foarte interesant: pe exemplarul corectat cu cerneală de către autor apare ca o altă ipoteză de titlu şi *Grădina publică* (fapt nu lipsit de semnificaţie, de vreme ce acest motiv este prezent în *Aşteptând ceasul de apoi*). Despre a treia treaptă de reelaborare a romanului (*1948–1955*) nu ne mai vorbeşte corespondenţa, ne vorbesc – vai! – arhivele Securităţii, mai exact documentele procesului Noica–Pillat (ACNSAS, *Fond penal*, Dosar nr. 118988 [P336], 21 de volume). Anchetatorii nu vor afla însă niciodată despre *toate* detaliile acestui travaliu îndelungat şi nici nu cred că ar fi fost interesaţi de aceste „frisoane“ estetice. La urma urmei, e vorba de un proces politic în care sentinţa este dată înaintea anchetei…

Nu voi mai intra în detalii (acestea îşi au locul în cazul unei noi ediţii a romanului *Aşteptând ceasul de apoi*), voi mai spune doar că cititorii îşi pot face o imagine edificatoare asupra acestor revizuiri, rescrieri, „revizitări“ şi din cele două ediţii ale memoriilor Corneliei Pillat, *Eterna întoarcere* (Ed. DU Style, Bucureşti, 1996) şi *Ofrande* (Ed. Universalia, Bucureşti, 2002). Spun o banalitate: neliniştile, îndoielile, incertitudinile creaţiei marchează spiritele cu adevărat lucide. Dinu Pillat face parte din această familie

de spirite…

Teenagerii lui Dinu Pillat: între „medelenism“ şi „eliadism“

> „Cine de adolescenţă scapă, de el scapă. Cine pacea o vrea trebuie să-şi uite adolescenţa. Sau s-o transforme-n sirop cum fac scriitorii, în adevăruri general-valabile, în universal-valabile amintiri din copilărie… Ferice de cel fără memorie personală. Mântuirea, fetiţe şi băieţi, cucuieţi, e UUUUITAAAREEEA. Şi cine uită se va fărâmiţa, deşi va părea că-i întreg ca o sticlă.“
>
> Simona Popescu, *Juventus*13

În fragmentul pe care îl consacră lui André Gide în articolul „Manifestări semnificative în romanul francez post-proustian“ (publicat într-o versiune iniţială cu titlul „Tendinţe în romanul francez postproustian“ în nr. 10/1966 al revistei *Viaţa Românească* şi reluat în volumul *Mozaic istorico-literar*), Dinu Pillat vorbeşte la un moment dat despre adolescenţii din *Les faux-monnayeurs*: „Cu acuitatea unei intuiţii rare, autorul revelă cu precădere ceea ce este tulbure, echivoc, inextricabil contradictoriu în psihologia acestei vârste de criză, în care spiritul de insubordonare ia cele mai diverse forme de manifestare.“14

Reînnoind premisa de la care am plecat, şi anume că sintezele istorico-teoretice ale lui Dinu Pillat conţin şi indici ai decodificării creaţiilor sale epice, îmi pun întrebarea în ce măsură afirmaţiile de mai sus se aplică şi adolescenţilor lui Dinu Pillat. În prozele lirice publicate în *Mlădiţa*, *Vlăstarul*, *Perspective* şi *Democraţia* (reluate în ediţia de faţă sub titlul *Singurătatea cea mare*), cred mai degrabă că nu. Dacă se poate vorbi de influenţa lui Ionel Teodoreanu (o influenţă pe care s-a bătut prea mult monedă, în opinia mea), aceasta este valabilă în special pentru aceste proze. Vorbesc desigur de *un anumit* Teodoreanu, adică cel perceput ca un scriitor idilic, patriarhal, sentimental, lilial, „Metaforel“ – cum îl numea Geo Bogza, transferându-i porecla unuia dintre personaje. E vorba de acel Teodoreanu de care se distanţează Mircea Eliade, autorul *Romanului adolescentului miop* (început în 1921, cunoscând mai multe variante şi publicat integral abia în 1988), într-un articol publicat în revista *Cuvântul* din 5 ianuarie 1927: „Adolescenţa e mult mai complicată decât o zugrăveşte Teodoreanu. E departe de a fi numai sensibilă şi sentimentală. Sunt stări sufleteşti specifice adolescenţei pe care eroii de la Medeleni le ignoră: cele dintâi nelinişti cerebrale, nimicirea valorilor morale păstrate din copilărie, curiozitatea repede ajunsă entuziasm pentru problemele sociale etc. Cerebralismul personajelor e superficial, se mărgineşte la discutarea câtorva probleme literare. E departe de tortură – aşa cum torturează pe orice autentic adolescent contemporan.“ Spun de *un anumit* Teodoreanu, pentru că în excelentul volum *Modernismul retro în romanul românesc interbelic* (Ed. Art, Bucureşti, 2009) Paul Cernat încearcă să-l „reviziteze“ pe autorul *Medelenilor*, focalizându-se pe ideile de bildungsroman şi metaroman, hibridizare, amestec de empatie lirică şi distanţă ironică, conştiinţă lucidă a catastrofei inevitabile, tentativă de redare a haosului şi diversităţii vieţii.15

Să concedem că aceste texte ale lui Dinu Pillat sunt nişte „exerciţii de încălzire“, nu lipsite de utilitate în devenirea prozatorului, care relevă totuşi o anumită acurateţe a scriiturii. Ele conţin nişte „semnale“ sau nişte motive pe care le vom întâlni şi în prozele

ulterioare: sentimentul captivităţii şi nevoia de evadare (*Rămâi cu bine*, *liceu bătrân!*, *Singurătatea cea mare*, *Note*), moartea ca simplu „fapt divers“ (*Primăvară banală*), contemplarea „fotografică“ a propriei identităţi şi a metamorfozelor acesteia (*Într-un amurg de toamnă*), solitudinea şi incomunicarea „în mijlocul mulţimii“ (*Singurătatea cea mare*), clarobscurul, „panoramarea“ rafturilor cu cărţi (*Note*) etc. În legătură cu acest din urmă aspect, trebuie făcută precizarea că în *fiecare* dintre cărţile lui Dinu Pillat apar una sau mai multe biblioteci. Personajele îşi plimbă panoramic privirea asupra cărţilor din biblioteca lor sau a altora. Biblioteca devine „personaj“ sau mediu caracterologic (având o funcţie similară cu interioarele sau detaliile arhitecturale din prozele lui Balzac sau Călinescu). Cărţile spun ceva despre posesorul lor sau despre epoca literară prinsă pe pelicula narativă. Poate nu exagerez spunând că putem reconstitui gusturile, modele sau mentalităţile unei epoci pornind de la bibliotecile din prozele lui Dinu Pillat. Multe personaje par să „coboare“ chiar din cărţile pe care le citesc. Multe dintre cronicile la romanele lui Dinu Pillat au trecut în revistă aceste cărţi, de aceea nu mai insist. Ceea ce vreau să accentuez însă e că la nici un prozator român nu apare atât de obsesiv BIBLIOTECA. Este şi acesta, cred, un indiciu asupra caracterului livresc, asupra intelectualităţii scrisului epic al lui Dinu Pillat16. Personajele sale – spune pe bună dreptate Eugen Simion – „vin din literatură şi vor să intre în altă literatură cu micile şi neînsemnatele lor drame“ (v. Dosar de referinţe critice). Faptul că prozatorul Dinu Pillat este dublat de criticul Dinu Pillat este una dintre explicaţiile acestei particularităţi.

Adolescenţa ca „evanescenţă psihică şi corporală“, cum ar spune regretatul Gheorghe Crăciun, îşi intră însă în drepturi… tematice în prozele mai ample ale lui Dinu Pillat, în *Jurnalul unui adolescent* şi – mai ales – în *Tinereţe ciudată*.

Recurgând la convenţia jurnalului intim – specifică, de altfel, prozei autenticiste – *Jurnalul unui adolescent* transcrie în aproximativ douăzeci de secvenţe experienţele unor adolescenţi aflaţi în ultimul an de liceu. Sunt experienţele tipice ale vârstei: *şcoala* (văzută ca spaţiu al captivităţii, al plictisului şi somnolenţei, al senzaţiei de inutilitate, al anchilozării şi al „dresajului“ întru obedienţă ca regulă a comunităţii), *erosul* (ca pasionalitate, dar şi ca deziluzie – în cazul naratorului, ca proiecţie nostalgică sau imaginară – Voinov, Emilian, dar şi ca tulbure incandescenţă libidinală – Andronescu, ca sursă a frustrărilor – Voinov, dar şi ca propensiune narcisiacă – Andronescu etc.), *dorinţa de evaziune* (în chiar prima secvenţă a textului, unde gara, marea, oceanul apar ca toposuri), *distracţiile*, *dezbateri în jurul „marilor probleme“*, *ideea sinuciderii*, *viaţa văzută „prin vitraliul literaturii“* ori ca *scenă de teatru*, *competiţia de forţă ca certificat al masculinităţii* sau *competiţia erotică*, *proiecţiile de viitor*, *revolta împotriva „haitei mature“*, cum ar spune aceeaşi Simona Popescu, ori *împotriva propriei posibilităţi de anchilozare*, *iluzia tinereţii veşnice* (vezi discursul de la banchetul de absolvire performat de Sandu Ioanid) etc.

Ceea ce m-a surprins enorm în aceste proze – să recunosc – este imaginea şcolii interbelice pe care ne-o oferă Pillat. Excedaţi de dezastruosul sistem educaţional din timpul comunismului, mulţi dintre noi am trăit, mai ales după 1990, cu mitul Şcolii interbelice ca model formativ şi intelectual. Or, prozele lui Dinu Pillat contrazic flagrant o asemenea imagine. „Porcul“, „Câinele roşu“, „Somnalin“, „C.F.R.“, profesorul de naturale, profesorii de liceu sau cei universitari din *Tinereţe ciudată*, Justin Ionescu şi colegii săi de cancelarie din *Moartea cotidiană* sunt „modele paradigmatice“ ale absurdului, inerţiei, stupidităţii şi imbecilităţii (nu întâmplător o asemenea imagine a provocat reacţia lui Ion Pillat în urma lecturii *Tinereţii ciudate*, după cum se poate vedea din scrisoarea trimisă lui Dinu în 9 august 1942). Să spunem că şcoala este doar unul

dintre simbolurile ideii de Autoritate, supusă unui proces de disoluţie din perspectiva revoltei adolescentine. În *Tinereţe ciudată* şi în *Moartea cotidiană*, dar şi în *Aşteptând ceasul de apoi*, apar şi alte instituţii de acest fel, cum ar fi, de pildă, Familia, în special instituţia paternă.

Nu întâmplător conştiinţa cea mai problematică/problematizantă (întrucât revoltată) a cărţii este Sandu Ioanid. El este cel care are curajul să-l înfrunte pe profesorul de geografie („Porcul“) care sancţionase un gest splendid de cavalerism şi loialitate adolescentină. Tot el este cel care îşi invită colegii acasă, provocându-i – spre stupoarea acestora – la o lectură şi la o dezbatere din Evanghelia după Luca. Este vorba de episodul grădinii Ghetsimani şi de problema divino-umanităţii lui Iisus. Este exact aceeaşi temă ca a celebrului poem al lui Vasile Voiculescu *În grădina Ghetsemani*. Este poate secvenţa cea mai „tare“ a cărţii, nu numai pentru tensiunea ei problematică, ci şi pentru efectele (comice) de contrast: „M-am uitat în jur. Florescu privea covorul cu resemnare. Naum rămăsese cu gura căscată de surprindere, pipăindu-şi coşul de pe bărbie. Andronescu se uita la fiecare din noi şi făcea semne expresive în dreptul capului, simbolizând astfel sminteala lui Sandu. Bălăceanu ridicase o clipă ochii, strâmbase dezaprobator buzele şi se întorsese din nou la paginile cu blazoane. Voinov ascultase foarte încordat, faţa lui căpătând o ciudată expresie de răutate.“ „Stranietatea“ lui Sandu Ioanid nu constă doar în revolta împotriva „consensurilor lâncezitoare“ ale celor maturi, ci şi ale congenerilor săi. Să observăm chiar în fragmentul citat şi o problemă de tehnică narativă cu care ne vom mai întâlni în volumele ulterioare: modul în care „camera de luat vederi“ este plimbată pe chipurile celor prezenţi, într-un incipient discurs de tip cinematografic.

În sfârşit, tot Sandu este câştigătorul cursei erotice… chiar dacă „trofeul“ este iubita prietenului său. „Cruzimea“ este încă o faţetă a splendorii juvenile.

Ca şi în romanele ulterioare, există în *Jurnalul unui adolescent* o componentă „slavă“, „rusească“ a umanităţii reprezentate. De regulă, o astfel de componentă apare în proximitatea „centrelor“ de tensiune reflexivă, „abisală“. De altfel, Voinov – cel care ilustrează aici o asemenea componentă – este singurul care „ridică mănuşa“ în dezbaterea iniţiată de Sandu, după cum tot el este în stare să evoce în detaliu şi în intensitatea lor dramatică scene întregi din *Idiotul* lui Dostoievski. De la o notă privind articolul „Despre gândirea morală“ de Septimiu Bucur (în care se analizează drama lui Ivan Karamazov), publicată de Dinu Pillat în nr. 2/1941 al revistei *Albatros*, la secvenţele consacrate prozei ruseşti din „Note despre romanul modern“ (Turgheniev, cu *Părinţi şi copii* – focalizat tocmai pe conflictul de mentalitate dintre generaţii –, Dostoievski, Tolstoi), apoi de la „Romanul românesc şi influenţa rusească“, publicat în *Democraţia*, an I, nr. 2/duminică 15 oct. 1944 (în care – printre altele – se evocă din nou romanul lui Boris Savinkov), trecând prin articolele despre Esenin, şi până la volumul *Dostoievski în conştiinţa literară românească* (Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1976), o asemenea componentă culturală şi spirituală a epicii lui Dinu Pillat este dublată şi printr-un discurs critico-istoric.

Să mai remarc în final că dintre exegeţii prozei lui Dinu Pillat cel care reabilitează *Jurnalul unui adolescent* este Ov. S. Crohmălniceanu, în opinia căruia în acest text există tocmai ceea ce lipseşte în *Tinereţe ciudată*, şi anume „plasma vitală a unui mediu“, iar accentele „gidiene“ şi efectele de autenticitate sunt mai subtil încorporate în substanţa textului narativ (v. Dosar de referinţe critice).

Ca şi tinerii din *Jurnalul…*, cei din *Tinereţe ciudată* (1943) descind din moda „anilor nebuni“ (*les années folles*), deşi o experimentează cu aproximativ un deceniu mai târziu. Despre această Epocă (situată între sfârşitul Primului Război Mondial şi crahul bursei newyorkeze din 1929) a scris în mai multe dintre textele sale prietenul şi colegul de „lot“

al lui Dinu Pillat, N. Steinhardt: „E vremea jazzului (mai întâi în forma sa moderată şi melodică: Dixieland), a fetelor care-şi poartă fustele scurte şi părul tăiat băieţeşte, a dansurilor trepidante, a unei arte în mare măsură inspirată din măştile şi ornamentele negrilor, a disonanţelor muzicale, a răspândirii psihanalizei, a idolatriei tinereţii şi tineretului, a romanelor poliţiste, exuberanţei şi vitezei.“17 Este aşa-zicând o epocă de relaxare şi de dezinhibare comportamentală, culturală şi artistică. Tinerii din *Tinereţe ciudată* schiază, înoată, joacă tenis, merg la patinaj, citesc (cu precădere autorii autenticităţii europene, bineînţeles), ascultă jazz, frecventează cinematograful, vorbesc la telefon, se întâlnesc la „ceai“ şi discută interminabil, unii sunt anarhici sau nihilişti, uneori se iniţiază erotic (nu fără anumite traume) într-un bordel (ca, de altfel, şi tinerii din *Romanul adolescentului miop*). Şi tot ca tinerii din romanul lui Eliade se simt captivi şi nutresc ideea „fugii de acasă“. Tinerii din *Jurnalul unui adolescent*, să ne amintim, pariază la cursele hipice, citesc *Gazeta sporturilor*, dansează, fumează pipă, au propensiune spre dandism, joacă pocher, patinează, unii sunt snobi şi obsedaţi de heraldică ori rostesc „esenţele“ în franceză etc. etc.

Paradoxal, există şi un roman al tinereţii iudaice, scris de N. Steinhardt şi apărut postum, în 1995, la Ed. Adonai. Aici ideologia este alta: tânărul Blumberg (alias N. Steinhardt) este mai degrabă un apărător al valorilor burgheze, al confortului, moderaţiei, familiei, politeţii, simţului social. Pleacă şi el pentru scurt timp de acasă, însă această „evadare“ nu este decât un pretext pentru o incursiune în societatea iudaică interbelică şi, tot paradoxal, pentru o consolidare a încrederii în valorile pe care le contestase o vreme.

Modelul gidian este deconspirat în chiar primul capitol al romanului *Tinereţe ciudată*, într-o secvenţă care poate funcţiona ca *mise en abyme* a textului: „Manina se gândise la actul gratuit al lui Lafcadio – eroul lui Gide – care aruncă din tren un călător necunoscut şi inofensiv. Îi venise poftă să facă la fel cu domnul din faţa ei. Care ar fi fost reacţia acestuia? Manina nu se mai putuse stăpâni, începând să râdă singură.“ Acestei secvenţe (având ca referinţă livrescă *Les caves du Vatican*) îi corespunde simetric o alta din penultima parte a romanului, cea de la nunta Maninei, când Alexe îşi aminteşte de un fragment din *Les faux-monnayeurs* pe care îl transcrisese în jurnalul său: „Nu mi se întâmplă să mă sui într-un tramvai sau într-un tren fără să doresc un accident de toată frumuseţea care să prefacă în terci toată această murdărie vie; bineînţeles să fiu şi eu acolo, ce naiba!, să intru în acelaşi timp într-o sală de spectacol fără să doresc prăbuşirea lustrei sau explozia vreunei bombe.“

Şi totuşi nu în jurul ideii de „act gratuit“ se construieşte romanul şi, deci, nu în aceasta constă „gidismul“ *Tinereţii ciudate*. El constă în tipologia adolescenţei descrise, ca vârstă a contradicţiilor, a crizei şi a insubordonării şi mai constă într-un procedeu – fapt remarcat de majoritatea comentatorilor – cel al „romanului în roman“ (al „jocului de oglindă în oglindă“, cum spune chiar Ion Pillat în scrisoarea amintită). E vorba de tentativa lui Sergiu Antim, cel care joacă rolul de „regizor“ al realităţii, o realitate pe care îşi propune s-o „plagieze“ în scris, tentativă care va fi în cele din urmă ratată. Mecanismul acesta epic va fi comentat de Dinu Pillat şi în „Manifestări semnificative în romanul francez post-proustian“, în chiar secvenţa consacrată lui Gide: „Romancierul Edouard, uşor de identificat ca un alter ego al autorului, tip de ratat superior, care trăieşte viaţa cu curiozitatea amatorului de experienţe, reprezintă centrul de gravitaţie, în jocul încrucişărilor de existenţe, pe care îl surprinde romanul. El are un rol de spectator şi adesea chiar de confident. Jurnalul intim ţinut de Edouard, din cuprinsul căruia numeroase fragmente apar intercalate în povestire, vine să expună lucrurile dintr-un unghi de vedere cu atât mai revelator pentru noi, cu cât aparţine cuiva care vrea să scrie *Les faux-*

monnayeurs, adică romanul romanului în curs de a se constitui cu întâmplările trăite de el ca protagonist al romanului lui Gide, şi care are totodată idei cu totul inedite cu privire la creaţia epică, în ambiţia de a realiza un roman fără precedent, tipul «romanului pur».“[18] Procedeul există şi la Huxley în *Punct. Contrapunct*, şi la alţi autori, iar postmodernismul îl va converti în metodă curentă.

Cum se construieşte identitatea personajelor din *Tinereţe ciudată*? Nu atât prin comportament şi nici măcar printr-o foarte laborioasă analiză a vieţii lor interioare, ci mai degrabă prin nişte mecanisme, aşa-zicând, „textuale“. În capitolul al treilea din prima parte a romanului, identitatea personajelor este dată de *povestirile* pe care le performează în faţa celorlalţi, la întâlnirea din casa Maninei Răşcanu – personajul-pivot al cărţii. Laurenţiu Ioanid: romantism, nostalgie, evanescenţă, sentimentalitate kitsch, paradigmă a „nordului“ (de altfel povestea sa este transferată din *Jurnalul unui adolescent*); Adrian Stratulat: sentimentul captivităţii, vocaţia explorărilor, obsesia evaziunii; Sergiu Antim: plăcerea „înscenării“, ludicul în bună vecinătate cu grotescul, antisentimentalismul. În cel de-al doilea capitol al părţii a patra, astfel de identităţi sunt reconfirmate prin *scrisorile* pe care le trimit Maninei, aflată în vacanţă la Predeal, la pensiunea doamnei Matilda Cugler (un fel de pensiune a doamnei Pipersberg[19] în variantă *soft*, atât la nivelul erotismului, cât şi al absurdului). Între timp intrase în „scenă“ şi Alexe Trofin, adolescentul anarhic şi nihilist, componenta „dostoievskiană“ – alături de Veniamin – a romanului, a cărui scrisoare este tot o reconfirmare a unei astfel de identităţi. Foarte interesantă este scrisoarea lui Sergiu, punând în scenă nişte mecanisme cu care ne vom întâlni foarte frecvent în proza postmodernă: „Venerată eroină, Sunt disperat! Ai plecat la Predeal – fugind pentru un timp din paginile romanului pe care îl anticipez – şi ai lăsat toate celelalte personagii în vânt! Ce să facă regizorul, când vedeta principală părăseşte scena în toiul reprezentaţiei?“ Gândul m-a dus imediat, citind această scrisoare, la o proză a lui Woody Allen (nu întâmplător, tot un regizor) din 1979, intitulată *Episodul Kugelmass*, în care personajul care tot iese din şi intră în carte este… Emma Bovary.[20]

Un alt mod, esenţial, de construire a identităţii este *privirea*. În comentariul la *Moartea cotidiană*, anterior ediţiei din 1979, N. Steinhardt îl înscrie pe Dinu Pillat în ceea ce el numeşte „şcoala privirii“ (concept pe care, de altfel, îl teoretizase şi în volumul *Între viaţă şi cărţi* din 1976) şi „literatura fotografică şi concretă“. Ideea a fost preluată ulterior de mulţi comentatori ai romanelor (nemarcaţi se pare, însă, de… „anxietatea influenţei“). Performant în *Moartea cotidiană* prin multiplicarea spaţiilor de reflectare, procedeul există şi în *Tinereţe ciudată*. Efectul este, bineînţeles, cinematografic. Despre un efect cinematografic vorbeşte încă din 1943 Traian Chelaru în cronica pe care o consacră romanului în *Universul literar* (v. Dosar de referinţe critice). Marea parte a realităţilor (străzi, clădiri, obiecte, cărţi, chipuri umane etc.) nu mai sunt transcrise din perspectiva unui narator omniscient, ci din perspectiva câte unui personaj căruia i se cedează „camera de luat vederi“. Nu este vorba însă de o *cameră de luat vederi* neutră, obiectivă, ci de una impregnată de subiectivitate. De fapt, şi aici şi în celelalte două romane ale lui Dinu Pillat, se aplică perfect conceptul de „reflector“ teoretizat iniţial de Henry James şi preluat şi de alţi teoreticieni. „Cei mai de seamă naratori nerecunoscuţi ca atare din romanul modern – precizează Wayne C. Booth în *Retorica romanului*[21] – sunt «centrii de conştiinţă» de persoana a treia prin intermediul cărora autorii filtrează naraţiunile. Fie că asemenea «reflectori», aşa cum i-a numit James uneori, sunt oglinzi fin şlefuite reflectând o experienţă mentală extrem de complexă, fie că sunt «obiectivele camerelor de luat vederi», cam tulburi şi condiţionate de simţuri, în care abundă romanul de după James, ei îndeplinesc funcţiile naratorilor recunoscuţi ca atare – deşi pot marca intensităţi care să le

aparţină în exclusivitate.“ „Medii figurale“ (la Stanzel), „personaje focale“ (la Genette), „filtre“ (la Seymour Chatman) ori „focalizatori interni“ (la Mieke Bal) sunt tot atâtea sinonime ale unui concept definitoriu pentru romanul modern: Leopold Bloom al lui James Joyce, Clarissa Dalloway a Virginiei Woolf, Nory şi Mini ale Hortensiei Papadat-Bengescu sunt doar câteva exemple celebre.

În romanul lui Dinu Pillat majoritatea personajelor devin astfel de „filtre“. Înregistrarea realităţilor se face atunci când acestea privesc pe fereastră, dar şi atunci când nu există un asemenea mediator între interior şi exterior, când privirea înregistrează doar un interior (decorul unei camere, al unei săli de amfiteatru, al unui compartiment de tren, cărţile dintr-o bibliotecă ori chipurile umane) sau un exterior (forfota străzii, pârtia de schi) ş.a.m.d.

Să dăm doar două exemple: „Privirea Maninei se îndreptă, pentru o clipă, spre fereastra compartimentului: aceeaşi câmpie fără sfârşit. Apoi, plictisită, se întoarse din nou spre ceilalţi călători. În faţa Maninei stătea un domn cu capul rotund şi chel. Manina îşi închipuise – cu un zâmbet ascuns – capul domnului alunecând pe postavul verde al unei mese de biliard. De când părăsise Constanţa, domnul dormea. Cu capul lăsat pe ceafă, cu gura întredeschisă, cu mâinile împreunate asupra pântecului, sforăia pe un ton uşor nazalizat. […] Lângă domnul care dormea în colţul compartimentului, era aşezat un băiat de vreo treisprezece ani. Avea freza strălucitoare de briliantină – Manina se întrebase cum va arăta peste câteva săptămâni, ras în cap conform canonului de la liceu –, nasul cârn şi faţa arsă de soare. Era cufundat în lectura unui fascicul din *Aventurile submarinului Dox*. Manina îi urmărise fizionomia înfrigurată de fluctuaţiile textului. Din când în când, fruntea i se brăzda şi sprâncenele i se îmbinau în semn de încordare. Apoi, deodată, toată faţa i se destindea într-un zâmbet admirativ. Alteori îşi trecea mâna prin păr sau îşi rodea unghiile cu un început de nelinişte.“ (Partea I, Capitolul I) „Yolanda mergea dusă de valul mulţimii. În faţa bodegilor, toate mesele erau ocupate. Bărbaţii – cu pălăriile pe ceafă, cu obrajii congestionaţi şi asudaţi, cu scobitoarea între dinţi, cu pântecul aşezat ca un prunc pe picioarele crăcănate – priveau defilarea trecătorilor, în aşteptarea unui şpriţ sau a unei halbe de bere. Yolanda era dezgustată de lumea din jur, care râgâia parcă de plăcere şi saţ. De lumea aceea veselă şi mulţumită, care se plimba perechi-perechi, împlinită pe stradă şi în pat.“ (Partea a VII-a, Capitolul I) Să remarcăm că nici una dintre aceste înregistrări nu este „inocentă“. Prima este trecută prin filtrul unei conştiinţe ludico-ironice, a unei tinere care „se distrează“, „se amuză“ (Manina), a doua – care pare un instantaneu fotografic inspirat de schiţele lui I.L. Caragiale – prin filtrul unei subiectivităţi mefiente, maliţioase, cea a Yolandei Silivestru, prietena complexată a Maninei.

Fireşte, există şi alte „locuri“ unde se construieşte identitatea, dacă ar fi să amintesc doar *dialogurile* dintre Alexe şi Veniamin. Alexe este purtătorul unei filozofii de tip Ivan Karamazov, care, după cum se ştie, refuză „biletul de intrare“ în armonia eternă din cauza proliferării Răului în lume şi a suferinţei inocenţilor (de altfel, se va şi sinucide)22, iar Veniamin este purtătorul unei credinţe de tip Markel (din acelaşi roman dostoievskian), convins că „fiecare din noi este vinovat faţă de toate şi faţă de toţi, iar eu mai mult decât oricine“.

Aş vorbi însă, în afară de un „decupaj cinematografic“ în *Tinereţe ciudată*, şi de un „decupaj teatral“, mai evident la nivelul construcţiei. Din acest punct de vedere, rolul de „regizor“ al lui Sergiu este şi o metaforă a textului. Cele şapte părţi ale romanului sunt mai degrabă juxtapuse, ca actele unei piese de teatru, decât într-o relaţie de tranziţie „fluidă“, ca într-un demers cinematografic. Din această cauză, de pildă, căsătoria Maninei cu Vladimir Dumşa pare imprevizibilă, o „lovitură de teatru“. Act „gratuit“? Cum se

explică faptul că o fată modernă, pasionată de jazz, înot, schi, dans, Wilde, Gide, Huxley, se căsătoreşte atât de repede şi de neproblematic cu un tânăr, e drept, sensibil, dar cu gusturi şi sensibilitate de secol XIX, dezavuând jazzul, cubismul, suprarealismul, literatura lui Pirandello, viteza şi alte „ingrediente“ ale secolului XX? Comparaţi bibliotecile celor doi îndrăgostiţi şi veţi constata o incompatibilitate totală! Cum se explică, de asemenea, lejeritatea cu care Manina acceptă retragerea la moşie, într-o existenţă domestică şi idilică de tip *Herman şi Dorotheea*? Îşi va conserva ea farmecul cu care îi cucerise pe toţi sau va eşua într-un bovarism „întors spre trecut“, ca în cazul Anei din *Moartea cotidiană*, ori într-un bovarism convertit în reverii diaristice, ca în cazul Ralucăi Holban din *Aşteptând ceasul de apoi*? Sunt doar câteva întrebări provocate de o carte cu final deschis.

Există şi o poetică implicită a romanului, derivată din chiar morala eşecului lui Sergiu Antim, „regizorul“ spectacolului existenţei (care, de fapt, confundă efectele hazardului cu propriile efecte de „regie“). Literatura nu se poate limita la „plagierea“ realităţii, literatura înseamnă invenţie. De altfel, în scrisoarea trimisă la 8 iulie 1943, Dinu Pillat îi mărturiseşte Corneliei: „Este curios cum, spre deosebire de Pia, eu nu pot construi decât realităţi noi, inexistente, fără modele prealabile.“ Iată de ce n-aş fi de acord cu „biografizarea“ excesivă din unele interpretări ale prozelor lui Dinu Pillat, cu ideea că personajele sunt alter ego-uri ale autorului. A-ţi proiecta identitatea artistică într-unul sau mai multe alter ego-uri cărora să le dai nume de „personaje“ este, parafrazându-l pe Ion Barbu, *un act clar de narcisism*…

De la privirea lui Veniamin la Moartea cotidiană

> „Veniamin privea pe fereastra salonului.
> Strada era modestă şi liniştită, amintind atmosfera oraşelor de provincie. Casele vecine aveau înfăţişarea unor funcţionari ieşiţi la pensie, cu ceva burghez şi resemnat în construcţia lor anodină.
> Ochii lui Veniamin nu întâlniseră pe trotuarele străzii nici un copil care să joace şotron. Nici o pereche de îndrăgostiţi care să se plimbe la ceasurile târzii. Nici o fată – în rochie de mireasă – care să plece odată spre biserică şi viaţă, şi nici popasul vreunui dric, pornind cu o moarte nouă spre cimitirul celor care au fost odată.
> Aşa că Veniamin – condamnat de destinul lui de infirm să rămână toată ziua la fereastră – era spectatorul unei scene goale, pe care nu se întâmpla niciodată nimic.“
>
> Dinu Pillat, *Tinereţe ciudată*

S-a vorbit destul de frecvent despre lirismul (nu lipsit – trebuie să recunosc – de unele patetisme juvenile) din primele proze ale lui Dinu Pillat, inclusiv de lirismul *Jurnalului*… şi al *Tinereţii ciudate*. Cum ar putea fi discutată o asemenea particularitate într-o ecuaţie a romanului modern? În procesul de obiectivare a manierei narative, de evoluţie de la rural la urban, lirismul în proză va fi repudiat şi va fi privit ca o infirmitate şi ca o formă de retardare (vezi, de pildă, atitudinea lui E. Lovinescu din *Istoria literaturii române contemporane*). S-a produs însă, contrar previziunilor, şi o translaţie inversă, analizată de pildă de Vladimir Streinu într-un articol intitulat „Romanul roman“ şi publicat în nr. 10/1935 al *Revistei Fundaţiilor Regale*: lirismul ajunge, răzbunând parcă o injustiţie, să inunde proza şi, în general, cele mai interzise domenii: „Am dobândit astfel eseul, cu alte

cuvinte, lirizarea ideilor, şi romanul analitic, autobiografic sau subiectiv, adică lirizarea epicii.“23

Dintre romancierii noştri interbelici, cel care avea să pledeze cel mai constant pentru ecuaţia *lirism – roman modern* este Mihail Sebastian24. Într-un articol intitulat „Panlirism“ şi publicat în *Cuvântul*, 14 oct. 1927, el vorbeşte despre dizolvarea intrigii în romanul modern şi în general despre deconstruirea legilor clasice ale narativităţii, prin care este pus în scenă „postulatul“ discontinuităţii personalităţii, al omului ca posibilitate de infinite personalităţi succedându-se fortuit: „Disponibilitatea psihologică, actul gratuit, discontinuitatea personalităţii, iată atâtea esenţiale elemente ale unui roman modern, ceea ce vrea să însemne ale unui roman liric.“25 Este vorba, aşadar, de acel „copil din flori şi poate incestuos al Poeziei, soră mai vârstnică a Romanului“ de care vorbea şi R.-M. Albérès în *Istoria romanului modern*26, mai disponibil să exprime discontinuitatea şi relativitatea lumii ori fiinţa umană ca „reţea de indeterminări“.

În *Tinereţe ciudată*, lirismul (nu mă refer la efectele patetice) se corelează cu structura mozaicată a textului şi cu „muzicalizarea“ discursului. (Nu vorbea Huxley în *Punct. Contrapunct* de „muzicalizarea ficţiunii“, iar romancierul din *Les faux-monnayeurs* de dorinţa de a face din textul narativ un fel de *Artă a fugii* de Bach?) Această particularitate va fi abandonată în *Moartea cotidiană* în favoarea unui registru neutru, rece, sec, de „buletin de analiză“ (cum spune Alexandru Paleologu) ori de „proces verbal“. Am putea, eventual, vorbi de o tranziţie de la un lirism al „microarmoniei“ (ca să folosesc termenul lui Virgil Nemoianu) la o „poezie“ a urâtului, a cotidianului, a „categoriilor negative“ (după cum se ştie, literatura secolului XX a cunoscut şi fenomenul invers, de prozaizare a discursului poetic, fenomenul „poeziei tranzitive“ – ca să utilizez din nou un concept al lui Gheorghe Crăciun).

Şi tot Alexandru Paleologu, un alt coleg de „lot“ al lui Dinu Pillat, dă tonul interpretărilor acestui roman (preluate ulterior de majoritatea comentatorilor) ca roman al „înstrăinării“ şi al „greţei“ existenţiale, punându-l în relaţie cu *Greaţa* lui J.-P. Sartre (1938) şi *Străinul* lui Albert Camus (1942). Dacă ne gândim şi la N. Steinhardt, celălalt „furnizor“ de idei interpretative, care punea *Moartea cotidiană* în relaţie cu neorealismul italian şi – cum am văzut – cu „şcoala privirii“ (noul val) şi cu „literatura fotografică sau concretă“, putem afirma că acest roman a fost cel mai bine înţeles de… lotul Noica–Pillat. Să fi contribuit captivitatea, *de data aceasta reală*, la intuirea substanţei profunde a unui roman al existenţei captive (în care, totuşi, captivitatea este o ipoteză a literaturii)?

Obsesia captivităţii – s-a putut uşor constata – este o temă curentă a operei lui Dinu Pillat, nu numai a creaţiei romaneşti, ci şi a textelor critice. Este suficient să amintesc analiza foarte comprehensivă pe care Dinu Pillat o aplică prozelor lui M. Blecher27, în care insistă asupra perspectivei „trăirilor interioare ale copilului care se pierde într-un fel de transe de vacuitate resimţite ca nişte capcane imponderabile“, în *Întâmplări în irealitatea imediată*, ori asupra „spectacolului (la care asistăm cutremuraţi) al zbaterilor instinctului vital în captivitatea ghipsului“ în *Inimi cicatrizate*.

Revenind însă la ideea „greţei“ de tip sartrian ori a „înstrăinării“ de tip camusian, aş face observaţia că ea nu trebuie interpretată prin similaritatea (chiar cu sublinierea diferenţelor specifice) dintre Justin Ionescu, personajul lui Dinu Pillat, şi Antoine Roquentin şi Meursault, ci dintre ceea ce naratologii numesc „autorul abstract“ al romanului lui Dinu Pillat şi ideologia personajelor lui Sartre ori Camus. Să facem iarăşi puţină teorie şi să vedem cum este definit autorul abstract – diferit de autorul concret – de un Jaap Lintvelt în *Punctul de vedere*: „Compunându-şi opera literară, autorul concret produce în acelaşi timp o proiecţie literară despre sine însuşi, adică un *al doilea eu*

(Tillotson), un *alter ego romanesc* (Prince), un *autor implicit* (Booth) sau *abstract* (Schmidt), precum şi imaginea unui *cititor implicit* (Booth, Iser) sau *abstract* (Schmidt). […] În timp ce autorul concret şi cititorul concret duc o viaţă extraliterară, autorul abstract şi cititorul abstract sunt incluşi în opera literară, fără a fi totuşi reprezentaţi direct, căci ei nu se exprimă niciodată nici direct şi nici explicit. Aşadar, nu poate fi vorba de o adevărată comunicare lingvistică între autorul abstract şi cititorul abstract. Cu toate acestea, au o poziţie *interpretativă* sau *ideologică* (Bahtin), definită de Wolf Schmidt ca «o anumită atitudine ce reiese din aspectul subiectiv al realităţii în conştiinţa individului c.q. – în raport cu opera literară în ansamblul ei – din apercepţia subiectivă a realităţii prin opera literară». Poziţia ideologică a autorului abstract nu poate fi dedusă decât în mod indirect, din alegerea unei *lumi romaneşti specifice*, din selecţia tematică şi stilistică, precum şi din poziţiile ideologice reprezentate de instanţele fictive (narator, naratar, actori) care vor putea să-i servească drept purtători de cuvânt. Autorul abstract reprezintă *sensul profund*, *semnificaţia de ansamblu a operei literare*.“28 Aşadar, nu „greaţa“ ori „înstrăinarea“ lui Justin Ionescu trebuie avută în vedere, ci *poziţia interpretativă ori ideologică* pe care o detectăm în spatele textului. Să ne amintim că, în romanul lui Sartre, Greaţa este provocată de „luarea de contact“ cu concreteţea obiectelor, a lumii („această evidenţă orbitoare“), de revelaţia contingenţei lucrurilor, a esenţei larvare a realităţii: „Esenţialul e contingenţa. Vreau să spun că, prin definiţie, existenţa nu e necesitate. A exista înseamnă pur şi simplu *a fi* acolo; existenţii apar, se lasă *întâlniţi*, dar nu pot fi niciodată *deduşi*. Cred că sunt oameni care au înţeles asta, numai că au încercat să treacă peste această contingenţă inventând o fiinţă necesară, care-şi este propria-i cauză. Or, nici o fiinţă umană nu poate explica existenţa: contingenţa nu e o închipuire, o aparenţă care poate fi risipită; e absolutul, deci gratuitatea perfectă. Totul e gratuit, această grădină, acest oraş şi eu însumi. Când ţi se întâmplă să-ţi dai seama, ţi se întoarce stomacul pe dos şi totul începe să plutească, precum cu câteva seri în urmă la «Rendez-vous des Cheminots»: iată Greaţa.“29 Să fie aceasta viziunea lui Justin Ionescu? Acesta, eventual, poate fi echivalat cu personajele *pe care le contemplă* Roquentin, cu care intră în contact, este de fapt tocmai o emblemă a contingenţei. În fapt, şi-n analiza romanului sartrian din „Momente semnificative în romanul post-proustian“, Dinu Pillat dovedeşte o intuiţie perfectă: „Autorul realizează totodată cel mai semnificativ roman de atmosferă al urâtului cotidian, îl vedem reflectând banalul şi anodinul într-o imagine de coşmar, cu o intensitate obsedantă. În *La Nausée*, el se revelă un vizionar al infernului imanenţei, într-un stil de o plasticitate brutală.“30

Un roman despre „infernul imanenţei“ este şi *Moartea cotidiană*. El este anunţat prin două secvenţe din *Tinereţe ciudată* care pot funcţiona ca „puneri în abis“ ale romanului din 1946. Este vorba de un fragment pe care l-am citat ca motto al acestei secvenţe, cea a „privirii“ lui Veniamin. Este surprinzător cum Veniamin, suflet mistic, deci având conştiinţa transcendenţei, contemplă o scenă goală, în care nu se întâmplă nimic, având „conştiinţa“ acestui gol. Poate, tocmai de aici, privirea întoarsă spre sine şi descoperirea credinţei. Nu e cazul însă şi cu personajele din *Moartea cotidiană* (să ne amintim de rugăciunea de seară „mecanică“ a Anei). Cea de-a doua secvenţă care e o *mise en abyme* a *Morţii cotidiene* este – aşa cum s-a observat – Jurnalul lui Alexe31.

Stereotipia existenţei, incomunicarea, relaţia ostilă dintre tată şi fiu se regăsesc într-un discurs extensiv şi în *Moartea cotidiană*. În legătură cu această ostilitate, existentă în romanele lui Dinu Pillat, vreau să precizez că nu sunt deloc de acord cu *biografizările* (când nu chiar cu *psihanalizările*) operate în unele comentarii, recenzii etc. Dacă vor fi fost divergenţe între Dinu şi Ion Pillat, acestea au fost normale, fireşti divergenţe de ordin

literar. Într-o discuţie avută cu doamna Monica Pillat încercam să ne explicăm de ce au existat astfel de divergenţe, în timp ce ele nu au existat între Dinu Pillat şi fiica sa. Răspunsul nu cred că e greu de dat: între generaţia literară a lui Ion Pillat şi cea a lui Dinu Pillat se interpun majoritatea ipostazelor („faţetelor“) modernismului şi ale avangardei, care e firesc să modifice orientarea fiului, s-o „deformeze“ înspre aceste direcţii (lăsând la o parte faptul că nici Ion Pillat nu era străin de aceste fenomene), în timp ce între generaţia lui Dinu şi cea a Monicăi Pillat se interpune un „vid istoric“ (realismul socialist) care nu putea influenţa o conştiinţă etică. Dimpotrivă, generaţia doamnei Monica Pillat şi generaţiile următoare aveau să recupereze ceea ce s-a numit „generaţia pierdută“. În *romanele* lui Dinu Pillat, tatăl este – aşa cum am mai spus – unul dintre centrele de Autoritate cu care insurgenţa juvenilă intră în conflict. Alte astfel de centre sunt Şcoala şi Canonul literar impus de aceasta (să ne amintim furia cu care Sergiu îl „demolează“ pe Vasile Alecsandri într-o oră de seminar).

Moartea cotidiană este romanul unor existenţe stereotipe, amorfe, vide, „opace“. Atenţia naratorului se focalizează asupra unei zile (27 februarie 1937) din viaţa familiei profesorului Justin Ionescu: trezirea, masa de dimineaţă, plecarea lui Justin la şcoală şi imaginile robotizării didactice, tribulaţiile fiului, existenţa anostă a Anei, mişcările larvare ale infirmului lubric Hypolit, masa de prânz, somnul de după-amiază, mersul la cafenea (care nu este decât încă unul dintre episoadele revelatorii ale existenţei inerţiale, imobile, vegetative a lui Justin), escapada erotică a fiului, vizita făcută de Ana „doamnei Eufrosina maior Eustaţiu Popescu“, masa de seară, incomunicarea ca „liant“ al secvenţelor zilei, moartea lui Justin (prefigurată, de fapt, prin mai multe „semnale“ de către moartea unui coleg de cancelarie), priveghiul nocturn, începutul celei de-a doua zile care se „pliază“ perfect pe începutul primei zile etc.

Ca şi în cazul altor romane ale unei singure zile (*Ulise* al lui James Joyce, *Doamna Dalloway* al Virginiei Woolf etc.) timpul se dilată enorm, „se prelinge“ precum ceasurile din celebrul tablou *Persistenţa memoriei* al lui Salvador Dali. Mărturisesc că la o primă lectură, mai neatentă şi mai relaxată, nici nu mi-am dat seama că „evenimentele“ se petrec într-o singură zi.

S-a vorbit de atmosfera bacoviană a romanului. Observaţia este corectă, însă cred că similitudinile nu se rezumă doar la atmosferă: cenuşie, deprimantă, monotonă etc. Aş avea în vedere mai ales acel „eu mineral“ existent în poezia bacoviană, despre care vorbesc unii critici literari (Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Gheorghe Grigurcu ş.a.). Iată, de pildă, opinia lui Vladimir Streinu: „Umanitatea gânditoare se anulează la acest poet în simple acte de adaptare, ca în ordinea vegetală sau cel mai adesea în fenomene de geotropism al universului inert. […] Iată pentru ce nu socotim că am putea saluta în *Plumb* «cea dintâi licărire de conştiinţă a materiei care se însufleţeşte», după cum se exprimă Lovinescu. Mişcarea poeziei bacoviene nu se ridică din amorfism spre organizare, ci dimpotrivă, se înscrie ca o cădere din uman în mineral.“32 Un astfel de eu pasiv, „absent“, pietrificat este pus sub lupă şi în *Moartea cotidiană*. Rămânând în acelaşi câmp al analogiilor, aş vorbi totodată de existenţa unui eu reificat şi a unei lumi reificate, existente şi în poezia lui Bacovia, dar şi într-o întreagă literatură existenţialistă ori în literatura absurdului. O lume care suportă teroarea obiectelor şi în care totul se converteşte în obiect, inclusiv conştiinţele şi stările de suflet. Să amintim doar o imagine concludentă în acest sens, cea în care Justin Ionescu este surprins stând inerţial (cum altfel?) la cafeneaua Corso: „Stătea pur şi simplu ca o altă fereastră în vitrina de la stradă.“ Fereastra este de regulă un simbol al transparenţei, ceea ce nu e cazul lui Justin. El este, aşa-zicând, o „fereastră“ opacă. Comparaţia cu fereastra se face tocmai în sensul *reificării*:

el este un *obiect* precum cel din proximitatea sa. Se putea la fel de bine spune: „Stătea pur şi simplu ca un perete lângă un alt perete.“ Este o imagine care ne aminteşte de o definiţie pe care Urmuz o dădea „personalităţii“ într-o notă găsită printre manuscrisele sale de către Saşa Pană: „Personalitatea nu e rezultatul vreunor virtuţi ascunse sufleteşti. S-ar părea că e mai mult gradul de concentrare diferit şi de densitate pe care fluxul vital universal, împrăştiat la întâmplare, l-a căpătat oprindu-se în fiecare din indivizi.“33

S-a vorbit, de asemenea, de „caragialismul“ unor imagini, al unor secvenţe, al unor personaje (familia Eustaţiu Popescu, cioclul Tilică, Bimbo Stanian ş.a.). Sunt din nou de acord, însă îl am în vedere pe acel Caragiale din exegezele anilor ’60–’80, în care se mizează pe ideile „vidului interior“, ale „non-comunicării“, ale „patologiei comunicării“, ale „absurdului“, ale „divorţului dintre real şi limbaj“ şi prin care marele dramaturg este scos din filiaţia clasic-realistă şi integrat într-un modernism de tip Alfred Jarry, J.-P. Sartre, Fr. Dürrenmatt, Robert Musil, Albert Camus, Franz Kafka, Tudor Arghezi, Urmuz, Tristan Tzara, Eugen Ionescu ş.a.34 Cu alte cuvinte, cu acel Caragiale care îl anticipează pe Eugen Ionescu, trecând prin „momentul“ Urmuz. Umanitatea mecanomorfă din *Moartea cotidiană* nu este departe de cea din anti-romanele lui Urmuz (un autor pe care nu încetez să-l citesc ca pe un autor „realist“) ori din *Cimitirul Buna-Vestire* de Tudor Arghezi, ori din piesele lui Beckett sau ale lui Eugen Ionescu. De altfel, aşa cum în *Moartea cotidiană* începutul celei de-a doua zile nu este decât o reluare a începutului primei zile, în *Cântăreaţa cheală* (1954) de Eugen Ionescu finalul este o reluare a începutului, cu soţii Martin care rostesc aceleaşi replici pe care le-au rostit soţii Smith în prima scenă. Într-o lume lipsită de identitate acest lucru este foarte posibil… Diferenţa este de tratare: în cheie „behavioristă“ la Dinu Pillat, în cheie absurdă la Eugen Ionescu. Este uluitor cum unii comentatori au văzut în cazul lui Justin Ionescu existenţa unei conştiinţe reflexive, contemplative. Teza sa („Orice revoltă este stupidă, aproape de prost-gust. Nimeni nu poartă o vină. Viaţa înseamnă o moarte de fiecare clipă, o anchilozare psihică desăvârşindu-se pe îndelete, cu încetinitorul, o eşuare într-un tipar de automatisme cotidiene. La unii, se vede, dintr-odată, ca în cazul său bunăoară. La cei mai mulţi însă, nu se bagă de samă chiar de la prima vedere, dat fiind că respectivii nu au de obicei conştiinţa resemnată a fenomenului“) nu este decât o încercare de legitimare „filozofică“ a propriei inerţii. La el existenţa precede „esenţa“. Are dreptate însă atunci când identifică „virusul“ anchilozării şi la ceilalţi.

Asistăm în *Moartea cotidiană*, prin imaginea lui Justin Ionescu, cum bine a observat Virgil Podoabă (v. Dosar de referinţe critice) la *finalul* unui proces, şi nu la *desfăşurarea* lui. „Celălalt capăt“ îl identificăm, într-adevăr, prin procesele de retrospecţie. Aflăm astfel că Justin fusese un student strălucit şi că scrisese o teză de doctorat care făcuse vâlvă, *Le type de l’ambitieux dans le roman français*, avându-l în centru pe Julien Sorel – devenit un fel de alter ego –, că ratase o plecare la Paris din cauza războiului, că fusese înrolat şi se îmbolnăvise de tifos, că, în fine, în mod inexplicabil, devenise cu totul şi cu totul altul. Aşadar un personaj „fracturat“ (cum va crea, mai târziu, dar în sens invers, Nicolae Breban în *Bunavestire*). Nu este lipsit de semnificaţie (ironică) faptul că pe biblioteca din biroul său se afla bustul de bronz al lui Napoleon, dăruit de bătrânul Logadi, un Napoleon „parcă mai ostracizat acolo ca în exilul de pe insula Sfânta Elena“, cum ne spune naratorul. Napoleon, se ştie, era modelul lui Julien Sorel, aşa cum Julien Sorel fusese un model al lui Justin Ionescu. Acum o asemenea alăturare devine absurdă. Ceea ce înţelegea René Girard prin conceptul de „dorinţă triunghiulară“35 în cazul de faţă nu numai că nu se instituie, dar devine o caricatură.

Şi totuşi „celălalt capăt“ al procesului îl putem reconstitui şi altfel: prin imaginea lui

Sandu, adică tocmai prin imaginea celui care-şi detestă tatăl. Energicul, ambiţiosul Sandu *versus* inertul, imobilul Justin Ionescu! Se va dovedi însă în cele din urmă că Sandu şi Justin sunt două faţete ale aceleiaşi medalii, sunt „a filei două feţe“. Există în roman mai multe scene semnificative în acest sens. Aş cita doar una dintre ele, cea în care, în timpul cinei, cei doi se contemplă reciproc: Sandu este dezgustat de placiditatea tatălui său, iar acesta are intuiţia prăbuşirii ulterioare a fiului în aceeaşi placiditate: „De alături, Sandu se simţea privit de tatăl său. O clipă, se întoarse spre acesta. Privirea deşartă. Şi degetele cu cocoloaşele de pâine, tic ca de copil cretin… Ce prestigiu mai avea oare în clasă? Cum de nu i se turna clei în galoşi, nu i se puneau peniţe pe scaun, nu i se presăra praf de strănutat în condică? Cu un asemenea profesor, elevii puteau chiar să joace barbut sau să sară capra printre bănci, în timpul orei de curs. Ciudat, pentru tatăl său nu resimţea nici măcar un sentiment de compătimire, ca pentru unchiul Hypolit, bunăoară. Cel puţin fratele tatălui era victima unui accident nenorocit, ca atare nu avea răspunderea abrutizării la care ajunsese de la sine într-un fotoliu de infirm. Pe când tatăl său…

De la locul său, Justin a înţeles tot ceea ce gândea băiatul de pe pragul celor nouăsprezece ani de viaţă. De altminteri era aceeaşi privire, poate doar ceva mai aspră, ca a tuturor cunoscuţilor care întârziau cu ochii asupra lui. Sentinţă fără circumstanţe atenuante: «Condamnat!»

Justin îşi plecă din nou capul în farfurie. Se simţea trist, deşi privirea lui Sandu fusese aceeaşi de la fiecare masă. Păcat de toate planurile băiatului de a cuceri lumea cine ştie cum! De a crede în sine, ca într-un idol. Pentru oricare, viitorul urmează aceeaşi regulă generală. Şi prin absurd, chiar să scape de această fatalitate a vieţii, nu se nimerise în al doilea rând să fie băiatul lui carne din carnea lui? Dacă mai avea energia unui gest afară din comun, ar trebui să îngenuncheze simbolic înaintea lui Sandu, asemenea stareţului Zosima care se prosternase la picioarele lui Dimitrie Karamazov presimţind suferinţele viitoare ale acestuia.“ „Profeţia“ tatălui se confirmă, iar Sandu va conştientiza, destul de rapid, că avea să intre în „cercul“ strâmt al aceleiaşi identităţi.

Ca să o parafrazez din nou pe Simona Popescu din *Juventus*-ul său, el va trăi „dezgustătoarea idee că vei ajunge odată să fii propria ta bunică, mătuşă şi tanti“. N-aş vrea să contrariez, dar – făcând o paranteză – cred că singura experienţă „pură“ a lui Sandu este experienţa sexuală, traducând asta printr-o afirmaţie a lui Roland Barthes din *Fragmente dintr-un discurs îndrăgostit:* „Dragostea este obscenă prin aceea că pune sentimentalul în locul sexualului.“36 Ideea de evaziune prin eros (revenirea la *realitate*, în urma acestei experienţe, este comparată cu senzaţia rămânerii „pe o plajă pustie de pe care a apus soarele“) şi absenţa oricăror „artificialităţi“ în imaginile descrise în capitolul XIII din prima parte a romanului infirmă, aş zice eu, teza „impurităţii“ de care vorbesc unii comentatori.

De fapt, Justin nu este un caz izolat, el este o emblemă, o „sinecdocă“ a acestei lumi. Cum foarte subtil observa Carmen Brăgaru37, diferenţa dintre Justin şi ceilalţi (Ana, Sandu) este de *stadiu* al pietrificării. El se află în faza finală, pe când ceilalţi, în faze intermediare. Nu doar personajele intră în mecanisme stereotipe, ci *realitatea* însăşi: „În dimineaţa vâscos rece, Justin porni zgribulit, pe drumul ştiut pe de rost, de acasă la liceu. Fără nici un efort de atenţie, chiar numai după sunetul paşilor, ajunsese să recunoască identitatea trecătorilor din jur. Erau doar mereu aceiaşi, întâlniţi în fiecare dimineaţă, pe o anume porţiune de trotuar. Când lipsea vreodată unul de pe parcursul respectiv, avea impresia unui adevărat eveniment, ca bunăoară descompletarea neaşteptată a unui rol într-o piesă de teatru. De altminteri, singurul eveniment posibil de-a lungul acelui itinerariu.“ Paradoxal, din această realitate amorfă, din această atrofiere cotidiană, cum foarte subtil

observa Ov. S. Crohmălniceanu (v. Dosar de referinţe critice), tocmai fiorul morţii trezeşte viaţa autentică. Prin moartea propriu-zisă se reintră, pentru o clipă, în firescul existenţei, prin moartea „cotidiană“ firescul este suspendat.

S-a spus, pe bună dreptate, că, mai ales prin imaginea emblematică a lui Justin Ionescu, *Moartea cotidiană* descinde din literatura „locurilor unde nu s-a întâmplat nimic“, a „târgurilor unde se moare“, a „oamenilor de prisos“ (Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu ş.a.). I s-ar putea adăuga aici o întreagă tradiţie a prozei ruseşti (Cehov, Turgheniev, Goncearov) ori tradiţia occidentală a „tipologiei“ Antieroului, a „omului fără însuşiri“ (la Joyce, Kafka, Musil, Sartre, Camus, Beckett etc.). Revenind la proza românească, Ov. S. Crohmălniceanu vorbeşte foarte aplicat despre nota de „cruzime“ pe care o introduce Dinu Pillat în această tradiţie, prin absenţa „poetizării“ ori a „melancolizării“ existente la predecesori (v. Dosar de referinţe critice). Aş mai adăuga un alt aspect al „cruzimii“ în romanul lui Dinu Pillat. La predecesori „locurile unde nu se întâmplă nimic“ erau plasate în micile târguri de provincie, în infernala Provincie (de care va vorbi mai târziu şi Nicolae Breban în *Bunavestire*, de pildă). Or, la Dinu Pillat se produce o relativizare a raportului Centru–Provincie prin extensia „abuliei“ asupra Capitalei. Şi nu e vorba doar de mahalaua unde se află locuinţa familiei Ionescu, ci de întregul Bucureşti (cancelaria Liceului Regele Ferdinand, peisajul monoton, mereu acelaşi, al străzii etc.). La Dinu Pillat, Bucureştiul este el însuşi o periferie. Aş merge mai departe pe această linie şi aş spune că, la Pillat, Parisul ar fi un potenţial spaţiu al salvării. Justin s-ar fi putut salva plecând la Paris (exclamând precum Rastignac privind Parisul de pe înălţimea cimitirului Père-Lachaise: „À nous deux maintenant!“), sora mai mare a Anei se salvează plecând la Paris, Ana îşi extrage reveriile bovarice din romanele Contesei de Ségur din colecţia Bibliotèque rose, Mimi – nu lipsită nici ea de asemenea reverii – ar fi preferat să fie dusă de Sandu într-o garsonieră de la etajul al cincilea sau al şaselea, unde să se creadă ca la New York, sau să primească o sticlă de parfum Soir de Paris etc. (există, fireşte, şi o ironie implicită în spatele textului). Şi tot pe această linie a „cruzimii“ la Dinu Pillat, aş adăuga că, dacă la predecesori (mă refer la proza românească), „locurile unde nu se întâmplă nimic“ erau îmblânzite de un mister „naturist“, la Pillat urâtul cotidian impregnează un peisaj *pietrificat*, *împietrit*, coextensiv „eului mineral“ despre care vorbeam.

„Stranietatea“ acestui roman al stagnării, al imobilităţii (al unei conştiinţe eleate pe care o putem detecta în spatele textului) este dată şi de momentul în care a fost scris şi publicat: este vorba de o epocă ambiguă, confuză, de „clar-obscur“ istoric, de instabilitate, de impresia (şi realitatea!) deplasării pe „nisipuri mişcătoare“, în care cei mai mulţi nu vor şti în ce direcţie vor evolua lucrurile. „Imobilitatea“ reflectată în *Moartea cotidiană* se află, aşadar, în contrast cu „mobilitatea“ Istoriei (să fie acesta un mesaj implicit al cărţii?), urâtul cotidian însă „iese“ din realitatea ficţiunii şi se extinde progresiv asupra realităţii propriu-zise.

Despre mecanismul „privirii“ în *Moartea cotidiană* – odată tonul dat de N. Steinhardt – s-a discutat în multe dintre cronicile consacrate romanului, încât nu mai insist. Majoritatea personajelor devin „reflectori“. Ele privesc pe fereastră, se privesc în oglindă, se scrutează reciproc, interioarele, obiectele, bibliotecile, cafeneaua, forfota de pe Calea Victoriei etc. etc. sunt redate prin intermediul privirii. Două idei aş reţine totuşi. În primul rând, faptul că, spre deosebire de situaţiile din *Tinereţe ciudată*, în *Moartea cotidiană* de cele mai multe ori privirea nu-şi mai „anexează“ o conştiinţă, o subiectivitate. Am putea spune, speculând puţin, că aici personajele mai degrabă *văd* decât *privesc*. *A vedea* ţine de un regim al hazardului, al întâmplării, *a privi* presupune un act de intenţie şi implicit o

filtrare prin conştiinţă. Personajelor mai degrabă „le cad ochii“ pe obiecte, pe realităţi.

Se ajunge, uneori, până la stadiul în care *privirea* (şi chiar *auzul*) nu mai „înregistrează“, nu mai „absorb“ realitatea: „Justin începu să se uite pe geam, la lumea care trecea în sus şi în jos pe Calea Victoriei, ca pe o promenadă într-un loc de vilegiatură. Nu era interesat de ceva anume, cine ştie, bunăoară de piciorul cambrat al unei femei, de o marcă nouă de automobil sau pur şi simplu de figura unui cunoscut întâmplător. De altminteri, totul i se părea la fel de anost, în monotonia de fiecare zi.“ Sau: „Justin a auzit de atâtea ori *aceleaşi* cuvinte, ale *aceloraşi* persoane, de la *aceleaşi* mese, încât urechea nu mai percepea de la un timp decât un *murmur* confuz, gol de orice înţeles“ (*subl. mea*, *G.A.*). Este ultimul stadiu al anomiei, al locuirii în „moartea cotidiană“.

Singurele „puseuri“ de subiectivitate apar atunci când personajele se contemplă în oglindă (având nu revelaţia, ci reconfirmarea propriei caducităţi şi prăbuşiri), când îşi contemplă portretul sau când se scrutează unii pe alţii (Ana pe Justin şi invers, Sandu pe Justin şi invers, Hypolit pe Justin etc.). Să amintesc secvenţa în care Justin se contemplă *întâmplător* în oglinda de la cafeneaua Corso, amintindu-şi de tabloul *Le buveur d'absinthe* al lui Degas (secvenţă semnificativă şi pentru procedeul „oglinzii în oglindă“): „În oglinda îmbâcsită de pe peretele din faţă, Justin se întrevăzu de la depărtare, acolo, la masa din fund. Tresări pe neaşteptate, cu o asociaţie în minte. Parcă era *Le buveur d'absinthe* din tabloul lui Degas. Nu purta nici melon pe creştetul capului şi nu avea nici barbă. Iar în faţa lui nu se găsea paharul băuturii tari. Încolo însă expresia de ratat ajuns la abrutizare, de om sfârşit, era aproape identică. Ciudat, ce bine îi mai funcţiona memoria! Parcă abia răsfoise albumul cu reproduceri din pictorii impresionişti, achiziţionat încă din facultate şi rătăcit apoi în anii de război.“

În al doilea rând, aşa cum există o stereotipie a realităţii, există şi o stereotipie a privirii. La Virginia Woolf, de pildă, în *Valurile*, mai multe perspective asupra aceleiaşi realităţi revelă, de fapt, realităţi multiple: „Cât de ciudată pare salcia, spune Bernard, acum când o privim amândoi! Adineauri eu eram Byron, iar salcia era salcia lui Byron, plângătoare, prelingându-se în şuvoaie şi tânguindu-se. Acum, când privim copacul împreună, are un aer îngrijit, cu fiecare ramură la locul ei, şi o să-ţi spun ce simt eu, sub porunca spiritului tău limpede.“[38] În *Moartea cotidiană* se relevă, cel mult, „mai multe stadii“ ale aceleiaşi imagini: de pildă, imaginea – simbol al captivităţii – a „curţii sugrumate în unghi de corpurile de casă din faţă şi din fund“ văzută, în etape diferite ale zilei, de Ana, de Justin şi de Sandu. În schimb, cele două „priviri“ ale Anei de la începutul fiecăreia din cele două zile revelă *exact* aceeaşi realitate. Această repetiţie, această ciclicitate (ca, de altfel, şi ideea reluării de către Sandu a destinului lui Justin) este un semn al *închiderii*. Din captivitatea acestei realităţi însă, personajele nu-şi mai pun problema să evadeze.

Care ar fi „ontologia“ narativă pe care o putem detecta din cele trei romane ale lui Dinu Pillat?

În *Tinereţe ciudată* avem de a face cu o umanitate *in nuce*, cu o lume de potenţialităţi, de latenţe, de „crochiuri sufleteşti“, cum spunea Pompiliu Constantinescu. Dacă am aplica aici acele „anumite antinomii ale spiritului“ despre care vorbeşte Witold Gombrowicz în *Jurnal*[39] (Bătrâneţe – Tinereţe, Maturitate – Imaturitate, Perfecţiune – Imperfecţiune, Plenitudine – Neplenitudine, Valoare – Valoare nedeplină, Formă – revoltă împotriva Formei), este evident că spaţiul romanului ar fi ocupat de partea din dreapta a setului de antinomii. Cititorii îşi pun problema cum vor evolua aceste personaje. *Tinereţe ciudată* este, aşadar, un roman cu final deschis, *id est* un *roman al aşteptării*. Latenţele de care vorbeam se pot concretiza în două moduri extreme. Tinerii pot evolua (sau, mai bine zis,

involua) înspre o existenţă statică, inerţială, vegetativă, „plumburie“, în care timpul se dilată şi în care nu se întâmplă nimic (ca în *Moartea cotidiană*) sau pot trece în cealaltă extremă, e drept dinamică, activă, convulsivă, în care timpul se comprimă, a unei Istorii tragice, în care insurgenţa juvenilă („inocenţa cu surâsul ei sângeros“, cum ar spune Milan Kundera) poate fi un „preţios“ capital la îndemâna *oricărei* ideologii totalitare (ca în *Aşteptând ceasul de apoi*). Nu întâmplător acţiunea celor două romane se petrece aproximativ în aceeaşi perioadă. Soluţia de existenţă însă, parafrazându-l din nou pe scriitorul ceh, *se află în altă parte*…

George Ardeleanu

Note

1. Scrisoare către Pia Pillat, Bucureşti, 17 august 1964, în vol. Pia Pillat, *Sufletul nu cunoaşte distanţele*. *Pagini din corespondenţa Piei Pillat cu familia Pillat*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 112.

2. Harold Bloom, *Anxietatea influenţei. O teorie a poeziei*, trad. rom. Rareş Moldovan, Ed. Paralela 45, Bucureşti, 2008, p. 142.

3. Publicat într-o versiune iniţială cu titlul „Dezbateri româneşti asupra romanului (de la G. Ibrăileanu la G. Călinescu)“ în *Viaţa Românească*, anul XX, nr. 5/mai 1967.

4. Citat şi de Dinu Pillat, în *op. cit.*, p. 47.

5. Mircea Eliade, „Teorie şi roman“, în vol. *Fragmentarium*, Bucureşti, 1939, pp. 112–113; v. şi reeditarea de la Ed. Destin, Deva, 1990, pp. 138–139; v. şi Dinu Pillat, *op. cit*., p. 47.

6. Mircea Eliade, „Autenticitate“, în vol. *Fragmentarium*, ed. cit., p. 152; reed. cit., pp. 186–188; Dinu Pillat, *op. cit*., p. 48.

7. Petru Comarnescu, art. cit., p. 197.

8. G. Călinescu, *Principii de estetică*, Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1968, p. 211.

9. *Biruinţa unei iubiri*, *Dinu & Nelli Pillat. Pagini de corespondenţă*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008, pp. 33–34, 35–36, 79–80, 80–82, 83–85, 85–86, 107–108.

10. Virginia Woolf, *Arta lecturii. Eseuri alese*, vol. I, trad. rom. Monica Pillat, Ed. RAO, Bucureşti, 2007, pp. 86–110.

11. Ed. DU Style, Bucureşti, 2000.

12. V. *Biruinţa unei iubiri*, ed. cit., pp. 99–100, 126–127, 128–129, 131–133, 133–134, 136–137, 139, 144–145, 148–150, 150–152, 160–161, 223–225, 226–228, 228–230, 233, 233–235.

13. Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1994.

14. *Op. cit.*, p. 70.

15. *Op. cit*., p. 201.

16. Un alt indiciu textual, din aceeaşi paradigmă, îl constituie lectura ziarelor şi revistelor (şi mai ales a rubricilor din publicaţiile respective). De la *Gazeta sporturilor* la *Universul*, ori de la *Ilustraţia română*, *Cinema*, *Veselia* şi *Trup şi suflet* (acestea două din urmă, citite de mama băiatului din primul capitol al *Tinereţii ciudate*, fiind celebre reviste „decoltate“ editate de ziarul *Universul*, *n.m. G.A.*) la *Realitatea ilustrată* ori *Ziarul ştiinţelor şi călătoriilor* ş.a., personajele citesc sau pur şi simplu răsfoiesc ziarele (unele parcurg maniacal *toate* rubricile), fapt care dă seama deopotrivă despre modul lor de a fi, ca şi despre epoca în care trăiesc.

17. N. Steinhardt, „Paul Morand un cronicar al «anilor nebunatici»“, în vol. *Incertitudini literare*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, pp. 189–197.

18. Dinu Pillat, *Mozaic istorico-literar*, ed. cit., p. 70.

19. V. *Pensiunea doamnei Pipersberg* de H. Bonciu, Ed. Alcaly, Bucureşti, 1936, reeditare Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984 şi Ed. Polirom, Iaşi, 2005.

20. V. *Proză americană contemporană*, antologie, prefaţă, prezentări, note şi bibliografie selectivă de Octavian Roske, trad. rom. Ruxandra Todiraş şi Octavian Roske, Ed. Univers, Bucureşti, 1989, pp. 40–51.

21. Trad. rom. Alina Clej şi Ştefan Stoenescu, Ed. Univers, Bucureşti, 1976, pp. 197–198.

22. Se pare că modelul acestui personaj este Emil Ivănescu, prieten şi coleg de liceu al lui Dinu Pillat. Autor, printre altele, încă din timpul liceului, al unui studiu despre „Romanul lui Dostoievski“ (publicat în revista *Vlăstarul*, anul XV, nr. 2/noiembrie 1938, pp. 6–7) şi apoi al piesei *Artistul şi moartea* (publicată în revista *Agora* în 1947) şi al *Dialogiilor psihopatului* ş.a., s-a sinucis la vârsta de 22 de ani. Textele sale au fost reeditate în 2006 la Ed. Institutului Cultural Român (colecţia Ediţii critice).

23. Art. cit. *RFR*, anul II, nr. 10/1 octombrie 1935, p. 192.

24. V. *Romanul românesc interbelic*, antologie, prefaţă, analize critice, note, dicţionar, cronologie şi bibliografie de Carmen Matei-Muşat, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, pp. 71–73.

25. V. Mihail Sebastian, *Opere I. Publicistică. Articole. Cronici. Eseuri (1926–1928)*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1994, p. 25; v. şi Carmen Matei-Muşat, *op. cit*., p. 73.

26. Trad. rom. Leonid Dimov, Ed. pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968, p. 124. (Prin sintagma citată, R.-M. Albérès defineşte *întregul* roman modern.)

27. V. art. „M. Blecher“ în *Viaţa Românească*, anul XXI, nr. 9/septembrie 1968, reluat în vol. *Mozaic istorico-literar* (ed. cit., pp. 105–124) şi ca prefaţă la M. Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată. Inimi cicatrizate*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1970, pp. V–XVIII.

28. Jaap Lintvelt, *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*, trad. rom. Angela Martin, Ed. Univers, Bucureşti, 1994, pp. 26–27.

29. Jean-Paul Sartre, *Greaţa*, trad. rom. Marius Robescu, Ed. Minerva, Bucureşti, 1981, p. 169.

30. *Op. cit*., p. 80.

31. De remarcat acest fenomen al „transferului“ textual în romanele lui Dinu Pillat: povestirea lui Voinov, descrierea orei de istorie ş.a., transferate din *Jurnalul unui adolescent* în *Tinereţe ciudată* (ori subiectul tezei de franceză transferat în *Moartea cotidiană*), secvenţa „privirii lui Veniamin“ ori Jurnalul lui Alexe din *Tinereţe ciudată*, devenite „puneri în abis“ ale *Morţii cotidiene* etc. Se configurează astfel nişte naraţiuni concentrice, care ne duc cu gândul la imaginea „păpuşilor ruseşti“.

32. Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, vol. I, Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1968, pp. 36–37.

33. *Apud* Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, vol. III, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1991, p. 17.

34. V. *Comediile lui I. L. Caragiale*, introducere, comentarii, dosar critic, note şi bibliografie adnotată de Liviu Papadima, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996.

35. V. *Minciună romantică şi adevăr romanesc*, trad. rom. Alexandru Baciu, Ed. Univers, Bucureşti, 1972.

36. Trad. rom. Sorina Dănăilă, Ed. Cartier, Chişinău, 2007, p. 192.

37. *Op. cit*., pp. 123–127.

38. Trad. rom. Petru Creţia, Ed. Univers, Bucureşti, 1973, pp. 72–73.

39. Trad. rom. Olga Zaicik, Ed. Univers, Bucureşti, 1998, pp. 376–377.

Notă asupra ediţiei

Romanul *Aşteptând ceasul de apoi*, recuperat după 50 de ani din Arhivele CNSAS şi publicat în 2010, a deschis seria de autor Dinu Pillat a Editurii Humanitas. Acest al doilea volum al seriei reuneşte, sub titlul *Tinereţe ciudată şi alte scrieri*, următoarele texte: nouă proze literare din perioada 1933–1945, grupate sub titlul *Singurătatea cea mare*; *Jurnalul unui adolescent*, 1941; romanele *Tinereţe ciudată*, 1943, şi *Moartea cotidiană*, 1946. Textele sunt însoţite de fotografii ale scriitorului din perioada liceului şi a studenţiei şi de facsimile (o scrisoare, pagini de manuscris, coperte din epocă).

În prima secţiune a cărţii de faţă, marcând debutul literar al autorului în publicistică, figurează prozele apărute în periodicele vremii, în succesiunea lor cronologică. O parte din ele („Într-un amurg de toamnă“, „Înmuguriri în toamnă“, „Impresii“, „Primăvară banală“, „Rămâi cu bine, liceu bătrân!“) au fost incluse de istoricul literar Carmen Brăgaru în Anexele studiului său monografic *Dinu Pillat, un destin împlinit* (Ed. DU Style, Bucureşti, 2000, pp. 44–50). Celelalte („O călătorie la Constantinopol“, „Însemnări de vânătoare“, „Singurătatea cea mare“ şi „Note“) apar pentru întâia oară grupate în prezentul volum. Într-o notă de subsol la „Însemnări de vânătoare“, mi-am permis să introduc o proză proprie în care mi-am imaginat întoarcerea mea în timp pentru a-l întâlni pe adolescentul autor al acelor pagini.

Pe lângă aceste încercări literare, Dinu Pillat semna în aceleaşi reviste recenzii şi cronici literare, astfel că, pentru edificarea cititorului, la sfârşitul volumului am adăugat o bibliografie a scrierilor tânărului critic începând din 1936.

Secţiunea a doua cuprinde *Jurnalul unui adolescent*. Apărut în foileton în *Albatros*, anul I, nr. 1–7, 10 martie–15 iunie 1941, textul a fost publicat ulterior, după versiunea din revista menţionată, în ediţia a doua a volumului *Tinereţe ciudată* de la Minerva (ediţie îngrijită, prefaţă şi bibliografie de Monica Pillat, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984), cuprinzând, pe lângă romanul care dă titlul volumului, romanul *Moartea cotidiană* şi *Jurnalul unui adolescent* (pp. 197–236). Noutatea scrierii reproduse în volumul de faţă constă în faptul că respectă un manuscris inedit, redactat în august 1940 şi definitivat de Dinu Pillat în ianuarie 1941, având, în raport cu versiunea publicată în revista *Albatros*, câteva adaosuri, şi anume: un citat amplu din romanul lui Ionel Teodoreanu *La Medeleni*, vol. III (v. pp. 82–83), un citat cu monologul lui Hamlet din piesa cu acelaşi nume de William Shakespeare (v. p. 100), o scenă de la „ceaiul dat de Andronescu“ (v. p. 93 ş.u.) şi un episod cu o procesiune din Vinerea Mare (v. pp. 110–111). În versiunea din *Albatros* apărea, în schimb, un episod care nu figurează în manuscrisul inedit: scena în care Sandu îşi invită colegii acasă pentru a le citi din Biblie (v. p. 85 ş.u.). Cum episodul are o încărcătură epică şi emoţională relevantă pentru înţelegerea personalităţii scriitorului în formare, am considerat oportună includerea sa în textul publicat în acest volum. Pe de altă parte, fiind publicat în *Albatros* în foileton, *Jurnalul* era divizat în capitole, formă păstrată şi în amintita ediţie din 1984. Având în vedere fragmentaritatea jurnalului ca gen literar, oscilând între tonul liric-confesiv şi cel epico-scenic, am optat pentru varianta din manuscrisul inedit, unde episoadele sunt despărţite prin ***.

Ceea ce reţine atenţia în *Jurnalul unui adolescent* este predilecţia autorului pentru portret – văzut ca germene al destinului. Schiţele caracterelor de mai târziu apar aici în

peisajul bacovian al cenuşiului cotidian, prefigurând cu ironie alternativele livreşti ale unei imposibile evadări din rutină.

Cea de a treia secţiune include romanul *Tinereţe ciudată*, apărut iniţial la Ed. Modernă, Bucureşti, 1943, însoţit de prefaţa lui Ionel Teodoreanu, omisă în ediţia Minerva din 1984. Textul romanului a fost stabilit şi reprodus după adnotările şi semnele de corectură făcute de autor în creion pe ediţia din 1943. Cele mai multe propun eliminarea unor calificative, alteori a unor fraze întregi, socotite de Dinu Pillat dăunătoare conciziunii stilului. Al doilea tip de adnotări se referă la formulări mai nuanţat explicative sau la exprimări mai laconice în cuprinsul dialogurilor.

Cititorul poate urmări în *Tinereţe ciudată* nu numai conturarea formulei romaneşti şi maturizarea tehnicii narative, ci şi circulaţia personajelor şi cristalizarea temelor prefigurate în *Jurnalul unui adolescent.* Totodată se poate observa că, deşi *Jurnalul* rămâne materia sa primă, romanul are o unitate şi o mişcare epică proprii, în care suflul liric al autorului este dublat de gustul pentru senzaţional şi pentru teatralizarea ficţiunii. De un real interes ar fi lectura romanului în paralel cu scrisorile din 1942–1943 ale lui Dinu Pillat din *Biruinţa unei iubiri* (Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008), scrisori unde autorul îşi destăinuia trăirile în efervescenţa creaţiei sau unde evoca atmosfera conacului familial de la Miorcani, al cărui farmec vetust se regăseşte în cuvintele lui Vladimir Dumşa descriindu-i Maninei moşia lui din nordul Moldovei.

Cea de a patra secţiune a acestui volum cuprinde romanul *Moartea cotidiană.* Prima ediţie (Ed. Vatra, Bucureşti, 1946) şi a doua (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979), care sunt identice, pun în evidenţă mai ales alternanţa timpurilor verbale prezent/ trecut. Ediţia a treia a romanului, inclusă în volumul *Tinereţe ciudată*, Ed Minerva, 1984, a reprodus versiunea corectată de Dinu Pillat.

Scrisă la puţină vreme de la moartea tatălui său, cartea a fost reluată în timp, din 1964 până în vara anului 1975, curând după moartea mamei, şi finalizată în septembrie 1975, când autorul începuse să aibă, tot mai obsedant, presentimentul propriului sfârşit. Aşa se explică, poate, opţiunea lui ultimă în privinţa timpurilor verbale, pe care le uniformizează, suprimând alternanţa prezent/trecut din prima ediţie. Revelatoare pentru starea de spirit în care se afla autorul în acea perioadă sunt şi scrisorile pe care i le adresează, în anii 1970–1975, surorii lui, Pia Pillat (v. *Sufletul nu cunoaşte distanţele*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2009).

În ediţia de faţă, cea de a patra, a romanului, am revizuit textul, confruntându-l cu originalul corectat de Dinu Pillat şi eliminând unele inadvertenţe şi erori apărute în ediţia de la Ed. Minerva, 1984.

În ultima secţiune a volumului, intitulată Dosar de referinţe critice, cititorului i se oferă mostre semnificative din istoria receptării prozei lui Dinu Pillat, din 1937 (o referinţă la textele din *Vlăstarul*) până în 2010, când a fost publicat romanul *Aşteptând ceasul de apoi*, rămas până atunci inedit. Cu câteva excepţii, al căror sens cititorul îl va descoperi cu uşurinţă, ordonarea acestor fragmente este cronologică. Alcătuirea dosarului de receptare critică şi selecţia pasajelor reprezentative îi aparţin profesorului şi criticului literar George Ardeleanu, prefaţatorul ediţiei.

Am folosit pentru acest al doilea volum al seriei de autor Dinu Pillat a Editurii Humanitas aceleaşi reguli de editare ca pentru primul (v. paragraful de început din Nota asupra ediţiei la *Aşteptând ceasul de apoi*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2010, p. 43). Toate notele din subsolul textelor lui Dinu Pillat – editoriale, explicative sau de traducere – îmi aparţin.

Monica Pillat

Partea I
Singurătatea cea mare

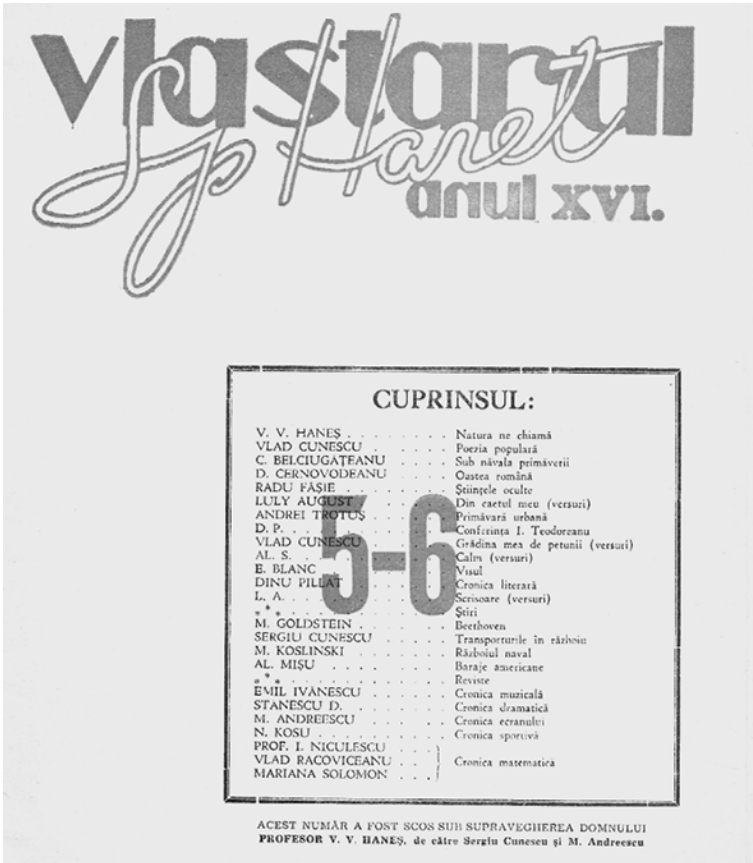
Vlăstarul SpHaret
anul XVI.

CUPRINSUL:

V. V. HANEŞ . . . . . Natura ne chiamă
VLAD CUNESCU . . . . Poezia populară
C. BELCIUGĂTEANU . . . Sub năvala primăverii
D. CERNOVODEANU . . . Oastea română
RADU FĂŞIE . . . . . Ştiinţele oculte
LULY AUGUST . . . . Din caetul meu (versuri)
ANDREI TROTUŞ . . . . Primăvară urbană
D. P. . . . . Conferinţa I. Teodoreanu
VLAD CUNESCU . . . . Grădina mea de petunii (versuri)
AL. S. . . . . Calm (versuri)
E. BLANC . . . . . Visul
DINU PILLAT . . . . Cronica literară
L. A. . . . . Scrisoare (versuri)
* * . . . . . Ştiri
M. GOLDSTEIN . . . . Beethoven
SERGIU CUNESCU . . . . Transporturile în războiu
M. KOSLINSKI . . . . Războiul naval
AL. MIŞU . . . . . Baraje americane
* * . . . . . Reviste
EMIL IVĂNESCU . . . . Cronica muzicală
STĂNESCU D. . . . . Cronica dramatică
M. ANDREESCU . . . . Cronica ecranului
N. KOSU . . . . . Cronica sportivă
PROF. I. NICULESCU . . .
VLAD RĂCOVICEANU . . . Cronica matematică
MARIANA SOLOMON . . .

5-6

ACEST NUMĂR A FOST SCOS SUB SUPRAVEGHEREA DOMNULUI
PROFESOR V. V. HANEŞ, de către Sergiu Cunescu şi M. Andreescu

Coperta revistei Liceului SpiruHaret, Vlăstarul, februarie–martie 1940

O călătorie la Constantinopol

Când ne-a anunţat tata că vom merge la Istanbul, am sărit cu toţii până-n tavan de bucurie. Ideea unei călătorii pe mare ne atrăgea grozav, şi mai ales [ne atrăgea ideea] de a vizita acest vechi oraş. Voi încerca să povestesc această minunată excursie cu toate frumuseţile ce le-am văzut. Am pornit de la Eforie unde petrecusem luna iulie şi cu trenul de seară am ajuns la Constanţa. Acolo trebuia să luăm vaporul. După ce şi-a aranjat tata paşaportul la vamă, ne-am îmbarcat pe *Dacia*. Era abia ora 9 ½ şi vaporul pleca tocmai la 11 ½, aşa că aveam timp destul să vizităm vaporul şi să facem cunoştinţa ofiţerilor şi a comandantului.

La ora 11 ½ am plecat din port. Fiind târziu ne-am culcat cu toţii. A doua zi când ne-

am sculat aveam cu toţii ameţeală, până la ora 2 a.m., când am ajuns la Bosfor, unde marea era ca un lac nesfârşit. Bucuroşi că ne simţeam iar bine, ne-am îmbrăcat şi ne-am suit pe punte. Era o privelişte splendidă: la stânga era Asia Mică, iar la dreapta, sate cu case orientale şi, din loc în loc, printre aceste case, se înălţa câte un chiparos.

Pe lângă vaporul nostru treceau tot felul de vapoare străine. Ne oprirăm la Buiuc Dere, unde poliţia inspecta vasul. După un ceas, vasul ridică ancora şi pornirăm iar. La o cotitură a Bosforului văzurăm Constantinopolul. Vederea era minunată; portul din care ieşeau ca o pădure catargele şi coşurile vapoarelor, oraşul din care se înălţau spre cer minaretele moscheilor, turnul Seraschieratului şi alte turnuri, culorile caselor străluceau în soarele de amiază şi aveau un aspect feeric.

Ne apropiam din ce în ce de port – în sfârşit vaporul îşi coborî puntea. Pe chei ne aştepta Halil Bey, un prieten al tatei, fostul director al muzeului de antichităţi. Am luat cu toţii un taxi şi am pornit la moscheea Sf. Sofia. Mergând spre ea, am trecut pe podul de la Galata, care e foarte frumos şi are o lungime de 500 metri.

Moscheea Sf. Sofia e splendidă. Mi-au plăcut mai ales bolta cea mare din mijlocul moscheii, covoarele de rugăciune care sunt foarte frumoase prin coloritul lor viu. Afară de aceasta, are o măreţie care nu se poate descrie. De aci am plecat la moscheea Sultan Ahmed care e minunată.

Această moschee are 6 minarete şi înăuntru e împodobită cu faianţe persane splendide de culoare albastră, gălbuie etc.

După moschee am văzut obeliscul egiptean care mi-a plăcut foarte mult, coloana serpentină care e foarte veche. E făcută din 3 şerpi de bronz dintre care un cap e la muzeul de antichităţi din Constantinopol, iar celelalte două sunt la muzeul din Londra. După aceasta, am vizitat moscheea Sulimanie, care nu mi-a plăcut aşa mult ca celelalte, dar care are prin ferestre o vedere foarte frumoasă pe Marea de Marmara. Am vizitat apoi mormântul lui Sinan Ali, al celui care a fost un mare architect turc care a făcut 300 de moschei – mormântul lui era frumos şi foarte simplu.

Fiindu-ne foarte cald, ne-am dus să luăm nişte îngheţate la o cofetărie turcească. De acolo am pornit la podul de la Galata unde erau staţii de vaporete ce plimbau vizitatorii Istanbulului prin împrejurimi. Ne urcarăm într-un vaporeto care e o mică şalupă, având o sală deschisă prin ferestre şi uşi – cu locuri ca într-un vagon de cl. [a] III-a. Pornirăm spre Eyoub.

Până la Eyoub am mers pe Cornul de Aur. În sfârşit ajunserăm. Eyoub este un cartier din marginea Istanbulului în care sunt interesante cimitirul şi moscheea.

Ne coborârăm şi merserăm spre moschee – din nefericire era închisă. Suirăm dealul ce duce la cimitir. Mormintele turceşti sunt foarte ciudate. Ele sunt formate din nişte stâlpi de piatră, având o înălţime cam de un metru. La bărbaţi, în vârful stâlpilor de piatră era sculptat un fes sau un turban, iar la femei, nimic – câteodată, o coroniţă de flori, sculptată în piatră.

După vizitarea cimitirului – în apusul soarelui ce se zărea printre trunchiurile chiparoşilor, ne scoborârăm la moschee. De acolo cu un taxi ne întoarserăm la vapor, unde prânzirăm şi ne culcarăm.

Mlădiţa, an I, nr. 5, 1933

Într-un amurg de toamnă

Înserarea acelei zile de toamnă era lină.

După o plimbare cu docarul pe moşie, mă aşezasem într-un scaun de paie împletite, în ceardac, şi începusem să răsfoiesc un album învechit, luat la întâmplare din salonaş.

O fotografie de pe una din filele îngălbenite îmi atrase luarea aminte.

Era chipul unui copilaş de vreo trei ani, îmbrăcat în pichet alb, trântit în iarbă, cu o minge în braţe, surâzând vieţii spre care se înălţa.

Eram eu acela? Curios, cât de depărtat şi de străin îmi părea acum copilaşul acela din fotografie, care era totuşi chipul meu de cândva, demult…

Întorcând mai departe filele albumului, o altă fotografie mă făcu să tresar din nou.

Reprezenta de astă dată un băieţel de vreo şapte ani, cu bucle de fetiţă, purtând pe cap penele care în locuri depărtate disting pe şefii triburilor indiene.

Rezemat de un pom, micul şef indian cu bucle de fetiţă, care a fost cândva, demult, un copilaş în pichet alb trântit în iarbă, cu o minge în braţe, nu mai surâdea ca atunci, ci, încruntat, părea că meditează ca un adevărat şef indian din preeriile Americii când în faţa cortului se gândeşte, preocupat, în fumul „calumetului“40, la rosturile tribului său.

Am închis întristat albumul, ducându-l la loc, în salonaş, să păstreze acolo mai departe, între scoarţele lui învechite, roase de colbul vremii, imaginile unor fiinţe duse pentru totdeauna.

Când m-am reîntors în ceardac, soarele apunea, roşind în sânge frunzele veştede din parc care, căzând, lăsaseră în urma lor copacii despuiaţi, având parcă o atitudine de rugă spre cerul care călăuzea un cârd de cocori spre ţări necunoscute.

De ce în acel amurg de toamnă – când unghiul alb al cocorilor se pierdea acum în zare şi când din sat răzbeau sunete blajine de talangă – am simţit o strânsoare dureroasă în suflet?…

Acum câteva zile, frunzele încă verzi îmbrăcau copacii, acum frunzele erau moarte, foşnind uscat pe aleile parcului la fiecare înfiorare a vântului, iar copacii goi se profilau negri şi scheletici.

Trecuse timpul prin frunzele parcului, după cum trecuse şi prin albumul din salonaşul bătrân, de pe pereţii căruia, din cadre masive, priveau, din alte vremi, chipuri învechite de strămoşi.

Şi noaptea acelei zile de toamnă se lăsa dureroasă…

Vlăstarul, an XIII, nr. 5–6, 1937

Însemnări de vânătoare

Într-o frumoasă după-masă de început de septembrie, a venit să mă ia de la curte, la vânătoare de prepeliţe, un maior prieten, moşier în împrejurimi.

M-am suit în paneraşul său de două locuri, aşezându-mă alături de maior şi având între noi prepelicarul lui, o căţea fină şi deşteaptă cu numele de Aşia.

După ce îşi aprinse pipa din care se înălţară rotocoale aromate de fum, maiorul sficui cu coada biciului asupra calului, şi am pornit-o într-un trap mărunt.

Străbăteam în legănările alene ale paneraşului peisagiul cu învăluiri molcome ale stepei moldovene.

Ne-am oprit, coborându-ne în dreptul unei mirişti întinse având în fundul ei un lan paralel de păpuşoi.

— Aşia, aici! îşi chemă maiorul prepelicarul la ordine.

— *Cherchez ici!*41 urmă, arătându-i locul din faţa noastră.

Apoi, depărtaţi la o distanţă de câţiva paşi, după ce ne încărcarăm puştile, urmarăm încet pe Aşia care, adulmecând cu botul în pământ, cotrobăia conştiincioasă toate locurile.

Se lua fugind după urme vechi de prepeliţe, reîntorcându-se chemată numai de glasul stăpânului, spre a reîncepe să caute apoi din nou, cu aceeaşi ardoare, în apropierea noastră.

În curând, observarăm că, adulmecând o urmă, mişcările i se încetiniseră şi că înainta doar cu o mare precauţiune.

Apoi se opri brusc, încremenită, cu gâtul ţeapăn, întins de încordare, cu ochii aţintiţi drept în faţă.

— Pontează! strigă maiorul apropiindu-se de căţea.

Deodată… vrrr! Ţâşni de pe jos, din faţa Aşiei, prepeliţa, apucând-o sfârâind în linie dreaptă, urmată în fuga mare de către prepelicar.

Focul maiorului, prăbuşind prepeliţa la pământ, tulbură liniştea locurilor.

— *Aporte!*42 strigă maiorul Aşiei, care se întoarse alergând cu prepeliţa în gură.

O lăsă să cadă la picioarele stăpânului. Acesta o ridică şi o puse cu nepăsare în geanta sa de vânat, aprinzându-şi apoi pipa.

Am pornit-o încet, iar în urma Aşiei.

După un scurt răstimp, aceasta pontă din nou.

Ne-am plasat în două poziţii diferite în apropierea prepelicarului, pentru ca prepeliţa să nu ne poată scăpa.

După câteva clipe… vrrr! Două prepeliţe se ridicară brusc din faţa Aşiei, sfredelind aerul, drept în direcţia lanului de păpuşoi.

Am tras repede în aceea care-mi venea la îndemână, doborând-o.

Maiorul, cu toate că a doua prepeliţă îi venea destul de departe, trase imediat în urma mea, trântind-o jos chiar la marginea lanului.

Şi astfel – cu Aşia care ponta la diferite răstimpuri, cu focuri trase când de maior şi când de mine, cu prepeliţele împuşcate aduse apoi în gură cu repeziciune de prepelicar – vânătoarea continuă până aproape de apusul soarelui, când, făcându-se târziu pentru maiorul al cărui conac se găsea la oarecare depărtare de moşia noastră, ne-am suit în paneraş, luând la pas drumul înapoi spre curte.

Eram amândoi tăcuţi.

Maiorul, de obicei foarte vorbăreţ, povestind nenumărate palavre vânătoreşti şi glume cazone, fuma acum gânditor din proverbiala-i pipă, uitându-se cu nesaţ la frumuseţea priveliştilor din jur.

Ştiam că era amărât deoarece trebuia să se reîntoarcă peste câteva zile la cazarma sa dintr-un târg înfundat din nordul Moldovei.

Cât despre mine, o uşoară tristeţe mă cuprindea când mă gândeam că peste puţin eram nevoit şi eu să părăsesc farmecul acestei vieţi patriarhale de la ţară pentru vâltoarea mecanică a oraşului.

Între timp, soarele care apunea învăluise acum peisagiul într-o lumină roşiatică.

De la izlaz, se întorcea cireada satului în sunete vechi de tălăngi.

Sus, deasupra noastră, vâslea încet din aripe un cârd de berze, mânat de toamnă spre limanuri îndepărtate. Erau desigur aceleaşi berze care, cu câteva zile în urmă, se rotiseră, pregătindu-se pentru marele zbor deasupra satului şi a parcului nostru.

În înserarea liniştită care se cobora, se auzi dintr-o mirişte învecinată pitpalacul unei prepeliţe.

Aşia întoarse capul, privind atentă înspre locurile de unde răzbise un glas tainic din natură.

…Şi capul nobil al prepelicarului se profilă, în trăsături fine, pe zarea ruginie a toamnei cu zboruri de berze călătoare…43

Vlăstarul, an XI, nr. 1–2, 1937

Înmuguriri în toamnă

În dimineaţa limpede şi luminoasă, de început de toamnă, automobilul cu oaspeţi trase la scara conacului, întovărăşit de salturile şi de hămăiturile lui Cărăbuş, dulăul alb al curţii. Din maşină, coborâră o doamnă, care fu întâmpinată de părinţii mei, şi apoi o fată de vreo 16 ani.

Avea părul castaniu, împărţit în două cosiţe patriarhale, care îi încadrau faţa oleacă palidă cu trăsături fine, de o frumuseţe clasică.

Ochii verzi, mari aveau un farmec visător.

Trupul încă tânăr, cu formele feminine, ce se arcuiau în curbe fine spre maturitate, dădea o moliciune femeiască celei din faţa mea, în care întâlneai farmecul neîntinat al unei fete de altădată.

Era o atmosferă blândă şi luminoasă în parc; blând şi luminos era şi chipul senin al fetei dinainte, trezind înmuguriri de sentimente în sufletu-mi, în care odată cu începutul lui septembrie frunzele ruginite ale melancoliilor ultimelor zile de vacanţă se cerniseră pe rând…

*

După-masă făcurăm o plimbare până la iazul de pe moşie.

Ajunşi acolo ne suirăm în barca ce era trasă la mal, apucai vâslele şi pornirăm alene…

În jurul iazului se desfăşura peisagiul cu învăluirile molcome ale stepei moldovene. Domnea o linişte deplină, întreruptă numai cândva de zvâcniturile unui peşte sărind după o musculiţă.

Conversaţia contenise de câteva clipe. Cu capul plecat puţin într-o parte, rezemat în palmă, privea cu un aer dus priveliştile din jur. Avea în expresia ei frumoasă tiparul unei melancolii nelămurite. Primele raze ale apusului puseseră o nuanţă rugini, tomnatică în cosiţele ei patriarhale şi o culoare viorie în unda limpede a lacului.

Pe culmea deluşorului din apropierea lacului, cireada satului se întorcea încet de la păşune, în sunete vechi de tălăngi şi în mugete prelungi. Totodată, de la stâna din apropiere răzbea behăit şi lătrat de câini. Revenirăm la mal, mergând în urmă la stână.

Chipuri primitive de ciobani; îngrămădire de oi în ţarc, cu behăit tânguitor; căpriţe albe sărind sprintene peste îngrăditură; zăvozi cu colţi ca de balauri din poveste; toate se îmbinau armonic în aceeaşi viaţă milenară de stână, în asfinţitul bucolic.

Ne-am întors după aceea încet spre curte…

În înserarea domoală care se lăsa, estompând întreaga natură în albăstrimile tainice ale nopţii, se auzea dinspre stână un cântec bătrânesc din fluier, venind parcă din alte timpuri, vechi, ca de pe vremea basmului cu Mioriţa, cea „laie, laie, bucălaie“.

*

După cină, venirăm în pridvorul conacului, aşezându-ne alături în două scaune de paie împletite.

Noaptea era senină. De pe cerul limpede scânteiau tainic puzderii de stele.

Conversaţia aluneca încet, întreruptă de pauze lungi. Într-un târziu am întins stângaci mâna, mângâind cu blândeţe cosiţa mătăsoasă, cu parfum uşor de sulfină, a fetei de alături.

Tot blând, mâna ei cuprinse pe a mea.

Simţii în acele clipe, cu tulburare, înfiorări primăvăratice îmbobocind aprig în mine…

În negura toamnei, o stea se desprinse, prăbuşindu-se lung prin spaţiile vinete ale cerului.

*

Plecarea fu după-masa zilei următoare.

Câteva strângeri de mână, câteva cuvinte amabile de despărţire.

Maşina porni. Înainte de a coti pe drumul mărginit de castani care ducea spre poartă, un cap frumos de fată, cu cosiţe patriarhale şi ochi verzi, mă privi o dată în urmă, pe fereastra din spatele automobilului.

Se auzi peste puţin timp claxonul maşinii trecând prin sat; apoi totul redeveni liniştit. Părinţii intrară în casă.

Am pornit încet pe una din aleile parcului…

Prin frumoasa boltă de deasupra-mi juca o lumină ruginie de toamnă.

Cărăbuş, zăvodul curţii, se apropiase tiptil de mine, lipindu-se blând de picioarele mele. Îl mângâiai. Avea botul umed şi rece. Răbufneala surdă a unei castane ce căzuse pe pământul jilav al aleii mă făcu să tresar. Prin crăpătura din învelişul verde şi ghimpos se întrevedea cafeniul tomnatic, de castană…

Şi în acele clipe blânde de toamnă mi se iscă deodată în suflet un dor nemărginit şi trist, un dor nelămurit ce se cerea călăuzit spre ceva drag; pe aripi ca acelea ce purtau de câteva zile prin tăriile cerului cârduri albe de berze călătoare, spre alte limanuri… veşnic însorite…

Miorcani, septembrie 1937

Sbucium, Ploieşti, an I, nr. 8, 1937

Impresii

Te uiţi în vitrina cu jucării de la Cartea Românească.

Ţi s-a deschis parcă odată cu vederea ei o fereastră luminoasă spre viaţa basmului copilăriei.

Trenuri, vapoare, armate de soldaţi de plumb, jucării de tot felul, toate îţi trezesc deodată în amintire imagini uitate şi te prind în mreaja întoarcerii în timp, când şi tu, mic, te jucai pe jos, în odaie, făurind acolo lumea miniaturală a copilăriei tale.

…Dar e frig, ninge, e târziu şi mai e de târguit.

Pleci grăbit mai departe, păstrând în suflet o senzaţie ciudată, ca atunci când ai răsfoit nostalgic un album vechi de fotografii şi te-ai regăsit, cu ochii străini de acum, în chipurile de altădată…

În faţa universităţii, un orb tremurând de frig îşi întinde mâna uscăţivă spre mila semenilor săi.

Dar lumea de pe stradă este grăbită.

Şi, în ajunul naşterii Domnului, numai fulgii mari şi albi cad domol pe mâna orbului,

care aşteaptă, aşteaptă mereu, în veşnicia întunericului său.

Înainte să te întorci acasă pentru cină, mai intri şi într-o biserică.

În tăcerea şi atmosfera biblică dinăuntru, doar câte un credincios mai vine grăbit ca să aprindă o lumânare şi să plece.

Te apleci să săruţi icoana pe care este stângaci zugrăvită naşterea Mântuitorului. E atâta mistică în simbolul evocator al scenei, încât aproape fără voie, din meschinăriile vieţii zilnice gândul îţi vâsleşte smerit cu milenii în urmă, când, într-o noapte, poate tot ca aceasta, steaua luminoasă a călăuzit păstori şi magi la ieslea în care răsare Fiul Omului.

Ieşi din biserică recules, păşind parcă din altă lume.

Ninsoarea a contenit.

De undeva se aud glasuri de colindători.

Este parcă ceva arhaic, patriarhal, de mit în versurile cantilenei bătrâneşti.

Încet, te întorci în noapte spre casă.

Zăpada îţi scârţâie sub paşi.

Sus, pe cerul vânăt şi senin, scapără puzderii de stele – dar lipsesc de demult, de demult de tot, tocmai acea stea care a crainicit lumii naşterea unui Mântuitor şi lumina curată pe care o aşteaptă, o aşteaptă mereu întunecimea sufletului tău.

Vlăstarul, an XIV, nr. 5–6, 1938

Primăvară banală

Cer mai albastru, mai limpede, mai pur, boltit deasupra oraşului cenuşiu; joc sprinten de lumini şi umbre fugărindu-se naiv peste zidurile caselor, peste străzi; o înviorare, o trezire şi parcă o uşoară oboseală în suflet, toate aduse de noua primăvară a timpului vechi.

*

În larma unei recreaţii m-am oprit lângă un băieţel care, recitând cu glas tare, se trudea mereu să memorizeze ultima strofă dintr-un pastel de Alecsandri, ce îl avea de învăţat pentru ora următoare.

Ah! iată primăvara cu sânu-i de verdeaţă!
În lume-i veselie, amor, sperare, viaţă,
Şi cerul şi pământul preschimbă sărutări
Prin raze aurite şi vesele cântări!

Dar ochii săi fugeau necontenit de pe primăvara factice din manualul anost spre viaţa primăvăratică din jurul lui. Aceasta a fost mai tare. A vârât cu ciudă cartea de Română în buzunarul uniformei şi s-a avântat şi el în joaca zburdalnică a unui grup de colegi frondând nepăsători lecţiile, transformaţi momentan în ulii şi porumbei.

*

Zilele trecute am auzit din nou ridicându-se dintr-un colţ de stradă melodia tărăgănată a unei flaşnete. Se vede că începutul călduţ al primăverii le scosese iar din cine ştie ce colţuri de mizerie, făcându-le să apară ca melcii după ploaie.

Nu ştiu nici eu de ce, dar cu toată banalitatea sa cântecul învechit şi monoton al

flaşnetelor m-a impresionat totdeauna puţin. Îţi lasă un fel de senzaţie ciudată, de nostalgie nelămurită, de melancolie vagă.

I-am dat 2 lei omului bărbos şi sărăcăcios îmbrăcat care învârtea manivela flaşnetei. Un papagal verde şi umil, drept mulţumire, a prins în pliscul său încovoiat un bilet al norocului şi mi l-a întins. Dar nu l-am luat şi am plecat mai departe.

Papagalul cuminte a repus bileţelul roz în cutia sorţii şi a norocului şi a privit apoi din nou, cu nedumerire, perindarea oamenilor de pe stradă – în timp ce flaşneta îşi reîncepea aria valsului vechi şi bătrân, sunând parcă şi mai nostalgic în primăvara aceasta nouă şi tânără.

*

Într-o după-amiază primăvara m-a chemat imperios afară. Am hoinărit pe străzi fără nici un ţel. În jur pulsa monotonă şi abrutizantă viaţa cea de toate zilele a oraşului.

La un moment dat, la o răspântie de străzi a trecut domol o înmormântare, fugară simfonie de negru, contrastând dureros în luminozitatea prosperă şi voioasă a după-mesei de început de primăvară.

Câţiva trecători s-au oprit o clipă, ca şi mine, apoi şi-au urmat indiferenţi drumurile. Nu fusese decât un simplu fapt divers: murise încă un frate necunoscut, se împlinise încă un destin necunoscut, se împărtăşise acum încă un om din necunoscutul înfricoşător de dincolo de viaţă.

Dar parcă este şi mai trist să mori tocmai într-un început de primăvară.

*

Cer mai albastru, mai limpede, mai pur, boltit deasupra oraşului cenuşiu; joc sprinten de lumini şi umbre fugărindu-se naiv peste zidurile caselor, peste străzi; o înviorare, o trezire şi parcă o uşoară oboseală în suflet, toate aduse de noua primăvară a timpului vechi.

Vlăstarul, an XV, nr. 6, 1939

Rămâi cu bine, liceu bătrân!

Când copilul acela a intrat pentru prima oară pe poarta ta, s-a apropiat de tine cu teamă şi ciudată strângere de inimă.

Creşteai vast în ochii măriţi de poveste ai copilului de-atunci.

Apoi au început să treacă anii încet, încet. Într-unul din ei, copilul s-a uitat în mine mai grav şi mai patetic decât de obicei. Şi de atunci nu l-am mai văzut şi în locul lui s-a aplecat din mine, peste oameni, peste viaţă, un altul.

Erau în acesta: vis, literatură, semne de întrebare, doruri ciudate, tristeţi, sete de necunoscut, fâlfâit tumultos de aripi.

De-atunci înainte, liceu bătrân, ai început deodată să mă înăbuşi. Mă simţeam în tine captiv, ca şi acel tragic „albatros“ al lui Baudelaire44.

Apoi am început să gust treptat viaţa, cea dulce şi amară; am început să cunosc oamenii, să caut să-i înţeleg, şi a fost tare greu.

Am trecut ca un halucinat prin adolescenţa stranie şi tulburătoare.

Şi iată că am ajuns şi la clipa când un altul, cu totul altul decât copilul de-atunci, va ieşi pentru ultima oară pe poarta ta, tot cu ochi măriţi de poveste, dar îndreptaţi acum spre

cealaltă vastă realitate: viaţa.

Simt apropiindu-se, în sfârşit, senzaţia cea mare a descătuşării, pe care o doream de atâtea ori, aşteptând-o mereu de-a lungul orelor monotone de curs, cu ochii îndreptaţi spre fereastră.

Dar simt totodată şi accentul acela dureros al oricărui sfârşit. Aud sunând prelung, parcă dintr-un afund de suflet, urletul sfâşietor de sirenă al vaporului care porneşte din port să înfrunte ocean şi aventură.

Rămâi cu bine, liceu bătrân! Pe băncile tale, sfârşitul copilăriei şi începutul adolescenţei mele vor rămâne ancorate pentru totdeauna printre ceilalţi copii, printre ceilalţi adolescenţi care vor trece prin tine, mereu alţii, an după an.

Şi mâine, cu tinereţea pe umeri, ca o vastă pelerină medievală, voi porni în cruciada aspră a propriului meu destin.

Vlăstarul, an XCVI, nr. 7, 1940

Singurătatea cea mare

Una din dramele cele mai chinuitoare ale omului, nesubliniată încă suficient, rămâne acea a marii sale singurătăţi interioare.

Oamenii, în călătoria lor ciudată – care se numeşte viaţă –, voiajează foarte singuri, deşi impresia aparentă ar putea fi contrarie.

Într-adevăr, trăim în grup, suntem legaţi unii de alţii prin prietenii sau iubiri. Şi totuşi, între tine şi grupul social din care faci parte, între tine şi cel mai bun prieten sau între tine şi femeia pe care-o iubeşti, există anumite obstacole care te izolează într-un fel, lăsându-te închis în limitele singurătăţii tale interioare, şi peste care nu poţi trece cu toate eforturile depuse.

Oamenii trec alături, oarecum opaci, neajungând niciodată la o transparenţă reciprocă desăvârşită.

De aceea oamenii în suferinţă, în fericire sau chiar în banalitatea vieţii cotidiene se simt uneori atât de singuri, neînţeleşi, dezorientaţi, deşi au depăşit demult vremea sentimentelor pe care le încerca nostalgicul René45.

Acest tragic sentiment al singurătăţii l-a simţit până şi omul cel mai sublim: Iisus, când a plâns cu lacrimi de sânge în grădina de la Ghetsimani, pe când ucenicii cei mai apropiaţi dormeau indiferenţi.

În primul volum al *Medelenilor*, acea carte emoţionantă a copilăriei, există un pasagiu caracteristic.

Se apropie sfârşitul vacanţei. Afară plouă. Dănuţ s-a retras în pod, unde domneşte o atmosferă de vechime nostalgică. Reciteşte sfârşitul lui *Robinson Crusoe*, neputându-se dumiri cum Robinson şi-a părăsit insula cu atâta indiferenţă, fără nici o părere de rău, pentru a se reîntoarce între oameni după o lipsă de treizeci şi cinci de ani.

Psihologia lui Dănuţ este urmărită cu multă subtilitate.

Copilul nu vede în insula lui Robinson neajunsul singurătăţii fiindcă nici n-o poate concepe.

Robinson însă a simţit-o mai mult decât oricare altul şi de aceea se desparte de insulă fără regrete (lucru inconcevabil pentru Dănuţ), aşteptând cu înfrigurare revederea oamenilor.

Dar Robinson a crezut numai într-o iluzie naivă, închipuindu-şi că în portul natal avea

să se simtă mai puţin singur decât pe insula lui.

Căci oamenii trec alături, înfăşuraţi în singurătatea lor ca în vaste pelerine medievale, de care, printr-un ciudat destin, nu se pot dezbăra niciodată.

Perspective, mai 1941

Note

Credem că este bine să reamintim din când în când cuvintele preşedintelui Statelor Unite, Franklin D. Roosevelt. În rândurile care urmează, omul acesta providenţial a rezumat toate idealurile umanităţii:

„Sperăm că viitorul pe care îl preparăm în acest moment ne va aduce o civilizaţie întemeiată pe libertăţile umane esenţiale. Prima din aceste libertăţi este libertatea cuvântului şi a expresiei. A doua este aceea de a putea, fiecare, ruga pe Dumnezeu în credinţa sa. A treia este aceea pe care omul o va obţine eliberându-se de sub jugul mizeriei. A patra este aceea care se naşte din eliberarea de sub teamă. Nu este vorba de un vis nebulos a cărui realizare va trebui să aştepte secole, ci de principii concrete şi tangibile pe care chiar generaţia noastră trebuie să le instaureze în lumea întreagă.“

Anticarii

Cititorul mijlociu, atunci când doreşte să cumpere o carte, se duce cu predilecţie la Cartea Românească sau la Socec. În standurile de acolo, volumele aşteaptă aliniate într-o ordine de paradă. Toate sunt curate, netăiate, proaspete ca abia scoase de sub teascurile tiparului. Şi numai „ultimele noutăţi“.

…Pentru omul pasionat cu adevărat de literatură, standurile librăriilor de pe Calea Victoriei nu prezintă nici pe departe farmecul oricăror anticării de pe străzile mai dosnice.

În fond, librăriile sunt nişte magazine ca toate celelalte unde – în loc de haine, pantofi sau conserve – se vând din întâmplare cărţi şi reviste.

Clientul intră într-o doară, arată vânzătorului volumul ales, plăteşte la casă şi ridică pachetul de la ambalaj. Totul se desfăşoară la repezeală, oarecum mecanic.

Anticăriile, dimpotrivă, însemnează cu totul altceva.

În primul rând, în cuprinsul lor, nimic din convenţionalismul librăriilor. Volumele sunt vechi, prăfuite, pe alocuri rupte, de cele mai multe ori adnotate. Sălăşluiesc toate de-a valma, într-o îmbulzeală de bazar oriental. Noţiunea de „ultimă noutate“, în sensul obişnuit în standurile librăriilor, dispare. Aci, „ultimele noutăţi“ sunt deopotrivă *Iliada* lui Homer şi *L’île des pinguins* a lui Anatole France, *Les pensées* a lui Pascal şi *Capitalul* lui Marx, *Revizorul* lui Gogol şi *Faust* al lui Goethe, *Ioana* lui Anton Holban şi *Câinele din Baskerville* al lui Conan Doyle.

Ritualul automat al cumpărătorului dintr-o librărie se transformă sub influenţa atmosferei particulare dintr-o anticărie. Clientul devine parcă un fel de copil cotrobăind printr-un pod cu jucării.

Da, este cu totul altceva…

Duceţi-vă mai des pe la anticari! Veţi întâlni altă atmosferă, altă categorie de cumpărători şi mai ales alte cărţi decât acelea care zâmbesc fatidic în vitrinele de pretutindeni…

În epoca tulbure şi haotică a zilelor noastre, lectura romanelor apare ca una din

singurele posibilităţi de evadare, corespunzând totodată şi unei nostalgii romantice care există adesea chiar inconştient în sufletul fiecărui cititor. Paginile unui roman sunt o invitaţie de a părăsi – cel puţin pentru câteva ceasuri – contingenţele momentului. O modalitate de a scăpa de tine, de a te descătuşa din cadrul cotidian, de a uita obsesia evenimentelor.

Nu este aşadar de mirare că, în răstimpul acestui război, s-a citit la noi mai mult ca nicicând. Nu interesează ce anume, ci doar ca fenomen în sine.

Dar acum, când oricare roman a ajuns să coste aproape 2000 de lei, cititorii vor mai avea oare posibilitatea „să evadeze“ cu aceeaşi frecvenţă ca până în prezent?

Democraţia, an II, nr. 18, 14 februarie 1945.

Note’

40. Din fr. (*calumet*), lulea lungă folosită de indienii din America de Nord.

41. Caută aici! (fr.)

42. Adu [prada aici]! (fr.)

43. Iată întâlnirea pe care mi-am imaginat-o cu vânătorul adolescent care peste ani avea să-mi fie tată:

O împuşcătură sparse sticla văzduhului, cutremurând planarea luminii, şi prima raţă sălbatică se zbătu ca spânzurată în largul cerului. O mare de fâlfâiri acoperi iazul şi barca păru deodată luată în sus de stoluri. Dar peisajul sfâşiat se închegă, încremenind din nou, şi iar se prăbuşi în ţăndări. Gloanţele nimereau din plin, doborârea întuneca apele şi aerul devenise o sufocare de aripi.

Mă uitam la privirea care urmărea zborul, la furia întreruptelor păsări smulgându-se nebuneşte să scape, şi mi se făcea frig. Câinele înota continuu, apucând şi aducând la barcă prada, până la marginea ceasului când stolurile îşi risipiră consistenţa în lungul norilor, într-o mişcare nesigură de puncte. Traiectoria lor de sus se răsfrângea acum pe iaz, în dârele din ce în ce mai subţiate ale sângelui, şi undele diluau până la uitare înfricoşările de dinainte

Lunecând în greul serii, barca se întorcea la mal şi lătratul câinelui revărsa în hohote nestăpânirea. Dar el?

Îl auzeam păşind printre ierburi, respira adânc şi des, haina i se pătase, obrazul i se asprise de febra izbânzii.

— Tată! am strigat, vrând să-l opresc pe totdeauna în memorie cu zâmbetul acela necunoscut mie, un zâmbet de o inconştientă, împărătească sfidare.

Câinele, păsările, războirea şi moartea, lumea treptatei înnoptări i se aşterneau la picioare, precum un vast supus imperiu.

— Tată! am spus, atingându-i chipul.

El nu s-a mişcat, dar în ochii lui de copil încă s-a ivit o înaltă tristeţe, numai o secundă, căci apoi l-a cuprins o nelinişte mare şi a început să fugă din răsputeri prin noapte. Iar câinele tăcuse. (Monica Pillat, „Vânătoare“, în vol. *Drumul spre Emaus*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2002)

44. Referire, desigur, la poemul *Albatrosul* de Charles Baudelaire.

45. Referire la René, eroul romantic din nuvela cu acelaşi nume de Chateaubriand.

Partea a II-a
Jurnalul unui adolescent

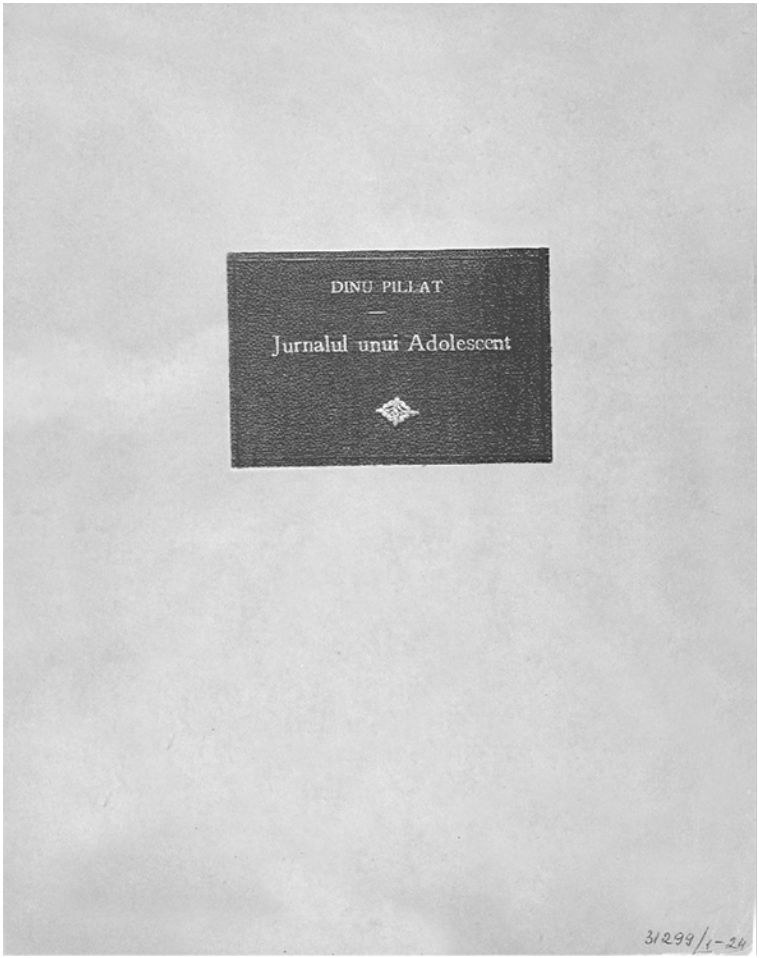

Coperta manuscrisului *Jurnalul unui adolescent*, ianuarie 1941.

> *Lui Geo*46 *– colegul de facultate pe care-l iubesc şi stimez poate cel mai mult –, călduroasa prietenie a unuia din tovarăşii lui de vis şi gâlceavă de la memorabilele şedinţe ale* Albatrosului. *Fie ca aceste rânduri să-ţi amintească cândva de autorul lungului şi pisălogului* Jurnal de adolescenţă.
>
> *Dinu Pillat [1940]*

În oraşul cenuşiu, zilele toamnei şi-au început procesiunea cu grava lor melancolie.

Totul este la fel ca înainte.

Numai Şoseaua47 şi grădinile publice poate au ruginit. Cântecul flaşnetelor sună poate mai sfâşietor în nostalgia sa. Lumina este poate mai altfel, mai blândă, mai catifelată, mai

aproape de suflet.

Încolo, totul este la fel ca înainte.

Toamna îmi sugerează totdeauna un straniu îndemn la plecare.

Simt în suflet urletul prelung al vaporului care porneşte din port.

Dimineţile, în clasă, mă uit mereu pe fereastră. Am atunci senzaţia înăbuşitoare că sunt închis într-o cuşcă.

După-mesele nu pot sta în casă. Mă plimb pe străzi, la întâmplare.

Trec şi prin câte un parc. Un licean s-a legat de-o guvernantă. Într-un boschet, se sărută doi îndrăgostiţi. Pe altă bancă, o elevă şi un tânăr stau mână în mână. În jur, frunzele mor liniştit.

Plec mai departe.

Ieri, paşii m-au dus la gară. Peronul era aproape pustiu.

— Limonată rece! Limonată rece!

— *Seara*! *Ordinea*! *Semnalul*!

Plecarea unui tren.

Când vagoanele au început să se perinde înaintea mea, am simţit o ascuţită strângere de inimă.

Trenul s-a depărtat.

Şinele grele au rămas în urmă, schiţând începutul unui mare drum.

M-am întors.

Dar dorul de evadare pe care mi-l sugerează toamna se concretizează mai ales în vis.

Atunci sunt peregrinul mărilor şi oceanelor, exploratorul necunoscutului aventuros sau vagabondul marilor oraşe cosmopolite.

Timpul, convenţionalismul şi rigiditatea oamenilor, viaţa înăbuşită între patru pereţi dispar.

Dar, dimineaţa, sirena vaporului sau fluieratul trenului, cu care porneam din nou, nu este decât stridenţa ceasului deşteptător…

Şi viaţa, cealaltă, începe ca în fiecare zi.

***

La ferestrele clasei a opta plouă mărunt.

„Câinele roşu“, profesorul de Germană, freacă la tablă o serie de elevi. În bănci, somnolenţa caracteristică din orele profesorilor „mai ai dracului“.

Luciditate şi scandal vezi numai la Religie, Igienă, Desen şi în orele tuturor suplinitorilor.

Stau într-o bancă din fund, amar şi plictisit.

Într-o bancă învecinată, Florescu consultă în *Gazeta sporturilor* programul hipic de la Băneasa, cumpănind „favoritul“ pe care să parieze după-masă. Celebru în clasă, Florescu întreţine un jocheu, care să-l informeze asupra şanselor de câştig ale diferiţilor cai.

Teribil tip!

Record în materie de chiul. Casaţie în privinţa bolilor venerice. Imbatabil la biliard.

Alături stă Andronescu, cunoscut pentru eleganţa vestimentară şi calităţile de dansator.

Fumează pipă, se crede „tip bine“ şi are deviza: „Nici o femeie nu-mi rezistă.“

Premiantul clasei este Ghiorghiu. Brrr! Să te ferească Dumnezeu!

În ore stă mereu atent. Nu-şi învaţă lecţiile în recreaţii, ca mai toţi ceilalţi, le ştie de-acasă. La teze n-a copiat niciodată. N-a chiulit şi n-a avut medie sub nouă de când este în liceu.

Dacă ai spune colegilor săi că l-ai văzut la cinema, plimbându-se cu o fată sau

dansând, ar zâmbi ca înaintea unei enormităţi.

„Câinele roşu“ s-a răstit deodată la Naum, atrăgând atenţia clasei asupra lecţiei de Germană.

— N-ai învăţat nimic, măgarule! La loc! Nota trei!

— Domnule profesor, dar…

— Nimic! La loc!

Naum s-a întors în bancă înjurând printre dinţi de toţi dumnezeii.

Este înalt şi solid. Se bate în toate recreaţiile cu voluptatea cu care alţii îşi mănâncă sandviciul obişnuit.

Nu învaţă nimic. În ore, citeşte romane poliţiste de Edgard Wallace[48]. În particular se ţine de femei, de beţii, de poker, împreună cu alţi colegi „de viaţă“.

Nu pierde nici un film de aventuri.

În clasă este regizorul scandalului din orele suplinitorilor: frecări de creioane, orăcăit de broaşte, imitaţii de vânt, tuse colectivă…

Alt „tip“ al clasei este Bălăceanu, poreclit „Baronul“[49].

Bine îmbrăcat, politicos până la exces, snob, vorbind cu predilecţie franţuzeşte, contrastează grotesc în mediul realist al clasei a opta.

Îi place să poarte monoclu.

Se crede nobil, are blazon şi este obsedat de heraldică şi genealogiile familiilor boiereşti.

Cei care nu-l cunosc şi-ar putea închipui naiv că, în timpul orelor, este foarte atent şi conştiincios, deoarece pare să ia notiţe încontinuu.

Dacă i-ar răsfoi însă maculatorul, lipsit de orice urme de explicaţii, ar vedea în schimb: castele medievale; interioare de palate; lupte în *tournois*[50]; blazoane; pe Bălăceanu însuşi, desenat de zeci de ori, simbolizând viitorul ambasador, cu monoclu, cioc Napoleon al treilea şi pieptul împodobit cu decoraţiile circumstanţiale.

***

Ora trecută a lipsit profesorul de Română.

Cei din fund – un grup numeros – joacă „barbut“, ca în toate recreaţiile.

Naum şi Manoliu au început să se bată din nou pentru supremaţia forţei din clasă.

Până într-a şaptea, primatul fusese al lui Naum. Anul acesta locul se clătinase însă prin venirea lui Manoliu, poreclit „Pistolero“ fiindcă a trăit timp îndelungat în Argentina.

„Pistolero“ cântă minunat tangourile argentiniene, înjură pe spanioleşte, se bate în stil mexican şi doreşte să ajungă căpitan de vapor.

M-am plimbat prin sală, discutând cu Voinov[51].

Este mic de statură, negricios, cu nasul mare, buzele umflate, ochii tulburi, fruntea enormă, presărată mereu cu coşuri.

În clasă n-are prieteni. Stă retras. Pare mereu trist şi concentrat.

Gustă viaţa mai mult prin intermediul literaturii. Îl pasionează romanele ruseşti. De asemenea, îi place să cânte la pian, ore întregi, din Chopin.

Este tot ce ştiu despre el.

Discutăm adesea cărţile citite, dar într-un fel al nostru.

Nu era prima oară când analizam împreună *Idiotul* lui Dostoievski, care ne impresionase foarte mult.

Voinov se oprise de astă dată la paginile finale din *Idiotul*, care cuprind extraordinara veghe mortuară a Nastasiei Filipovna.

Evocă scena în toată intensitatea ei dramatică, sugeră atmosfera stranie, dementă;

descrise siluetele halucinante ale lui Rogojin şi Mîşkin veghiind cadavrul Nastasiei Filipovna.

Explica, interpreta fiecare gest, fiecare cuvânt din dialogul lor cu o minuţiozitate şi o înţelegere emoţionantă.

La un moment dat se opri şi tăcu un timp.

Din clasă se auzeau strigăte:

— Haide, „Pistolero“! Nu te lăsa!

Voinov m-a întrebat brusc:

— Crezi c-am iubit vreodată?

Nu mă aşteptam la o astfel de întrebare. Nu făcusem niciodată o asociaţie între colegul meu şi o fată. Nu ştiu de ce, nu mi-l închipuiam iubind.

Era parcă prea urât, prea singur totdeauna, prea altfel decât toţi ceilalţi băieţi…

Ca şi când astea ar fi fost argumente!

Nu mi-a aşteptat răspunsul. Îmi observase probabil jena involuntară.

— Este ridicol, nu? Când ai aşa un cap de degenerat… Ar fi parcă o pângărire a dragostei…

Cuvintele sale sunaseră amar.

Începu apoi să povestească[52]:

***

— Una dintre străzile pe care merg la liceu se deosebeşte mult de toate celelalte. Este foarte liniştită. Frumos asfaltată, când o traversează câte un rar vehicul parcă ar trece pe catifea.

Casele de pe margini sunt mari, vechi şi cenuşii. Am avut totdeauna ciudata impresie că fiecare ascunde un mister. De asemenea, absurd, mi-am închipuit totdeauna că oamenii care le locuiesc trebuie să fie bătrâni, maniaci şi îmbrăcaţi în negru.

Când mă întorc de la liceu şi ajung pe această stradă, între puţinii trecători întâlnesc mereu aceeaşi pereche de îndrăgostiţi.

Sunt amândoi tineri, amândoi înalţi, amândoi cu părul şi ochii negri. Merg la braţ, strânşi unul lângă altul.

Perechea aceasta romantică, plină de gravitate, trece încet, aproape solemn, până când dispare după colţ.

Era acum un an, într-o zi de noiembrie monotonă şi indiferentă, ca toate celelalte.

Mă întorceam de la liceu. Ajungând pe strada amintită, am desluşit printre puţinii trecători o siluetă nouă, necunoscută: o fată care venea tot de la şcoală, cu geanta sub braţ.

Avea un aspect nordic. Înaltă, fină, cu părul blond, căzând tumultuos pe spate, cu ochii de un verde-ceţos, cu figura albă, cu buzele palide.

Umbla parcă visând, detaşându-se complet de cei din jur, descinzând enigmatic, ca dintr-o legendă.

A trecut şi s-a şters în fumuriul străzii.

Şi iubirea a sunat în mine prelung şi trist, ca un corn de vânătoare.

De atunci, când mă întorceam de la şcoală, ne încrucişam regulat.

Ceea ce mă tulbura mai ales erau ochii ei. Mi-ar fi imposibil să le descriu exact culoarea. Îmi amintesc numai că le identificasem parcă nuanţa odată, la Tuzla, în culoarea mării.

Un verde-închis, cenuşiu, răscolit, în fundul de nepătruns al căruia te aştepţi să găseşti sirene, alge, scoici fabuloase.

Mă uitam halucinat în ochii ei şi trăiam versurile lui Baudelaire din *À une passante*:

Moi, je buvais, crispé, comme un extravagant,
Dans son oeil, ciel livide où germe l'ouragan,
La douceur qui fascine et le plaisir qui tue.[53]

Şi apoi din nou strada de totdeauna şi, între puţinii trecători, silueta ei depărtându-se cu aceeaşi balansare ritmică şi obsedantă a şoldurilor.

Mă simţeam deodată altfel tânăr decât până atunci.

Şi timpul trecea.

N-am încercat s-o cunosc niciodată.

A venit apoi vacanţa cea mare.

Zilele şi nopţile verii au trecut încet, ca un coşmar.

Fata cu ochii verzi devenise o obsesie chinuitoare.

În prima zi de şcoală, bolnav de nerăbdare, abia am putut aştepta să sune de ieşire. Venise în sfârşit ziua solemnă şi tulburătoare a revederii!

M-am întors de la liceu, înăbuşit de emoţie.

Mergeam pe stradă automat, din ce în ce mai încet. Am ajuns la capătul ei nevăzând-o. M-am oprit mirat, nedumerit, neînţelegându-i lipsa. Poate îşi prelungea vacanţa. Liniştit puţin de această explicaţie, am plecat mai departe.

Dar nici zilele, nici săptămânile următoare n-am revăzut-o.

Un mare gol s-a căscat în strada aceea.

Umblu acum ca un somnambul, fixând abrutizat, cu o insistenţă exagerată, lumea care trece. Văd pretutindeni silueta fetei cu ochii acelei mări de la Tuzla.

Îmi vine s-o chem la mine, s-o simt palpabil în braţe – nu numai în vis –, să-i sorb din nou privirea în extaz.

Casele străzii sunt tot mari, vechi şi cenuşii: rarele vehicule tot abia se aud, ca şi când ar trece pe catifea; între puţinii trecători rămâne mereu aceeaşi pereche de îndrăgostiţi, care merge înlănţuită, plină de gravitate şi tristeţe.

Da, totul este foarte normal, foarte simplu, foarte obişnuit, şi totuşi…

Mă simt atât de obosit, plictisit, inutil.

***

Recreaţia începuse de câteva minute.

— Hei, nu veniţi la bufet? Florescu face cinste! A câştigat Năluca, pe care a pariat la alergările de trap de ieri după-masă…

Andronescu ne-a cercetat în grabă. Văzându-ne fizionomia, a adăugat apoi ironic:

— Vă las. Văd că iarăşi bateţi câmpii cu literatura!

Şi s-a depărtat în fugă, să nu piardă grupul care ducea pe Florescu, aproape pe sus, la bufet.

***

De câte mii de ani o iubesc? Era întrebarea cu care m-am întors în seara aceea de la Alina.

Stă într-o stradă retrasă şi liniştită, ca din provincie. Casa este mică şi intimă. Castanii foşnesc la ferestre, plini de taină. Sunt foarte dragi Alinei. Prieteni din copilărie, Alina a dat fiecăruia un nume al lui. Şi acum încă, în nopţile solemne de toamnă, când se-apleacă peste pragul ferestrei, mai stă de vorbă cu vechii prieteni din copilărie.

Ce repede a trecut după-masa în odaia Alinei!

Mi-a dat o dulceaţă de smochine. Apoi ne-am ghemuit alături, pe divanul vast, şi am

început să facem planuri extravagante, ca întotdeauna…

Vom pleca împreună în lume. Şi vom călători mereu, mereu. Şi ne vom iubi totdeauna ca acum.

— Unde vom pleca mai întâi?

Alina a luat globul din colţ şi cu un deget naiv, explorator a pornit în călătorie.

— Constanţa – Constantinopol – Pireu – Beyrut – Port-Said – trecem prin Marea Roşie, ajungem la Aden, continuăm până la Bombay şi vizităm în sfârşit India…

Alina vorbea încet, cu gravitate. Ochii ei adânci şi arzători, după ce se opreau la portul indicat pe glob, se ridicau, privind parcă ceva fabulos, undeva, departe.54

Când a ajuns în India, ţara atât de îndelung visată, a cuprins-o un extaz ciudat.

— Apoi plecăm în Tibet, în Japonia, în insulele Pacificului…

Privirile noastre s-au oprit asupra Pacificului, albastru întins, punctat de insule.

Ce departe şi misterioase păreau toate!

— Şi cu ce vapor pornim?

Alina mi-a arătat caravela miniaturală care se găsea pe scrin:

— Va fi mai mică şi mai intimă. Tocmai bună pentru noi doi.

— Şi când vom pleca?

Alina a răspuns, tristă:

— Poate niciodată.

În liniştea încăperii se auzi o răbufnitură surdă. Căzuse o castană pe fereastra deschisă.55

Alina a luat un caiet legat în pânză albastră. Cuprindea fragmente copiate din poeziile şi romanele preferate.

— Ţii minte pasagiul din volumul al treilea al *Medelenilor*, când Olguţa se duce la Bălţi să-l vadă pe Vania? Este acolo o pagină mişcător de frumoasă. Nu ştiu de ce simt nevoia să ţi-o citesc tocmai acum. Ascultă!

Veneau umbre de seară; se stingea parcă undeva încet o sobă mare. Mai aveau câteva ceasuri de stat împreună până la plecarea trenului. Olguţa se odihnea, rezemându-şi capul de umărul lui Vania. Muzica îndelungă le lăsase tăcerea, ca o reculegere, în ei. Samovarul fierbea. Inima Olguţei, ca nucii toamna, avea căderi melancolice: se apropia despărţirea. Gândul că va trebui să plece de lângă Vania îi lua puterile, aplecând-o mai tare pe umărul lui. Îi ardeau încă obrajii. Ar fi vrut să doarmă sau să plângă. Zâmbea.

— Când plecăm?

— La începutul lui septembre.

Olguţa respiră adânc. Era atâta lumină în acest cuvânt: septembre, cheiul soarelui când se îmbarcă toamna…

— Nu-mi vine să cred, Vania!

Şi era un vag scâncet în glasul ei fericit.

— Cu vaporul?

— Cu vaporul.

Închise ochii. În câte nopţi de nesomn nu please cu vaporul, alături de Vania! Suflarea sărată a apelor vast muzicale… Viaţa devenea o mare carte de poveşti colorate, răsfoită de imensităţi.

— Cu clasa [a] treia, Vania?

— Nu, cu clasa întâia.

— Noi, sus, tu, jos, zâmbi Olguţa.

— Noi…

Inima lui Vania sună tare în urechea Olguţei şi-n inima ei. Cu palma lui mare îi dezmierdă pletele.

— Ne oprim la Constantinopol…

— Daa!

Ghemuită lângă Vania, simţea Constantinopolul ca un şal de soare şi culori cald pe umeri, dăruit de Vania.

Umbrele serii veneau încet pe fereastră, aşezându-se cuminte în jur.

— Alina, de câte mii de ani te iubesc?

M-a apucat de mână şi, uitându-se aprins la mine, mi-a răspuns:

— Mai ţii minte, demult, când ne-am întâlnit în India pe malul lacului cu lotuşi? Ce splendid şi tumultuos era aerul în odăjdiile stelelor lui! Ce păgână a fost dragostea noastră!

Se făcuse târziu. Din birou se auzeau părinţii ei, întorşi din oraş. Am plecat. Alina m-a dus până la poarta grădinii.

Şi acolo, sub castani, ne-am cuprins lacom, sărutându-ne fierbinte, muşcându-ne buzele sălbatic.

Ne suna în sânge, ca un scâncet de cocor, chemarea străveche a iubirii.

Şi cerul toamnei de deasupra era tot atât de splendid şi tumultuos ca şi atunci, pe malul lacului cu lotuşi!

Şi în fata proaspătă din braţele mele, cu buze calde şi ochi mari, tulburători, desluşeam halucinant fata din Indii, întâlnită într-o altă viaţă, cu mii de ani în urmă.

***

Zilele, săptămânile trec foarte încet.

Ploaia monotonă de noiembrie le dă un aer şi mai deprimant.

Cerul este cenuşiu, jos, mai aproape de oameni, apăsându-te, înăbuşindu-te.

Luni, marţi, miercuri, joi, vineri, sâmbătă, şcoală. Uf!

Au început şi tezele.

Astăzi am dat la Etică.

Profesorul de Filozofie – „Somnalin“56 cum îl numesc băieţii – explică atât de greoi şi abstract, încât numai el înţelege ce vrea să spună.

Băieţii dorm în orele lui, dându-şi seama c-ar fi o oboseală inutilă să mai urmărească lecţia.

A anunţat subiectul tezei: „Raportul dintre virtute şi fericire, după concepţia lui Platon“.

— Maica mă-sii! Nu ştiu nimic! Nici măcar n-am cartea de Etică, să putem copia ceva… mi-a şoptit Sandu, colegul meu de bancă.

„Somnalin“ patrula printre bănci, cu ochii la pândă. Pantofii lui se auzeau scârţâind ca o roată neunsă.

Cunoşteam foarte vag morala lui Platon. Am încercat s-o expun.

Alături, Sandu scria mereu, punându-şi toată imaginaţia la contribuţie:

„Raportul dintre virtute şi fericire, după concepţia lui Platon, este un minunat capitol de etică, despre care s-ar putea scrie tratate întregi! Din nefericire, timpul limitat nu-mi îngăduie să analizez şi să interpretez concepţia lui Platon în măsura în care aş dori-o. Poate că subiectul pretinde o expunere riguros ştiinţifică, dar morala genialului filozof m-a impresionat prea mult ca să nu scriu despre ea, fără căldura lirică a entuziasmului. Incoerenţa şi stângăcia exprimării vor fi în consecinţă scuzabile. Virtuţile, aceste flori

calitative, din care fericirea se degajă ca un parfum îmbătător, au fost intuite într-o perspectivă magistrală de înţeleptul Platon!“

Am ridicat ochii cu zâmbet de pe caietul colegului meu.

— Ai văzut ce bărbi? mă cercetă Sandu, încântat de începutul său.

„Somnalin“ se oprise în fundul clasei, lângă Naum, rămas deodată în pană, nemaiputându-şi consulta cartea de Etică.

Voinov, care stă înaintea mea, s-a îndreptat din scris, cu tocul în gură şi ochii îndreptaţi spre ferestre, ca şi când din cerul acela cenuşiu ar veni salvarea.

M-am uitat şi eu afară, ploua mereu.

Şi ploaia, şi teza din faţă erau însă foarte departe!

Vedeam oceanul vast, Alina cu mine, alături, pe puntea vaporului. Un vânt mare ne trecea peste obraji şi suflete. Şi departe, la orizont, se profilau insulele. Care? Palmyre? Phenix? Marquise? Numele sunau magic în gând. Ce viaţă splendidă vom duce acolo, în insulele exotice ale Pacificului, departe de oraşe, civilizaţie, timp!

A sunat ascuţit.

Am dat teza neterminată.

***

Sandu invitase mai mulţi colegi pentru sâmbătă seara.57

Ne-a primit în odaia lui.

Avea faţa mai palidă decât de obicei, purtând tiparul unei gravităţi şi al unei seriozităţi ceremonioase, pe care nu i-o mai cunoscusem. Hainele negre parcă-i dădeau un aer şi mai solemn.

Andronescu îl întrebase în glumă:

— Ne-ai convocat să plecăm în grup la înmormântare?

Sandu i-a răspuns cu aceeaşi expresie:

— Mai ştii?

Lumina odăii era dată de cele două sfeşnice care ardeau pe birou. De ce le preferase Sandu luminii electrice?

Atmosfera era nefirească, şi mai ales atitudinea lui Sandu ni se părea la toţi inexplicabilă.

Florescu povestea lui Naum cum decurseseră alergările de la Băneasa din după-masa aceea. Bălăceanu se cufundase într-o carte de heraldică pe care o descoperise din întâmplare în biblioteca lui Sandu. Andronescu fredona un vals-Boston, schiţând paşii dansului. Voinov, într-un fotel, părea absent la cele ce se petreceau.

La un moment dat, Sandu, care tăcuse aproape tot timpul, anunţă:

— V-am chemat în seara aceasta ca să vă citesc un paragraf din Evanghelia lui Luca. Vă rog să-l ascultaţi cu cea mai mare atenţie, încercând să-i înţelegeţi taina.

Sandu se aşează la birou şi, la lumina sfeşnicelor, începu să citească:

După ce a ieşit de la cină, s-a dus ca de obicei pe Muntele Măslinilor. Iar ucenicii l-au urmat. Şi când a sosit în acel loc, le-a spus: „Părinte, de voieşti, înlătură de la mine acest pahar. Dar nu voia mea, ci voia Ta împlinească-se!“

M-am uitat în jur.

Florescu privea covorul cu resemnare, Naum rămăsese cu gura căscată de surprindere, pipăindu-şi coşul de pe bărbie. Andronescu se uita la fiecare din noi şi făcea semne expresive în dreptul capului, simbolizând astfel sminteala lui Sandu. Bălăceanu ridicase o clipă ochii, strâmbase dezaprobator buzele şi se întorsese din nou la paginile cu blazoane. Voinov ascultase foarte încordat, faţa lui căpătând o ciudată expresie de răutate.

Sandu citea mereu:

Iar un înger din cer s-a arătat lui şi-l întărea. Şi fiind în zbuciumul durerii, cu mai mare stăruinţă se ruga. Şi ridicându-se din rugăciune, a venit la ucenicii lui şi i-a aflat adormiţi de mâhnire. Şi le-a grăit: „De ce dormiţi? Sculaţi-vă şi vă rugaţi ca să nu cădeţi în ispită.“

Sandu a închis Biblia.

Se făcuse o tăcere apăsătoare. Senzaţia de jenă de la început devenise acum şi mai ascuţită.

Sandu părea obosit, ca după un mare efort. Întrebă în cele din urmă, cu o voce puţin emoţionată:

— Florescu, de ce în preajma răstignirii Mântuitorul s-a rugat atât de dureros, încât sudoarea i se prelingea ca picături de sânge? De ce în acele clipe chinuitoare ceruse ucenicilor să-l vegheze?

Florescu a holbat ochii mari, s-a scărpinat în creştet, s-a uitat pe rând la Sandu şi la cei din jur, parcă pentru a-şi da seama dacă nu i s-a pus o farsă la cale, şi a tăcut.

Sandu trecu întrebarea lui Naum.

Acesta a dat din umeri:

— Dracu’ ştie!

Andronescu a răspuns:

— Habar n-am! Ştii bine c-am fost întotdeauna pârlit la Religie şi Filozofie.

Bălăceanu exclamase exasperat:

— *Voyons, tu te fiches de nous! Que signifie cette soirée grotesque?*[58]

Cel din urmă a vorbit Voinov:

— Cred că ruga disperată a Mântuitorului, în timpul căreia sudoarea îi curgea ca picături de sânge, şi dorinţa de a fi vegheat de ucenici dovedesc slăbiciunea şi frica de moarte. Dar Iisus s-a simţit copleşit de sacrificiul care i se impunea, temându-se atunci de moarte ca cel din urmă om. Perspectiva halucinantă a chinurilor şi a morţii l-a doborât, fie chiar numai pentru o clipă. Dacă ar fi fost un adevărat Dumnezeu, aceasta nu s-ar fi putut întâmpla.

Sandu ascultase cuvintele lui Voinov, plimbându-se agitat prin odaie. Când acesta sfârşi de vorbit, izbucnise cu o violenţă neaşteptată:

— V-am citit cele mai emoţionante şi mai tragice rânduri din Biblie şi n-aţi fost în stare să înţelegeţi nimic! Înaintea celui mai patetic moment din viaţa Christului, aţi rămas orbi şi somnoroşi, ca mucenicii de pe vremuri. Numai Voinov a încercat să-l interpreteze, însă printr-o prismă atât de obtuz omenească, încât părerea lui rămâne tot aşa de depărtată de taina adevărului, ca şi muţenia sau surprinderea stupidă a celorlalţi dintre voi. Cum de nu v-aţi întrebat dacă în grădina de la Ghetsimani nu a suferit Iisus-omul, ci Iisus-Dumnezeu? Acela care în preajma cutremurătorului sacrificiu îşi dădea seama că n-a fost înţeles niciodată de omenirea pe care o crease şi de care avea să fie răstignit acum. Dacă cei mai apropiaţi ucenici dormeau în preajma marii sale tragedii interioare, ce vor face toţi ceilalţi oameni? Această suferinţă a Dumnezeului, dându-şi seama de lipsa plenitudinii şi a întregirii armonioase cu creaţiunea lui – pe care Léon Bloy[59] o întrevăzuse atât de frumos –, constituie taina rândurilor citite din Biblie.

Sandu s-a oprit brusc. Ne-a privit pe toţi şi a început să râdă deodată atât de strident, încât ne-am uitat unul la altul, cu un început de spaimă.

Ne-am ridicat să plecăm.

Florescu a întrebat pătruns:

— Ce ţi-a venit să râzi aşa?

Sandu l-a privit cu blândeţe.

— Ca să vă trezesc din somn. Nu spune Evanghelia: *Ce dormiţi? Sculaţi-vă şi vă rugaţi ca să nu căderi în ispită!*

***

Zăpada a dat deodată oraşului cenuşiu un accent naiv şi pueril. Parcă ar fi dintr-o veche poveste de Andersen.

Ninge blând.

Săniile sună cling-cling undeva, pe străzi.

***

Ieri am fost să patinez la Cişmigiu.

Era o după-masă fumurie.

În baraca în care se puneau patinele, lume puţină. La biliardul din colţ, Florescu, cu ţigara în gură, cu părul căzând în şuviţe dezordonate, juca într-un grup de băieţi neraşi, cu vocile răguşite şi ochii ceţoşi de fumul ţigărilor.

Subliniau loviturile „artistului“ cu o exclamaţie pitorească, admirativă:

— Cum mă-ta le nimereşti aşa mişto?!

Pe când îmi puneam patinele, a intrat Andronescu, impecabil, ca totdeauna. Părul cu strălucitoare reflexe de briliantină, pipa obişnuită în colţul gurii, îmbrăcat într-un costum sport, cu siguranţă de la Michel, celebrul croitor, unde se lăuda că îşi face toate hainele.

Se aşează lângă mine şi, înainte să înceapă să-şi pună patinele, aruncă o privire expert-contabilizatoare asupra reprezentantelor sexului feminin din încăpere.

— Drăguţă păpuşa! Are corp! împărtăşi, fixând atent o fată care încerca să-şi pună patinele. Să vezi acum stil de agăţare: elegant şi cu rezultat optim!

După ce îşi pipăise instinctiv nodul cravatei şi îşi potrivise cu palma părul de altminteri perfect aranjat, se adresase „victimei“:

— Duduie, daţi-mi voie să vă pun patinele. Este păcat să vă munciţi singură, pierzând şi mai mult timp când v-aşteaptă o gheaţă atât de minunată!

Fata l-a privit surprinsă.

— Nu, mulţumesc. Nu vă deranjaţi zadarnic.

— Duduie, dar ar fi fost o plăcere pentru mine. De când aşteptam clipa să vă cunosc! N-o să-mi prilejuiţi atunci durerea să refuzaţi să patinăm împreună? Ar fi prea crud! Ah! Am uitat să mă prezint: Bob Andronescu, student în anul III la Drept…

În momentul acela, veni de-afară un tânăr care apostrofă familiar „victima“ lui Andronescu:

— Ce faci, dragă? Nu vii odată pe gheaţă? Te aştept de nu ştiu când. Hai să-ţi ajut să pui patinele mai repede.

Fata aruncă o privire foarte amuzată lui Andronescu, rămas în picioare, uluit.

Îşi recăpătă însă siguranţa şi, simulând un aer cât mai indiferent, se aşeză din nou:

— Ce ghinion! Dacă nu venea mârlanul acum, femeia era a mea. Cred că v-aţi dat seama?

Andronescu, lipsit de parteneră, renunţase în urmă să mai patineze şi plecase scârbit, cu pipa în colţul gurii.

Pe la şase a venit Alina. Am patinat împreună, strânşi unul lângă altul.

Umbrele noastre se prelungeau violet pe gheaţa limpede-albăstrie. Înserarea era vastă şi totuşi intimă.

Ce stranie senzaţie de evadare din concretul banal şi înăbuşitor simt totdeauna când

sunt alături de Alina!

***

Scena se petrece într-una din orele de Geografie.

Profesorul, poreclit „Porcul“ din cauza obezităţii şi afinităţilor temperamentale cu venerabilul animal, asculta la hartă, pentru încheierea mediilor de pe trimestrul întâi.

Freca migălos: munţii şi apele României.

Toţi băieţii din serie se nimeriseră să fie „clei“. Dădeau numai rar câte un răspuns bun, artistic suflat din bancă.

„Porcul“ era revoltat.

— N-aţi învăţat nimic, mizerabililor! Este o ruşine să nu ştii cel puţin geografia ţării tale! N-o să vă las pe nici unul să vă prezentaţi la bacalaureat în halul acesta!

Faţa i se congestionase.

Băieţii se rugau în gând să-l lovească un atac de-apoplexie, ştiind că suferă de tensiune. Cel puţin să nu mai apuce trimestrul al treilea. Atunci era jalea, la bogăţiile solului şi subsolului, pe care le pretindea cu o minuţiozitate înspăimântătoare.

Când a fost să dea notele, „Porcul“ s-a uitat prin clasă, insistent. Apoi a desemnat la întâmplare pe Voinov:

— Ce notă merită ăştia?

Voinov s-a ridicat din bancă, ceţos:

— Şase.

„Porcul“ întrebă şi pe Bălăceanu.

„Baronul“ se sculă plin de gravitate, uitându-se de sus:

— Şase.

— Aşadar îndrăzniţi să mă sfidaţi? Înaintea celei mai elocvente neştiinţe, înţelegeţi să vă bateţi joc de mine, supraevaluându-vă colegii într-o măsură atât de neruşinată? Vreţi să-mi daţi un vot de blam? Bun! Vă răsplătesc eu „spiritul de colegialitate“. Voinov şi Bălăceanu, aveţi din oficiu nota doi la Geografie, şi ăştia de la lecţie, trei!

Se făcuse deodată linişte mare.

Băieţii priveau încruntaţi, cu pumnii strânşi pe bancă.

Totuşi nimeni nu îndrăznea să dea glas revoltei.

Voinov părea foarte departe de cele ce se petreceau în clasă.

Bălăceanu, cu un aer de profund dispreţ, se făcuse că nici nu ia în seamă imprecaţiunile profesorului de Geografie, continuând să deseneze atent, în maculatorul său, blazonul început în ora de Română.

Atunci se ridicase Sandu, tumultuos. Profilul său se contura aspru şi energic. Cuvintele au sunat violent, copleşind catedra:

— Domnule profesor, aţi făcut o nedreptate revoltătoare. Lipsindu-vă cea mai elementară omenie, n-aţi putut înţelege gestul splendid – natural, de altfel, pentru spiritul cavaleresc al tinereţii – de care au dat dovadă Voinov şi Bălăceanu. Dându-le nota doi la Geografie, ameninţându-le astfel situaţia şcolară, numai pentru motivul c-au fost buni camarazi, aţi făcut un gest odios, aţi dat o palmă josnică tinereţii, totdeauna loială!

Băieţii ascultaseră încremeniţi.

Ce curaj extraordinar să vorbeşti astfel „Porcului“!

Tinereţea sinceră a lui Sandu, având ceva din cavalerismul muşchetarilor lui Dumas, îi impresionase în numeroase împrejurări, făcând din el conducătorul veşnic revoltat al clasei. Această onoare era însă scump plătită. De la începutul liceului, eliminările lui se ţinuseră lanţ.

„Porcul“ urmărise cuvintele lui Sandu consternat.

Faţa, la început destul de roşie, i se întunecase treptat, devenind până la urmă vânătă de furie. Când Sandu începuse să vorbească, „Porcul“ îşi trecuse de câteva ori mâna peste chelie, străduindu-se parcă să realizeze cele ce auzea. Sandu vorbise atât de strâns, încât nici n-avusese timpul să-l întrerupă. La sfârşit, cu ochii bulbucaţi de mânie, abia putuse urla:

— Marş afară, mizerabile! Aşteaptă-mă la director!

Plecase apoi, exclamând:

— Extraordinar! Aşa ceva nu mi s-a mai întâmplat de când sunt! De treizeci de ani, de când sunt în învăţământ! Extraordinar!

Cum de nu l-a lovit atunci mult aşteptatul atac de apoplexie?

***

După ancheta făcută de direcţie, s-a hotărât să se şteargă notele lui Voinov şi Bălăceanu, recunoscându-se c-au fost puse pe nedrept.

Pe „tabela neagră“ a liceului se puteau citi următoarele:

„Elevul Ioanid C. Alexandru din clasa a opta, adresând cuvinte intolerabile domnului profesor de Geografie, este pedepsit cu scăderea notei de la purtare şi eliminare [pe] timp de o lună de zile.“

Şi replica lui Sandu, discutând verdictul, s-a rezumat la:

— *Je m’en fiche!*60

***

De Crăciun, Andronescu a dat un mare ceai.61 Invitase şi câţiva băieţi din clasă, pe care îi socotea „oameni de lume“. Dureroasă imprudenţă…

Manoliu făcu declaraţii de dragoste, pe spanioleşte, tocmai fetei de care era îndrăgostit Andronescu. Dansă cu ea toate tangourile argentiniene atât de pasionat, încât îşi înăbuşi aproape partenera.

Andronescu rămăsese consternat de surprindere şi indignare.

Când s-a servit bufetul, Manoliu, ca s-o impresioneze şi mai mult, începu să povestească, în accente patetice, naufragiul vaporului cu care se întorsese din Argentina.

Băieţii abia se puteau ţine de râs, ştiind că Manoliu venise cu avionul.

— Părăsisem de trei zile Buenos Aires, pe bordul transatlanticului *President Lincoln*. Distracţiile de pe bord erau nenumărate, piscină, tenis, volley, cinematograf, bar… Nimic însă nu m-atrăgea. Fire deosebit de sensibilă, duceam mereu dorul Buenos Aires-ului, pe care cine ştie când aveam să-l mai revăd.

Se întâmplă însă ceva neaşteptat. O călătoare spaniolă – nu mai insist asupra frumuseţii şi temperamentului ei, căci cine n-a auzit despre femeile din Aranjuez? – se îndrăgosti nebuneşte de mine. Viaţa pe care o dusesem la Buenos Aires fusese bogată în experienţe erotice, dar mărturisesc că niciodată nu întâlnisem o femeie atât de pasionată.

În seara celei de a treia zile de la plecare, eram împreună la bar. Deodată se auzi o explozie puternică, din interiorul vaporului, de la maşini. Urmă o panică de nedescris. Vaporul începuse să ardă. Totul se contura halucinant. Bărcile de salvare se umpleau de lume. Mi-am păstrat sângele rece. Luând spaniola în braţe, mi-am făcut drum prin îmbulzeala extraordinară. Abia am putut intra într-o barcă supraîncărcată. Alţi pasageri, luptându-se să se urce, barca oscilă mai tare şi sfârşi prin a se răsturna. Urmă un spectacol infernal. În îngrămădirea de trupuri care se zbăteau în apă, îmi pierdusem spaniola. Eram disperat. Am căutat-o până când am simţit că nu mai pot înota de oboseală. M-am agăţat

atunci de o barcă. Cei dinăuntru erau complet dezorientaţi, neştiind ce să facă. Am luat conducerea bărcii.

Colegii mei au mai auzit despre excepţionalele mele aptitudini de marinar. De asemenea, aveam o bogată cultură de romane senzaţionale, care-mi lărgiseră orizonturile imaginaţiei, încurajându-mi totodată spiritul de iniţiativă.

Şi pe când epava fumegândă a vaporului dispărea sub valurile oceanului, în fruntea convoiului de bărci am pornit să înfrunt necunoscutul. În barcă am găsit din fericire o busolă, câteva hărţi marine şi alimente. A doua zi dimineaţa, după calculele mele, trebuia să ajungem în preajma insulelor Tobago. Acolo am fost întâmpinaţi de alaiul indigenilor. Toţi umblau în pielea goală. Ce femei minunat sculptate! Câteva zile am dus o viaţă de paradis, cum niciodată nu voi mai gusta. Apoi a trecut un vapor, în care ne-am îmbarcat, urmându-ne călătoria până la capăt…

Fata îl ascultase plină de admiraţie. Exclamă emoţionată:

— Extraordinar! Ca-n filme, ca-n romane! Mă mir că nu s-a scris şi în ziare. Ce viaţă aventuroasă ai mai avut! De necrezut!

Andronescu bombăni pentru sine:

— Mama lui de bărbier!

Florescu şi Naum, vulpoi bătrân, organizaseră un poker cu două fete de o naivitate paradisiacă. Nu-şi puteau explica norocul partenerilor care câştigau necontenit.

— De, fatalitatea! exclamau vulpoii cu modestie.

A doua zi la şcoală, Naum se apropiase de Andronescu:

— Puşlamalelor! izbucnise Andronescu. Sunteţi lipsiţi de cel mai elementar simţ al onoarei! Să trişaţi la cărţi şi încă atunci când jucaţi cu fete! Dezgustător! V-aş fi denunţat pe loc dacă nu mi-ar fi plesnit obrazul de ruşine pentru voi!

— Suntem mişcaţi şi recunoscători. Cred însă că fragedele copile au avut noroc să joace cu cartofori atât de rafinaţi. Se vedea de-altminteri cât de flatate erau, elogiase Naum.

Printre fetele invitate la ceaiul lui Andronescu figura şi Gloria Liceului Carmen Sylva, premianta clasei a opta. La ceaiuri obişnuia mai mult să discute, formând un adevărat cerc în jurul ei.

— Domnul Sandu Ioanid, domnişoara Tatiana Petreanu, una dintre puţinele fete cu care se poate vorbi, făcuse prezentările Andronescu, încântat de formula găsită.

— Nu mă îndoiesc, domnişoară, şi abia aştept să discutăm împreună, articulase Sandu, cu o faţă atât de expresiv batjocoritoare încât îţi venea să-l plesneşti.

— Trebuie să-ţi mărturisesc, domnule Ioanid, că te cunoşteam dinainte. Am urmărit articolele atât de originale pe care le-aţi publicat în revista liceului dumneavoastră.

— Mă simt măgulit, domnişoară. Să nu ne pierdem însă vremea cu complimente. Am auzit că sunteţi un spirit reflexiv, căruia nu-i displace discuţia. De aceea, mă gândeam să vă pun o problemă care mă frământă de la vârsta de doisprezece ani. Ce credeţi despre excesele berzelor?

Domnişoara Tatiana Petreanu îl privi atât de uimită, încât Sandu abia îşi putu păstra fizionomia gravă şi concentrată pe care şi-o compusese. Adăugă repede:

— Domnişoară, să nu credeţi cumva că intenţionez să glumesc. M-am exprimat însă poate prea abstract şi lapidar. Prin barză înţelegeam desigur simbolul procreaţiei…

— Da, da, zâmbi jenată domnişoara Petreanu.

Sandu îşi urmă ideea:

— Înmulţirea progresivă a oamenilor şi animalelor, dând naştere la tot mai multe specii, ne duce la problema degenerării şi chiar a dispariţiei lor, deoarece la un moment

dat nu vor mai avea posibilităţi suficiente de hrană şi trai. Înţelegeţi ce vreau să spun?

— Cum să nu, se grăbi să întărească domnişoara Petreanu. Într-adevăr este o problemă biologică arzătoare. Mă mir că nu m-a preocupat până în prezent…

— Acum, că sunteţi lămurită, m-ar interesa părerea dumneavoastră. Credeţi într-adevăr că suntem pe calea degenerării şi a apropiatei dispariţii, sau exagerez în anticiparea fenomenului? În cazul când aş avea dreptate, credeţi c-ar putea exista un remediu care să schimbe acest destin?

Domnişoara Petreanu părea foarte încurcată:

— Am impresia că ipoteza dumitale este precară. Pe de altă parte însă, problema patetică a „spaţiului vital“ n-ar fi un indiciu revelator, pledând în favoarea presupunerilor dumitale? E greu să răspund pe loc. Cere documentare, reflexiune îndelungată. Este doar o problemă crucială! Mă mir încă o dată că nu mi-a venit în minte mai devreme…

Ridicând braţele în sus, în semn de mare descurajare, Sandu răspunse:

— Păcat, foarte păcat. Pe mine mă obsedează de la vârsta de doisprezece ani. Se vede că eram un copil precoce… În sfârşit, îmi pare rău că n-aţi putut rezolva această taină. Pusesem mari speranţe în raţiunea dumneavoastră. Mă simt acum parcă şi mai dezorientat…

Şi Sandu se îndreptase spre sufragerie, având aerul celui mai nefericit om din lume.

„Baronul“ Bălăceanu ar fi calificat ceaiul lui Andronescu drept vulgar şi pretenţios dacă n-ar fi întâlnit o domnişoară purtând numele unei familii domnitoare din Moldova, menţionată şi în almanahul Gotha. „Baronul“ îi ceru câteva amănunte privitoare la arborele genealogic al familiei, completând astfel o lacună din vastul studiu pe care-l întreprindea asupra familiilor boiereşti din România. Şi ţinu apoi o întreagă disertaţie despre heraldica franceză şi sfârşi prin a face elogiul rochiilor „stil“ care dădeau graţie feminină, astăzi atât de compromisă…

***

Zilele lui februarie trec cu o monotonie neurastenizantă.

Am ciudata impresie că stau la o răscruce de străzi şi aştept să treacă odată cortegiul unei înmormântări care parcă nu se sfârşeşte.

La ferestrele clasei a opta, cerul este mereu posomorât.

Băieţii nu mai pot pleca cu ochii şi gândul afară. Cerul îi opreşte ca un zid cenuşiu.

Viaţa din clasă este plictisitoare, lipsită de perspective şi sens. Nu pot s-o sufăr.

Direcţiunea liceului a descoperit câţiva băieţi care jucau poker în recreaţie, pedagogul etajului chibiţând. Scandal mare, eliminări.

Naum, făcând serenade mai multe seri de-a rândul sub balconul unei fete, a fost prins şi reclamat de tatăl ei.

Profesorul de Franceză s-a întrecut pe sine în subiectul tezei de pe trimestrul al doilea:

„Să se construiască şase fraze a câte două propoziţiuni, nici un verb să nu fie însă repetat de două ori, în care să se aplice regula lui *si conditionnel*62, interpretându-se caracterul Antoinettei din piesa *Le gendre de monsieur Poirier* de Émile Augier63.“

La Germană, prima ascultare de pe trimestrul al doilea a înregistrat până acum douăzeci şi cinci note de trei. „Câinele roşu“ era încântat.

Întrevedea în sfârşit norocul unor corijenţe posibile, devenite pentru el surse sigure de câştig.

„Baronul“, insultat de Manoliu care îi batjocorise în glumă nobleţea familiei, trimisese doi martori din clasă (unul eram şi eu), provocându-l la duel.

Conflictul abia se putuse rezolva pe cale paşnică, Bălăceanu repetând implacabilul

argument:

— *Je ne peux supporter que ma noble origine soit tachée par les mots insensés d'un bourgeois.*[64]

Toate sunt simple fapte diverse din viaţa strâmbă şi înăbuşitoare a zilelor de şcoală din această lună, în care nici o sărbătoare, afară de duminicile săptămânale, nu surâde în foile calendarului.

Băieţii au început să numere de-acum câte zile mai sunt până la vacanţa Paştelui.

Dar în faţa numărului incomensurabil au trebuit să renunţe, cu o acră înjurătură.

***

Este primăvară.[65]

Ai impresia c-a intrat o fată în clasă.

Băieţii sunt distraţi, nu mai învaţă nimic, stau parcă la pânda unei mari aventuri.

— Ideile naţionaliste şi de reformă socială, manifestate până acum în literatură, au avut prilejul unei aplicări politice prin revoluţiile de la 1848. Ele n-au izbutit în acelaşi timp şi n-au avut acelaşi program…

Profesorul de Istorie este chel, având numai două aripioare de păr, simetric schiţate în creştetul capului, de unde-i vine porecla „C.F.R.“[66].

— În dimineaţa zilei de 2 martie 1848 are loc la Iaşi, într-un hotel, o întrunire a tinerilor naţionalişti şi reformatori…

Elevii clasei a opta sunt însă foarte departe de revoluţiile de la 1848.

Florescu şi Naum proiectează în şoaptă o beţie serioasă pentru sâmbătă seara, la Băneasa.

Emilian, care stă într-o bancă învecinată, scrie o poezie pe maculatorul de Istorie.

Este un băiat frumos, cu ochii albaştri, părul blond, faţa bronzată tare din excursiile făcute pe munte în fiecare duminică.

Sandu lipseşte. Mi-a dat ieri-seară un telefon.

— De-acum liceul nu mă mai prinde câteva zile după gratiile astea! Merg să mă-mbăt cu acest început de primăvară, care te face să-ţi *simţi sculate aripi de cocor*, cum spune versul lui Arghezi…

În absenţa lui, Rusu s-a aşezat lângă mine.

Vrea să devină actor. Învaţă de-acum rolurile care-l atrag mai mult. Când vorbeşte cu tine, plasează adesea în conversaţie replici întregi din rolurile învăţate.[67]

Teatrul a ajuns pentru el o obsesie, o realitate halucinantă, pe care a început s-o trăiască cu o stranie voluptate.

Studiază de câteva săptămâni rolul lui Hamlet, care pretinde că va fi marea lui creaţie.

Urmăreşte pentru a nu ştiu câta oară răscolitorul monolog.

Citesc şi eu un timp.[68]

A fi sau a nu fi. E întrebarea!
Mai vrednic e să-nduri în tine spinii,
Săgeţile haine ale soartei
Sau împotriva unei mări de trude
Să lupţi şi, înfruntându-le, – s-o curmi!
Să mori, să dormi. Nimic mai mult. Şi-n somn
Să ştii că n-ai bătăile de inimă
Şi miile de spaime ale firii
Purtate-n noi din leagăn. – E-un final

Cum nu se poate mai uşor… Da, da, să mori…
Să dormi… să dormi… Sau poate să visezi!
Dar asta-i grozăvia! – ce visa-vom
În somnul cel de veci, când din strânsoarea
Cătuşelor de lut ne-am scuturat?
De-aci şi şovăiala… – toată pricina
Ce prelungeşte-n noi meteahna vieţii!…
Căci cine-ar mai răbda batjocura
Şi biciuirea vremilor, călcâiul
Tiranului, insultele trufiei
Sau chinurile dragostei respinse;
Dreptatea sugrumată, obrăznicia
De sus şi-atâtea palme îndurate
De cei mai vrednici de la cei nevrednici,
Când ţi-ai putea tu singur da sentinţa,
*C-un vârf de ac!*69 *Ne-am mai încovoia noi,*
Am asuda şi geme sub povara
Ostenitoarei vieţi, de n-ar fi teama
De ce-ar putea cumva să fie dincolo,
Pe-acel tărâm stingher de unde nimeni
Pe lume nu mai vine?

Am ridicat ochii, privind pe fereastră.

Primăvara aşteaptă acolo, în toată splendoarea transparenţelor ei. Te cheamă parcă să pleci departe. Într-o lungă şi necunoscută călătorie, adulmecând aventura.

— Adunarea se ţine într-adevăr în ziua de 15 mai 1848 pe Câmpia Libertăţii, lângă Blaj. Au ţinut cuvântări: Simeon Bărnuţiu, Avram Iancu şi Ion Buteanu…

„C.F.R.“ vorbeşte mereu, cu glas dogit şi monoton.

Şi pe când o rază de soare s-a prelins încet pe bancă, am plecat capul obosit şi parcă înfrânt.

Într-un târziu a sunat.

Flaşneta de la catedră s-a oprit, a luat catalogul şi a plecat.

Băieţii au ieşit în grupuri afară, în curte.

Pe coridorul etajului nu mai rămăsese decât Rusu, mergând în sus şi în jos cu paşi rari.

Avea un aer grav şi chinuit.

Cuvintele prinţului din Danemarca au sunat foarte ciudat pe coridorul pustiu al liceului, amintind deodată galeria castelului de la Elsinor:

A fi sau a nu fi. E întrebarea!
Mai vrednic e să-nduri în tine spinii,
Săgeţile haine ale soartei
Sau împotriva unei mări de trude
Să lupţi şi, înfruntându-le, – s-o curmi!

Şi era grotesc şi patetic în acelaşi timp Hamletul din uniforma prea strâmtă de licean, cu numărul matricol stângaci prins în ace, monologând cu textul la spate pe coridorul cenuşiu, pătat de soarele primăverii.

***

Eram în curtea liceului, într-o recreaţie.

Emilian se apropiase de mine:

— Ascultă, care este, după părerea ta, cel mai frumos nume de fată?

— Nu ştiu, nu m-am gândit niciodată, am răspuns mirat.

Văzând însă dezamăgirea care cuprinsese pe colegul meu, am continuat:

— Dar de ce mă-ntrebi?

— Vezi, este cam greu de explicat. O să mă crezi nebun. Nu face nimic. Poate că, dacă ţi-o descriu, îi vei găsi mai uşor numele care să i se potrivească. Eu n-am iubit încă şi nici nu cred să întâlnesc fata aceea ideală. Mi-am creat-o imaginar. Am construit-o până în cele mai mici amănunte. Îi ştiu părul de culoarea castanei, ochii cu genele prea lungi, buzele senzuale, liniile grave ale obrazului, sânii pietroşi, pielea bronzată, încordată şi dulce la pipăit. Autorul ei preferat este Kipling. Îi place numai muzica orientală. Vorbeşte puţin. Câteodată o simt dansând. Un dans cu gesturi bizare şi tulburătoare. Această fată trăieşte în mine atât de intens, încât a devenit o realitate. O iubesc şi sunt fericit cu ea. Totuşi îi lipseşte ceva: numele. Îl caut de câteva săptămâni şi nu pot găsi pe cel potrivit. Îi trebuie o anumită muzicalitate, care-mi scapă încă. Gândeşte-te puţin, poate îl găseşti din întâmplare.

— Solange[70].

— Solange, Solange, repetă Emilian transfigurat.

Îmi strânse mâna:

— Nu-ţi poţi închipui cât îţi sunt de recunoscător! Solange! Da, acesta este numele ei. Nu putea fi altul. Extraordinar cum ţi-a venit! Solange!

Soneria recreaţiei acoperi numele misterios, chemat cu evlavie.

***

Astăzi după-masă am trecut pe la Alina, să ne plimbăm împreună.

Era însă la lecţie.

Am plecat singur, dezamăgit. Nu ştiu de ce doream teribil să mă plimb cu Alina în după-masa asta.

La Şosea m-am întâlnit cu Voinov.

Mergea ca un halucinat, cu privirea în pământ. Ar fi trecut pe lângă mine fără să mă vadă dacă nu-l strigam.

Neplăcerea că mă întâlnise i se citea uşor pe faţă.

Puţin încurcat, l-am întrebat clasica banalitate:

— Ce mai faci?

M-a privit distrat. Apoi a răspuns simplu:

— Mă gândeam în ce fel să mă sinucid.[71]

Mi-am trecut mâna peste frunte, ca pentru a mă trezi.

Şi totuşi, curios, cuvintele tragice ale lui Voinov nu mi s-au părut atât de neaşteptate. Mi-am adus aminte că, analizându-mi colegii, avusesem totdeauna impresia, de altminteri fără nici un motiv, că Voinov era obsedat de ideea sinuciderii. Coincidenţa mi se părea acum sinistră.

Neştiind ce să spun pentru moment, am întrebat stupid:

— Dar de ce?

Voinov s-a uitat la mine poate cu dispreţ, poate cu milă, poate cu durere.

— De ce? Viaţa n-are nici un sens. Moartea poate este altceva. Poate nu este nimic. Totuşi va fi mai bine. La revedere.

Vorbise nervos, voit rezumativ.

A plecat cu mersul lui neglijent, târşâit.

M-am întors încet. Pe când treceam prin Parcul Ioanid, am auzit deodată, dintr-un boschet, vocea sonoră a lui Rusu:

Non, mon coeur à présent vous déteste,
Et ce refus lui seul fait plus que le reste
Puisque vous n'êtes point en des liens si doux
Pour trouver tout en moi, comme moi tout en vous.
Allez, je vous refuse, et ce sensible outrage
*De vos indignes fers pour jamais me dégage.*72

— M-ai înnebunit! Du-te mai bine într-o casă de sănătate decât să-ţi pierzi timpul ţinându-te după mine. Nici nu mai ţii să vorbeşti ca toată lumea! Te rog să mă laşi în pace şi să nu-ţi mai baţi joc de mine în felul acesta!

Din boschet, a ieşit repede o femeie tânără, puţin fardată, cu un aer exasperat.

Rămăsesem pe loc, privind încremenit printre ramurile boschetului.

Rusu, în mijlocul rondului, cu demnitatea rănită, trăia mai departe rolul „mizantropului“ lui Molière:73

Trahi de toutes parts, accablé d'injustices
Je vais sortir d'un gouffre où triomphent les vices
Et chercher sur la terre un endroit écarté
*Où d'être homme d'honneur on ait la liberté.*74

Mi-a venit atunci o idee neaşteptată: am început s-aplaud.

Rusu s-a întors, aiurit de surprindere.

— Ai fost splendid! am exclamat, împins mai departe de nu ştiu ce îndemn interior.

— Adevărat? m-a întrebat Rusu, mişcat.

Am plecat împreună.

— Ce mijloc minunat de evadare este teatrul! Nu ştiu cum aş putea trăi fără el.

Cuvintele lui Rusu se stinseră în înserare. Din colţul străzii, izbucni aria tărăgănată a unei flaşnete.75

***

Ce s-a întâmplat cu Alina?

Sunt câteva săptămâni de când nu pot găsi răspunsul acestei întrebări chinuitoare.

Când vorbesc cu ea la telefon, îmi răspunde cu un ton impersonal, pe care nu i l-am mai cunoscut.

Când ne vedem, tace aproape mereu, dar nu o tăcere intimă, în care vorba ar părea stridentă, ci o tăcere jenată, circumstanţială.76

De la un timp, am impresia că încearcă să mă evite.

Dar nu, este o prostie! Cum pot face presupuneri atât de stupide?

Alina şi cu mine nu suntem ca toţi ceilalţi. În noi, viaţa sună mai altfel. Şi apoi, nu eram predestinaţi unul altuia? Alina însăşi nu-şi amintise de întâlnirea noastră, dintr-altă viaţă, în Indii?

Am fost zilele trecute împreună la cinema.

Seara, când am dus-o acasă şi am vrut s-o sărut în umbra castanilor, s-a smucit din braţele mele.

— Nu, lasă-mă!

Paşii au sunat înăbuşit pe alee. Apoi linişte.

Rămăsesem sub castan în seara ameţitoare de primăvară, cu simţurile stârnite.

Braţele ridicate s-au lăsat.

M-am întors acasă obosit de semne de întrebare.

Într-o recreaţie, la bufet, Andronescu mi-a spus batjocoritor:

— Aşadar, Sandu ţi-a suflat fetiţa. Şi ieri i-am întâlnit, plimbându-se de braţ, lângă lacuri…

Cuvintele lui Andronescu mi s-au părut atât de neaşteptate şi triviale, încât mi-a venit să-l scuip în faţă.

I-am întors numai spatele şi m-am depărtat, cuprins de o nelinişte extraordinară.

Ora următoare: Geologia.

Profesorul de Naturale are statură de gladiator roman, voce formidabilă de bas şi mustăţile lui Vercingetorix.

Cât a intrat în clasă, a început s-asculte.

— Andronescu, vorbeşte-mi despre nevertebratele din era secundară!

Parcă aveam febră. Mă frământam în bancă. Trebuia să-l întreb odată pe Sandu. Mi-era însă imposibil să încep. Parcă mă gâtuia cineva.

Am încercat într-un târziu, cu o dureroasă sforţare:

— Sandule, ce este între Alina şi tine?

M-a privit întâi surprins. Apoi a răspuns pe un ton cât se poate de natural:

— Nimic. Ce vrei să fie? Ştii c-am cunoscut-o luna trecută, la un ceai. Nu pot să sufăr, din principiu, atmosfera stupidă a ceaiurilor. Trebuie să dansezi, să fii spiritual, să faci complimente la toate gâştele. Îţi vine să le strigi în faţă: „Hai sictir!“ şi totuşi eşti silit să fii drăguţ şi politicos cu toţi caraghioşii. Într-o atmosferă asemănătoare am cunoscut-o pe Alina, care mi s-a părut altfel decât toate celelalte fete. Am stat împreună mai toată seara. Pentru prima oară am discutat serios cu o fată, fără să-mi bat joc de ea.77

Pe urmă mi-a dat telefoane. Am început să ne vedem mai des. S-a îndrăgostit de mine. Ne-am sărutat. Este foarte senzuală. O senzualitate sălbatică, primitivă, care o deosebeşte atât de mult de placiditatea greţoasă a celorlalte fete. Eu însă n-o iubesc, fiindcă nu cred în iubire. Mi-a spus atunci, la ceai, că sunteţi prieteni buni. Tu ce părere ai despre Alina? Poate o cunoşti mai adânc? Eu n-o înţeleg totdeauna.

Sandu vorbea, vorbea.

Mă uitam afară, distrat.

Era adevărat primăvară?

Eu simţeam toamnă. Cădeau frunze. Plecau cocori, cu scâncet sfâşietor.

Vaporul ieşea din port. Apoi oceanul vast. Şi departe, la orizont, insulele Pacificului. Stăteam pe puntea vaporului şi întindeam mâna, arătându-le. Cui? Alături de mine nu mai era nimeni.

I-am răspuns ca prin somn:

— Da, am cunoscut-o mai adânc. Alina a fost odată…

Vocea profesorului de Naturale a tunat:

— Care sunt nesimţiţii care tot vorbesc în fund?

Apoi, ţintindu-ne cu degetul:

— Ieşiţi la lecţie, dac-aveţi poftă de vorbă!

— Maica mă-sii! a mârâit Sandu, pe când porneam la tablă cu paşi de osândiţi.

***

Azi după-masă m-am întâlnit cu Alina pentru ultima oară.

Ne-am plimbat ca totdeauna, strânşi unul lângă altul, pe străzi cu nume necunoscute.

Am început să vorbesc automat, cu ochii în pământ.

— Alina, cred că este în tine un vânt mare, o sete arzătoare de viaţă şi aventură care nu te lasă să rămâi statornică. Ne-am iubit. Ţii minte titlul atât de sugestiv pe care-l dăduse Teodoreanu unui capitol din *Lorelei*: „Anii mei tineri au sunat a cântec“? Pentru tine „cântecul“ s-a stins acum şi începe poate un altul. Pentru mine, nu. Te-ai depărat încet, deşi n-ai vrut să recunoşti niciodată. M-am gândit mult până să iau hotărârea dureroasă de acum. A trebuit să-mi înfrâng toată slăbiciunea sentimentală, până s-ajung la ea. Nu mai pot accepta compromisul: tu îl iubeşti pe Sandu, eu te iubesc pe tine şi, totodată, ca să nu mă jigneşti, continui să-mi dai iluzia că mai ţii la mine. Nu se poate. Ar suna ca o notă falsă după un cântec frumos. Trebuie să ocolim nota falsă despărţindu-ne. De-acum înainte să nu mai căutăm să ne vedem, să ne vorbim la telefon sau să ne scriem…

Eram obosit de tristeţe. Vorbisem până la capăt, corect, aşa cum îmi propusesem de-acasă. Înţelesese însă Alina ceea ce se întâmpla în mine?

Vorbele sunt doar atât de inexpresive, convenţionale!

Şi ciudat, pe când vorbeam, gândul îmi dictase tocmai contrariul:

„Acceptă compromisul! Lasă gesturile de cavalerească renunţare! Revino asupra hotărârii, cât mai este timp! Va fi o laşitate, însă una explicabilă, sfâşietor umană…“

Îmi veni o speranţă absurdă.

Dacă Alina mă va ruga să renunţ la despărţire? Dacă îşi va da seama că iubirea cea mare care ne leagă nu se poate frânge aşa, deodată, stupid, fără sens? Dacă îmi va spune că nu ţine la Sandu? C-a fost numai o ambalare de moment? Că totul va putea fi din nou ca înainte?

Minunea însă nu s-a întâmplat.

Când am sfârşit de vorbit, Alina m-a privit adânc în ochi.

Ce adânci şi gravi sunt ochii ei cu genele prea lungi!

A zâmbit trist, trecându-şi mâna peste obraji, peste frunte, peste păr.

A vorbit apoi încet:

— Era tot primăvară, ca şi acum. Umblam lipiţi unul de altul, simţindu-ne tulburător. Soarele apusese roşu-crud. Atunci începea „cântecul“. Mi-ai recitat emoţionat primele versuri, scrise pentru mine:

Cine eşti tu
Care vii
Din ţări cu vise fumurii,
Din ţări neumblate
Să cucereşti cu mine
Toate
Credinţele tinereţii…
Care potecă a vieţii
Te-a adus?
Ce zeu ţi-a spus
De mine?

Tăcerea se lăsase apăsătoare.

Mi-a venit în gând o comparaţie stupidă: „Sunt trist ca atunci când se sfârşeşte vacanţa la moşie şi mă pregătesc să plec la şcoală.“

Alina mă strânse mai tare de braţ:

— Ciudat. Am impresia că sunt pe cheiul unui port. Aud sirena vaporului care se duce. Nu pleca! Dacă ţii totuşi, întoarce-te cât mai curând din călătorie. Te voi aştepta pe chei.

Ajunsesem în preajma casei unde locuia Alina. Privirea mi se oprise la întâmplare pe unul din castanii de lângă poartă.

Ceva îmi spunea mereu:

„Răzgândeşte-te! Poate că tot te mai iubeşte… Şi chiar dacă nu. Este ultimul prilej când mai poţi reveni asupra hotărârii luate. Nu-l pierde! Haide, ce mai aştepţi?“

Alina se rugă:

— Nu fi trist. Zâmbeşte-mi puţin.

Am privit-o cu dureroasă strângere de inimă.

— Alina, fata de care m-am îndrăgostit într-un început de primăvară pleacă împreună cu mine. Voi face poate odată cu ea fabuloasa călătorie: India, insulele Pacificului… Iar la poarta casei cu castani las o altă Alina. Acesteia îi spun: noapte bună.

Mâinile s-au strâns în transparenţa serii de primăvară.

Am plecat. Şi umblând, m-am simţit deodată mai singur şi mai străin ca nicicând printre oamenii care treceau pe lângă mine.

Se lăsase ceaţa de vedeam atât de tulbure?

***

A venit vacanţa Paştelui, atât de mult aşteptată de toţi băieţii.78

Mie îmi este acum indiferentă. Stau toată ziua în odaie, lângă fereastră, repetând pentru bacalaureat.

Am ajuns să ştiu papagaliceşte: anii între care au domnit Domnii Munteniei şi Moldovei, clasificaţiile plantelor şi animalelor, localităţile din România unde se găsesc bogăţiile subsolului.

Învăţ mereu, cu un fel de disperare, până mi se împăienjenesc ochii de oboseală.

Şi totuşi nu pot scăpa de obsesia Alinei.

Vinerea Mare am fost la biserica din cartier.

Era o seară albastră şi limpede de primăvară.

A început înconjurul bisericii, cu lumânările aprinse. În cerul solemn de deasupra poate şi Îngerii, în veşminte întunecate, porniseră cu stelele – lumânări – să ducă pe Domnul în mormânt.

Clopotele sunau cu ecou prelung în suflet.

Mergeam încet în procesiune, simţind o tristeţe necunoscută.

Lumânările s-au stins apoi pe rând, lăsând să ardă numai pe acelea ale Îngerilor din cer.

Oamenii s-au depărtat de biserică, ştergându-se în noapte.

Şi bunul şi chinuitul Iisus a rămas din nou singur, ca totdeauna.

***

Este ultima lună de şcoală.

Se apropie sfârşitul visat de atâtea ori de-a lungul orelor monotone de curs.

În recreaţii, băieţii au început să discute mai des despre bacalaureat.

— Nu vreau să mă gândesc la bacalaureat, că iar m-apucă burta.

— Pic sigur. Mă prezint direct la toamnă.

— Electrizez comisia cu pilele! Ce, sunt nebun să-nvăţ atât? N-am învăţat opt ani de zile şi să-mi pierd timpul acum, la bătrâneţe?

— Eu mă sinucid dacă nu trec.

Erau leit-motivele care se auzeau mereu.

Apoi fiecare se mai simţea obligat să povestească întrebările pe care le auzise asistând cândva la un bacalaureat.

— Ascultă subiect la Istorie: „Evoluţia hotarelor Moldovei în decursul veacurilor“.

— Măi, dar să vezi întrebare pusă anul trecut la Lazăr de preşedintele de Geografie: „Câte boabe are spicul de grâu din Regat, în raport cu cel din Ardeal?“

— Asta nu-i nimic, începea altul, am asistat anul trecut, în toamnă, la bacalaureatul de la Regina Maria (femeia îmi căzuse în vară) şi închipuiţi-vă că, la Naturale, profesoara a pus-o să identifice bucăţi din diferite roci aduse de-acasă.

Şi zilele lui mai trec încet, intensificând emoţiile băieţilor.

***

Ora trecută a fost ultima lecţie de Germană.

Băieţii se închinau de bucurie: scăpau în sfârşit de orele blestemate ale „Câinelui roşu“, cel mai rău profesor din câţi am avut.

Îşi făceau o voluptate gândindu-se că de-acum înainte, când îl vor întâlni pe stradă, n-o să mai fie nevoiţi să-l salute (ştiau cât de mult ţine la salut).

Se zvonise că, deşi ultima oră, „Câinele roşu“ avea totuşi să asculte.

Alarmat, comitetul foştilor corijenţi de la Germană, sub conducerea competentă a lui Naum, pregăti repede o manevră care să împiedice orice tentativă de ascultare.

„Câinele roşu“ intră încruntat. Îşi puse ochelarii. Trecu absenţii. Când se pregătea tocmai să scoată un şir de băieţi la lecţie, se întâmplă ceva neaşteptat.

Toată clasa se ridică deodată în picioare.

Şi înainte ca profesorul de Germană să-şi dea seama, corul condus de Manoliu începu să cânte „Mulţi ani trăiască“, repetat de şase ori, să ia mai mult timp.

Apoi Naum, c-un buchet de flori într-o mână şi o coală de hârtie în cealaltă, începu să citească rar:

„Domnule profesor, în această clipă solemnă şi emoţionantă a despărţirii, clasa a opta, care a avut totdeauna un cult pentru orele dumneavoastră de neuitat, gâtuită de emoţie, doreşte să vă spună câteva cuvinte de bun rămas.“

Discursul lui Naum era calculat să ţină o jumătate de oră.

Din ultimele bănci se auzeau râsete înfundate.

„Câinele roşu“, căruia nu i se mai făcuse o astfel de manifestaţie de când era în învăţământ, se sculase în picioare, cu un aer foarte jenat. Privea în podele aprobând din cap.

Băieţii îşi consultau ceasurile pe furiş.

Timpul trecea.

Şi totodată, ce satisfacţie să-ţi poţi bate joc de „Câinele roşu“ în plină clasă!

Naum îşi încheiase discursul cu următoarele cuvinte:

„Drept, integru şi bun, simbolizaţi pentru noi chipul profesorului ideal, pe care nu-l vom putea uita niciodată!“

Aplauzele clasei ţinură cinci minute, cât era prevăzut în program. Alte cinci fură închinate corului, care cântă din nou, de şase ori, „Mulţi ani trăiască“.

„Câinele roşu“, după ce primi buchetul, foarte încurcat, încercă să răspundă:

— Iubiţi elevi, mă simt prea impresionat de gestul vostru ca să vă pot exprima

recunoştinţa mea în multe cuvinte. Îmi pare bine că mi-aţi înţeles apostolatul…

Mică pauză.

„Câinele roşu“, epuizat, nu mai găsea ce să spună. În cele din urmă, încheie cu o subită inspiraţie:

— Sper că învăţătura, semănată cu atâta trudă, va rodi în viitor în sufletele voastre. Rămâneţi cu bine!

Aplauze prelungi.

„Câinele roşu“ îşi ştergea fruntea de sudoare.

Şi soneria recreaţiei izbucnise, încununând victoria foştilor corijenţi.

***

Ce coşmar a fost bacalaureatul!

Mai întâi, zilele de pregătire, în care învăţam ca un nebun, de dimineaţa până seara târziu, când numai cafelele mă mai ţineau treaz.

Tot ce învăţam în ajun părea uitat a doua zi.

Şi paginile manualelor, rezumatelor, notiţelor se întorceau mereu, perindându-se ca un film înaintea ochilor din ce în ce mai obosiţi.

Era cu neputinţă să reţin totul.

În ultimele zile de şcoală ajunsesem într-aşa o stare de enervare, încât am renunţat să mai învăţ. Mă plimbam pe străzi abrutizat.

Când s-au publicat comisiile de bacalaureat, enervarea băieţilor a ajuns la culme.

Telefoanele nu se mai sfârşeau.

— Ştii ceva despre preşedinte? Eu am telefonat la liceu şi secretarul mi-a spus că e puţin nebun. Are obiceiul să asculte Anatomie până în cele mai mici amănunte. Tocmai ce este mai greu!

— Am întrebat pe băieţii de la Cantemir cum se poartă cel de Latină. Se pare că este foarte nervos şi ascultă numai sintaxă.

— Am băgat pile formidabile la cel de Istorie. Făcuse politică liberală cu tata în Ialomiţa.

— E-adevărat că cel de Filozofie este ramolit şi nu mai aude? Ar fi gras…

— Dau gata comisia cu prezentarea exterioară. Mă-mbrac în haine negre şi iau un aer grav, care impune. Umplu sala cu adoratoarele mele, tulburând astfel atenţia comisiei, care n-o să mai ia în seamă eventualele greşeli, declarase Andronescu, cu vocea sugrumată de emoţie.

Au început probele scrise.

Când am fost puşi câte unul în bancă, supravegheaţi de ochii bulbucaţi ai profesorului de Geografie, şi când cel de Română a dictat subiectele, băieţii au început să se închine în taină şi să simtă dureri de stomac.

A urmat Franceza. Apoi Latina, unde textul a fost o adevărată catastrofă.

Era poate şi prima lucrare scrisă de Latină unde „moderniştii“ clasei a opta se vedeau lipsiţi de ajutorul juxtelor obişnuite.

La scris a trecut toată clasa, afară de doi evrei.79

Emoţiile s-au dublat la oral.

Elevii care nu fuseseră încă ascultaţi n-aveau voie să asiste la oralul colegilor lor.

Naum reuşise totuşi, intrând cu barbă, mustăţi, ochelari de soare şi lavalieră pepită.

Andronescu, care fusese examinat primul, pentru a-şi păstra calmul şi prestanţa cuvenită, luase Valeriană în doze excepţionale.

Publicul feminin se reducea la mama lui.

Am avut mari emoţii până în momentul în care m-am aşezat – al treilea în serie – înaintea comisiei. Când a început examenul, mi-am recăpătat însă siguranţa.

Aveam mâna foarte norocoasă. Parcă-mi indica cineva biletul pe care să-l aleg, atât de bine nimeream subiectele cunoscute:

„Răspândirea petrolului în România“, „Moldova sub domnia lui Alexandru cel Bun“, „Comediile lui Caragiale“, „Le Romantisme“80.

Răspundeam liniştit, clar, ascultându-mă cu o mirare crescândă, ca şi când altul ar fi vorbit în locul meu.

În dreapta şi în stânga cădeau numai întrebări pe care nu le ştiam.

Mâna continua să-mi fie norocoasă.

„Silogismul“, „Prerogativele regale în materie executivă“, „Evoluţia liricii latine“, „Scheletul membrelor“.

Bacalaureatul s-a sfârşit.

Parcă nu-mi venea să cred. M-am ridicat ca prin somn, cu o stranie senzaţie de eliberare. Am ieşit pe poarta liceului.

Se sfârşise ceva pentru totdeauna.

Altceva, lung, începea acum.

Sandu m-a ajuns din urmă.

— Felicitările mele! Ai ştiut foarte bine. Cel puţin la Română, i-ai făcut praf. Uf, bine c-ai scăpat şi tu!

— Da.

Mergeam alături în amiaza caldă de vară. Asfaltul se topea sub paşi. Lumina era obositoare în intensitatea ei.

Drumul trecea prin faţa Liceului Regina Maria. Sandu rupse tăcerea:

— Ştii că şi Alina şi-a trecut bacalaureatul acum câteva zile. Am asistat. A ştiut. Numai la Naturale s-a încurcat puţin. Ciudată fată. Pare acum dezamăgită. Credea că după bacalaureat viaţa se va schimba deodată. Că va fi altceva. Spune că s-a înşelat, că este aceeaşi ca înainte.

— Alina.

Numele a sunat sfâşietor, ca o chemare.

***

În sfârşit sunt liber! Am părăsit cuşca liceului pentru totdeauna!

Astăzi a fost duminică.

N-aveam nimic de făcut, ca în toate celelalte zile care urmaseră după bacalaureat.

Am mers pe străzi mult, mult.

Atmosferă strident burgheză, pe care niciodată n-o simt mai apăsător ca în aceste duminici bucureştene.

În faţa tutungeriilor, ziarele afişate anunţau cu litere groase evenimentele senzaţionale ale zilei. Mâine vor fi lipsite de interes şi altele vor veni la rând.

Am întâlnit o înmormântare.

Mi-a venit ideea să urmez dricul mortului necunoscut. Dar parcă era prea cald!

Într-un parc m-am aşezat pe o bancă.

O pereche tânără a trecut pe lângă mine, fără să mă vadă. Mai departe s-au îmbrăţişat lung.

M-am ridicat de pe bancă. Nu mai pot suferi oamenii îndrăgostiţi. Îmi vine să le urlu în faţă:

„Nu există iubire! Nu mai credeţi în această minciună sinistră!“

Şi iar drum pe străzi, la întâmplare.

M-am întâlnit cu un prieten de-al tatei. Dacă nu m-ar fi strigat, nu-l vedeam.

— Unde te duci atât de preocupat?

— Mă plimbam aşa, fără rost.

— Un rendez-vous, hai? Lasă, lasă, c-am fost şi eu tânăr şi ştiu…

Prietenul tatii mi-a zâmbit cu înţeles, bătându-mă pe umăr. Apoi a continuat:

— Am auzit că ţi-ai trecut bacalaureatul. Ce-ai de gând să faci în viaţă?

— Nu ştiu, i-am răspuns în silă.

— Cum, nu te-ai gândit încă până acum? În orice caz, ascultă-mă pe mine. Fă ceva cu care poţi câştiga bani mulţi: medicina, ingineria. Banul este singurul lucru care te susţine şi îţi dă fericire. Trebuie să fii realist! Nu te mai reţin. Văd că eşti posomorât. Nu vreau să te întârzii la rendez-vous.

Mi-a întins mâna, făcându-mi cu ochiul.

Ce-ai de gând să faci în viaţă?

Când eram mic şi mă jucam cu trenurile, visam să fiu odată şef de gară. Să am şapcă roşie cu cozoroc de lac, să salut când trece trenul, să văd în noapte luminile ciudate ale semafoarelor.

Mai târziu, când am citit pe Karl May81, doream să plec în Far-West, ducând acolo viaţa aventuroasă a pieilor-roşii şi pionierilor americani.

Apoi, în ultimul timp, planurile fantastice făcute împreună cu Alina…

Vom trăi într-un fel al nostru, cum nimeni n-a mai trăit încă. Misterul acelei vieţi era în mine mort acum.

Înserarea se lăsase. Treceam pe lângă un restaurant. Mirosea a mititei. Se auzeau râsete stridente şi ciocnit de pahare. O orchestră cânta „Ce bine-i lângă tine“.

Şi băiatul acela cenuşiu umbla parcă înfrânt în seara caldă de vară, urmărit de la un timp de o femeie violent fardată, cu sâni proeminenţi.

***

Părerile au fost foarte împărţite când s-a hotărât cheful de despărţire al clasei a opta.

„Baronul“ susţinea că nu se poate compromite într-un restaurant de mâna a doua, unde pe lângă dezagrementul mediului erai ameninţat să-ţi strici şi stomacul. Propusese la consecinţă Capşa.

Băieţii l-au privit batjocoritor şi-au dat din umeri.

Andronescu spera ca petrecerea să aibă loc într-un local unde „s-ar fi lăsat şi cu femei“.

Florescu şi Naum doreau o tavernă de cartier, unde făcuseră în cursul anului câteva beţii celebre.

În sfârşit, băieţii s-au oprit la formula cea mai fericită: o „grădină“ la Şosea, de mâna [a] doua, unde vinul era bun şi scandalul îngăduit.

Seara, de la ora nouă în sus, băieţii au început să sosească.

Fiecare voia să mănânce altceva. Numai în privinţa băuturilor părerile au fost rapid unanime: bere, vin, vermut.

În aşteptarea puilor fripţi, comandaţi de Naum în ultimă instanţă, băieţii au început să umple şi să-şi golească paharele.

Emilian era aşezat în faţa mea. L-am auzit spunând în taină:

— Solange, pentru tine închin acest pahar.

Câţiva băşi din corul clasei, aproape îmbrăţişaţi, cântau cu variaţiuni „Mulţi ani trăiască“.

Puii odată mâncaţi, băieţii renunţară să mai comande al doilea fel, mulţumindu-se numai cu băutura.

Ghiorghiu, premiantul, era foarte jenat.

Florescu şi Naum hotărâseră să-l îmbete, găsind un mijloc ingenios. Îl sileau să bea *Bruderschaft*[82] pe rând, cu fiecare din doi. Nefericitul Ghiorghiu, neobişnuit să bea, se ameţise după primul pahar şi sfârşise prin a vărsa după cel de-al doilea. Florescu şi Naum abia au putut să-l ducă la timp într-un loc sigur.

Bălăceanu renunţase cu durere la Capşa, asistând acum jignit şi scârbit la scenele care se petreceau. Era singurul care nu mâncase oasele de pui cu mâna. Singurul care rămăsese şi acum acelaşi de totdeauna: demn, distant, uitându-se de sus, prin monoclu, la „distracţia vulgară“ a celor din jur.

A băut puţin, ţinând paharul cu degetul mic graţios ridicat.

Andronescu, în capul mesei, cânta în extaz „Frumoasa mea cu ochii verzi“ unei ţigănci tinere, care vindea ţigări mergând de la o masă la alta.

Rusu se aşezase lângă mine.

De la un timp, începuse să modeleze un miez de pâine. Cocoloşul lua treptat forma vagă a unui craniu. Rusu părea foarte preocupat de lucrul său. Când sfârşi, uitându-se fix la craniul imaginar din palmă, rosti cu voce gravă:

Vai, bietul Yorick! L-am cunoscut, Horaţio. Un om de-un haz nemaipomenit. De o minunată isteţime! M-a dus de mii de ori în cârcă. Şi să mi-l văd în halul acesta. Groaznic. Aci atârnau buzele, buzele pe care nu mai ştiu de câte ori le-am sărutat. Undeţi mai sunt poznele, năzdrăvăniile, cântecele?! Săgeţile tale de spirit care ne făceau să pufnim de râs la masă?!… N-a mai rămas una măcar ca să-şi râdă de rânjetul tău? Toate au pierit![83]

Orchestra grădinii de vară sfârşise tocmai de cântat când s-a ridicat Sandu, cu paharul în mână.

Vinul îi aprinsese ochii, dându-le şi mai mult acea expresie impertinent provocatoare care revoltase totdeauna profesorii când îl scoteau la lecţie.

Începu să vorbească:

— Distinsă faună a clasei a opta, înainte de a ne despărţi, pornind fiecare ca un alt argonaut să găsim lâna cea de aur, aş vrea să luăm un angajament pentru viitor. Să nu ne trădăm niciodată tinereţea de-acum, falsificându-ne şi devenind cândva alţii! Să nu ne înfrângă niciodată viaţa, înăbuşind tumultul tuturor căutărilor şi obsesiilor de-acum! Să nu lăsăm ca anii care vor trece peste noi să ne sleiască gustul cel dulce şi amar al tinereţii! Să nu ajungem niciodată acel clasic om matur, rigid, încuiat, gol, şablonat de prejudecăţi burgheze! Acela care, văzând un film de aventuri, nu va mai simţi nostalgia evadării dintr-o viaţă stupidă şi monotonă; acela care nu va mai fi în stare să discute o noapte întreagă despre Dumnezeu, despre sensul vieţii, despre binele omenirii sau despre utilitatea sinuciderii; acela care nu va mai înţelege absurdul, ilogicul, inutilul, condamnându-le; acela care nu va mai putea iubi o fată cu prospeţimea şi intensitatea de la 19 ani, ci numai cu apetiturile porcine de la 40… Un astfel de angajament suntem datori să-l facem astăzi, înaintea tinereţii noastre, pentru care închin acest pahar. Şi substituind bătrânul nostru liceu cucoanei din balada lui Topârceanu, închei cu urarea:

Rămâi sănătoasă, cucoană,
Că-mi iau geamantanul şi plec![84]

Băieţii ascultau la început cu un zâmbet stupid, încercând să prindă sensul neaşteptatelor cuvinte. Apoi, cu încetul, chiar şi în cei mai ameţiţi, cuvintele căpătaseră un ecou tulburător.

Sfârşind de vorbit, Sandu se aşează jenat. Avea impresia că fusese grotesc cu tiradele lui umflate, plasate în mijlocul unui chef.

Urmase o lungă tăcere.85

Apoi unul a început să râdă din senin. Andronescu reluă refrenul „Frumoasa mea cu ochii verzi“. Băşii din corul clasei încercară să cânte „Deşteaptă-te, române“ pe melodia „Veşnicei pomeniri“.

Voinov se apropie de mine bălăbănindu-se.

— Hai să ne sărutăm, te rog!

A trecut apoi la Rusu, care-l respinse, însă Voinov insistă:

— O să-ţi pară rău. Nu mai am mult de trăit.

Rusu a dat din umeri şi Voinov s-a dus trist, îmbrăţişând un altul.

Se făcuse târziu.

Bălăceanu s-a apropiat de mine.

— *Allons, mon vieux, il faut partir! L’atmosphère est trop pénible. Quelle fin! Il se sont soulés comme des cochons. Je crois que nous sommes restés les seuls lucides. Allons!* 86

„Baronul“ m-a luat de braţ. Înainte de-a ieşi din grădină m-am mai întors o dată. Depărtându-ne, lacrimile mi se prelingeau pe obraji.

— *Comment, tu es ivre aussi? C’est extraordinaire! J’aurais juré que tu ne l’était pas!* 87 exclamă Bălăceanu, foarte surprins.

(Scris în august 1940, finalizat în ianuarie 1941)

Note

46. Poetul Geo Dumitrescu (1920–2004). Această dedicaţie figurează pe pagina de gardă a manuscrisului inedit, definitivat în ianuarie 1941.

47. Şoseaua Kiseleff.

48. Edgar Wallace (1875–1932), autor englez ale cărui romane poliţiste erau foarte prizate în epocă.

49. Dan Cernovodeanu (1921–1999), prieten şi coleg de clasă la Liceul Spiru Haret cu Dinu Pillat; s-a specializat ulterior în heraldică.

50. Turniruri (fr.).

51. Personaj inspirat de Emil Ivănescu (1921–1944), coleg de clasă cu Dinu Pillat. S-a sinucis la 23 de ani. Emil Ivănescu i-a servit drept model lui Dinu Pillat în conturarea personalităţii lui Alexe din romanul *Tinereţe ciudată* şi a lui Voinov din romanul *Aşteptând ceasul de apoi.*

52. Vezi povestirea lui Laurenţiu la ceaiul Maninei, în *Tinereţe ciudată*.

53. Eu mă-mbătam privind-o şi beam, ca pe-un venin, / Din ochiul ei, cer vânăt de uragane plin, / Plăcerea ce ucide şi vraja care doare. (*Unei trecătoare*, trad. rom. Al. Philippide).

54. Vezi relaţia Adrian–Manina în *Tinereţe ciudată*.

55. Fragmentul care urmează, până la încheierea citatului din romanul lui Ionel Teodoreanu *La Medeleni*, a fost omis în varianta publicată de Dinu Pillat în revista *Albatros*, an I, nr. 1–7, 10 martie–15 iunie, 1941.

56. În *Tinereţe ciudată*, sub această poreclă este înfăţişat profesorul de franceză.

57. Secţiunea care se deschide cu această frază nu figurează în manuscrisul definitivat de Dinu Pillat în ianuarie 1941. Ea a apare, în schimb, în versiunea publicată în revista *Albatros*.

58. Hai că puţin îţi pasă de noi! Ce-i cu serata asta grotescă? (fr.)

59. Léon Bloy (1846–1917), scriitor francez catolic, apărător al credinţei absolute într-o epocă în

care conformismul şi convenţionalismul ameninţau substanţa vie a creştinismului.

60. Puţin îmi pasă! (fr.)

61. Secţiunea care se deschide cu această propoziţie, prezentă în manuscrisul definitivat în ianuarie 1941, a fost omisă de Dinu Pillat în versiunea publicată în revista *Albatros*.

62. Modul condiţional (fr.).

63. *Ginerele domnului Poirier*, comedie de Émile Augier şi Jules Sandeau. Vezi subiectul dat la teză de Justin Ionescu în *Moartea cotidiană*.

64. Nu pot suporta ca nobila mea origine să fie pângărită de vorbele absurde ale unui burghez. (fr.)

65. Vezi lecţia de istorie şi reacţia lui Adrian din *Tinereţe ciudată*.

66. Profesorul de istorie cu această poreclă reapare în *Tinereţe ciudată.*

67. Acest paragraf este omis în versiunea din rev. *Albatros.* În schimb, acolo sunt introduse propoziţiile: „Băieţii îl consideră maniac şi cabotin. Este într-adevăr un original în felul lui.“ Se poate observa că Rusu îl prefigurează pe Temistocle Ionescu din *Tinereţe ciudată*.

68. În versiunea publicată în *Albatros*, monologul care urmează este omis.

69. O redare mai fidelă originalului ar fi fost „c-un vârf de pumnal“.

70. Muzicalitatea acestui nume, prezent şi în *Tinereţe ciudată* (Solange Răşcanu), care l-a atras pe M. Blecher – vezi *Inimi cicatrizate* –, este însoţită de o semnificaţie simbolică (în fr. *sol* pământ, *ange* înger), sugerând dualitatea teluric-celest.

71. Vezi personajul Alexe din *Tinereţe ciudată*.

72. Nu, inima mea te urăşte acum / Şi acest refuz, el singur, înseamnă mai mult decât orice, / Pentru că n-ai fost în stare prin legături conjugale atât de dulci / Să găseşti totul în mine, aşa cum eu am găsit totul în tine. / Pleacă, te resping, şi această gravă jignire / Mă eliberează pentru totdeauna de nedemnele tale cătuşe (fr.). (Din *Mizantropul* de Molière)

73. Această frază lipseşte din versiunea publicată în *Albatros.*

74. Trădat de toţi, copleşit de nedreptate, / Vreau să ies dintr-un vârtej unde viciile triumfă / Şi să caut pe pământ un loc ferit / Unde să am libertatea de-a fi un om de onoare (fr.).

75. Această propoziţie este omisă în versiunea din *Albatros.*

76. Frază omisă în versiunea din *Albatros.*

77. Ultima parte a frazei (de la „fără“) a fost omisă în versiunea din *Albatros.*

78. Episodul care urmează a fost omis în versiunea din *Albatros.*

79. Ultima parte a propoziţiei, începând cu „afară“, a fost omisă în varianta din *Albatros.*

80. Romantismul (fr.).

81. Karl Friedrich May (1842–1912), scriitor german, părintele celebrului erou de roman Winnetou, căpetenia unui trib apaş. Prietenia lui Winnetou cu Old Shatterhand, precum şi dorinţa romantică de a evada într-o viaţă cât mai aproape de natură au transpus într-un climat exotic idealurile umaniste europene ale vremii.

82. Frăţie (germ.). Ceremonial în care cel puţin doi comeseni beau, fiecare, din paharul celuilalt, „înfrăţindu-se“ astfel.

83. Citat din piesa lui W. Shakespeare *Hamlet.*

84. Din G. Topârceanu, *Balada chiriaşului grăbit.*

85. Propoziţie omisă în varianta din *Albatros*.

86. Haide, bătrâne, trebuie să plecăm! Atmosfera e prea penibilă. Ce sfârşit! S-au îmbătat ca porcii. Cred că noi am rămas singurii treji. Hai! (fr.)

87. Cum, şi tu eşti beat? E nemaipomenit! Aş fi jurat contrariul! (fr.)

Partea a III-a
Tinereţe ciudată

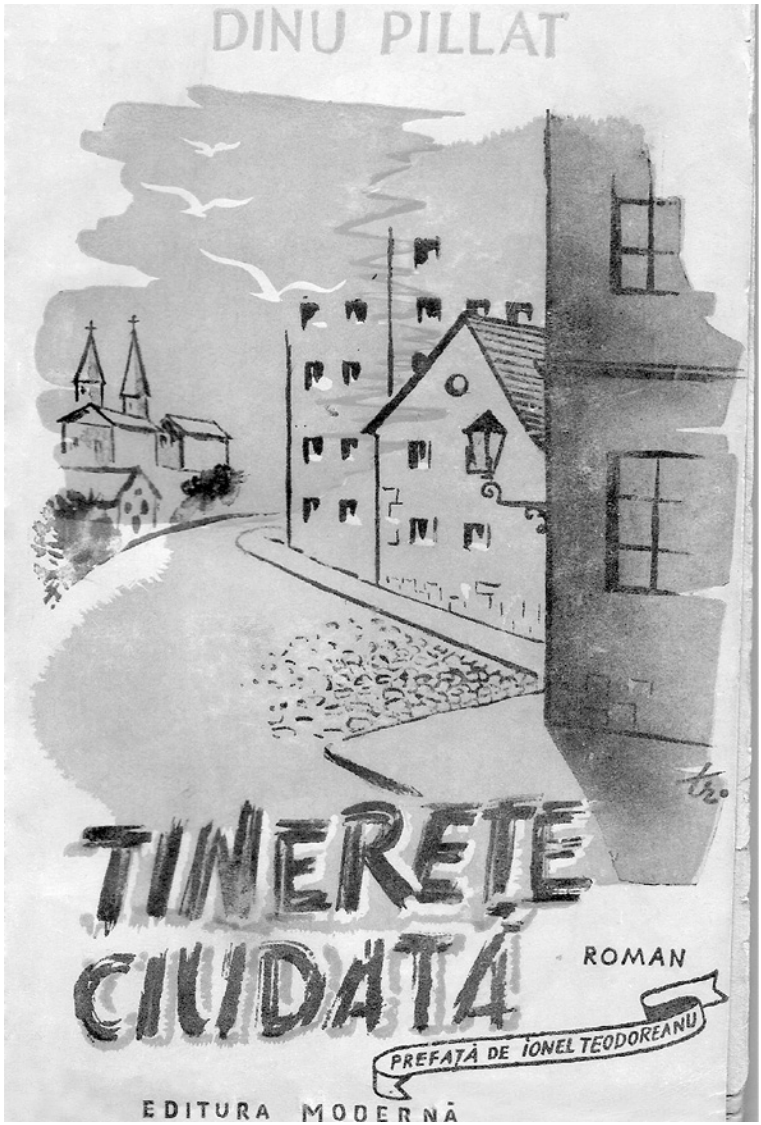

Coperta romanului Tinereţe ciudată, Ed. Modernă, Bucreşti, 1943

[Prefaţă]
Drum bun

Îndeobşte prefaţa e rudă piezişă a darabanei şi trompetei; adică zgomot tipărit şi iscălit în fruntea unei cărţi al cărei autor, flămând de notorietate, pe cât temător de anonimat, recurge cu speranţă la aritmetica „unde-s doi puterea creşte“.

Dar aceste rânduri spontane nu sunt o prefaţă, ci mai curând, într-altfel, gestul de-a ridica o lampă cu aur de-acasă în urma tinereţii care-şi începe drumul. Căci Dinu Pillat, cu toată a lui nevârstnicie, e un vechi prieten al lămpii mele; şi, dacă nu mă înşel, drumul de temei al proaspătului peregrin e literatura.

***

Dar ce-o fi oare literatura?

Domnia-ta, cetitorule, care ai buchisit atâtea cărţi de şi despre, vei fi ştiind desigur cât trebuie ca să ridici din umeri la auzul întrebării de prisos. Ci iată că unul ca mine, oleacă de condeier, parcă nu se dumireşte îndestul.

Să socotim, aşadar, băbeşte, pe degetele noastre, fără să ne îmbulzim la hocus-pocus-ul tablei de înmulţire.

Eşti copil: cum a lăsat Domnul. Te joci cu alţii asemenea, de-o şchioapă şi de-un salt.

Îndrăznesc să-ţi atrag atenţia, cetitorule, că plozii se joacă de-a orice, numai de-a joaca nu. Asta e ispravă de om mare; numai unul de-acela poate lua în deşert sfinţenia joacei.

Domnia-sa copilul nu e niciodată mai cu tragere de inimă serios decât atunci când zburdă.

Ca să călărească, gogeamite omul are nevoie logică de un cal; iar ca să călătorească, hăt undeva, nu se poate lipsi de roţile unui tren. Dar şi călare, şi în tren, omul mare rămâne tot cu cele două picioare ale sufletului de-acasă, întrucâtva călăreţ şi întrucâtva călător, iar deseori abia călăreţ şi abia călător.

Pe câtă vreme copilul încălecat pe un băţ e însăşi călăria; numai contopirea cal şi călăreţ şi nimic altceva.

Transfigurarea copilului prin joacă e absolută.

Omul mare s-a argumentat cartezian: mă îndoiesc, deci cuget; cuget, deci sunt.

Copilul s-ar putea defini astfel: mă joc, deci trăiesc; trăiesc, deci sunt copil. Sâc! Cel mai substanţial argument al definiţiei rămâne finalul: sâc!

Deci te joci – astfel – cu alţi copii într-o uitare de tine atât de perfectă, încât, dacă ai fi ce nu eşti, ai exclama: sunt fericit! Numai că fluenţa pură a copilului nu cunoaşte trezia patetică a unui astfel de cuvânt.

Te joci deplin, când iată că simţi din senin că s-a făcut în minte un fel de oprire întrebătoare. Vezi deodată că te joci. Deci nu te mai joci ca până atunci fiindcă, ştiind că te joci, te-ai desprins din raiul absolut, devenind marginal jocului, oarecum spectator.

Şi nu o dată ţi se întâmplă astfel de opriri ciudate în toiul fierbinţelilor copilăriei. Parcă ai uitat ceva şi te trudeşti să-ţi aduci aminte, ca un moşneag care-şi dibuie amintirile, deşi altminteri clipele ţi-s atât de sprintene încât parcă trăieşti numai în fecioria viitorului.

Nu ştii cine nu te lasă în pace să fii copil, cine te strigă dinăuntru, dându-ţi ciuliri de căprioară, îngândurându-te, neliniştindu-te, făcându-te să te pipăi ca într-o întâlnire cu cele din oglindă. Dar simţi lămurit, în astfel de clipe, că nu eşti întocmai ca ceilalţi copii.

— Ce ai? Ce-ai păţit? te iscodesc unii şi alţii, văzându-te ca pe un ceas oprit.

— Nimic!

Ce alt răspuns poţi da, copil, la astfel de întrebare.

„Nimic“ e cel dintâi nume al tainei şi poate că şi cel din urmă.

Astfel, cu una, cu alta şi puţin câte puţin, te grăbeşti să creşti stângaci în înălţimea vârstei; mai ai şi ceva coşuri pe faţă; o răguşeală dogită în glas; peceţi de sânge pe obraz de câte ori eşti măsurat cu dinadins şi încă multe alte ponoase, care te fac cumplit vizibil şi hidos concret tocmai atunci când ai vrea să fii uşor ca fumul şi transparent ca Ielele.

— Ce ai?

— Nimic!

— O fi îndrăgostit! spune eterna şoaptă, cu floare şi urzică deopotrivă.

Stai ca într-o odaie de spital, privind la ceilalţi fără dorinţe de-a fi altfel tânăr. Zilele babei sunt în tine; numele lor e adolescenţa.

Şi ceea ce însemna în copilărie câte o simplă oprire întrebătoare acum se dilată apăsat, devenind pândă. Pândeşti viaţa prin cărţi şi direct, prin cei din jurul tău şi chiar şi prin tine.

Şi timpul trece sterp şi cenuşiu.

Dacă nu ţi-ar fi lene, te-ai sinucide. Oricum, te simţi mult mai vecin cu moartea decât cu viaţa. Eşti închis parcă între pereţi umezi şi între oglinzi verzui. Şi ţi-e dor, fără putere, de-o fereastră.

Până când, într-o zi, iată, o găseşti în sfârşit: e caietul. Aprinzi atunci lampa – căci numai lampa e dimineaţa unei astfel de ferestre –, deschizi caietul, scrii Tinereţe ciudată *şi începi să trăieşti.*

Căci literatura nu e altceva decât un drum spre viaţă al celor blestemaţi să nu-şi găsească răsunetul pasului şi umbra decât acolo.

Drum bun, Dinule!

Ionel Teodoreanu [1943]

Tinereţe ciudată
Partea întâi

Capitolul I

Privirea Maninei se îndreaptă, pentru o clipă, spre fereastra compartimentului: aceeaşi câmpie fără sfârşit.

Apoi, plictisită, se întoarse din nou spre ceilalţi călători.

În faţa Maninei stătea un domn cu capul rotund şi chel. Manina îşi închipuise – cu un zâmbet ascuns – capul domnului alunecând pe postavul verde al unei mese de biliard. De când părăsise Constanţa, domnul dormea. Cu capul lăsat puţin pe ceafă, cu gura întredeschisă, cu mâinile împreunate asupra pântecului, sforăia pe un ton uşor nazalizat. Când trenul trecuse peste podul de la Cernavodă – trezind un cor de interjecţii circumstanţiale printre călătorii din compartiment – domnul de la fereastră deschisese ochii, înaintase buza inferioară ca Maurice Chevalier[88] şi sfârşise prin a sforăi din nou, de astă dată mai accentuat, pentru a aminti celor din jur că doarme cu adevărat.

Manina se gândise la actul gratuit al lui Lafcadio[89] – eroul lui Gide – care aruncă din tren un călător necunoscut şi inofensiv. Îi venise poftă să facă la fel cu domnul din faţa ei. Care ar fi fost reacţia acestuia? Manina nu se mai putuse stăpâni, începând să râdă singură.

Lângă domnul care dormea în colţul compartimentului era aşezat un băiat de vreo treisprezece ani. Avea freza strălucitoare de briantină – Manina se întrebase cum va arăta peste câteva săptămâni, ras în cap conform canonului de la liceu –, nasul cârn şi faţa arsă de soare. Era cufundat în lectura unui fascicul din *Aventurile submarinului Dox*. Manina îi urmărise fizionomia înfrigurată de fluctuaţiile textului. Din când în când, fruntea i se brăzda şi sprâncenele i se îmbinau în semn de încordare. Apoi, deodată, toată faţa i se destindea într-un zâmbet admirativ. Alteori îşi trecea mâna prin păr sau îşi rodea unghiile, cu un început de nelinişte.

Manina îşi spusese că dacă în clipa aceea s-ar fi produs o catastrofă neprevăzută – ciocnirea trenului, un cutremur, sfârşitul lumii chiar – băiatul din faţa ei ar fi murit cu unica părere de rău de a nu fi putut afla ce se întâmpla mai departe cu echipajul submarinului Dox.

*

Mama băiatului – grasă şi congestionată – era îmbrăcată într-o rochie roz. Trupul ei părea reclama unei cârnăţării.

Manina o văzuse cumpărând în gara Constanţa – înainte de plecarea trenului – toate revistele chioşcului de ziare, de la *Ilustraţia română* şi *Cinema*, până la *Veselia* şi *Trup şi suflet*. Mai mult răsfoia decât citea. Apoi, din când în când, îşi scotea oglinda din geantă şi îşi punea roşu pe buze sau un surplus de pudră pe obrajii lucioşi.

Mama băiatului poate că ar fi dorit o conversaţie cu ceilalţi călători. Nu avea însă cu cine să înceapă: soţul ei citea *Universul* de două ceasuri, ajungând abia la rubrica anunţurilor mortuare şi având de străbătut toată „Mica publicitate“, băiatul era cu *Aventurile submarinului Dox*, domnul din colţul compartimentului dormea fără

întrerupere, Manina părea prea puţin interesantă; în sfârşit, mama Maninei – cu un roman englezesc în mână – rămânea cu totul inaccesibilă.

Manina ieşi din compartiment, oprindu-se la o fereastră de pe coridorul vagonului. Îşi aminti acelaşi drum – făcut cu două luni înainte – când plecase la mare, după sfârşitul bacalaureatului.

Stătea tot la fereastră, cu părul în vânt. Scăpase pentru totdeauna de constrângerile liceului. Scăpase de bacalaureat, care luase în mintea ei proporţiile Judecăţii din urmă.

Manina auzi din nou răspunsul dat preşedintelui comisiei când acesta o întrebase ce avea de gând să urmeze după bacalaureat:

— Nici o facultate, domnule preşedinte. Voi urma doar cursul vieţii. Este mai comod şi mai interesant.

Începea atunci o vacanţă la Carmen Sylva: mare, plajă, soare mult.

Manina îşi privi braţele de culoarea zahărului ars, pentru a vedea dacă se bronzase într-adevăr aşa cum ar fi dorit.

Trenul îşi încetini mersul şi se opri la o gară mică, străjuită de salcâmi.

Se urcă un tânăr, întovărăşit până la scara vagonului de un ţăran bătrân – care îl adusese cu trăsura – şi de un câine de vânătoare cu privirea blândă de căprioară, botul bărbos şi urechile clăpăuge.

Trenul porni din nou.

Şeful gării – cu şapcă roşie – salută solemn.

Noul călător puse geamantanul în plasa unui compartiment, ieşi pe coridor şi aprinse o ţigară.

Manina îl observă pe furiş.

Era de statură mijlocie. Avea părul şi ochii negri. Trăsăturile lipsite de o expresivitate deosebită.

Manina îl catalogă de la început în rândul oamenilor care îţi lasă impresia de „cenuşiu“.

Un băiat care trebuie să fi avut nota şapte în liceu, incapabil să ia nici trei şi nici zece; un băiat care trebuie să urmeze Dreptul, facultatea cea mai uşoară şi plăcută; un băiat care trebuie să spună numai lucruri comune; un băiat care trebuie să se numească neapărat Ionescu sau Popescu.

Ajunsă la capătul acestor concluzii, Manina încetă să-l mai ia în seamă.

Până în clipa în care intrase trenul în gară, Laurenţiu Ioanid fusese posomorât. Îi venea să caşte de lehamite la gândul că se sfârşea vacanţa şi începea din nou viaţa obişnuită de la Bucureşti.

Se uitase indiferent la ferestrele vagoanelor, închipuindu-şi dinainte capetele călătorilor. Desigur vreun domn plictisit care a părăsit compartimentul pentru a vedea numele staţiei. Vreo doamnă cuprinsă de un început de migrenă. Vreun copil care se pregătea să scoată limba după ce trenul se va pune din nou în mişcare.

Laurenţiu simţise o tulburare neaşteptată când întâlnise în schimb obrajii bronzaţi ai Maninei, ochii aceia mari şi gravi – amintind privirea Infantelor lui Velasquez –, părul de culoarea pădurilor în toamnă.

Se suise repede în vagon, uitând să mângâie mai îndelung – în semn de rămas-bun – capul câinelui, cu care vânase raţe sălbatice în bălţile Dunării. Uitase de asemenea să dea un bacşiş – aşa cum s-ar fi cuvenit – vizitiului care îl adusese de la moşia unchiului său.

Lepădase geamantanul într-un compartiment aproape gol şi găsise pretextul fumatului pentru a ieşi numaidecât pe coridor.

Laurenţiu fumă un timp, cu gândul la modalităţile de a face cunoştinţa fetei din

preajma lui. Ajunse în cele din urmă la o hotărâre, apropiindu-se de Manina:

— Pentru chipul dumitale de creolă, cadrul strâmt şi cenuşiu al unui vagon de clasa a doua nu mi se pare adecvat. V-aş vedea mai degrabă lângă catargul unei bărci cu pânze, pe o mare frământată de galopul valurilor. Cu părul în vântul tumultuos al întinderilor marine, cu rochia aceasta proaspăt stropită de răbufniturile apei! Am certitudinea că fiecărui om i se potriveşte un cadru anumit. Şi acesta este al dumitale.

Manina îl privi cu o uimire extraordinară. Se aştepta atât de puţin să fie interpelată, şi încă sub o formă atât de neobişnuită, încât izbuti să răspundă numai:

— Destul de poetic pentru o frază de început.

Apoi, pentru a verifica imaginaţia interlocutorului ei, întrebă repede:

— Şi care ar fi cadrul dumitale specific, dacă nu sunt prea indiscretă?

Laurenţiu zâmbi încurcat. Se gândi puţin şi răspunse:

— Cadrul meu? Nu ştiu sigur. Poate că peronul fumuriu al unei gări de provincie.

Manina tresări, aducându-şi aminte că îl catalogase pe Laurenţiu în rândul oamenilor care îţi lasă impresia de cenuşiu. În această perspectivă, cadrul propus i se părea perfect adecvat.

Manina urmă pe un ton de glumă:

— După ce ne-am stabilit cadrele respective, cred că putem trece acum şi la conţinutul lor. Eu mă numesc Manina Răşcanu. Am nouăsprezece ani. Semnalmente fizice nu mai trebuie să le dau fiindcă nu eşti orb. Îmi place să observ oamenii, pe care îi găsesc nouăzeci la sută ridicoli. Îmi place literatura lui Huxley. Îmi place muzica de jazz. Nu pot să sufăr racii, prostia şi personagiile lui Caragiale. Mai vrei ceva?

Laurenţiu o privea cu un zâmbet ciudat. Manina îi plăcea parcă şi mai mult de când o auzea vorbind.

— Eu mă numesc Laurenţiu Ioanid. Am împlinit douăzeci de ani. Am fost îndrăgostit de trei ori până acum. Şi presimt că în curând voi ajunge pentru a patra oară.

— Nu eşti serios.

— De ce?

— Fiindcă nu poţi să iubeşti, cu adevărat, decât o singură dată în viaţă.

— Te înşeli. Şi dacă vrei, îţi voi explica îndată. Fiecare dintre noi nu reprezintă un singur individ, aşa cum se crede greşit. Viaţa fiecăruia dintre noi înglobează de fapt vieţile unor infinităţi de indivizi, care mor succesiv în noi înşine. Când murim fizic – sfârşind viaţa – moare numai ultimul individ din lungul şir al acelora care au constituit, pe rând, fiinţa noastră. Ţi-am făcut această introducere pentru a ajunge la motivarea iubirii repetate în timp. Fiecare individ în parte, care exprimă o clipă din viaţa noastră, poate să se îndrăgostească la un moment dat. Murind însă apoi în noi înşine, se şterge odată cu el şi amintirea iubirii respective. În urma lui, un alt individ va putea iubi din nou, cu aceeaşi naivitate şi prospeţime de sentiment. În consecinţă, nu este blamabil dacă ne îndrăgostim de mai multe ori de-a lungul vieţii. Într-un fel, fiecare dintre aceste iubiri are deopotrivă semnificaţia unei prime iubiri, fiind motivată perfect de succesiunea morţilor noastre anterioare. Nu am dreptate?

Manina părea îngândurată. După un timp, răspunse fără convingere:

— Da, poate…

Umbrele înserării începeau să estompeze contururile. În depărtare se desluşeau primele lumini ale Bucureştilor.

Manina spuse cu vocea mai hotărâtă:

— Ajungem în curând. Trebuie să mă întorc în compartiment, fiindcă sunt cu mama. Ne mai vedem însă la Bucureşti. Dacă vrei, poţi să treci pe la mine sâmbătă după-masă.

Bună seara!

Capitolul II

Solange Răşcanu era o femeie de patruzeci şi doi de ani. Limpezimea albastră a ochilor şi prospeţimea nealterată a trăsăturilor îi dădeau însă o înfăţişare mult mai tânără.

Mama Maninei învăţase la călugăriţe; avusese parte de o guvernantă englezoaică, petrecuse toate vacanţele adolescenţei la moşia părinţilor ei: călărind, cântând la pian, citind versurile lui Samain[90] în hamacul livezii, scriindu-şi jurnalul intim.

Cunoscu la un bal dat de verişoarele ei un ofiţer de marină care găsi ecou în inima ei.

Căsătoria avu loc apoi curând, fără consimţământul părinţilor.

Ivan Răşcanu nu era însă omul care să se poată obişnui cu ritmul burghez al vieţii casnice. Exista în el un instinct al migraţiunii[91], care îl făcea să călătorească mereu, cu toate că ar fi avut posibilitatea să demisioneze din cadrele marinei.

Se întorcea totdeauna încărcat cu daruri, pe care le aducea din toate bazarele porturilor sale de escală.

Manina îşi amintea ca prin vis de tatăl ei, mai ales de acele clipe când îi citea din *Cartea junglei*.

Ivan stătea atunci în fotelul de piele roşie din colţul salonului. Lampa cu abat-jour portocaliu – de pe masa de alături – răspândea o lumină de poveste, ducând gândul spre lampa lui Aladin. Manina se ghemuia pe covor, la picioarele fotelului. Şi Ivan începea să citească cu vocea aceea gravă şi caldă. Din când în când se oprea, fumându-şi pipa pentru o clipă. Trăsăturile feţei lui erau aspre, cioplite parcă într-un lemn închis. Fruntea avea cute adânci. Părul căpătase reflexe cenuşii în dreptul tâmplelor. Ochii priveau dincolo de realitatea imediată. Iar zâmbetul părea bun, copilăros într-un fel.

Într-un an, Ivan nu se mai întorsese acasă.

Ce se întâmplase?

În ziua în care vaporul lui părăsea portul Alger, Ivan nu mai apăruse pe bord. Prietenii bănuiau că fusese înjunghiat în cartierele nesigure ale Casbalei, în ciuda dezminţirilor date de cercetările autorităţilor locale.

Solange se resemnase cu timpul, apropiindu-se şi mai mult de fata ei.

Trăiau fără să facă risipă şi lux. Aveau o vie în ţinutul Odobeştilor care le procura veniturile necesare.

*

În liniştea sufrageriei nu se auzea decât dialogul cuţitelor şi furculiţelor. Solange şi Manina vorbeau de obicei puţin, înţelegându-se mai mult din privire. Nici una, nici alta nu puteau să sufere frazele convenţionale, menite să dea animaţie orelor de masă. Preferau tăcerea, fără să se simtă stânjenite întru nimic.

Solange se ridică de la masă:

— Du-te să-ţi desfaci geamantanele. Eu mai am nişte socoteli, pe la bucătărie.

Rochii subţiri, bluze, shorturi, pijamale, costume de baie, pălării de paie, espadrile, şiraguri de scoici şi mărgele colorate…

Ardea din nou soarele lunilor de vară. Palpita din nou marea în apropiere. Se auzea din nou jazzul de pe terasa Cazinoului.

Manina reveni la realitate, trezită deodată de vocea lui Solange, care o întreba din

salon:

— Ţi-ai desfăcut geamantanele?

— Da.

— Nu uita să telefonezi Yolandei, fiindcă te-a căutat de mai multe ori înainte de sosirea noastră.

Yolanda Silvestru era cu doi ani mai în vârstă decât Manina. Urmaseră la acelaşi liceu, împrietenindu-se de acolo.

Colegele insinuaseră cu răutate că Yolanda era îndrăgostită de Manina. Cuvinte urâte şi neîntemeiate, căutând doar să compromită reputaţia de care se bucura premianta de onoare a liceului.

Manina se gândi să dea un telefon şi lui Adrian.

Îl cunoscuse în copilărie, într-o vacanţă de vară, pe plaja mării de la Carmen Sylva. Adrian ajunsese apoi cu timpul un adolescent închis şi taciturn, lipsit de prieteni. Numai Manina ştia că era stăpânit de dorinţa evadării din concretul banal şi înăbuşitor. Că pereţii odăii lui erau acoperiţi cu hărţi enorme – înfăţişând continentele şi oceanele lumii – şi că în fiecare seară Adrian pleca în călătorie pe întinderile de hârtie. Că recitea la infinit literatura marilor călători şi vagabonzi.

Manina îşi aminti în sfârşit că ar mai trebui să telefoneze şi lui Sergiu.

Se îndreptă spre scrin, scoţând dintr-un sertar cutia unde îşi ţinea scrisorile. O luă pe aceea în care Sergiu îi propusese să o cunoască cu câteva luni în urmă:

Domnişoară,

Este o noapte de primăvară, banală şi fără înţeles, ca toate celelalte. Unii poate dorm. Alţii poate îşi plimbă insomnia pe străzi, privind cerul vast cu străvechile lui stele.

Acel care vă scrie aceste rânduri este un băiat tânăr, care trăieşte viaţa mai mult ca un spectator, având posibilitatea să privească scena şi actorii ei din stalul al doilea, fiindcă face parte dintr-o onorabilă familie burgheză.

Poate primăvara, poate tinereţea sau poate părul dumitale de castane coapte este vinovat de îndrăgostirea mea.

Nu vă cunosc şi nu mă cunoaşteţi încă. Nu face nimic. Neprevăzutul m-a atras totdeauna. Viaţa devine interesantă numai atunci când o provoci. Când o trăieşti altfel decât după tipicul obişnuit.

Sper că nu aveţi prejudecata arhaică de a refuza întâlnirea cu un necunoscut. V-aţi discredita în ochii mei.

Nu vă propun să ne vedem nici în Cişmigiu, raiul servitoarelor şi al sergenţilor majori; nici în Parcul Ioanid, unde liceeni îşi pregătesc examenele şi guvernantele îşi schimbă plozii în cărucioare; nici în holul cinematografului Aro, locul de întâlnire al îndrăgostiţilor lipsiţi de imaginaţie; nici la Cartea Românească, unde se încrucişează doamnele cu pretenţii intelectuale.

Vă propun să ne întâlnim în capela cimitirului Bellu. Este în orice caz un loc mai original. Vă aştept la ora cinci. Puteţi să întârziaţi. Nu mă supăr. Viaţa este doar o lungă aşteptare, care de cele mai multe ori nu se împlineşte.

Sergiu Antim

Manina împături scrisoarea, punând-o din nou în cutie.

Avea de gând să invite pentru sâmbătă după-masă şi pe Yolanda, şi pe Adrian, şi pe Sergiu.

Îndreptându-se spre telefon, Manina se întrebă ce impresie avea să le facă Laurenţiu.

Capitolul III

Erau cu toţii în salon. Manina şi Yolanda stăteau pe canapea. Laurenţiu, Adrian şi Sergiu – pe câte un fotel în jur.

Sfârşiseră tocmai ceaiul, când Manina propuse:

— Am o idee! În loc să spunem banalităţi într-o atmosferă de plictiseală politicoasă, mai bine să povestească fiecare o întâmplare ciudată din viaţa lui. Să înceapă Laurenţiu, fiindcă vine pentru prima oară în mijlocul nostru.

Laurenţiu roşi, încercând să se eschiveze:

— Renunţaţi la povestea mea. Nu ştiu ce să spun.

— Cum? Nu ţi s-a întâmplat nimic neobişnuit, într-un răstimp de douăzeci de ani? Este inadmisibil! izbucni Manina.

Laurenţiu se gândi puţin. Apoi – privindu-şi vârfurile pantofilor – începu în sfârşit să povestească.

*

Una dintre străzile pe care mă duceam la liceu se deosebea de toate celelalte.[92]

Casele de pe marginile sale erau severe şi cenuşii. Mi-am închipuit totdeauna că erau locuite numai de oameni bătrâni, maniaci şi îmbrăcaţi în negru.

Vehiculele nu stinghereau niciodată liniştea aristocratică a străzii. Nici strigătele vânzătorilor ambulanţi. Nici paşii rarilor trecători, care se stingeau ca pe un covor moale şi adânc.

Într-o zi de noiembrie, întorcându-mă de la liceu, am desluşit o siluetă nemaiîntâlnită încă pe strada aceea pustie. O fată, care venea tot de la şcoală.

Înaltă, sveltă. Un păr blond, care cădea în valuri tumultuoase.

Umbla absentă, detaşându-se de cei din jur, descinzând parcă dintr-o legendă nordică.

A trecut şi a dispărut după colţul străzii.

Şi am simţit deodată acea mirare lirică a sufletului care este preludiul oricărei iubiri.

De atunci, când mă întorceam de la şcoală, ne încrucişam în fiecare zi.

Mă tulburau mai ales ochii ei. Nu aş putea să le descriu culoarea. Îmi amintesc numai că le mai întâlnisem odată nuanţa în culoarea mării de la Tuzla. Un verde-închis, în fundul de nepătruns al căruia te aşteptai să găseşti sirene, alege, scoici fabuloase.

Mă uitam halucinat în ochii ei, cuprins parcă de un extaz transcendent. O clipă doar.

Şi din nou strada de totdeauna şi silueta ei care se depărta cu acea balansare ritmică şi obsedantă a şoldurilor.

A venit vacanţa. Zilele şi nopţile verii au trecut încet şi chiuitor. Fata cu ochii verzi ajunsese obsesia fiecărei clipe.

În prima zi de şcoală, bolnav de nerăbdare, abia am putut să aştept sfârşitul orelor de curs.

M-am întors de la liceu, înăbuşit de emoţie. Înaintam pe stradă automat, cu paşi şovăitori, din ce în ce mai încet.

Am ajuns însă la capătul ei fără să o văd.

M-am oprit mirat, cu o senzaţie de gol, neputând să înţeleg lipsa prezenţei sale. Poate că îşi prelungea vacanţa. Liniştit puţin, am plecat mai departe.

Dar nici zilele, nici săptămânile, nici lunile următoare nu a mai apărut.

Un timp am umblat ca un nebun, fixând deznădăjduit lumea care trecea, în speranţa de a întâlni din nou privirea ochilor fosforescenţi ai mării de la Tuzla. Zadarnic.

*

Laurenţiu tăcu, fără să se uite la cei din jur.

Domnea o linişte apăsătoare, întreruptă doar câteodată de huruitul depărtat al unui tramvai.

După un timp, Manina dădu cuvântul lui Adrian.

*

În fiecare zi mă plimb pe străzi, până seara târziu. Mă plimb fără surprindere, fără tristeţe, fără bucurie, exterior, într-un fel, faţă de tot ceea ce mă înconjoară.

În fiecare după-masă, înainte de a mă întoarce acasă, mă duc la gară. Stau acolo ceasuri întregi, privind plecarea trenurilor, tresărind la şuieratul sfâşietor al locomotivelor şi la cadenţa ritmică a vagoanelor care pornesc la drum.

Zilnic sunt însoţitorul anonim al fericiţilor care pleacă în călătorie.

Săptămâna trecută, pe când mă plimbam pe peron ca de obicei, s-a apropiat de mine un domn necunoscut. Avea privirea unui lunatic şi faţa smochinită de numărul anilor. Mi-am adus aminte că îl vedeam de la un timp încoace – în fiecare seară – în preajma orei când sosea acceleratul de la Constanţa.

— Drăguţă, vino cu mine până la restaurant. Aş vrea să-ţi vorbesc puţin.

Ne-am aşezat la o masă. Domnul a comandat două şpriţuri, părând într-o stare de surescitare neobişnuită. Apoi a început să vorbească repede, aproape pe nerăsuflate:

— Sunt un om normal şi onorabil. Funcţionar la percepţia financiară. Căsătorit de treizeci de ani. Am avut un băiat foarte ciudat. Nu ţi-aş putea spune cum era, fiindcă nu l-am înţeles niciodată. La vârsta de şaisprezece ani, băiatul mi-a furat toată leafa din portofel şi a fugit în lume, lăsând acasă numai acest bilet.

Domnul scoase o foaie îngălbenită:

„Dragă tată,

Plec! Plec în lume pentru a înfrunta necunoscutul şi aventura. Voi fi peregrinul mărilor şi oceanelor, vagabondul marilor oraşe cosmopolite. Voi cunoaşte tot alte şi alte ţări, călătorind mereu. Numai aşa înţeleg să trăiesc. La nevoie, mă voi face hamal într-un port sau chelner pe un vapor.

Iartă-mă că ţi-am furat banii. Nu sunt un hoţ. Aveam însă nevoie de un capital. Te sărut cu drag,

Panait.“

Domnul împături foaia la loc, ştergându-şi lacrimile cu batista. Povesti apoi mai departe:

— Câteva luni după plecarea băiatului, am primit o carte poştală din Constantinopole. Ilustraţia înfăţişa moscheea Sfânta Sofia, cea mai frumoasă de acolo. De atunci însă n-am mai aflat nimic. Nevastă-mea nu l-a iertat niciodată. Eu însă l-am iubit mai departe, neputându-i aduce nici o imputare. Acum o lună l-am visat pentru prima oară. Se desprindea din ceaţă şi se apropia încet de mine. Şi cuvintele lui parcă le mai aud şi acum:

„Vino la gară mâine-seară. Mă întorc cu acceleratul de Constanţa. Am ajuns un

negustor bogat şi cunoscut de toate porturile din Orient. Îţi voi înapoia însutit banii furaţi la începutul drumului meu. Aşteaptă-mă!…“ Şi s-a şters din nou în ceaţă. A doua zi n-am mai fost pe la percepţie. M-am dus la gară, de la trei după-masă, aşteptând cu înfrigurare. Acceleratul de Constanţa a venit, însă fără băiatul meu. De atunci îl aştept în fiecare zi. Cei de la percepţie m-au dat afară, sub pretextul că nu mai pot duce socotelile la bun sfârşit. Nevastă-mea mă crede nebun şi mă înjură toată ziua. A chemat şi un doctor, care vrea să mă interneze. Însă nu sunt nebun. Nu-i aşa că nu sunt nebun?

— Nu! Sigur că nu! am răspuns foarte impresionat.

— Nu ştiu ce se va întâmpla cu mine. De aceea – văzând că tot vii la gară în fiecare zi – m-am gândit să primeşti băiatul în locul meu. Uite o fotografie făcută chiar în anul plecării sale. Cu ajutorul acestei fotografii îl vei putea identifica fără nici o greutate.

Domnul achită consumaţia, îmi strânse mâna cu recunoştinţă şi se pierdu în furnicarul călătorilor din gară.

*

Adrian era obosit, ca după un mare efort. Şi tic-tacul ceasornicului său – care se auzea parcă mai desluşit în liniştea salonului – îl enerva deodată ca bâzâitul unei muşte.

Sergiu începu să povestească fără să se mai lase rugat.

*

Mă întorceam de la înmormântarea bunicului meu, în toamna trecută.

Aveam faţa palidă şi trasă. Ochii înroşiţi de plâns. Eram îmbrăcat în negru, de la cravată până la mănuşi şi pantofi. Într-un cuvânt, eram macabru.

Pe când treceam prin faţa unei case boiereşti, mi-a venit deodată o idee.

M-am îndreptat spre uşă şi am sunat prelung.

A deschis o servitoare bătrână.

— Sunt trimis din partea unui birou de pompe funebre. Nu este nimeni acasă?

— Este numai coniţa mare şi fetiţa.

— Bun. Condu-mă!

Servitoarea m-a dus printr-un şir de încăperi cu mobilier masiv. Am ajuns într-un salon cu aceeaşi înfăţişare. Într-un fotel stătea o doamnă foarte în vârstă. Avea părul alb, stins. Faţa numai creţuri. Ochii priveau în gol. Pe covor, o fetiţă se juca cu păpuşa.

După depărtarea servitoarei, m-am aplecat spre urechea bătrânei:

— Stimată doamnă, vin din partea unui birou de pompe funebre. Aş vrea să ştiu ce dimensiuni trebuie să aibă sicriul dumneavoastră. De asemenea, dacă doriţi să fiţi transportată până la cimitir cu un dric-automobil sau cu un dric obişnuit – tras de şase cai – aşa cum se cuvine pentru o înmormântare de clasă. În ceea ce mă priveşte, v-aş recomanda mai degrabă dricul-automobil. Este mai modern.

Bătrâna m-a privit încremenită, izbutind să articuleze în cele din urmă:

— Bine, domnule, cum îndrăzneşti? Nu vezi că nici n-am murit?

Am zâmbit sarcastic:

— Stimată doamnă, ştiu bine că nu aţi murit. Odată însă veţi muri fără nici o îndoială. Aşa este jocul. În consecinţă, nu înţeleg de ce nu v-aţi îngriji – din vreme – de aceste formalităţi.

Bătrâna începu să tremure, cuprinsă parcă de un acces de friguri.

Am urmat:

— Poate că ar fi înţelept să comandaţi un sicriu şi pentru nepoţica dumneavoastră. Este încă un copil. Nu se ştie însă când vine moartea. Nu bate la uşă. Intră brusc şi

nepoliticos.

Fetiţa – care tăcuse până atunci – interveni nerăbdătoare:

— Cine eşti dumneata?

— Moartea, am răspuns la întâmplare.93

— Nu cred. Moartea umblă de obicei cu cap de mort şi cu coasa în mână, pe când dumneata umbli ca toţi domnii.

Am zâmbit încurcat:

— Bine, dar moartea se plictiseşte să fie întotdeauna aşa cum o cunoaşte toată lumea. Şi atunci ia altă înfăţişare, de pildă aceea pe care o am acum.

Fetiţa se încruntă, neînţelegând prea bine. Şi brusc:

— În sfârşit, dacă spui dumneata! Şi ce faci toată ziua, domnule Moartea?

— Mă duc pe la oameni acasă. Îi iau cu mine şi îi culc apoi pe fiecare într-o cutie. Aşa cum îţi culci păpuşa când vine noaptea.

— De ce?

— Aşa. Mă joc şi eu.

— Şi ce se întâmplă cu oamenii închişi în cutiile dumitale?

— Nu ştiu nici eu. Poate se destramă ca o ceaţă.

Fetiţa se încruntă din nou. De astă dată chiar nu înţelesese nimic.

Izbucni deodată soneria de la scară. Venea desigur cineva. Trebuia să mă grăbesc înainte de a fi dat afară.

Bătrâna privea fix, fără să scoată nici un cuvânt, surprinsă parcă de o paralizie generală.

Fetiţa m-a întovărăşit până la uşa salonului, spunându-mi la plecare:

— Nu mă iei şi pe mine, domnule Moartea? Aş vrea să stau puţin într-una din cutiile dumitale.

— Lasă, altă dată…

*

Sergiu tăcu. Nu putea să observe însă reacţiile de pe feţele ascultătorilor. Umbrele cuprinseseră salonul, înceţoşând privirea.

Păcat. Poate ar fi fost interesant.

Capitolul IV

Manina se opri în faţa ferestrei, uitându-se la ploaia de afară.

O ploaie deasă şi măruntă, care împăienjenea lumina zilei, dându-i coloratura cenuşie a înserării.

Acoperişurile caselor şi trotuarele străzii sticleau lucios.

Câteodată, un trecător cu umbrela în mână se oglindea pentru o clipă în băltoacele care se formaseră în adânciturile asfaltului.

Timp ideal pentru somn sau pentru a citi romane englezeşti.

Manina întoarse spatele ferestrei, îndreptându-şi privirea spre rafturile bibliotecii, unde volumele stăteau frumos aliniate ca un şir de soldaţi la o trecere în revistă.

Wilde, Morgan, Huxley, Cronin, Proust, Montherlant…

Erau acolo cu toţii, fiecare cu lumea pe care o aducea.

Manina îi citise cu pasiune în ultimii ani ai liceului. Îi citise noaptea – la lumina unei lămpi de buzunar – fără ştirea mamei sale, care nu îngăduia frustrarea somnului sub nici

un motiv. Îi citise sub bancă, în orele monotone de curs.

De la un timp însă Manina pierduse voluptatea cititului. Începuse să trăiască viaţa prea direct şi intens pentru a mai avea răbdarea să asiste pasivă la desfăşurarea unei povestiri pe câteva sute de pagini.

De aceea, nici în după-masa acelei zile ploioase, de început de toamnă, nu putu să întindă mâna spre nici una dintre cărţile care aşteptau zadarnic în rafturile bibliotecii.

Privirea Maninei alunecă spre calendarul din perete, căruia nu îi mai rupsese filele de o săptămână.

O zi: o filă de calendar – una între atâtea altele – pe care o arunci seara în coşul de hârtii.

Gândurile Maninei se mărginiră la această impresie, fără să o adâncească mai departe. Exista de altminteri o mobilitate în gândurile ei care îi atrăsese totdeauna învinuirea de a fi prea superficială.

Se apropie de etajera scrinului şi începu să frământe scoicile adunate într-un vas. Scoicile mici şi ovale – de culoarea trandafirie a apusurilor înceţoşate – care aduceau cu ele amintirile tuturor vacanţelor petrecute la Carmen Sylva.

Manina se văzu înotând din nou, cu mişcări încete şi prelungi, translucide [în apă], pe fundul căreia umbra ei trecea ca aceea a unui nor. Nimic în faţă decât marea, linie albastră la orizont. Plaja galbenă – populată cu umbrele şi corturi multicolore – rămânea tot mai departe în urmă. Gustul apei era sărat. Ochii începeau să o usture când privea prin transparenţele lichide. Câte un crab înainta greoi pe fundurile de nisip. Câte o moluscă. Câte un vârtej de peştişori. Totul văzut tremurat, cu conture nesigure. Capetele prietenilor care o urmăreau în drumul spre larg – plutind ca nişte baloane pe suprafaţa apei – sfârşeau prin a se întoarce unul câte unul. Numai ea înota mai departe, simţind o ciudată senzaţie de descătuşare, pe care ar fi dorit să o prelungească la infinit. Câteodată desluşea în depărtare saltul arcuit al delfinilor, care sugera o cadenţă molcomă şi odihnitoare gândurilor din acele clipe.

Degetele frământau mai departe scoicile sidefii, trezind un foşnet uscat în liniştea odăii.

Cu discontinuitatea lor caracteristică, gândurile Maninei se schimbară pe neaşteptate. De ce? Fiindcă privirea Maninei întâlnise întâmplător, printre revistele de pe scrin, o fotografie uitată de mult. O fotografie colectivă, cu colegele ei din ultimul an al liceului.

Rosenberg Raşela – fata cu părul roşu şi obrajii lăptoşi – care visa să ajungă odată vedetă de cinematograf în America. Enăceanu Minodora – fata cu cozi grele şi ochi verzi de pisică – care era îndrăgostită de romanele lui Ionel Teodoreanu. Alexandrescu Aurora – fata cu obrajii ciupiţi de vărsat – care vorbea totdeauna despre bărbaţii îndrăgostiţi de ea, pentru a da colegelor iluzia că are succes. Vasile Olimpia – fata cu înfăţişare de girafă – care pretindea că ştie toate tainele sexualităţii…

Căpătau deodată viaţă, una câte una, figurile încremenite stângaci în faţa obiectivului.

Deasupra fotografiei erau imprimate cuvintele: „La revedere, peste douăzeci de ani!“

Ce idee absurdă să se adune toate, din nou, peste douăzeci de ani! Să vadă cum viaţa îşi va fi bătut joc de fiecare din ele, caricaturizându-le fizicul şi sufletul! Să asiste la parastasul întârziat al tinereţii lor! Laurenţiu avusese dreptate spunându-i cândva că oamenii mor treptat în ei înşişi. Moarte mai deprimantă decât aceea care se anunţa cu doliu la poarta casei.

Cum va arăta ea peste douăzeci de ani?

Necăsătorită, nu se vedea decât sub forma unei ziariste, pe bordul unui transatlantic, trimiţând reportaje de pe toate întinderile globului.

Dar căsătorită?

Gândurile se destrămau în ceaţă, incapabile să întrevadă o Manină cu soţ şi copii.

Ciudat, Manina nu cunoscuse iubirea decât din romanele citite şi din confidenţele prietenilor. Realitatea sentimentului nu o trăise încă. Ajunsese în cele din urmă la concluzia că este rece, insensibilă, poate chiar inaptă pentru a iubi.

Şi totuşi exista uneori în ea o stare de aşteptare vagă care cerea o împlinire.

Ce aştepta? Pe cine aştepta?

Manina îşi trecu mâna peste frunte.

Semnele de întrebare izbucneau în ea unul după altul, ca nişte reclame luminoase în noapte.

Note

88. Celebru şansonetist şi actor francez din anii ’40.
89. Lafcadio Wluiki, personaj din romanul lui André Gide *Pivniţele Vaticanului.*
90. Albert Samain (1858–1900), poet simbolist francez.
91. Vezi personajul Ioachim, tatăl lui Ştefănucă, din romanul *Aşteptând ceasul de apoi.*
92. Episodul ales de Laurenţiu reia povestirea lui Voinov din *Jurnalul unui adolescent.*
93. Vezi reluarea acestei teme în registru grotesc cu personajul Tilică din *Moartea cotidiană*.

Partea a doua

Capitolul I

Zilele treceau foarte încet. Ploaia monotonă de noiembrie le dădea un accent şi mai trist.

Luni, marţi, miercuri, joi, vineri, sâmbătă: şcoală şi iar şcoală.

Adrian stătea în ultima bancă, privind afară.

Profesorul de Franceză – poreclit „Somnalin“[94] de elevii clasei a opta – a vorbit despre poezia lui Baudelaire, fără să fie ascultat însă de nimeni. S-a oprit pentru câteva clipe, cu ochii la ploaia de afară. A căscat şi a început să citească din *Les fleurs du mal*.

Adrian era absent la cele ce se petreceau în clasă.

La un moment dat tresări însă. Îşi luă privirea de la fereastră, începând să asculte.

Mais les vrais voyageurs sont ceux-là seuls qui partent
Pour partir cœurs légers, semblables aux ballons,
De leur fatalité jamais, ils ne s’écartent
Et sans savoir pourquoi, disent toujours: Allons!

Ceux-là dont les désirs ont la forme des nues
Et qui rêvent, ainsi qu’un conscrit le canon,
De vastes voluptés, changeantes, inconnues,
Et dont l’esprit humain n-a jamais su le nom.[95]

Adrian se uită emoţionat în jur.

Nu înţelesese nimeni semnificaţia tulburătoare a versurilor?

Nu. Toţi rămăseseră indiferenţi şi plictisiţi ca înainte. Chiar „Somnalin“ nu îşi putuse opri un căscat, trecându-şi mâna peste faţa obosită.

Pentru Adrian versurile lui Baudelaire erau însă o adevărată revelaţie.

De la Phileas Fogg – călătorul excentric al lui Jules Verne care a făcut ocolul pământului în optzeci de zile – până la vagabonzii lui Gorki şi Istrati, toţi acei eroi cuprinşi de nostalgia perpetuă a plecărilor se treziseră deodată în sufletul lui Adrian.

— Stratulat, analizează poezia.

Adrian şovăi.

Cine altul ar fi putut înţelege mai bine o astfel de poezie?

Şi totuşi, înainte de a răspunde, Adrian mai aruncă o privire întrebătoare în jurul lui.

Văzu obrazul îmbătrânit al profesorului, neras de câteva zile; văzu ceafa colegului din faţă, cu un coş enorm, gata să spargă; văzu spinările încovoiate ale tuturor elevilor; văzu pereţii apăsători; văzu ferestrele zăbrelite de ploaie.

Şi răspunse apoi ca de obicei:

— Nu ştiu.

— Încearcă puţin. Nu este aşa de greu. Scoate în relief sentimentul, sugestivitatea imaginilor, armonia versificaţiei…

— Nu ştiu. Este zadarnic.

Adrian se aşeză. Gândul i se împletici din nou în ploaia de la ferestre.

Soneria recreaţiilor izbucni prelung, vestind sfârşitul orelor de curs.

„Somnalin“ mai acoperi un căscat în timpul rugăciunii şi ieşi în sfârşit din clasă. Băieţii se îmbulziră după el, cu şepcile pe ceafă şi mantalele în vânt.

Adrian îşi adânci mâinile în buzunare, cuprins de umezeala rece a atmosferei de afară.

Porni încet, cu fruntea şi spinarea plecate, apucând drumul pe care îl cunoştea pe dinafară de opt ani de zile. Drumul pe care l-ar fi putut face şi cu ochii închişi.

Îi veni în minte o scenă la care nu se mai gândise de mult.

Cu ani în urmă – Adrian era pe atunci în clasa a doua sau a treia de liceu – profesorul de Ştiinţe naturale îi dusese, într-o dimineaţă tot atât de ploioasă, la menajeria unui circ de la marginea oraşului. Niciodată Adrian nu simţise o tristeţe mai sfâşietoare decât atunci. De ce? Fiindcă numai el înţelesese privirea deznădăjduită a maimuţelor care se ghemuiseră una într-alta – într-un colţ al cuştii – răzbite de umezeală şi de frig. Fiindcă numai el înţelesese răcnetele leilor prizonieri, care se frământau neliniştiţi pe un spaţiu de câţiva metri. Fiindcă numai el înţelesese tragedia ursului care rodea zadarnic gratiile cuştii, în care nici nu avea loc să se învârtească.

Adrian întrevăzuse atunci mai bine decât oricând ce înseamnă să fii captiv, închis într-un spaţiu strâmt şi înăbuşitor, cu orizonturile zăbrelite. Şi el se simţea de la un timp ca animalele menajeriei văzute în copilărie, cu dorinţele de plecare constrânse de gratiile casei părinteşti, de gratiile liceului, de gratiile întregului oraş.

Adrian umbla mereu cu ochii în pământ, atent parcă numai la ocolirea băltoacelor de apă.

O singură dată privirea îndrăznise să se ridice. O privire deznădăjduită, ca aceea a maimuţelor răzbite de umezeală şi de frig, care purtau în ele nostalgia libertăţii de pe copacii meleagurilor toride.

Privirea întâlnise însă un cer cenuşiu, jos, apăsător, ca un capac. Şi se plecase din nou spre băltoacele asfaltului.

Capitolul II

Dimineaţa era de scrum.

Trecătorii – cu mantale impermeabile sau cu umbrele – se mirau de întârzierea neaşteptată a ploii.

Casele păreau parcă mai întunecate şi mahmure. Vitrinele magazinelor, şterse şi incolore. Bărbaţii neraşi. Femeile lipsite de prospeţime, cu o ofilire tomnatică în ele.

Chiar zgomotele străzii căpătaseră deodată alte sonorităţi, enervând şi crispând sensibilitatea.

Laurenţiu se întorcea de la facultate, unde asistase la un curs de Drept roman. Ascultase neatent, căscând din când în când de plictiseală. La un moment dat, scosese din buzunar fotografia Maninei, pe care o primise în ajun.

Manina lângă catargul unei bărci cu pânze – aşa cum şi-o închipuise Laurenţiu în trenul întoarcerii din vacanţă – privea în larg, urmărind parcă depărtarea cine ştie căror corăbii argonaute. Părul fâlfâia în bătaia vântului. Fruntea arcuită cu mândrie, nasul drept, buzele uşor întredeschise, linia bărbiei şi a gâtului într-o înălţare încordată. Şi profilul sculptural al trupului de fată – în costum de baie – avea un elan care amintea pornirea

înaripată a Victoriei din Samotrace.

Dispăruseră deodată zidurile amfiteatrului, catedra cu profesorul şi cuvintele lui, studenţii din jur.

Laurenţiu nu mai avea în faţă decât tinereţea Maninei, soră geamănă cu pânza umflată de vântul Mării Negre.

— E bine dama! exclamase pe neaşteptate colegul de alături.

Laurenţiu se dezmeticise, revenind brusc la realitate. Vârâse repede fotografia în buzunar, fără să mai răspundă colegului indiscret. Ascultase în urmă explicaţia profesorului, concentrându-şi toată atenţia. Ieşise de la curs cu un început de migrenă care îi cuprinsese tâmplele treptat.

*

Laurenţiu se gândea la Manina de dimineaţa până seara, încercând să şi-o definească. Zadarnic. Era în fata aceasta o doză de neprevăzut care îl dezorienta necontenit.

Manina îl luase în seamă numai în primele săptămâni, până când ajunsese să îl cunoască pe de rost, purtându-se în urmă cu el ca şi cu oricare alt prieten.

Laurenţiu crezuse la început că Manina îi împărtăşea iubirea. De ce nu? Îi stârnise doar un interes vizibil în trenul întoarcerii din vacanţă. Încetul cu încetul, înţelesese însă efemeritatea iluziilor sale.

Fusese atunci gelos pe Adrian şi pe Sergiu, închipuindu-şi că Manina ţinea la unul din ei. Spionase purtarea Maninei cu optica îndrăgostitului care dă o amploare subiectivă celor mai neînsemnate priviri, gesturi sau cuvinte. Se convinsese însă până la sfârşit că era prietenă cu Adrian şi cu Sergiu în aceeaşi măsură în care era şi cu el însuşi. Nici o simpatie în plus faţă de unul sau altul.

Laurenţiu venea la Manina în fiecare după-masă, sosind totdeauna cu un buchet de flori. Îi cumpăra de asemenea: cărţi, bibelouri, cutii cu bomboane. O invita la teatru şi la cinematograf. Îi dădea câte un telefon în fiecare seară, urându-i „noapte bună“, în fiecare dimineaţă, urându-i „bună dimineaţa“.

Privirea lui Laurenţiu căpătase expresia dulceagă şi înduioşătoare a clasicilor îndrăgostiţi. Tăcerile lui deveniseră semnificative. Gesturile lui în preajma Maninei aveau totdeauna o tendinţă de ocrotire şi alintare totodată.

De când era îndrăgostit, Laurenţiu fugea de orice petreceri în tovărăşia colegilor. La cursuri nu se mai ducea decât în silă, mai mult pentru a ucide timpul până în clipa revederii Maninei. Se înstrăinase şi de părinţii lui, ocolindu-le parcă vorba şi privirea.

*

Laurenţiu deschise uşa apartamentului spre odaia din fund. Vocea tatălui său îl opri însă din drum, întorcându-i paşii spre birou.

Avocatul Alexandru Ioanid era ediţia mai vârstnică a lui Laurenţiu. Acelaşi păr, albit însă la tâmple. Aceeaşi frunte dreaptă, brăzdată însă de cute. Aceiaşi ochi negri care priveau însă prin ochelari. Aceleaşi trăsături regulate, accentuate însă de numărul anilor.

Avocatul Ioanid văzuse totdeauna în fiul lui un camarad alături de care îşi retrăise succesiv copilăria şi adolescenţa.

Când Laurenţiu avusese breton şi pantaloni scurţi, se jucaseră împreună ca doi copii de aceeaşi vârstă. Când Laurenţiu urmase liceul, tatăl lui îi făcuse problemele de Matematică şi traducerile de la Latină. Tot el îi sugerase şi procedeele de a copia la teze. Mai târziu, tot el îi dăduse bani pe sub mână – fără ştirea soţiei sale – pentru ca Laurenţiu să poată juca barbut, pentru ca să poată invita vreo fată la cinematograf.

În ultimul timp, avocatul Ioanid observase însă o schimbare neaşteptată în firea lui Laurenţiu. Nu mai venea la el ca de obicei, destăinuindu-i-se cu sinceritatea camaraderească de odinioară. Tăcea mereu, fără să răspundă la tentativele lui de apropiere.

Laurenţiu se aşează în fotelul din colţul biroului, cu un aer stingherit şi plictisit.

Avocatul Ioanid începu familiar:

— Măi băiatule, ce se întâmplă cu tine? Mi se pare că eşti îndrăgostit, fiindcă prezinţi simptomele clasice ale bolii. Şi faci pe misteriosul tocmai cu vechiul tău prieten? Ai pierdut oare toată încrederea în el? Nu uita că şi în mine mai există – fantomatic – adolescentul care a iubit odată ca şi tine. Îl regăsesc parcă în oglindă, privindu-te acum.

Laurenţiu roşi, cu ochii plecaţi. Tăcu însă mai departe. O tăcere aproape ostentativă.

Avocatul Ioanid urmă:

— Aş vrea să o văd şi eu. N-ai cumva o fotografie?

Era o complicitate copilărească în tonul întrebării.

Laurenţiu întinse fotografia Maninei cu un gest de somnambul.

Avocatul Ioanid o privi un timp, zâmbind nostalgic.

Zâmbetul se îndrepta spre fata de lângă catargul bărcii cu pânze sau spre fetele iubite în tinereţe, pe care amintirea le învia deodată din păienjenişuri ceţoase.

Cercetă apoi colţurile şi spatele fotografiei, întrebând mirat:

— Fără autograf?

Laurenţiu nu îi răspunse. Îl găsea deodată indiscret şi lipsit de tact. În definitiv, de ce arătase fotografia Maninei tocmai tatălui său?

Avocatul Ioanid începu să povestească, cu privirea îndreptată spre fereastră:

— Eram în clasa a cincea de liceu. Cunoscusem la patinaj o fată mai mare decât mine, de care mă îndrăgostisem ca un nebun. Bineînţeles, fata nici nu mă lua în seamă, tolerându-mă totuşi în preajmă ca un paj bun pentru îndeplinirea comisioanelor ei. Toată clasa îşi bătea joc de mine. Într-o zi – hotărât să demonstrez colegilor că nu eram un puşti fără succes – am venit cu o fotografie de-a fetei, pe spatele căreia îmi caligrafiasem autograful următor: „Scumpului meu Săndel, cu cele mai calde sentimente de iubire.“ Urmau câteva puncte de suspensie, cu o semnificaţie simbolică. Apoi iscălitura înflorită a subsemnatei. Băieţii au rămas cu ochii holbaţi de mirare. Parcă mai aud şi acum vocea de bas a lui Serafim – decanul repetenţilor din clasă – exclamând admirativ: „Uite de unde sare iepurele! Mic şi-al dracului! O să dai gata şi pe Casanova, dacă ai început cu damele de la cincisprezece ani…“

Avocatul Ioanid tăcu, aprinzându-şi o ţigară.

Laurenţiu reluă fotografia Maninei şi ieşi din birou fără să scoată nici un cuvânt.

Tatăl lui fuma mai departe. Uitase deodată procesul dosarului din faţă, care îi dăduse insomnii o noapte întreagă. Se gândea numai că Laurenţiu iubeşte. Şi prin fiul lui iubea parcă din nou şi adolescentul care murise în el cu ani şi ani în urmă.

Capitolul III

Sergiu căscă din adâncuri, întorcându-şi privirea spre ceasul de pe peretele amfiteatrului.

Aşadar studenta de la catedră – un fel de Barbara Ulrich96 – citea mai bine de două ceasuri lucrarea ei despre „Valoarea estetică a poeziilor lui Vasile Alecsandri“. Şi nici

gând încă de sfârşit.

Studenţii din seminar – puţini la număr – răsfoiau ziare sau mâncau seminţe pe furiş. Studentele tricotau pe sub bancă, scăpând din când în când câte un ac care cădea pe jos cu un zăngănit metalic.

Profesorul dădea mereu din cap într-un fel de tact de muzică, mulţumit parcă de fiecare frază a lucrării. Când referenta ajungea la un citat din studiile lui critice, faţa profesorului părea gâdilată deodată de o rază de soare. Se pleca puţin într-o parte, se înroşea până la rădăcina frunţii şi se încreţea într-un zâmbet strâmb de modestie.

Sergiu izbucni pe neaşteptate, fără să mai aştepte sfârşitul lucrării:

— Domnule profesor…

Toate capetele se întoarseră, trezite din toropeala lor de până atunci.

— Nu mă ridic împotriva lucrării domnişoarei referente, fiindcă lipsa ei de discernământ critic a fost observată de la început de toată lumea. Mă ridic însă împotriva lui Alecsandri, fosila manualelor noastre de literatură. Alecsandri nu este un mare poet. Asemenea titlu se cuvine unui Rimbaud sau unui Whitman. Alecsandri rămâne un versificator pueril. Atât şi nimic mai mult. Dacă cineva ar mai scrie astăzi idila *Rodica* – reprodusă de toate antologiile noastre – i s-ar nega pur şi simplu oricare urmă de talent. Dacă cineva ar mai scrie astăzi poezia *Peneş Curcanul* – recitată la toate festivalurile patriotice – i s-ar îngădui, în cel mai fericit caz, o colaborare la o rubrică de cronici ritmate dintr-un ziar de provincie. Dacă cineva ar mai scrie astăzi *Pastelurile* – lăudate de unanimitatea criticii literare – i s-ar spune că oricare adolescent, care a petrecut câteva zile la ţară, ar putea descrie natura cu mai multă imaginaţie şi culoare. În concluzie, este dureros să se mai confunde versificaţia cu poezia, tocmai într-un amfiteatru al Facultăţii de Litere…

Profesorul ascultase cu ochii bulbucaţi de surprindere. Articulase la urmă, cu vocea sugrumată:

— Ce obrăznicie nemaiauzită! Ieşi afară! Mă lipsesc de părerile unui nihilist! Tineretul de astăzi!…

Sergiu ieşi din sală, mulţumit de efectul produs.

Porni încet pe bulevard, zâmbind încă cu gândul la şedinţa de seminar de la facultate. În dreptul staţiei de tramvai, recunoscu deodată pe Alexe Trofim, unul din foştii lui colegi de clasă.

Alexe era un băiat înalt şi slab, care se ţinea totdeauna puţin încovoiat. Avea faţa scobită, palidă şi nerasă. Buzele – pe care şi le muşca necontenit – dezvăluiau un şir de dinţi neregulaţi şi îngălbeniţi de tutun. Îşi ţinea de obicei mâna stângă în buzunar, parcă ar fi fost de lemn.

Sergiu îl bătu pe umăr:

— Noroc, Alexe! De ce mă ocoleşti cu privirea?

— Fiindcă nimic nu este mai plictisitor decât o întâlnire cu cineva cunoscut.

Sergiu rămase o clipă încurcat, constatând apoi la întâmplare:

— Ai slăbit mult.

— Cred şi eu. Ai mai văzut tuberculoşi cu forme pline?

— De ce nu te îngrijeşti?

— Aşa.

— Şi nu te temi de moarte?

Alexe îl privi cu dispreţ:

— Formulezi întrebări ridicole. Sigur că nu mă tem de moarte. Şi nu fiindcă îmi închipui o viaţă viitoare, compartimentată în rai şi iad. Acestea sunt glume răsuflate astăzi

şi pentru copiii de grădiniţă. Nu mă tem de moarte fiindcă este singura realitate în care mai cred. Şi nu voi aştepta să mor istovit de tuberculoză, ca oricare alt bolnav. Nu. Mă voi sinucide înainte, păstrându-mi astfel până la urmă iniţiativa personală. Sinuciderea este de altminteri actul cel mai lucid şi inteligent din câte poate face un om.

Alexe tăcu.

Sergiu îl urmărise cu o curiozitate deosebită. I se părea într-adevăr un personaj demn de romanul lui.

Îi veni o idee:

— Aş vrea să te cunoască o prietenă a mea. O fată care se deosebeşte de toate celelalte: nu este nici gâscă şi nici pisică. Vei avea o surpriză făcându-i cunoştinţa.

— Dacă mi-ai fi propus acum câteva luni, poate că aş fi refuzat din mizantropie. Acum am ajuns însă atât de saturat de silă şi lehamite, încât sunt gata de orice. Dacă ai vrea de pildă să jefuim o familie burgheză, să profanăm o biserică sau să circulăm în pielea goală – te-aş urma cu aceeaşi pasivitate.

— Bravo! Atunci ne întâlnim după-masă, la cinci [şi] jumătate, în Piaţa Victoriei. Manina stă în apropiere, în Parcul Bonaparte. La revedere!

Sergiu se întoarse acasă, telefonând numaidecât Maninei:

— Alo! Ştiu că eşti amatoare de curiozităţi. Îţi aduc după-masă un exemplar demn de cercetare. În liceu scotea din minţi pe toţi profesorii de Religie, fiind un ateu înverşunat.

— Splendid! Vă aştept. Am spus totdeauna că ai stofă de regizor. La revedere.

Sergiu trăia într-adevăr ca un regizor. Monta împrejurările vieţii, încrucişa anumiţi oameni, numai pentru plăcerea de a surprinde efectul scenic al reacţiilor.

Sergiu se întreba acum dacă scena de după-masă va fi demnă de pelicula unui film sau de pagina unui roman.

Cu Alexe nu ştiai niciodată la ce să te aştepţi. De aceea, pentru o dată, Sergiu avea trac.

Capitolul IV

Când Alexe intră în salon, Manina îl întâmpină cu cuvintele:

— Bună ziua. Îmi pare bine că îţi fac cunoştinţa.

— De ce? întrebă Alexe, rânjind ironic.

— Clipa în care faci cunoştinţa cuiva – a oricui – este totdeauna interesantă. Despachetezi parcă o jucărie nouă. Numai cu timpul, când ajungi să îi ştii toate resorturile, cunoştinţa respectivă nu mai prezintă nici un haz. Jucărie uzată, bună să ia calea podului.

Yolanda tricota într-un fotel de lângă pian. Sergiu simţea emoţiile regizorului care asistă la premiera spectacolului său.

Manina se uita la Alexe cu ochii micşoraţi într-un chip imperceptibil, având expresia unui medic care ar descifra clişeul unei radiografii:

— Am auzit că eşti un ateu fioros, care a tulburat cândva liniştea evanghelică a profesorilor de Religie. Ai rămas tot „oaia cea pierdută“ de atunci?

— Bineînţeles. Negarea existenţei lui Dumnezeu a ajuns de altminteri un loc comun pentru judecata oricărui intelectual de astăzi. La fel, de pildă, ca şi certitudinea că pământul este rotund.

Urmă o clipă de tăcere, după care Manina întrebă pe neaşteptate.

— Ce părere ai despre iubire?

— Despre care iubire? Despre iubirea aproapelui? Nu admit utopii, care sunt şi absurde pe deasupra. Dacă Iisus ar fi spus: „Urăşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi!“ ar fi fost mai nimerit. Nu a spus însă astfel, fiindcă nu sună destul de frumos. În ceea ce priveşte iubirea dintre bărbat şi femeie – dacă întrebarea s-a referit la aceasta – toată lumea ştie că se reduce pur şi simplu la instinctul sexual. Ar fi ridicol ca cineva să mai creadă, de pildă, că un animal în călduri este îndrăgostit.

După o nouă clipă de tăcere, în timpul căreia Alexe îşi aprinse o ţigară, Manina reluă şirul întrebărilor:

— Îţi place literatura?

— Nu. O dispreţuiesc ca pe oricare altă modalitate de a ucide timpul. Pentru mine, literatura este tot atât de utilă ca un spectacol de cinematograf sau ca o partidă de biliard.

— Mă aşteptam.

— În definitiv, de ce îmi iei tot acest interogatoriu menit parcă să completeze un carnet de identitate?

— Fiindcă Dumnezeu, iubirea şi literatura sunt în orice caz subiecte mai interesante de discutat decât vremea de afară. Nu găseşti?

Alexe dădu din umeri fără să răspundă.

De ce nu îşi arăta dispreţul printr-o reacţie violentă, punând odată la punct această fată care căuta zadarnic să pară inteligentă cu întrebările ei fără rost, ticluite desigur încă înainte de sosirea lui?

Alexe se plimba cu paşi rari, din ce în ce mai nemulţumit de sine însuşi.

— Trebuie să plec.

— Nu se poate. Abia ai venit!

— Trebuie totuşi. Un unchi al meu a fost operat zilele trecute de cancer la stomac. Operaţia a dat greş. Unchiul este acum pe moarte. Şi nu aş vrea să pierd spectacolul agoniei lui. Să nu credeţi cumva că din cauza unor sentimente de afecţiune familială. Şi nici din cauza unor interese de moştenitor, ca celelalte rude care se ceartă în anticameră asupra averii lui. Vreau să mă duc la el fiindcă am avut totdeauna strania curiozitate de a urmări reacţiile muribunzilor, ultimele schimonoseli ale vieţii, înainte de a lua forma unui obiect decorativ pentru catafalc.

— Şi ai avut până acum prilejul să ajungi la concluzii interesante?

— Nu prea.

— De ce?

— Fiindcă aproape toată lumea moare la fel, cu aceleaşi spaime prosteşti.

— Bine, dar cum vrei să moară altfel?

— Cu sentimentul cu care aştepţi, de pildă, o orgie neexperimentată.

Alexe îşi luă în sfârşit rămas-bun, făgăduind Maninei să mai treacă pe la ea.

După ce se depărtă, Sergiu exclamă încântat:

— Ei, ce spuneţi despre noul membru al menajeriei noastre? Nu sunt demn de o decoraţie în urma unei asemenea achiziţii?

Manina zâmbi, dusă pe gânduri:

— Alexe nu poate fi epuizat dintr-o singură convorbire. Nu este deloc un exemplar de serie. Yolanda, tu ce crezi?

Aceasta tăcuse până atunci, preocupată parcă numai de lucrul ei. De fapt însă urmărise pe Alexe cu o încordare neobişnuită. Yolanda răspunse abia într-un târziu, încercând să îşi ascundă tulburarea:

— Nu ştiu. Este greu de desluşit gradul de sinceritate care se află dincolo de cabotinismul cuvintelor. Oamenii nu se pot inventaria cu uşurinţă.

Sergiu o privea atent. Regizorul din el spunea:

„Yolanda se va îndrăgosti de Alexe. Poate că s-a şi îndrăgostit. Pregăteşte decorul şi reflectoarele pentru scena următoare.“

Capitolul V

Alexe părăsi sufrageria, intrând în odaia lui cu un sentiment de uşurare. Orele de masă însemnau pentru el supliciul cotidian, când trebuia să îndure prezenţa părinţilor lui.

Deschise fereastra asupra nopţii ploioase de afară şi aprinse o ţigară.

Tatăl lui Alexe era mic, gras, chel, cu buze groase şi răsfrânte, care aminteau doi cârnaţi suprapuşi.

Maiorul Virgil Trofim era socotit spaima regimentului de jandarmi pedeştri. Zelul lui întrecea pe al tuturor celorlalţi ofiţeri, adunaţi laolaltă.

În ceasurile libere – când nu era la regiment – înjura necontenit, juca poker şi umbla după femei. Îi plăceau mai ales acelea cu sânii opulenţi şi şoldurile late.

Maiorul Trofim ar fi dorit o servitoare – aleasă după gustul lui – pe care să o ciupească toată ziua. Din păcate însă, ordonanţa ţinea locul de fată în casă.

Alexe ura pe Virgil Trofim. Nu îşi putea închipui cum ajunsese să fie fiul lui, carne din carnea lui. Se simţea mai străin decât de un indigen din pădurile ecuatoriale. Alexe ajunsese în cele din urmă la concluzia că este bastard, mângâindu-se puţin cu gândul acesta.

Maiorul Trofim nu se înţelegea deloc cu fiul lui.

— Este un aiurit! Îl vindecă însă curând serviciul militar! declara de obicei soţiei sale, pocnindu-şi degetele.

După ce Alexe sfârşise liceul, tatăl lui hotărâse ca fiul să îmbrăţişeze o carieră cât mai bănoasă.

— Banul face totul în viaţă! Banul îţi dă posibilitatea să mănânci, să ai orice femeie şi să pierzi la poker fără teamă! scandase cu solemnitate maiorul Trofim.

Alexe fusese silit să aleagă între Medicină şi Politehnică.

Optase pentru Medicină. Minţise acasă că s-a înscris la facultate. Mai târziu, că dăduse examenele anului I. În sfârşit, că intrase în anul al II-lea.

De fapt însă Alexe nu făcea nimic. Găsea zadarnic să mai piardă vremea urmând o facultate. Tot avea să se sinucidă la douăzeci şi unu de ani.

Alexandrina Trofim – mama lui Alexe – era o femeie slabă şi uscată, cu un cap de pasăre de pradă.

Se credea inteligentă, fiindcă fusese premiantă în liceu. Se credea cultă, fiindcă urmase un an la Academia Comercială. Se credea distinsă, fiindcă părinţii ei avuseseră o avere însemnată.

Alexandrina trăise cu bărbatul ei încă înainte de căsătorie. Avusese apoi amanţi pe mai toţi sublocotenenţii lui Virgil Trofim, întreţinându-i cu economiile făcute. Îşi închipuia astfel că se răzbună asupra destinului care îi sortise un bărbat grosolan şi nesimţit.

Alexe o ura cu aceeaşi intensitate ca şi pe Virgil Trofim.

Într-o noapte visase că intra în dormitorul părinţilor. Pe masa de noapte, într-un pahar, odihnea dantura tatălui său. Se apropiase încet de pat şi strânsese de gât pe Virgil Trofim. Limba acestuia ieşise din gură şi îi încolăcise picioarele. Alexe abia izbutise să se descătuşeze pentru a strânge şi gâtul mamei sale. Ochii înţepători ai Alexandrinei se

desprinseseră din orbite şi se rostogoliseră ca nişte bile.

Alexe se deşteptase în clipa aceea, închipuindu-şi că scăpase în sfârşit de părinţii lui.

*

Umezeala nopţii pătrunsese în odaie.

Totuşi Alexe nu închise fereastra. Aprinse o ţigară, plimbându-se cu paşi mari.

Iubire se numea dorul sfâşietor care îl cuprinsese? Iubire se numea roiala neîncetată a gândurilor lui în jurul Maninei, asemănătoare cu aceea a fluturilor de noapte fascinaţi de lumina unei lămpi? Ar fi culmea!

Alexe spusese în după-masa aceea că iubirea se reduce la instinctul sexual.

Şi când te gândeşti că trupul lui nu cunoscuse încă nici o femeie! Timiditate? Teamă? Repulsie? Nici el nu ştia.

La vârsta de paisprezece ani, Alexe fusese onanist. Stătea mereu cu mâna în buzunar, avea cearcăne în jurul ochilor, părea obosit şi sleit. Medicul de la liceu se sesizase de aceste simptome, atrăgându-i atenţia asupra urmărilor primejdioase. Cu timpul, Alexe renunţase la onanism. Nu din cauza cuvintelor alarmiste ale medicului, ci din cauza plictiselii şi a dezgustului de sine.

Alexe se întrebă deodată ce impresie făcuse Maninei.

Desigur aceea a unui degenerat fizic şi moral.

Dar dacă îi solicitase mila?

Alexe se gândi cu spaimă la posibilitatea unei astfel de reacţii. Mila i se părea sentimentul cel mai înjositor pe care Manina l-ar fi putut avea faţă de el. Şi în definitiv de ce i-ar fi fost milă? Un băiat care avea să se sinucidă la douăzeci şi unu de ani – gratuit într-un fel – putea să fie oare demn de milă? Dimpotrivă!

Alexe umbla prin odaie din ce în ce mai neliniştit. Fuma ţigară după ţigară, ştiind cât de rău îi face pentru plămânii roşi de tuberculoză.

Afară, melopeea streaşinilor se auzea fără încetare.

Note

94. În *Jurnalul unui adolescent* această poreclă îi este dată profesorului de filozofie.

95. Drumeţii neaoşi însă sunt numai cei ce pleacă, / Doar ca să plece – inimi umplute cu pustiu, / Destinul lor haotic necontenit îi joacă / Şi haide! spun întruna, de ce nici ei nu ştiu; / Cei cu dorinţe fugare ca nourii şi care / Visează cum visează asaltul un recrut, / Plăceri necunoscute, imense, schimbătoare, / Al căror nume mintea în veci nu l-a ştiut! (Din *Florile răului* de Charles Baudelaire, „Călătoria“, trad. rom. Al. Philippide)

96. Actriţă nemţoaică ale cărei filme se bucurau de succes în Germania nazistă.

Partea a treia

Capitolul I

Yolanda se întâlni cu Sergiu în holul facultăţii:

— Vrei să iei notiţe în locul meu, după-masă, la cursul de Istoria artelor?

Sergiu o privi surprins.

Ştia că Yolanda nu lipsea de la nici un curs, conştiinciozitatea ei ajungând proverbială în toată facultatea. Ştia că lua totdeauna notiţe, fără să scape nici un cuvânt din explicaţiile profesorilor. Ştia, în sfârşit, că nu cerea niciodată ajutorul cuiva, fiindcă nimeni de altminteri nu putea să cunoască materia mai bine decât ea.

Yolanda nu părea bolnavă. Pe de altă parte, nu era hotărâtă nici o reuniune la Manina pentru după-masa aceea.

Atunci de ce avea să lipsească de la curs?

Poate se întâlnea cu Alexe, de care era îndrăgostită, fără nici o îndoială.

Sergiu zîmbi cu subînţeles, făgăduind că va stenografia explicaţiile profesorului de Istoria artelor.

Yolanda poftise pe Alexe pentru după-masa acelei zile.

Nu înţelesese însă că acesta primise invitaţia numai cu speranţa ascunsă de a întâlni pe Manina.

De ce se îndrăgostise deodată de Alexe care o înregistra cu aceeaşi lipsă de interes ca toţi ceilalţi băieţi cunoscuţi până atunci? Tocmai de Alexe?

Nici ea nu ştia.

Iubirea Yolandei nu avea premise. Izbucnise parcă la întâmplare, răscolitoare şi imperioasă.

*

Tatăl Yolandei murise în timpul războiului din 1918, în urma unor răni primite la cap.

Mama ei – Emilia Silvestru – era profesoară de Franceză la Liceul Regina Elisabeta.

Yolanda dorise la început să facă Belle Artele, fiindcă avea un oarecare talent la desen care amintea maniera lui Jiquidi97.

Emilia Silvestru se împotrivise însă vehement, susţinând că starea ei materială nu îngăduia luxul unei facultăţi de agrement artistic.

Yolanda se resemnase atunci să urmeze Facultatea de Litere, cu specialitatea principală Limba şi literatura franceză.

Tot era urâtă şi lipsită de avere. Tot nu avea să găsească uşor un bărbat care să o ceară în căsătorie. Aşa că perspectiva profesoratului părea singura salutară pentru viitorul ei.

Veniamin – fratele Yolandei – avea numai şaisprezece ani.

Era blond şi cu ochii foarte albaştri. Obrajii – lipsiţi de impurităţile obişnuite ale adolescenţei: coşuri şi barbă ţepoasă – păstrau încă o prospeţime copilărească. La vârsta de cinci ani, Veniamin avusese paralizie infantilă.

De atunci rămăsese cu picioarele înţepenite, circulând numai într-un fotel cu rotile.

Învăţa în particular. La sfârşitul fiecărui an şcolar, Emilia Silvestru îi împingea fotelul până la liceul din apropiere, unde aveau loc examenele.

Veniamin înregistra atunci – cu strângere de inimă – privirea compătimitoare a trecătorilor de pe stradă, pe care îi auzea parcă:

— Sărmanul băiat! Aşa de tânăr şi cu picioarele paralizate pentru toată viaţa! Groaznic!

Veniamin aştepta cu înfrigurare venirea nopţii, fiindcă numai în timpul somnului nu mai era fiul paralitic al profesoarei Emilia Silvestru, aşezat pentru totdeauna la fereastra unei străzi umile şi depărtate de larma oraşului. Atunci era pasărea cu chip ciudat, care zbura peste peisagii exotice. Atunci era stăpânul mărilor, locuind într-un palat de mărgean. Atunci era vântul care se juca cu norii, pânzele corăbiilor şi spuma valurilor. Atunci era ceaţa care cuprindea oamenii, clădirile, copacii, ştergându-i ca o gumă de pe hârtia realităţii. Cine nu era atunci?

*

În după-masa aceea, Yolanda se aşeză în salon de la ora cinci, simulând citirea unui roman.

Emilia Silvestru plecase la liceu, pentru a lua parte la o conferinţă a profesoarelor. Se întâmplase un caz grav: o elevă din clasa a şaptea fusese surprinsă într-un cinematograf de cartier îmbrăţişându-se cu un domn.

Veniamin stătea lângă fereastră şi citea Evanghelia.

Yolanda îl întrebase de mai multe ori dacă nu vrea să îi împingă fotelul în altă odaie. Veniamin refuzase însă.

Alexe sosi pe la şase jumătate, constând cu părere de rău lipsa Maninei. Avu totuşi o surpriză: Veniamin.

Alexe îl apostrofă la început cu cuvintele:

— Cum poţi să mai citeşti Evanghelia când Dumnezeul iubirii şi al dreptăţii a îngăduit să se paralizeze picioarele unui nevinovat? Iubirea de oameni – pe care o propovăduieşte Evanghelia din mâinile tale – nu rămâne decât un moft teoretic, neconfirmat de realitatea vieţii. Suferinţa oricărui nevinovat preţuieşte în ochii mei mai mult decât suferinţa Christului de pe cruce! Pe când suferinţa Christului a avut ca urmare confirmarea titlului oficial de Dumnezeu şi o celebritate universală, suferinţa nevinovatului anonim trece neobservată. Şi când te gândeşti că tocmai suferinţa nevinovatului anonim anulează sacrificiul Christului şi demonstrează inexistenţa lui Dumnezeu.

Veniamin ascultase fără tulburare, răspunzând la sfârşit:

— Nu există oameni nevinovaţi. Toţi suntem păcătoşi într-o măsură mai mare sau mai mică. Chiar nou-născutul, fiindcă poartă în el virtualitatea păcatelor pe care le va săvârşi mai târziu. Numai Iisus a fost nevinovat pe acest pământ. Singuraticul şi neînţelesul Iisus.

Alexe începuse prin a zâmbi ironic. Se oprise însă numaidecât, impresionat de pătrunderea cu care vorbea Veniamin.

Yolanda interveni:

— Zadarnic mai discutaţi. Polemica dintre atei şi credincioşi rămâne deschisă până în vecii vecilor. Numai prin moarte vom putea căpăta revelaţia adevărului suprem. Să vorbim aşadar mai bine despre altceva.

Alexe fumă un timp, privind în gol. Întrebă apoi încet pe Veniamin:

— De ce nu te sinucizi?

— Fiindcă îmi place viaţa.

— Cum poţi să o cunoşti dintr-un fotel de paralitic?

— Prin vitraliul literaturii.

— Ai fost îndrăgostit?

— Da. De Olguţa, eroina din *La Medeleni*. Nu voi uita niciodată avântul şi neastâmpărul tinereţii ei. Umanitatea gravă pe care o capătă prin perspectiva iubirii lui Vania.

Alexe şi Veniamin stătură de vorbă până seara târziu.

Yolanda asculta pasivă, stăpânindu-se să nu plângă de ciudă şi părere de rău.

La plecare, Alexe făgădui lui Veniamin să vină în fiecare zi.

Capitolul II

Veniamin privea pe fereastra salonului.

Strada era modestă şi liniştită, amintind atmosfera oraşelor de provincie. Casele vecine aveau înfăţişarea unor funcţionari ieşiţi la pensie, cu ceva burghez şi resemnat în construcţia lor anodină.

Ochii lui Veniamin nu întâlniseră pe trotuarele străzii nici un copil care să joace şotron. Nici o pereche de îndrăgostiţi care să se plimbe la ceasurile înserării. Nici o fată – în rochie de mireasă – care să plece odată spre biserică şi viaţă. Şi nici popasul vreunui dric, pornind cu o moarte nouă spre cimitirul celor care au fost odată.

Aşa că Veniamin – condamnat de destinul lui de infirm să rămână toată ziua la o fereastră – era spectatorul unei scene goale pe care nu se întâmpla niciodată nimic.

Şi totuşi privirea lui Veniamin nu oglindea nici revoltă şi nici deznădejde.

Uneori închidea ochii, cuprins de o oboseală uşoară, deşi nu făcea nici un efort. Şi târziu îi deschidea din nou asupra priveliştii obişnuite din cadrul ferestrei.

Simţise odată – absurd – dorinţa unui câine în preajma singurătăţii sale pe care să îl poată mângâia cu mâna goală şi inutilă.

Lângă fotelul de paralitic era aşezată o masă cu cărţile preferate: Evanghelia, *Idiotul*, *Cartea de la San-Michele*98. Veniamin le recitea necontenit, descoperindu-le de fiecare dată înţelesuri noi.

Cunoaşterea lui Alexe constituise evenimentul cel mai însemnat al tinereţii lui Veniamin. Alexe era primul om care se împrietenise cu el, venindu-i din viaţă, şi nu din paginile unei cărţi. Caracterul lui Alexe stătea la antipodul caracterului lui Veniamin. Discuţiile lor erau o veşnică divergenţă de păreri. Şi totuşi se înţelegeau într-un fel, simţindu-se aproape unul de altul.

Câteodată se iveau semne de întrebare asupra viitorului lor destin.

Alexe se va sinucide oare la douăzeci şi unu de ani? El va rămâne până la bătrâneţe acelaşi infirm, privind strada pustie sau citind la infinit cărţile din bibliotecă cu iluzia că trăieşte într-adevăr?

Veniamin era atât de cufundat în gândurile lui, încât tresări fără voie la intrarea Yolandei, care se întorsese de la facultate mai devreme decât de obicei.

— Alexe nu a venit încă?

— A telefonat că nu mai trece astăzi pe la mine. Vine în schimb mâine după-masă.

Yolanda îşi muşcă buzele:

— Şi nu a spus de ce?

— Nu l-am întrebat.

— S-a dus desigur la Manina, pe care o iubeşte ca un idiot. A ajuns şi el un şoarece distractiv pentru jocul ei de pisică. La fel ca şi Adrian, Sergiu sau Laurenţiu.

— De ce vorbeşti cu atâta răutate?

Yolanda izbucni:

— Tu nu eşti în stare să mă înţelegi, fiindcă trăieşti viaţa numai prin prisma ficţiunilor din Evanghelie. Tu nu cunoşti deznădejdea de a fi umilit şi neluat în seamă. Tu nu cunoşti gelozia – care te roade ca un vierme, putrezindu-ţi toate sentimentele.

Veniamin plecă fruntea. Suferea şi pentru Yolanda, şi pentru Alexe, şi pentru sine însuşi.

Într-un târziu, întinse mâna spre Evanghelia de alături, pe care o apucă cu gestul unui om în preajma înecului.

Yolanda ieşi din salon, îndreptându-se spre odaia ei.

Alexe se dusese aşadar la Manina. Acum stătea desigur în fotelul său obişnuit din colţul salonului. Stătea acolo, domesticit şi cuminte, fără să mai scoată nici un cuvânt. Stătea cu capul aplecat puţin într-o parte – sprijinit parcă pe o vioară – şi se uita la Manina cu privirea lui haotică şi neliniştită.

Da. Era limpede.

Ochii Yolandei înregistrară decorul odăii cu un sentiment de silă şi dezgust.

Masa de lucru, cu caietele de notiţe de la facultate. Etajera de deasupra patului, cu autorii ei preferaţi: Montaigne, La Rochefoucauld, Voltaire, France, Gide… Cerebrali supralucizi, al căror scris nu era decât un reflex al inteligenţei. Dulapul din colţ, unde îşi ţinea lucrurile de pictură: blocul, culorile, pensulele.

Yolanda luă dintr-o mapă portretul lui Alexe – făcut cu câteva zile în urmă – pe când acesta stătea de vorbă cu Veniamin.

Era un desen cu linii angulare, care amintea – prin expresivitate şi patos – gravurile artiştilor germani din epoca barocă.

Ciudat. Portretul nu avea nimic din viziunea obişnuită a Yolandei… Din viziunea aceea satirică şi incisivă, care era într-un fel echivalentul plastic al scrisului lui Caragiale.

Când Yolanda arătase portretul lui Alexe, acesta îi spusese batjocoritor:

— De ce-ţi mai pierzi timpul cu asemenea prostii? Nu are nici un rost. Mai bine ai face gimnastică suedeză.

Ochii Yolandei îl vedeau pe Alexe din ce în ce mai tulbure şi diluat.

Se hotărî în sfârşit. Rupse portretul cu mişcări încete. Se îndreptă apoi spre fereastră, aruncând afară bucăţile de hârtie.

Capitolul III

Sergiu urmărea cu o curiozitate crescândă schimbarea Yolandei.

Aceasta începuse să fumeze. Ajunsese nervoasă şi irascibilă. Nu mai venea deloc pe la Manina. Ochii ei erau tot mai des înroşiţi de plâns.

Într-o dimineaţă, ieşind de la curs, Sergiu îi spuse Yolandei:

— Alexe mi-a destăinuit că este îndrăgostit de tine. Vizitele zilnice pe care le face fratelui tău nu însemnează decât un pretext pentru a te putea vedea.

Yolanda ascultase cu obrajii incandescenţi. Izbuti să răspundă abia într-un târziu, cu vocea întretăiată:

— Nu. Nu cred. Alexe nu se uită niciodată la mine. Nu-mi spune decât „bună ziua“ şi „la revedere“. În ochii lui nu am decât semnificaţia unui obiect pe care îl înregistrează ca pe oricare altul din casa prietenului său.

— Te înşeli. Trebuie să înţelegi că Alexe este un băiat neobişnuit, la care iubirea nu

poate să prezinte formele curente.

Yolanda se simţi deodată atât de fericită, încât ar fi izbucnit într-un hohot nervos dacă ar fi fost singură. Articulă doar:

— Îţi mulţumesc. Este prima veste bună pe care o primesc în viaţa mea. Îţi mulţumesc.

Strânse mâna lui Sergiu şi se depărtă cu paşi grăbiţi.

Yolanda zâmbea tuturor trecătorilor pe care îi întâlnea pe drum.

Se mira că străzile şi clădirile erau atât de posomorâte, că ziua aceea de început de iarnă era atât de întunecată.

Yolanda intră într-o biserică, aprinzând o lumânare de recunoştinţă.

Da, Dumnezeu exista! Şi era mare şi bun!

Porni apoi din nou pe străzi, cu dorinţa de a împărtăşi cuiva vestea fericirii ei. Se gândi numaidecât la Manina. Nu o mai văzuse de mult. O nedreptăţise. Manina era în definitiv o fată foarte drăguţă, căreia îi plăcea să se distreze cu oamenii. Veleitate firească, de altminteri.

Yolanda se opri în faţa casei Răşcanu.

Manina nu se întorsese încă din oraş. Yolanda o aşteptă în odaia ei. Puse gramofonul, începând să danseze singură. Încercă apoi toate rochiile din dulapul Maninei. Se răsucea în faţa oglinzii, cu mişcări de adevărat manechin.

Manina intră în odaie, întâmpinând-o cu surprindere.

Se îmbrăţişară. Apoi Yolanda nu se mai putu stăpâni:

— Ştii că Alexe este îndrăgostit de mine! Am aflat prin Sergiu.

Manina o privi cu compătimire. Îşi dădea seama că trebuie să fie vreo înscenare a lui Sergiu. Gustul lui de regizor!

Alexe îi spusese doar cu câteva zile înainte:

— Manina, trebuie să-ţi fac o mărturisire. Te iubesc.

Şi ca şi când cuvintele ar fi sunat prea banale şi siropoase, Alexe urmase brutal:

— Vrei să te culci cu mine?

— Nu, fiindcă eu nu te iubesc!

Alexe plecase ochii, începând să tuşească în batistă.

Manina putea oare să povestească toate acestea Yolandei? Nu. Putea să o lase însă încrezătoare în minciunile lui Sergiu? Nu. Yolanda ar fi suferit şi mai mult dacă ar fi aflat adevărul mai târziu.

Manina o sfătui în consecinţă:

— Nu te lua după cuvintele lui Sergiu, care denaturează totul. Mai bine vorbeşte direct cu Alexe, pentru a afla adevărul din gura lui.

— Bine, dar…

Yolanda zâmbi amar, închipuindu-şi că Manina este geloasă. Urât. Foarte urât.

În după-masa aceleiaşi zile – când Alexe ieşi din odaia lui Veniamin – Yolanda îl întâmpină cu întrebarea:

— Eşti îndrăgostit de mine?

— Nu.

— De ce nu vrei să recunoşti? Sergiu mi-a spus doar că mă iubeşti.

— A minţit.

O lampă începu să fileze în sufletul Yolandei, curmând deodată toate iluziile.

Porni încet spre odaia ei, unde se aşeză obosită ca după un drum lung. Nu izbucni nici într-un hohot de plâns şi nici într-un râs nervos.

Cuprinse doar capul în palme şi privi fix vârfurile pantofilor. Mintea îşi pierduse tic-tacul obişnuit al gândurilor, devenind haotică.

Într-un târziu – clipele nu mai aveau ceasornic – Yolanda se îndreptă spre oglinda de pe masa de noapte.

Îşi revăzu părul lucios, lipsit de ondulaţii naturale.

Îşi revăzu fruntea înaltă şi osoasă. Fruntea demnă de un matematician. Îşi revăzu buzele palide şi subţiri. Îşi revăzu bărbia ascuţită, care ar fi găsit o prelungire firească într-un cioc Napoleon al treilea.

Yolanda apucă deodată răsfrângerea chipului de care era legată până la moarte. Într-o clipă de confruntare. Apoi mâinile lepădară oglinda, sfărâmând-o în ţăndări.

Capitolul IV

Căciulile, paltoanele şi şoşonii apăruseră pe străzi, descinzând direct din naftalina podului. Clinchetul copilăresc al săniilor înlocuise treptat măcăitul claxoanelor. Pe maidanele oraşului se născuseră oameni de zăpadă, cu ochi de cărbune, nas de morcov şi mătură în pumnul braţului întins.

În dimineaţa începutului de iarnă, Yolanda sună lung la uşa casei Trofim. Deschise ordonanţa, mirată de o vizită atât de matinală. Yolanda ceru să vorbească cu Alexe.

După un timp, acesta apăru în pijama.

Părea şi mai slab şi deşirat decât de obicei.

Yolanda îl privi cu silă, vestindu-i fără ocolişuri:

— Veniamin s-a sinucis azi-dimineaţă. Pe când era în baie, a luat cloratul de potasiu pe care îl păstram pentru gargare. Nu a lăsat decât o scrisoare pentru tine. Iat-o!

Alexe apucă scrisoarea, cu un tremurat nervos.

Yolanda urmă cu răutate:

— Văd că ideea sinuciderii pe care o preconizezi cu atâta elocvenţă a început să facă prozeliţi. Te las. Trebuie să plec, fiindcă îţi închipui ce este la noi acasă!

Alexe se întoarse în odaia lui, bălăbănindu-se ca un om ameţit. Se aşeză pe marginea patului. Îşi trecu mâna pe faţă, ca pentru a se trezi dintr-un vis urât. Deschise în sfârşit plicul şi începu să citească:

Alexe drag,

Am avut noaptea aceasta un vis ciudat.

Eram în fotelul meu de paralitic, împins de un înger. Treceam pe o alee lungă, între două şiruri paralele de plopi. Nu era parcă nici zi şi nici noapte. Ne învăluia o ceaţă uşoară, ireală, fantomatică.

Am ajuns la capătul aleii.

În faţa noastră se întindea o vastă panoramă, cuprinzând oraşe şi sate, munţi şi câmpii, ape şi mări albastre.

M-am întors spre îngerul care mă condusese. Faţa lui nu avea trăsături omeneşti. Era numai lumină alburie.

L-am întrebat:

— De ce nu mă împingi mai departe?

— Fiindcă de acum înainte te vei duce singur.

— Bine, dar nu vezi că am picioarele paralizate?

— Scoală-te şi umblă!

Şi am simţit deodată că picioarele nu mai erau înţepenite.

M-am ridicat din fotel şi m-am dus spre oraşele şi satele, munţii şi câmpiile, apele şi mările albastre care se întindeau în faţă, scoase dintr-o cutie cu jucării.

Şi am auzit atunci o muzică sfâşietor de tristă, care semăna cu muzica lui Ceaikovski.

M-am deşteptat din somn. Aveam faţa umedă. Plânsesem de fericire. Am încercat să mişc picioarele. Zadarnic. Minunea fusese numai în vis. Atunci am hotărât să mă sinucid.

În tot cazul, nu îmi pare rău că m-am născut. Viaţa merită să fie trăită, dacă ar fi numai pentru a citi Evanghelia, această carte a iubirii şi a bunătăţii supreme.

Îţi scriu înainte de plecare – ce ciudat sună pentru un paralitic verbul „a pleca“! – socotindu-te singurul meu prieten.

Ne vom întâlni poate odată, dincolo de purgatoriul acestei vieţi.

Robul lui Dumnezeu: Veniamin.

Alexe împături scrisoarea. Lacrimile i se prelingeau încet pe obrajii scobiţi de tuberculoză.

Note

97. Constantin Jiquidi (1865–1899), desenator şi caricaturist; a colaborat cu I. L.Caragiale la revista *Moftul român.*

98. Celebră carte de memorii a doctorului suedez Axel Munthe (1857–1949).

Partea a patra

Capitolul I

Manina intră în salonul pensiunii, aşezându-se în fotelul încăpător de lângă cămin.

Era la Predeal de o săptămână, venită pentru ski. Solange Răşcanu – care suferise o operaţie de apendicită – nu o mai întovărăşise de astă dată. O lăsase în seama doamnei Matilda Cugler, proprietara pensiunii, la care locuiseră şi în iernile trecute.

Manina privi un timp flăcările din cămin care îi aminteau parcă dansul sălbatic al unor piei-roşii. Închise apoi ochii, cu gândul la excursia făcută în ziua aceea.

Plecase cu un inginer francez şi cu soţia lui.

Drumul urcase la început prin pădure. Copacii întindeau crengi grele de zăpadă. Razele soarelui se jucau de-a v-aţi ascunselea prin cotloanele de umbră. Când şi când izbucnea câte un ţipăt de pasăre, tulburând pentru o clipă liniştea aceea de castel fermecat.

Ajunseseră într-un târziu pe coama dezvelită a muntelui, unde îi aştepta un cer proaspăt şi limpede ca în primele zile de primăvară.

Umblaseră apoi încă multă vreme – cu soarele în păr, în ochi, în zâmbet – întovărăşiţi de umbrele lor violete.

Cabana se afla după un dâmb, ciupercă sub gluga ei de zăpadă.

Proprietarul cabanei le cântase din armonică, în timp ce nevasta lui – însărcinată în a opta lună – bătuse din palme tactul tirolez.

La întoarcere, drumul fusese străbătut în câteva clipe.

Manina mai auzea fâşâitul mătăsos al skiurilor alunecând pe zăpadă. Mai simţea vântul care îi frământa părul şi obrajii, care îi vuia în urechi. Mai vedea – prin păienjenişul lacrimilor trezite de iuţeala coborârii – albul mat al pantei din faţă.

Manina deschise ochii, revenind din nou la realitatea salonului.

În celălalt fotel din faţa căminului, era aşezat un domn cu înfăţişare de pastor protestant.

Părul tuns scurt, ochii albaştri, faţa rumenă şi rasă în fiecare zi.

Umbla îmbrăcat în haine de culoare cafenie. Nu făcea sport. Nu se plimba. Stătea toată ziua în odaia lui, venind în salon numai în preajma orelor de masă. Se înclina atunci ceremonios şi se aşeza în fotelul lui obişnuit. Îşi aprindea pipa, îşi punea ochelarii şi începea să citească Biblia.

În dimineaţa acelei zile – pe când Manina lua ceaiul în sufragerie – doamna Cugler îi povestise foarte tulburată:

— Iulişca a dus ceaiul domnişoarei Mavrichi, ca în toate celelalte dimineţi. O ştii pe domnişoara Mavrichi. Aceea care vorbeşte cu „r“ şi care face gimnastică suedeză pentru a-şi păstra un trup de fată de optsprezece ani. Ei bine, Iulişca bate din nou şi din nou. Nici un răspuns. Nu mai are răbdare şi intră în odaie. Patul nedesfăcut. Costumul de ski al domnişoarei Mavrichi, aruncat pe un scaun. Iulişca – deşteaptă şi iscoditoare – se pune atunci la pândă. După un sfert de ceas o vede pe domnişoara Mavrichi ieşind pe furiş din odaia domnului care citeşte Biblia în fotelul din colţul salonului. Ei, ce zici de aşa ceva? Şi să se întâmple tocmai în pensiunea mea, care se bucură de o reputaţie exemplară! Am ajuns aşadar mai rău decât un hotel!

Manina îşi aminti cuvintele doamnei Cugler uitându-se la domnul din faţa ei. Nu putea să le creadă. Părea atât de serios, atât de normal, atât de mizantrop!

În clipa aceea intră domnişoara Mavrichi.

Avea părul oxigenat. Puloverul îi reliefa sânii provocatori. Pantalonii de ski stăteau strâns lipiţi de coapse.

Domnişoara Mavrichi se trânti pe canapea, aprinzându-şi o ţigară. Se uită apoi în jur cu o privire iscoditoare. Înăbuşi un căscat şi începu în sfârşit să răsfoiască o revistă de modă.

Domnul – care citea Biblia – parcă nici nu îi observase intrarea. Nici o tresărire pe faţa lui încremenită.

Manina îl privi cu o uimire crescândă.

Pe covorul salonului, un băieţel se juca cu trenul electric. Din când în când scotea un ţipăt ascuţit, semnificând şuieratul locomotivei care intra în gară sau care trecea printr-un tunel.

Guvernanta – cu perucă, dinţi falşi şi obraji scofâlciţi – tresărea atunci de pe canapea:

— *Um Gottes Willen, schrei nicht mehr so! Du bist doch nicht allein.*…99

Se uita în urmă la persoanele din jur şi dădea din umeri cu o mişcare deznădăjduită. În sfârşit, începea să tricoteze din nou, mestecând o bomboană de tuse.

Uşa salonului se deschise pentru a doua oară.

Manina îi salută pe soţii Garnier.

Yvonne se aşeză în colţul canapelei, cu un roman poliţist în mână. Albert aprinse o ţigară, urmărind cu privirea mersul trenului electric.

Manina zâmbi pentru sine, cu gândul la scena de gelozie pe care o auzise în treacăt, în dreptul odăii soţilor Garnier:

— *Casanova! Barbe Bleue! Monstre! Tu es marié depuis deux mois et tu fait dejà la cour à toutes les femmes que tu rencontres. C'est inouï! Aujourd'hui encore, pendant l'excursion, qu'avais tu besoin de faire tous ces compliments a Manina? Casanova! Barbe Bleue! Monstre!*…100

Manina vedea parcă scena.

Yvonne plângând, vociferând, trântind toate obiectele care îi veneau sub mână. Albert fumând insensibil, în faţa ferestrei.

Doamna Cugler deschise uşa:

— Poftiţi la masă! Gongul a sunat pentru a treia oară.

Intrând în sufragerie, Manina ridică scrisorile lăsate în absenţa ei.

Capitolul II

După sfârşitul mesei, Manina se întoarse la ea în odaie.

Aprinse lampa de pe masa de noapte şi se trânti pe pat, cu bocancii pe aşternutul curat.

Deschise primul plic, pe care recunoscu scrisul lui Adrian:

Dragă Manina,

De câteva zile ninge necontenit. Bucureştiul sub zăpadă parcă este un oraş mutat la Polul Nord.

Săniile exploratorilor – trase de câini – vor trece pe străzile lui? Urşii albi îşi vor face apariţia la periferie, venind la oraş ca ţăranii în zilele de sărbătoare? Pinguinii – îmbrăcaţi în frac – se vor plimba oare pe malul lacurilor de la Herăstrău, într-o

procesiune aristocratică?

Nu ştiu. Totul a devenit posibil.

Oamenii s-au închis în casele lor, ghemuiţi în preajma caloriferelor sau sobelor. Numai eu mai umblu pe străzi, de dimineaţa până seara – după obiceiul meu de totdeauna –, neputând îndura captivitatea încăperilor. Voi rămâne toată viaţa acelaşi vagabond incorigibil.

Câteodată îmi este dor de tine, însă nu de fata în al cărei salon mai vin acum în virtutea inerţiei, ci de fata alături de care am visat cândva plecarea spre insulele Pacificului.[101]

Mai ţii minte călătoria degetelor noastre pe întinderile globului din odaia ta?

Adrian

Manina puse scrisoarea la o parte, cuprinsă de o uşoară melancolie.

Insulele Pacificului… Hawaii, Palmyre, Phenix, Marquise… Amintirea învia din nou numele magice care i se păruseră uitate pentru totdeauna.

Într-un târziu, desfăcu scrisoarea lui Sergiu:

Venerată eroină,

Sunt disperat! Ai plecat la Predeal – fugind pentru un timp din paginile romanului pe care îl anticipez – şi ai lăsat toate celelalte personagii în vânt! Ce să facă regizorul când vedeta principală părăseşte scena în toiul reprezentaţiei?

Cel puţin dacă în timpul acestei absenţe aş putea urmări psihologia celorlalte personaje, pe care destinul le-a polarizat în jurul tău. Nu am însă cum.

Adrian colindă străzile înzăpezite, închipuindu-se desigur explorator la Polul Nord. Laurenţiu – fără tine – nu prezintă ecouri interesante. Alexe este atât de copleşit de sinuciderea lui Veniamin, încât frecventarea lui a ajuns imposibilă. În sfârşit, Yolanda – care ar fi demnă de analizat după deznădejdea ei sentimentală – nici nu mă mai salută.

După cum vezi, întoarcerea ta se impune neapărat. Altfel, romanul meu este ameninţat de o pană la motor, care i-ar putea fi fatală. S.O.S.!

Sergiu

Manina izbucni în râs.

Doamne, ciudate mai erau exemplarele faunei omeneşti!

Aşadar Sergiu se îndrăgostise de ea numai pentru a putea declanşa începutul unui roman în care Manina avea să joace rolul principal. Trecu la scrisoarea lui Laurenţiu:

Dragă Manina,

Este noaptea Crăciunului, cu zvonuri de colinde la ferestre. Numai lampa insomniei mele mai arde în casa cuprinsă de întuneric, tăcere şi somn.

Te iubesc.

Sentimentul exprimat este banal. De la Adam şi Eva încoace, fiecare om a iubit pe acest pământ. Şi fiecare ficţiune a literaturii, de la Tristan şi Isolda până la Tipătescu şi coana Joiţica.

Şi totuşi iubirea rămâne un miracol inedit pentru fiecare îndrăgostit.

Cât timp erai în Bucureşti, posibilitatea de a te vedea mereu dădea o semnificaţie zilelor mele.

Acum – de când ai plecat la Predeal – trăiesc parcă la întâmplare.

Noaptea, obsesia ta mă urmăreşte în vis. Îţi răsucesc atunci capul spre mine şi îţi sărut buzele cu sălbăticia cu care ai muşca dintr-o piersică pârguită. Mă deştept buimac, cu perna în braţele flămânde. În odaie, întuneric dens şi apăsător. Începe insomnia dorului sfâşietor, până la începutul unei alte zile. Mă simt foarte singur. De ce nu te întorci mai curând?

Laurenţiu

Manina închise scrisoarea cu o surdă enervare.

Iubirea copleşitoare a lui Laurenţiu o plictisea până într-atât, încât avea poftă câteodată să îi scoată limba, să îi dea cu tifla sau să îi facă alt gest absurd şi deconcertant.

Manina ajunse în sfârşit la scrisoarea lui Alexe, pe care o începu cu o curiozitate deosebită:

Manina,

Mă întreb la infinit de ce te iubesc.

Fiindcă eşti frumoasă? Nu. Am socotit totdeauna frumuseţea o însuşire fadă şi neinteresantă.

Fiindcă eşti inteligentă? Nu. Inteligenţa femeilor nu există decât sub forma unui surogat a cărui reţetă o cunosc numai ele.

Fiindcă trupul tău mă tulbură până la obsesie? Nu. Ar însemna atunci că te doresc doar sexual, ca pe oricare femeie care mi-a stârnit simţurile pentru câteva clipe.

Atunci de ce te iubesc? De ce vin la tine în fiecare zi? De ce te indispun mereu cu prezenţa mea scheletică, cu privirea mea fixă, cu tusea mea sinistră? De ce? De ce? De ce?

Nu ştiu. Niciodată însă nu m-am dispreţuit mai mult decât acum.

Alexe

Manina împături scrisoarea cu o senzaţie de indispoziţie. Mai bine nici nu o mai citea.

Încercă din nou să îşi amintească excursia din ziua aceea. Drumul prin pădure. Cerul şi soarele de pe coama muntelui. Cântecul armonicei din cabană. Coborârea spre Predeal.

Impresiile se alteraseră însă, pierzându-şi prospeţimea iniţială.

Manina începu să se dezbrace în silă. Se aşeză apoi în faţa căminului, cuprinsă de un frig lăuntric. Şi rămase acolo mult timp, într-un fel de toropeală vecină cu începutul somnului.

Capitolul III

Manina se ridică de pe jos, cu ciudă şi zâmbet totodată.

Căzuse absurd, tocmai la capătul pantei, încercând o cristianie[102].

Începu să se scuture de zăpadă, cu meticulozitatea unei pisici care îşi netezeşte blana cu vârful limbii.

Porni apoi la deal cu paşi apăsaţi, înfundându-şi skiurile în zăpada moale care căzuse în timpul nopţii.

Cerul părea colorat de mâna unui copil din clasa întâia primară. Într-un colţ – aşa cum se şi cuvenea – soarele strălucea rotund şi vesel.

Manina se opri o clipă, urmărind absentă tot acel du-te-vino al skiorilor de pe văile din jur.

O cuprinsese deodată o lene inexplicabilă, care îi paraliza mişcările. Un început de somnolenţă, ca şi când ar fi luat un narcotic.

Manina întoarse spatele terenului de ski şi porni încet spre pensiunea Cugler.

Niciodată drumul nu i se păruse mai lung şi obositor.

Pe terasa pensiunii, domnişoara Mavrichi făcea baie de soare.

Manina scoase skiurile şi le scutură de zăpadă. Apoi se întinse şi ea într-un chaise-longue.

— Duduie, de ce te-ai întors aşa devreme? o întrebă domnişoara Mavrichi, ungându-şi faţa cu Nivea.

— Nu ştiu nici eu…

În clipa aceea, domnul care citea de obicei Biblia urcă treptele terasei, cu ziarele de la gară. Salută politicos şi intră apoi în pensiune.

Ce idee să mai citeşti ziare în timpul vacanţei! Manina nu concepea nici măcar consultarea ceasornicului sau a calendarului. Vacanţa era vacanţă!

Manina închise ochii. Lumina soarelui îi pătrundea prin pleoapele lăsate, dându-i iluzia că se află într-o încăpere închisă cu storuri portocalii. Într-o încăpere caldă şi bună, în care parcă se coceau gutui, se spuneau poveşti şi se leneveau motani cu mişcări orientale.

Tresări într-un târziu, la auzul unei voci care întreba:

— Vă rog, aceasta este pensiunea doamnei Matilda Cugler?

Manina deschise ochii, uitându-se la noul-venit.

Un domn între două vârste, cu ceva de statuie în maiestatea şi rigiditatea înfăţişării sale. Avea o pălărie de dimensiuni neobişnuite, care amintea pe acelea ale boemei artistice. Sprâncene stufoase, ochi care priveau parcă de pe înălţimi de munte, nas ameninţător ca ţeava unui revolver. În jurul gâtului purta un fular roşu, răsucit de câteva ori. Era îmbrăcat cu o manta fără identitate sigură; nici manta de ploaie, nici palton, nici pelerină.

Necunoscutul urcă treptele terasei, scoase pălăria cu o graţie arhaică şi rosti cu o voce venită parcă din peşteri adânci:

— Stimate domnişoare, vă rog să primiţi omagiile lui Temistocle Ionescu.

Manina şi domnişoara Mavrichi schimbară o privire pe furiş, abia stăpânindu-şi râsul.

Domnul Temistocle Ionescu păru însă că nu observă nimic:

— Stimate domnişoare, înainte de a păşi pragul acestei pensiuni, în care voi avea plăcerea să locuiesc alături de dumneavoastră, ţin să vă dau câteva lămuriri pe marginea cărţii mele de vizită.

Domnul Temistocle Ionescu făcu o pauză, aşteptând să se stingă clinchetul unei sănii.

Urmă apoi tot atât de solemn:

— Aveţi în faţa dumneavoastră un actor crescut la şcoala Comediei Franceze. Un interpret unic al tragediilor clasice, de la acelea ale lui Eschil, Sofocle şi Euripide, până la acelea ale lui Corneille şi Racine. Nu-mi prostituez talentul la comediile sau dramele burgheze, care fac succesul efemer al actorilor de astăzi. Nu. Numai tragedia clasică este demnă de mine. Numai tragedia clasică mă poate ridica pe un soclu – deasupra oamenilor de toate zilele –, punându-mă să lupt cu imperativele destinului şi cu voinţele zeilor. Numai versul grav şi profetic al tragediei clasice mă exprimă pe deplin.

Domnul Temistocle Ionescu tăcu, enervat parcă de o intrare neaşteptată în scenă.

Erau soţii Garnier care îşi scuturau skiurile de zăpadă.

Domnul Temistocle Ionescu îi admonestă cu o privire de inchizitor, pentru a urma peste câteva clipe:

— Din păcate, sunt un actor neînţeles. Ţiganii de aci nu vor să-mi valorifice talentul, pretextând că rolurile mele sunt perimate pentru gustul publicului de astăzi. Fiindcă nu pot apărea pe nici o scenă, îmi cheltuiesc talentul la întâmplare, în chip gratuit. Mă produc fără sală, fără decor, fără costume, fără parteneri întru joc.

Domnul Temistocle Ionescu ridică braţele în sus, lăsându-le apoi să cadă ca nişte aripi frânte.

— Odată, într-o excursie făcută în Grecia – pe vremea când mai aveam o brumă de avere –, am fost la Delfi. Şi acum mai ţin minte decorul. Cerul acela vânăt ca pruna, prevestitor de furtună. Amfiteatrul mic, săpat în stâncă, pe un promontoriu muntos. Şi în fund, departe, la picioarele lui: marea călătoriilor lui Ulise. Am păşit singur în mijlocul amfiteatrului pustiu. Şi acolo, în faţa zeilor de totdeauna, în faţa cerului, în faţa munţilor şi în faţa mării, am început să recit din tragicii greci. Ceilalţi membri ai excursiei încremeniseră printre ruinele din jur, crezându-se deodată întorşi în dimensiunile altui timp. A fost cea mai frumoasă reprezentaţie din viaţa mea.

Domnul Temistocle Ionescu se opri.

Din sufragerie se auzeau bătăile gongului, chemând lumea la masă.

— Trebuie să revenim la realitatea prozaică. Pentru diseară, vă făgăduiesc însă o reprezentaţie după alegerea dumneavoastră. Cunosc toate rolurile marilor tragedii clasice. Prometeu, Agamemnon, Oreste, Oedip sau Pyrus nu sunt decât virtualităţile aceluiaşi Temistocle Ionescu.

Îşi ridică geamantanul şi porni spre salon.

Domnişoara Mavrichi exclamă într-un târziu:

— Bravo! Îmi place! Pensiunea Cugler începe să se transforme într-un ospiciu de nebuni.

Capitolul IV

Manina îşi strânsese skiurile şi îşi coborâse geamantanul în salonul pensiunii, gata de plecare.

Se aşezase apoi în fotelul ei obişnuit, cu gândul întors în amintire.

*

Într-una din serile din urmă, se întâmplase într-adevăr ceva cu totul neprevăzut în viaţa pensiunii Cugler.

Se sfârşise masa, prelungită cu cafele negre. Membrii pensiunii trecuseră apoi în salon, luându-şi locurile de totdeauna. Doamna Cugler la masă, cu cărţile pasienţelor care nu se mai sfârşeau niciodată. Albert Garnier şi domnişoara Mavrichi pe canapea, gata să înceapă o partidă de table, Yvonne Garnier într-un fotel, cu acelaşi roman poliţist care era mai degrabă un pretext decât obiectul real al curiozităţii ei. Manina în fotelul de lângă cămin.

Domnul Temistocle Ionescu, în picioare, vestise implacabil:

— Astă-seară mă veţi admira în rolul regelui Pyrus din *Andromaca*.

Toţi îşi comprimaseră un căscat de lehamite şi plictiseală, fiindcă de o săptămână încoace, în fiecare seară, domnul Temistocle Ionescu se producea cu câte un rol de tragedie clasică. Doamna Cugler îşi strânsese cărţile, cu un gest plin de melancolie. Albert Garnier îşi încrucişase braţele pe piept, cu atitudinea de resemnare fătarnică a acelora care

iau parte la parastasul unei cunoştinţe depărtate. Domnişoara Mavrichi îşi aprinsese o ţigară, fixând un punct de pe tavan. Yvonne Garnier invocase o migrenă subită şi plecase din salon. Manina se adâncise mai bine în fotelul ei, gata parcă pentru somn.

În liniştea generală, premergătoare reprezentaţiei, izbucnise însă pe neaşteptate soneria de la intrare.

Doamna Cugler ieşise repede afară pentru a deschide uşa.

Curând răsunară schimburi de cuvinte în hol, paşi pe scară, zgomot la etaj. Urmaseră câteva clipe de linişte. Şi apoi din nou paşi, de astă dată parcă mai grei şi târşiţi.

Într-un târziu, uşa salonului se deschisese. Doamna Cugler înaintase cu paşi nesiguri, prăbuşindu-se pe primul fotel:

— Doamne! Să se întâmple aşa ceva tocmai la mine! Ce ruşine!

Albert Garnier, domnişoara Mavrichi, domnul Temistocle Ionescu şi Manina se ridicaseră de pe locurile lor, devenind semne de întrebare în jurul doamnei Cugler.

După ce se mai linişti puţin, aceasta începu să povestească:

— M-am pomenit cu trei domni de la poliţie veniţi să-l aresteze pe delapidatorul unei bănci din Braşov. Mi-au arătat o fotografie, întrebându-mă dacă nu reprezintă pe unul din chiriaşii pensiunii. Faţa mi se părea familiară. Tot uitându-mă şi uitându-mă mai bine, am recunoscut deodată trăsăturile domnului cu Biblia. Numai că în fotografie avea păr lung şi mustaţă. Vă închipuiţi nedumerirea mea! Domnii de la poliţie m-au dus apoi sus şi au forţat uşa odăii sale! Groaznic!

Urmase o lungă tăcere, întreruptă abia într-un târziu de domnul Temistocle Ionescu:

— Acum putem începe reprezentaţia. Vă amintesc că scena se petrece într-o sală a palatului lui Pyrus…

*

Doamna Cugler apăru în pragul uşii:

— Haide, Manina! Este târziu! Trebuie să ne grăbim!

Porniră spre gara fumurie din vale.

Doamna Cugler vorbea necontenit:

— Cred că mama va fi mulţumită. Uite ce faţă bună ai căpătat. În tot Predealul nu se mănâncă şi nu se doarme ca la pensiunea Cugler. Şi un tuberculos ar câştiga o sută de kilograme după o lună de şedere la mine…

Ajunseră la gară.

Manina simţea tristeţea sfâşietoare a sfârşiturilor de vacanţă. Pentru ea nu începea nici o şcoală în ziua următoare. Şi totuşi era mâhnită, ca şi când o aştepta vreo teză la Matematică.

Trenul intră în gară.

Călătorii se îmbulziră în vagoane. Manina abia găsi loc în faţa unei ferestre.

Trenul porni din nou.

Manina văzu parcă prin ceaţă fluturarea mâinilor de pe peron. Spinările munţilor care se bolteau în depărtare. Fulgii albi de la fereastră.

Note

99. Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai ţipa aşa! Doar nu eşti singur… (germ.)

100. Casanova! Barbă-albastră! Monstrule! Eşti însurat de două luni şi faci deja curte tuturor femeilor pe care le întâlneşti. E nemaipomenit! Chiar azi, în timpul excursiei, ce nevoie aveai să-i faci

toate acele complimente Maninei? Casanova! Barbă-albastră! Monstrule!… (fr.)

101. Relaţia Adrian–Manina reia relaţia naratorului cu Alina din *Jurnalul unui adolescent.*

102. Oprire la schi printr-o întoarcere bruscă, cu schiurile apropiate.

Partea a cincea

Capitolul I[103]

Era primăvară.

Parcă intrase o fată în clasă. Băieţii nu mai învăţau nimic, frământându-se neatenţi în băncile lor.

— Ideile naţionaliste care se manifestaseră până atunci în literatură au avut prilejul unei aplicări politice prin revoluţiile de la 1848. Ele nu au izbucnit în acelaşi timp şi nu au avut acelaşi program…

Profesorul de Istorie era chel, având numai două aripioare de păr simetric schiţate în creştetul capului, de unde i se trăgea şi porecla: „C.F.R.“

— În dimineaţa zilei de 27 martie 1848 a avut loc întrunirea tinerilor naţionalişti şi reformatori…

Adrian îşi rezemă capul în palme.

Într-o primăvară, Iisus plecase dintre oameni „cu moartea pre moarte călcând“; într-o primăvară, Columb plecase cu corabia lui, străbătând Oceanul şi descoperind pământuri noi; într-o primăvară, Don Quichotte plecase la drum, începând balada utopiilor sale; într-o primăvară, Nils Holgersson – copilul din basmul Selmei Lagerlöf – plecase cu gâştele sălbatice într-o fabuloasă călătorie.

Colegul lui Adrian citea programul alergărilor de trap din *Gazeta sporturilor*, cumpănind numele cailor pe care avea să parieze în după-masa aceea.

Adrian se simţea străin în clasă. Stătea totdeauna singur, de o parte, fără să se amestece în discuţiile colegilor. Nimeni nu ştia nimic despre el. Era enigma clasei. Însă o enigmă care nu stârnea prea mari curiozităţi, lăsată ca atare în pace, fără dezlegare.

Adrian ridică privirea spre pereţi, întâlnind decorul familiar. Portretul lui Bogdan Petriceicu Haşdeu – patronul liceului – cu părul şi barba de profet, privirea depărtată şi mâna care sprijinea înclinarea meditativă a capului. Planşa animalelor din era paleozoică, adevărată galerie de caricaturi monstruoase. Harta României – împărţită pe judeţe –, veştedă şi scofâlcită ca un obraz de lepros. Icoana Maicii Domnului – în straie de argint – spre care se întorceau în fiecare dimineaţă capetele elevilor când răsunau papagaliceşte cuvintele rugăciunii.

Privirea alunecă obosită spre ferestre, unde primăvara aştepta în toate splendoarea transparenţelor ei.

Adrian se închipui deodată întins pe spate pe puntea unui vapor. Călătorea parcă aievea. Soarele se ridica şi se culca pe aceeaşi mare fără sfârşit. Deasupra capului se întindea cerul, fără nici un colţ de nor. Baie de infinit. De undeva, de pe puntea cabinelor de clasa a treia, venea cântecul nostalgic al unui acordeon.

— În ziua de 15 mai 1848, adunarea s-a ţinut la Blaj. Au rostit cuvântări: Simeon Bărnuţiu, Avram Iancu…

„C.F.R.“ vorbea mereu cu vocea lui dogită şi monotonă.

Şi, pe când o rază de soare s-a prelins încet pe bancă, Adrian a plecat capul înfrânt.

A sunat.

Flaşneta de la catedră a tăcut, a luat catalogul şi a plecat din clasă.

Băieţii au ieşit în grupuri afară, în curte.

Pe coridorul pustiu al etajului nu mai rămăsese decât Adrian.

Era în tren. Simţea parcă şi pulsul surd al vagoanelor în mers. Stătea pe coridor, în faţa unei ferestre. Priveliştile treceau unele după altele, răsfoite ca filele unui album cu vederi pentru turişti. Încotro se ducea? Nici el singur nu ştia. Cu atât mai bine!

Şuierase deodată locomotiva trenului care se apropia de o gară nouă?

Nu. Era doar soneria recreaţiei sfârşite. Adrian intră încet în clasă, aşezându-se la locul lui de totdeauna, în banca strâmtă din fund.

Capitolul II

Laurenţiu stătea la fereastra odăii sale, privind cerul. Aştepta poate întoarcerea cocoarelor sau fluturarea unui zmeu – înălţat de un copil – de pe cine ştie ce maidan al oraşului.

Dar cerul era pustiu în albăstrimile sale.

Privirea lui Laurenţiu se întoarse – de la fereastra etajului al optulea – spre furnicarul străzilor de jos.

Oamenii miniaturali păreau de ipsos. Tramvaiele şi automobilele păreau jucării de tinichea, împinse de o mână nevăzută de copil.

*

De o săptămână – de când izbucnise primăvara în oraş – Laurenţiu nu se mai recunoştea.

Parcă se stârnise în el o tresărire de fereastră deschisă de vânt.

Într-o seară se aşezase la birou. Şi lampa nu mai luminase o frunte aplecată asupra unei cărţi sau asupra unei fascicole de curs. Luminase o mână care începuse să scrie pentru prima oară versuri de iubire.

Laurenţiu scrisese în noaptea aceea un caiet întreg, cu un tumult pe care nu şi l-ar fi bănuit niciodată.

A doua zi lăsase caietul la Manina acasă.

Aceasta îi telefonase la prânz, mulţumindu-i rece şi convenţional. Parcă primise o carte oarecare sau o cutie de bomboane. Nu belşugul sufletului lui Laurenţiu, proaspăt cules de pe creanga primăverii.

Seara – cu sufletul amar – Laurenţiu acceptase invitaţia unor colegi de facultate, făcând cu aceştia un chef la o cârciumă de la periferia oraşului. Se îmbătaseră şi povestiseră anecdote pornografice.

Târziu – cu ochii tulburi şi cu paşii împleticiţi – eşuaseră într-un bordel.

Încăpere scundă şi înăbuşitoare. Miros fetid. Încleştarea spasmodică cu trupul unei femei, care avea cap de păpuşă sulemenită, carne vâscoasă de meduză şi placiditatea senzorială a unui mastodont.

Laurenţiu se întorsese ceţos, cu privirea îndreptată spre vitraliile trandafirii ale zării.

O nouă zi de primăvară începea în oraşul cenuşiu, una dintre atâtea altele, desprinsă din şiragul de mătănii al timpului.

*

Laurenţiu se depărtă încet de la fereastră, părăsind într-un târziu apartamentul.

Porni spre Şosea, cu fruntea plecată şi mâinile în buzunar. Când şi când ridica privirea,

invidiind perechile care se pierdeau în umbra boschetelor complice.

Pe o bancă, îl văzu pe Alexe.

Laurenţiu se aşeză lângă el, spunându-i „bună ziua“. Alexe nu îi răspunse însă, absorbit de figurile geometrice pe care le desena pe jos.

Laurenţiu privi un timp liniile stranii pe care le schiţa băţul lui Alexe.

Un cărăbuş se apropie deodată de marginea unui pentagon proaspăt desenat. Talpa lui Alexe se ridică, uriaşă, strivind trupul gândacului.

— Alexe, de ce eşti rău?

Nici un răspuns.

Abia după un timp, Alexe începu încet:

— În copilărie, îmi plăcea totdeauna să stric jucăriile primite. Ciopârţeam animalele de pâslă sau de celuloid, dezmembram trupurile soldaţilor de plumb, reduceam în bucăţi trenurile abia despachetate din cutii. Părinţii mă priveau îngroziţi, neînţelegând de ce îmi stric jucăriile în loc să mă joc cu ele ca oricare alt copil. O întâmplare semnificativă stabili pentru totdeauna reputaţia mea de copil monstruos. Într-un colţ al sufrageriei noastre era aşezată colivia unui sticlete, la care mama ţinea foarte mult. Într-o zi mi-a venit o idee. Am adus în sufragerie motanul bucătăresei, aperitivându-l cu viaţa scumpului nostru sticlete. După aceea ştii ce am făcut? Am ieşit pe stradă, am ridicat capacul primului canal întâlnit şi am aruncat motanul în afundurile puturoase.

Alexe se întrerupse, scuturat de un acces de tuse. Urmă peste câteva clipe, cu vocea mai răguşită:

— În anii liceului, majoritatea colegilor se distrau la meciurile de fotbal, la patinaj sau la filmele de aventuri. Eu preferam să mă duc la morgă, în tovărăşia unui unchi – medic legist –, pentru a privi ceasuri întregi panorama cadavrelor. Apoi mă bucuram totdeauna când citeam în ziare vestea unei noi crime sau a unei noi sinucideri. Şi cu toate acestea sunt oare un om rău? După aparenţe, desigur. Tu şi toţi cei normali şi înţelepţi ca tine – care vă înduioşaţi în faţa strivirii unui cărăbuş – mă veţi socoti ca atare. Şi totuşi nu sunt rău. Dimpotrivă. Spiritul meu distructiv nu înseamnă decât o altă modalitate de a face binele…

Alexe tăcu.

Laurenţiu îl ascultase nedumerit, fără să înţeleagă nimic.

La început – când cunoscuse pe Alexe în salonul Maninei – crezuse că este un cabotin care joacă rolul personajului cinic şi macabru, în speranţa de a câştiga astfel curiozitatea Maninei.

Apoi – cu timpul – îşi schimbase părerea, văzând în el numai un caz patologic.

Cuvintele lui Alexe îl enervau totdeauna. Îl indispuneau ca acordurile unui pian dezacordat.

Şi totuşi, uneori, îi era milă de el. De pildă, atunci când îi surprindea privirea – de câine vagabond şi umilit – îndreptându-se cu stranii fosforescenţe spre faţa Maninei, care îl înregistra cu detaşarea ei obişnuită.

Laurenţiu se ridică de pe bancă:

— Se înnoptează. Nu vii cu mine?

— Nu. Rămân aci toată noaptea.

— De ce?

— Fiindcă este primăvară.

Alexe răspunsese în şoaptă, desenând mai departe cu gravitatea unui copil care se joacă.

Capitolul III

Cerul era albastru-violent, ca o mare la Balcic. Lumina soarelui se prelingea peste clădirile şi străzile mohorâte, întinerind oraşul.

Trecătorii nu se mai încrucişau grăbiţi şi indiferenţi. Îşi zâmbeau unul altuia, prieteni parcă de aievea.

Într-o astfel de dimineaţă, Manina şi Yolanda plecară împreună la Şosea.

Manina înainta cu paşi mari, înfruntând parcă valurile unei mări. Ţinea capul înclinat pe spate şi ochii întredeschişi. Nările vibrau neliniştite, părând că adulmecă aerul proaspăt al primăverii.

Yolanda umbla cu privirea plecată. Mersul ei mărunt şi sacadat contrasta strident cu acel al Maninei, după care se întorceau involuntar capetele tuturor trecătorilor.

Tăcură un timp, ascultându-şi dialogul paşilor de pe caldarâmul sonor.

Manina întrebă în cele din urmă cu o sfială confidenţială:

— Yolanda, am câteodată impresia că mă urăşti. Simt aceasta din tăcerea ta ostilă şi apăsătoare, din felul tău de a mă privi, din zâmbetul tău amar. M-ar durea mult, fiindcă eşti singura mea prietenă.

Capul Yolandei tresări oblic:

— Ai dreptate. Te urăsc. De ce? Fiindcă eşti frumoasă. Fiindcă ai totdeauna succes. Fiindcă te vei căsători şi vei trăi fericită, o viaţă întreagă, fără a cunoaşte vreodată accesele deznădejdei. Şi eu – fata urâtă, sortită să nu aibă niciodată parte de nimic – trebuie să îţi suport spectacolul care mă umileşte necontenit.

Cuvintele Yolandei izbucniseră atât de violente şi copleşitoare în luminozitatea dimineţii, încât capul Maninei se plecă fără voie.

Şi din nou se auziră numai paşii de pe caldarâm umplând golul cuvintelor.

Se opriră tocmai pe malul lacurilor de la Herăstrău.

Manina închise ochii.

În clipa aceea tulburătoare de primăvară şi de tinereţe, ar fi vrut să fie îmbrăţişată deodată cu o intensitate păgână.

Deschise ochii din nou.

Soarele strălucea în întinderile cerului. Vântul încreţea uşor faţa lacurilor sclipitoare. Câţiva trecători se plimbau încet, cu mişcări de convalescenţi.

Yolanda era posomorâtă.

Frumuseţea dimineţii, cu cer şi lumină mediteraneană, o enerva şi mai mult.

„Timp ideal pentru plimbările perechilor îndrăgostite“, comentase gândul exasperat.

Mai bine era o zi cenuşie şi ploioasă, care să mânjească totul cu funingine.

Manina şi Yolanda se întoarseră spre casă.

Aceeaşi tăcere duşmănoasă şi aceeaşi depărtare a gândurilor între cele două fete care păşeau alături, una cu capul înălţat spre cerul dimineţii de primăvară, cealaltă cu capul şi spinarea încovoiate, urmând parcă un dric.

La prânz Sergiu îi telefonă Maninei:

— Bună ziua! Tante Mélanie Baloşin dă astăzi o serată muzicală. Toţi invitaţii au peste optzeci de ani. Tante Mélanie a fost însă drăguţă, propunându-mi să aduc şi o cunoştinţă de vârsta mea! M-am gândit numaidecât la tine, Vladimir Dumşa – un tânăr întors de curând de la Paris – va cânta la pian. Vrei să vii?

Manina se gândi puţin înainte de a da un răspuns.

Nu înţelegea muzica clasică. La concerte adormea sau observa capetele ascultătorilor din jur.

Acceptă totuşi invitaţia, zâmbind la gândul colecţiei de fosile pe care avea să o întâlnească în salonul doamnei Baloşin.

Sergiu veni să o ia pe la nouă seara, povestindu-i pe drum despre mătuşa lui:

— Tante Mélanie are şaptezeci de ani trecuţi, deşi după spusele ei a rămas pentru totdeauna la vârsta de şaizeci. Este masivă şi impunătoare ca un tron. Priveşte viaţa printr-un *face à main*104. Judecă oamenii numai după nobleţea familiei. Cunoaşte pe de rost familiile boiereşti din toată ţara. O mezalianţă o revoltă mai mult decât o crimă sau un viol. Spune că societatea de astăzi s-a ticăloşit numai din cauza familiilor boiereşti care s-au corcit cu toţi parveniţii. Se crede melomană, ducându-se la toate operele şi concertele. Bărbatul ei – Jordache Baloşin – a însemnat totdeauna o jucărie în mâinile lui Tante Mélanie. Este chel. Are ochii rotunzi. Se ţine cambrat, parcă ar fi mereu călare. L-ai întâlnit desigur pe Calea Victoriei, unde se plimbă regulat între orele douăsprezece şi unu ziua sau între şase şi şapte seara. Un domn mic, cu melon, guler tare, haine negre, ghetre albe şi baston cu capul de fildeş.

Manina şi Sergiu ajunseseră în faţa casei Baloşin.

Numai după înfăţişarea exterioară ghiceai că fiecare încăpere are mărimea unei săli de bal.

— Ce casă ideală pentru de-a v-aţi ascunselea! Păcat că nu mai suntem copii! constată Manina cu părere de rău.

Salonul – luminat de mai multe policandre – se umpluse de invitaţi.

Întâlneai numai chipuri zbârcite, cu părul cărunt şi zâmbetul veşted. Numai fracuri strâmte, numai rochii demodate şi lipsite de farmecul de odinioară.

Sergiu o prezentă pe Manina mătuşii sale, care exclamă încântată:

— *Mais elle est charmante! Tout à fait le portrait de sa grand-mère, quand elle était jeune! À propos, je voulais vous demander une information. Comment vos grand-parents maternels ont-ils pu s'opposer au mariage de votre mère avec Ivan Rascano? Je n'ai jamais pu comprendre cela! Les Rascano sont pourtant une des plus anciennes familles de Moldavie. Je m'y entends! On n'aurais jamais pu considérer le mariage de votre mère avec un Rascano comme une mésalliance!*105

Mélanie Baloşin se întrerupse brusc şi se îndreptă spre Vladimir Dumşa, care intra tocmai în clipa aceea.

Era un tânăr înalt şi slab, cu o rigiditate aristocratică în înfăţişare, demn model pentru un portret de Van Dyck. Nu avea un cap frumos, ci mai degrabă interesant: părul blond, fruntea proeminentă, ochii cenuşii, faţa osoasă.

Manina simţi de la început o reacţie ostilă în faţa noului-venit. Vladimir i se părea un tânăr rece şi distant, cu o solemnitate desuetă în mişcările sale, care putea să găsească succes numai într-un salon de doamne bătrâne.

După ce Mélanie Baloşin îl prezentă la toată lumea, Vladimir se îndreptă spre pian.

Invitaţii se aşezară, răsucindu-se fiecare pe locurile lor cu speranţa să nimerească poziţia cea mai confortabilă. Câţiva tuşiră şi îşi suflară nasul.

În sfârşit, se auziră primele acorduri ale unei *Nocturne* de Chopin.

Mâinile lui Vladimir – mâini cu degete subţiri şi prelungi, ca acelea ale ctitorilor din picturile bisericilor bizantine – se frământau fără încetare pe clapele albe şi negre. Uneori mângâiau, cu mişcări încete şi potolite. Alteori parcă erau cuprinse de nelinişte, dezlănţuindu-se în fugă.

Manina înţelegea acordurile numai după răsfrângerea lor în fizionomia lui Vladimir. În cutele frunţii, în zbaterea capului, în mobilitatea trăsăturilor, în crisparea buzelor lui. Tristeţea gravă a muzicii lui Chopin căpătase deodată o personificare, care plasticiza toată

gama nuanţelor sale.

Într-un târziu – Manina pierduse noţiunea timpului – ultimele acorduri se stinseră în liniştea salonului.

Vladimir se ridică de la pian, înclinându-se stânjenit în faţa invitaţilor ce aplaudau. Câteva şuviţe din părul acela lung şi fin îi alunecară pe fruntea înaltă.

Manina auzi comentariile din jur:

— *Le jeune Dumşa a vraiment du talent!*106

— *Quel toucher!*107

— Se vede că s-a ţinut serios de Conservator, fără să mai piardă timpul cu pipiţele Parisului.

— Bine că a venit în sfârşit rândul bufetului!

— Mă întreb dacă Jordache va mai servi icre negre, ca la recitalul trecut.

— *Comme vous êtes gourmands!*108

Uşile sufrageriei se deschiseseră între timp, îmbrăţişând mulţimea invitaţilor.

Manina se apropie de Vladimir, care rămăsese singur lângă pian:

— Domnule Dumşa, cred că aplauzele şi cuvintele sunt prea strâmte şi convenţionale pentru a putea exprima gratitudinea unei emoţii adânci.

Vladimir se uită la Manina cu o tresărire a inimii. Era atât de proaspătă, în contrast cu ceilalţi invitaţi, cariaţi de numărul anilor! Şi rochia aceea de seară – albă – îi dădea parcă frumuseţea gravă şi maiestuoasă a florilor de crin.

Vladimir nu răspunse. Se aşeză la pian, începând să cânte *Valsul* lui Chopin numai pentru Manina şi pentru sine însuşi.

Manina privi un timp profilul lui Vladimir. Apoi, încet, începu să valseze singură.

Mişcările ei aveau graţia fetelor de altădată pe care le întâlneşti în romanele unui Octave Feuillet109.

Capitolul IV

În ziua următoare, Manina luă hotărârea să nu mai primească pe nici unul din prietenii ei obişnuiţi. Era acasă numai pentru Vladimir, pe care îl invitase pentru după-masa aceea.

După ce luară ceaiul, Manina începu:

— Iată-ne singuri, faţă în faţă. Doi oameni tineri, care nu s-au cunoscut decât ieri-seară, prin bunăvoinţa lui Chopin. Nu ştim încă nimic unul despre celălalt şi totuşi ne simţim bine împreună.

Manina tăcu, privind în gol. Urmă apoi, peste câteva clipe:

— Sunt o fată ca toate celelalte. Am avut parte de o viaţă uşoară, lipsită de griji şi suferinţe. Când eram mică mă jucam cu păpuşile. Acum mă joc cu băieţii pe care îi cunosc. Altfel: citesc, frecventez spectacolele şi ceaiurile prietenilor. Iarna skiez. Vara înot şi joc tenis. Aceasta este viaţa mea. O viaţă plăcută, stupidă şi lipsită de înţeles.

Manina se opri cu ochii la garoafele vasului din faţa ei.

Vladimir spuse peste un timp:

— Pe când eram la Paris, mai mulţi prieteni m-au luat odată la un meci de fotbal care se juca între echipele Franţei şi Belgiei. Meciul a început. Spectatorii urmăreau salturile mingii cu o înfrigurare dramatică. Feţele lor exprimau când entuziasmul, când dezamăgirea, când nesiguranţa sau aşteptarea chinuitoare. Şi eu mă simţeam străin şi depărtat, neînţelegând nici frământarea jucătorilor din jurul mingiei şi nici interesul care

galvanizase mulţimea din tribune. Altă dată un grup de prieteni m-a dus cu sila într-un local de noapte de pe Montmartre. A cântat o negresă care a stârnit apoi aplauze entuziaste. Mai multe perechi au început să danseze o rumbă, frecându-şi trupurile cu mişcări ritmice. Ni s-au servit nişte băuturi amare şi arzătoare. Prietenii mei au petrecut de minune. Şi eu mă simţeam străin şi depărtat, neînţelegând nici cântecul negresei, nici rumba dansată de perechile din jur, nici cocktailurile băute, nici amuzamentul prietenilor mei. În sfârşit, tot la Paris, am asistat odată la o întrunire politică. Mai mulţi oratori au vorbit despre idealurile umanitarismului, despre fericirea muncitorilor, despre reducerea orelor de lucru. A intervenit poliţia. Manifestanţii au început să urle şi să se zbată cu furie. Şi eu mă simţeam străin şi depărtat, neînţelegând nici cuvintele oamenilor politici şi nici clocotul mulţimii de muncitori. Şi tot astfel nu am înţeles nici muzica de jazz. Nu am înţeles nici pictura şi arhitectura cubistă. Nu am înţeles nici poezia suprarealistă. Nu am înţeles nici teatrul lui Pirandello. Nu am înţeles nici plăcerea de a goni cu motocicleta sau cu automobilul. Nu am înţeles nici flirtul modern şi nici fetele care fumează sau umblă în short. Ţi-am făcut toate aceste mărturisiri pentru a înţelege că nu sunt un tânăr al acestui veac. Mă simt astăzi demodat şi anacronic, deşi am numai treizeci de ani. Viaţa mea nu are nici un înţeles. Dacă aş fi trăit în alt veac, poate că ar fi avut.

Vladimir tăcu.

Manina se simţea deodată cuprinsă de un sentiment nou, nedesluşit încă în zvonul său lăuntric, nemaitrăit până atunci.

Era atât de tulburată de ceea ce se întâmpla, încât ar fi dorit să împărtăşească şi lui Vladimir toată euforia ei.

Cuvintele i se păreau însă sterile şi neîndestulătoare.

Se ridică atunci şi puse la gramofon un concert de pian al lui Sinding[110], pe care îl descoperise întâmplător printre plăcile lui Solange Răşcanu.

Da, numai acordurile năvalnice şi impetuoase, ca şuvoaiele apelor de munte, erau în stare să exprime sentimentele Maninei din acele clipe.

Capitolul V

Vladimir se întoarse acasă mai târziu decât de obicei.

Mătuşa Aglaia şi mătuşa Sofia se ridicară de la masă, întâmpinându-l pe nepotul lor cu exclamaţii îngrijorate:

— De ce vii atât de târziu? Este aproape nouă şi jumătate.

— Se poate să ne laşi singure până la ora asta?

Vladimir le privi cu înduioşare, minţind că luase masa în oraş. Trecu apoi în odaia lui, unde deschise fereastra şi respiră adânc.

Ce se întâmpla cu el?

Nimic.

Întâlnise o fată alături de care se simţise tânăr pentru prima oară în viaţa lui.[111]

Atât şi nimic mai mult.

Şi totuşi…

Cerul era parcă senin şi fosforescent ca în noaptea naşterii lui Iisus. Aerul avea parcă parfum de liliac. O fată în rochie cu crinolină valsa parcă fantomatic prin încăperea vastă şi întunecoasă.

Vladimir se aşează la pian, reluând concertul lui Sinding.

Acordurile se ridicară năvalnice şi impetuoase ca şuvoaiele apelor de munte.

Şi Vladimir cântă necontenit, până în zorii zilei.

Nici nu observase că pe la mijlocul nopţii, mătuşile lui – în cămăşi lungi – apăruseră pentru o clipă în pragul uşii. Ar fi dorit să spună nepotului lor că, din cauza concertului nocturn, nu mai puteau să doarmă. Nu îl întrerupseseră însă, amintindu-şi poate o altă noapte de primăvară, când erau şi ele tinere şi îndrăgostite.

Dimineaţa, Vladimir se duse în piaţa de flori. Cumpără un coş întreg de ghiocei şi violete. Trecu în urmă la o fructărie, umplând coşul şi cu o grămadă de portocale. Luă o trăsură şi porni în sfârşit spre casa Răşcanu.

Servitoarea îi deschise uşa, cu zâmbet şi mirare. Se duse apoi s-o deştepte pe Manina.

Vladimir aşteptă în salon.

Manina apăru peste câtva timp. Părul i se revărsa pe umeri într-un tumult sălbatic. Genele clipeau, luptând încă cu amintirea somnului. Obrajii rumeni mai păstrau urmele pernei din timpul nopţii.

Vladimir înaintă încet spre ea, purtând în braţe coşul îmbelşugat. Şi buzele lui rostiră cântecul versurilor lui Verlaine:

Voici des fruits, des fleurs, des feuilles et des branches
Et puis voici mon coeur, qui ne bat que pour vous,
Ne le déchirez pas avec vos deux mains blanches,
*Et qu'à vos yeux l'humble présent soit doux.*112

Note

103. Acest capitol reia într-o formă prescurtată scena cu „C.F.R.“ din *Jurnalul unui adolescent*.

104. Lornion (fr.).

105. Dar este fermecătoare! Leită portretul bunicii când era tânără! Fiindcă veni vorba, aş vrea să-ţi cer o informaţie. Cum de au putut bunicii din partea mamei să se împotrivească măritişului mamei dumitale cu Ivan Răşcanu? Niciodată n-am putut înţelege asta. Familia Răşcanu este totuşi una din cele mai vechi familii din Moldova. Eu mă pricep. Niciodată căsătoria mamei dumitale cu un Răşcanu nu ar fi fost considerată o mezalianţă (fr.).

106. Tânărul Dumşa are într-adevăr talent! (fr.)

107. Ce tuşeu! (fr.)

108. Ce lacomi sunteţi! (fr.)

109. Octave Feuillet (1821–1890), romancier francez la graniţa dintre romantism şi realism, celebru pentru personajele sale feminine.

110. Christian Sinding (1856–1941), compozitor norvegian contemporan cu Grieg, foarte cunoscut în epocă, aproape uitat după război.

111. Propoziţia ştearsă cu creionul de Dinu Pillat pe textul ediţiei princeps (1943) urma aici astfel: „O fată care îi ascultase mărturisirile fără zâmbet, punând la urmă la gramofon *Frühlingsrauschen* de Sinding.“

112. Uite şi flori, şi poame, şi crengi, şi foi, şi rouă, / Şi inima-mi ce-a ta e, şi ea îţi vine-n dar. / N-o sfâşia cu-aceste mâini albe, amândouă, / Ci darul meu, umilul, să afle-n ochii-ţi har (fr., trad. rom. Maria Banuş).

Partea a şasea

Capitolul I

Vladimir Dumşa rămăsese orfan la vârsta de nouă ani, după moartea părinţilor săi în catastrofa de cale ferată de la Ciurea.

Crescuse în urmă în casa unor mătuşi bătrâne. Într-o casă a altui veac decât acel al blockhausurilor moderne.

Vladimir fusese un copil cuminte şi tăcut, pe care îl întâlneai totdeauna cu o carte de poveşti în mână.

Nu tulburase niciodată cu jocurile sale liniştea încăperilor întunecoase, liniştea aceea rigidă şi apăsătoare care domneşte de obicei în preajma catafalcurilor.

Se integrase încetul cu încetul în atmosfera casei cu mobile arhaice, cu portrete demodate, cu oglinzi fumurii, cu pendulă medievală – [de] care te întrebai pentru ce mai cadenţează scurgerea timpului –, cu valet scos parcă dintr-un pod al vechimilor.

Anii liceului fuseseră un calvar pentru Vladimir. Îi îndurase însă cu stoicism, închis şi mai mult în sine însuşi.

Colegii de clasă îl priviseră totdeauna cu dispreţ şi condescendenţă, având reacţiunea golanilor în faţa copilului de familie bună care circulă numai cu guvernanta alături.

Ce putea să însemne în ochii lor un băiat care nu supăra pe profesori, care nu copia la teze, care nu înjura, care nu ştia anecdote, care nu fuma pe furiş, care nu juca fotbal, care nu umbla cu fete?

Şi l-ar fi batjocorit şi mai mult dacă ar fi aflat de pildă că Vladimir îşi însoţea mătuşile în toate vizitele acestora. Că putea să rămână ceasuri întregi în preajma oamenilor bătrâni, fără să se plictisească, simţindu-se ca unul de al lor.

Criza sexuală a adolescenţei îl surprinsese pe Vladimir într-un chip neaşteptat.

Începuse să viseze femei goale, începuse să privească mai lung sânii, şoldurile şi pulpele femeilor întâlnite, începuse să asculte povestirile obscene ale colegilor de clasă.

Într-o seară de primăvară, exasperat de dorinţele care îl ispiteau fără încetare, Vladimir hotărâse în sfârşit să se ducă într-un bordel împreună cu alţi colegi.

Se oprise pe pragul unui salon dreptunghiular, înceţoşat de fumul ţigărilor.

Pe scaunele de pe margini, stăteau nişte femei aproape dezbrăcate: cărnuri puhave, expuse cu o ostentaţie de caricatură pornografică. Câţiva bărbaţi – în cumpănă încă – le cântăreau cu o privire lacomă, având parcă expresia trecătorilor opriţi în faţa unei vitrine cu mezeluri.

Vladimir rămăsese paralizat, incapabil să mai scoată vreun cuvânt, să mai schiţeze vreo mişcare.

În jurul lui răsunau schimburi de cuvinte triviale, râsete stridente, paşi de perechi care plecau împreună.

Ce căuta el acolo? Ce căuta?

Vladimir se răsucise brusc, îndreptându-se spre ieşire, fără să ţină seama de râsetele batjocoritoare ale colegilor. Fugise repede, cât mai repede, pentru a scăpa de vedenia casei blestemate.

Niciodată nu îi fusese mai greaţă de oameni şi de sine însuşi ca în noaptea aceea. Toate

nostalgiile cărnii – care îl bântuiseră până la obsesie şi coşmar – se spulberaseră parcă iremediabil.

După sfârşitul bacalaureatului, Vladimir hotărâse să plece la Paris pentru urmarea Conservatorului.

Mătuşile lui se cutremurau la gândul despărţirii, Parisul însemnând pentru ele oraşul luxului şi al desfrâului, o adevărată Sodomă, primejdioasă chiar pentru un tânăr de calitatea lui Vladimir.

Se resemnaseră însă în cele din urmă, după ce nepotul făgăduise să fie cuminte şi să scrie săptămânal.

În timpul şederii la Paris, Vladimir ocolise orice divertisment recreativ. Nu existase decât pianul, căruia i se consacrase exclusiv. Exerciţii zi şi noapte, în ciuda oboselii.

Ajunsese să mănânce la întâmplare, să doarmă numai câteva ceasuri pe noapte.

Îi crescuse barba – nerasă cu săptămânile – dându-i înfăţişarea unui Christ. Ochii căpătaseră expresia oamenilor obsedaţi de o idee fixă, care nu mai înregistrează realităţile externe.

Colegii de la Conservator urmăriseră cu surprindere şi compătimire viaţa ciudatului străin care, în loc să frecventeze barurile şi teatrele Parisului, îşi petrecea nopţile într-o mansardă modestă, singur cu pianul şi prietenii lui: Beethoven, Brahms, Liszt, Schumann, Chopin.

Într-o seară de neuitat, într-o seară care pentru toată cealaltă lume avea să fie una ca oricare alta, Vladimir simţise pentru prima oară plenitudinea talentului său în executarea *Rapsodiei ungare*. Plenitudinea pe care degetele o căutau cu înfrigurare – de ani şi ani de zile – pe clapele albe şi negre. Plenitudinea pe care o va fi cunoscut cândva şi Cortot113 – maestrul lui Vladimir – în clipa în care căpătase revelaţia deplină a virtuozităţii sale.

Vladimir se ridicase atunci de la pian. Părăsise mansarda singurătăţii şi pornise la întâmplare pe străzile necunoscute ale Parisului.

Capitolul II

În absenţa lui Vladimir, mătuşile nu vorbiseră decât despre el. Se întrebaseră cum va arăta la întoarcerea în ţară. Cum vor asculta concertele pianistului pe care îl crescuseră de mic copil.

Casa li se păruse goală şi viaţa lipsită de înţeles fără prezenţa nepotului lor.

Şi iată că, abia întors din străinătate, Vladimir venise deodată cu vestea neaşteptată a logodnei sale.

Mătuşile îl priviseră încremenite de surprindere, fiindcă Vladimir rămăsese în ochii lor tot copilul limfatic de odinioară. Exclamaseră într-un târziu:

— Eşti încă prea tânăr pentru căsătorie!

— Care va să zică, ai hotărât să ne părăseşti pentru totdeauna! Ce păcat!

*

Mătuşa Aglaia – cea mai vârstnică dintre surorile Prohib – împlinea şaptezeci de ani.

Fusese toată viaţa o feministă înfocată.

Luptase pentru emanciparea femeii, pentru egalitatea drepturilor ei cu acelea ale bărbatului, pentru promovarea ei în viaţa politică a statului. Publicase numeroase articole de dialectică. Înjghebase chiar planul unui partid al femeilor din România, la care renunţase numai din cauza gazetelor batjocoritoare. Făcuse parte din comitetele tuturor

societăţilor de binefacere. Ţinuse conferinţe cu prilejul Săptămânii mamei, a Săptămânii copilului, a Săptămânii laptelui.

Zelul mătuşii Aglaia nu se potolise decât cu bătrâneţea, când ajunsese poate să înţeleagă adevărul cuvintelor biblice: *Deşertăciunea deşertăciunilor, şi toate sunt deşertăciuni*.

Mătuşa Sofia era o fire ciudată, care fugise totdeauna de lume.

Stătea de obicei singură în odaie, înconjurată de coliviile canarilor şi sticleţilor ei.

Rămânea acolo ceasuri întregi, fără să simtă nevoia de nimic altceva. Ochii ei exprimau parcă mirarea şi încântarea copilului care urmăreşte proiecţiile unei lanterne magice.

Cuvintele mătuşii Sofia nu erau alintate şi pline de diminutive, ca acelea obişnuite ale femeilor când îşi mângâie pisicile sau câinii.

Mătuşa Sofia vorbea păsărilor cu o seriozitate deosebită, puţin în şoaptă, împărtăşindu-le parcă taine care nu ar mai trebui aflate de nimeni altcineva.

*

În ziua în care Vladimir urma să le prezinte pe Manina, cele două mătuşi nu mai avură astâmpăr în salonul aşteptărilor de totdeauna.

La intrarea Maninei, se ridicară cu o bătaie de inimă şi cu gura uscată de emoţie. Păreau nişte eleve care s-ar fi sculat la intrarea profesoarei în clasă.

Vorbiră despre timp, despre copilăria lui Vladimir, despre trusoul Maninei.

Luară apoi ceaiul, pregătit într-un samovar de aramă.

În cele din urmă începură tăcerile apăsătoare, când nimeni nu mai ştie ce să spună. Repertoriul mătuşilor bătrâne era sfârşit.

Manina şi Vladimir se pregătiră de plecare.

Mătuşile alergară atunci până în odăile lor, întorcându-se fiecare cu un dar de nuntă.

Mătuşa Aglaia îi întinse Maninei un volum legat în piele, cu mărturiile activităţii sale feministe:

— Tânără copilă, trebuie să lupţi toată viaţa pentru drepturile sociale şi politice ale sexului tău. Cred că articolele – adunate în acest volum – îţi vor fi un îndreptar folositor.

Mătuşa Sofia îi dădu un canar, închis într-o colivie de aur:

— Îl cheamă Caruso. Este cel mai bun cântăreţ dintre toţi canarii mei. Te rog să ai grijă de el.

Manina se simţi atât de mişcată, încât abia izbuti să mulţumească celor două mătuşi.

Vladimir şi Manina plecară apoi la braţ, încărcaţi de darurile primite. Fruntea şi privirea lor era atât de nobilă şi curată, mersul lor atât de încrezător, încât trecătorii se întorceau fără voie.

Manina spuse în şoaptă:

— Ne-am întâlnit din întâmplare, încrucişându-ne drumul destinelor. Am ieşit deodată din necunoscut unul pentru celălalt. Şi totuşi ne-am regăsit într-un fel, parcă ne-am fi aşteptat şi presimţit de aievea. Nu este aşa?

Vladimir nu răspunse. Ochii lui aveau însă iluminarea Magilor când au întâlnit steaua vestitoare de la Bethleem.

Capitolul III

— Veniţi de luaţi lumină! vesti glasul preotului, deschizând porţile altarului.

Credincioşii se apropiară şi îşi aprinseră lumânările pe rând. Ieşiră apoi în faţa bisericii, unde corul începu cântecul bucuriei milenare: „Christos a înviat din morţi cu moartea pre moarte călcând şi celor din morminte viaţă dăruindu-le.“

Peste câteva clipe, preotul citi Evanghelia: *La început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Tot printr-însul s-au făcut şi fără el nimic nu s-au făcut. Întru el era viaţă şi viaţa era lumina oamenilor*.

Se deschisese prima filă din abecedarul lumii.

Manina asculta în genunchi, alături de Vladimir. Lumânările pâlpâiau neliniştit, luminând capetele credincioşilor din jur. Şi stelele – lumânările cerului – pâlpâiau tot pentru slava Celui înviat din morţi.

Evanghelia se sfârşi. Preotul se întoarse în biserică, urmat de mulţimea credincioşilor.

— Christos a înviat!

— Adevărat a înviat!

Şi Vladimir şi Manina se îmbrăţişară în cea mai solemnă noapte a primăverii.

Porniră apoi spre casa Răşcanu, întâlnind din când în când câte un trecător cu lumânarea aprinsă în mână.

Acasă, se aşezară numaidecât la masă, începând să ciocnească ouăle roşii şi să mănânce cozonacul şi mielul pascal.

Solange se uita necontenit la Manina, pe care nu o mai recunoştea.

Privirea aceea iscoditoare şi plină de neastâmpăr – stârnită mereu a joacă – se schimbase deodată. Toată tinereţea Maninei îngenunchease parcă în faţa lui Vladimir, potolită şi supusă.

Solange avea să rămână singură. După Ivan Răşcanu – dus pentru totdeauna – venise rândul Maninei să părăsească casa.

Aşa era viaţa.

Solange se întoarse cu gândul în amintire, răsfoind parcă un album cu fotografii de altădată.

Văzu o fetiţă cu bucle aproape blonde, cu ochii jucăuşi ca argintul-viu, cu obraji de măr domnesc. Şi auzi din nou întrebarea neaşteptată, stinsă pentru totdeauna:

— Mamă, cum se fac copiii?

Solange văzu apoi o fată mai mare, mlădioasă la începutul rotunjimilor ei feminine, întorcându-se înfierbântată şi ameţită de la primul ei ceai:

— Mamă, a fost aşa de bine! Am dansat tot timpul! Şi n-am călcat pantofii nici unuia dintre băieţi…

Solange văzu în sfârşit o altă fată, mai apropiată parcă de înfăţişarea Maninei de acum. Stătea cu capul sprijinit de pervazul ferestrei, privind marea din faţă.

— Manina, la ce te gândeşti?

— Mamă, mă apucă uneori dorul să plec undeva, departe… Aşa cum a plecat şi tata…

De ce nu aveau oamenii posibilitatea magică de a opri câteodată pasul de moarte al timpului?

Şi pe când Manina şi Vladimir mâncau fericiţi, pe când mătuşa Aglaia spunea că oul ei poate să sfărâme toate ouăle potrivnice, Solange avea ochii împăienjeniţi de lacrimi.

Capitolul IV

Cerul acelei după-mese de mai era strălucitor ca ochii albaştri ai copiilor. Numai în fund, zarea oraşului era acoperită de îmbulzirea norilor apocaliptici.

Manina şi Vladimir porniră spre lacurile de la Herăstrău, mergând înlănţuiţi.

Tăceau, ca de obicei. O tăcere caldă şi intimă, în care cuvintele ar fi sunat stridente.

Când şi când se priveau adânc în ochi, cu faţa luminată de fluturarea unui zâmbet.

Se aşezară pe malul lacului, lângă trunchiul elegiac al unei sălcii.

Manina tresări o clipă, crezând că îl recunoaşte pe Alexe pe o bancă din apropiere. Era doar o părere: un student necunoscut care citea nişte fascicole de curs.

Ciudat. Manina nu mai putea să scape de amintirea privirii lui Alexe din ziua logodnei cu Vladimir. De amintirea acelei priviri de hienă care aştepta, parcă la pândă, hoitul fericirii ei.

De la un timp, când mergea pe stradă, Manina simţea adesea o nelinişte subită. O apăsa o privire străină, pe care nu o vedea, dar pe care o bănuia instinctiv. Întorcea capul şi întâlnea – în mulţimea trecătorilor – ochii lui Alexe.

Îi venise în minte privirea lui Rogojin din romanul lui Dostoievski, privirea aceea obsesivă care avea să ajungă pentru Nastasia Filipovna prevestirea neîndoielnică a sfârşitului ei.

Manina strânse deodată mâna lui Vladimir pentru a alunga cu o senzaţie fizică spaimele absurde care o cuprindeau:

Vladimir o întrebă îngrijorat:

— Nu te simţi bine? Ai mâna atât de rece.

Manina se grăbi să înlăture orice bănuială, glumind în silă:

— *Kalte Hände, warmes Herz*.114

Apoi, după câteva clipe, ceru încet:

— Povesteşte-mi despre moşia ta din nordul Moldovei, unde vom pleca după nuntă.

— Trenul opreşte pentru câteva clipe la o haltă care nu este trecută pe nici o hartă. Te cobori de obicei singur, fiindcă nimeni altcineva nu are ce căuta pe acele meleaguri pustii. În spatele cantonului-gară, te aşteaptă o trăsură arhaică, trimisă de la curte. Te urci cu bagajele şi porneşti în sfârşit. În jur, cât vezi cu ochii, numai stepa învălurată ca o mare. Trapul cailor bate toaca pe pietrişul şoselei. De la un timp, te apropii de un sat, ale cărui case par desprinse din desenele unui abecedar. Ai şi ajuns la capătul satului, ai şi cotit pe un drum lăturalnic, ai şi intrat în parcul bătrân parcă de aievea. Trăsura a oprit în faţa unui conac descins direct din paginile unui roman de Turgheniev. Te-au înconjurat deodată toţi câinii din curte, fâlfâindu-şi cozile ca nişte steaguri victorioase. Intri în casă, păşind parcă într-o biserică. Linişte gravă, ca între lucruri moarte. Miros vag de terebentină, mentă şi levănţică. Mobilă grea şi întunecată, în care simţi atâta vechime încât gândul capătă aţe de păianjen. Pe pereţi sunt numeroase fotografii de familie, care îţi amintesc cromolitografiile naive de odinioară. Te aşezi în salon. O oglindă adâncă şi ceţoasă îţi reflectă trăsăturile, parcă mai altfel în fiecare an. Pe masa din faţă, lampa cu gaz se va aprinde odată cu venirea nopţii. Conacul nu are lumină electrică, după cum nu are nici telefon, nici aparat de radio, nici baie cu robinete de nichel. Biblioteca salonului cuprinde numai fantomele unui timp romantic şi desuet: Abatele Prévost, Chateaubriand, Lamartine, Musset, Byron, Hoffmann, Puşkin, Lermontov… Pianul din colţ aşteaptă mâinile care vor trezi din nou sunetul clapelor mute. Calendarul din perete s-a oprit la fila unei zile oarecare, fiindcă viaţa conacului se desfăşoară dincolo de măsura timpului.

— Frumos! Foarte frumos! Şi vom rămâne acolo tot anul?

— Da.

— Şi nu vei mai da concerte, renunţând pentru totdeauna la destinul tău de pianist?

Vladimir o privi surprins:

— Bineînţeles! Nu am vanitatea aplauzelor. Şi nici nu cânt la pian pentru a trezi admiraţia snobilor muzicali. Pianul înseamnă pentru mine cu totul altceva.

— Bine, dar retragerea noastră la ţară este totuşi un fel de dezertare.

— Da. Trebuie să fug de pe scena vieţii contemporane, fiindcă mă simt un inadaptabil.

— Cât timp erai singur, puteai să te simţi înfrânt chiar înainte de începutul luptei de acomodare cu veacul. Acum însă mă ai pe mine alături, în faţa viitorului. Eu trebuie să fiu sprijinul şi imboldul afirmării tale virile.

— Cine ştie? Poate că ai dreptate. Poate că alături de tine voi înfrunta în sfârşit viaţa, renunţând la defetismul elegiac de până în prezent.

Un tunet cutremură norii vineţi care se adunaseră deasupra lacului.

— Bravo! Şi cerul îţi aplaudă ultimele cuvinte! exclamă Manina, transfigurată de bucurie.

Ploaia începu cu o intensitate năprasnică.

Manina şi Vladimir porniră încet – strânşi unul lângă altul – sub ploaia care cădea asupra lor ca o reminiscenţă a potopului biblic.

Capitolul V

Corul întâmpină intrarea miresei în biserică.

Manina – în rochie de mireasă – părea mai înaltă decât de obicei. Mergea spre altar cu capul ridicat şi privirea îndreptată înainte, neluând parcă în seamă mulţimea invitaţilor din jur. Avea faţa palidă şi frământa necontenit buchetul de flori pe care îl ţinea în mână.

Se opri lângă Vladimir.

Slujba începu numaidecât.

Într-o strană din partea stângă, Yolanda îşi rodea unghiile.

Aflase cu amărăciune şi invidie vestea căsătoriei Maninei. Singura prietenă a Yolandei avea să se mărite, aşa cum se măritaseră şi cele mai multe dintre colegele ei. Aşa cum se vor mărita odată şi toate celelalte. Numai Yolanda era sortită să rămână necăsătorită. Cioclul fetelor mari. Sperietoarea tuturor cununiilor.

În speranţa absurdă de a strica logodna Maninei, Yolanda îi trimisese o scrisoare anonimă lui Vladimir, având conţinutul următor:

Stimate domnule Dumşa,

Manina nu este fata visată de dumneavoastră. Vă previne cineva care o cunoaşte de mai mult timp.

Dincolo de vălul aparenţelor se ascunde realitatea caracterului ei.

Manina este o fată superficială, frivolă, lipsită de prejudecăţi.

Se distrează bătându-şi joc de îndrăgostiţii care vin în salonul ei.

Se distrează sărutându-se şi culcându-se cu băieţii care îi stârnesc poftele senzuale.

Se distrează făcând sporturi de iarnă împreună cu toţi necunoscuţii în speranţa de a vâna aventuri neprevăzute.

Se distrează logodindu-se acum cu dumneavoastră.

Şi se va distra după nuntă, înşelându-vă încrederea.

Un prieten binevoitor

Yolanda nu va avea niciodată parte de o nuntă ca a Maninei. Destinul ei era altul. Fată bătrână, profesoară de Franceză în Bucureşti sau într-un oraş din provincie. Va purta ochelari, fiindcă de pe acum nu mai vedea bine în depărtare. Va persecuta desigur elevele frumoase, acelea care – numai datorită fizicului lor – au câştigat de la început loteria norocului din viaţă.

— De mult nu am mai văzut o mireasă atât de frumoasă!

— Cred şi eu. Păcat numai că se căsătoreşte cu acest pianist necunoscut. O fată ca Manina putea să facă atâtea partide strălucite.

— Nu este încă timpul pierdut. Nu ai observat că mai toate perechile moderne – care se respectă – se despart [la] câteva luni după nuntă? Cine ştie pentru cine va divorţa Manina…

— Adevărat.

Yolanda se strecură printre invitaţi pentru a ieşi din biserică. Succesul Maninei – al cărui ecou ajungea până în cuvintele unor necunoscuţi – îi crispa nervii, la fel ca auzul unei zgârieturi stridente pe o suprafaţă lucie.

*

Adrian se întreba dacă fata din rochia de mireasă – aşezată lângă domnul acela înalt şi îmbrăcat în frac – era într-adevăr Manina, cu care clădise castele de nisip pe plaja mării de la Carmen Sylva, cu care citise volumele lui Jules Verne, cu care ascultase amintirile din călătorie ale lui Ivan Răşcanu. Dacă era într-adevăr Manina de care se îndrăgostise la şaisprezece ani, dorind împlinirea versurilor din *L'invitation au voyage*.

Mon enfant, ma sœur,
Songe à la douceur
D'aller là-bas vivre ensemble!
Aimer à loisir,
Aimer et mourir,
*Au pays qui te ressemble.*115

Nu. Manina din faţa altarului era pentru Adrian o fată străină, la a cărei nuntă nici nu ştia de ce venise.

*

Sergiu se aşezase cât mai aproape de Manina, pentru a putea urmări „scena“ în toate amănuntele ei.

Dacă nu o aducea pe Manina la serata muzicală a mătuşii sale, poate că nu l-ar fi cunoscut niciodată pe Vladimir.

El grăbise într-un fel căsătoria Maninei şi în consecinţă sfârşitul romanului, păstrând până la urmă rolul de regizor conştient sau inconştient.

În clipa aceea, Sergiu era preocupat numai de desfăşurarea cununiei religioase. Urmărea reacţiile tuturor personajelor, gata parcă să le surprindă fiecare gând. Era doar scena finală a unui roman pe care avea să îl reconstituie în scris.

De aci înainte începea un alt roman, cu Manina căsătorită cu Vladimir, cu oamenii pe care îi vor întâlni în viitor. Acest nou roman nu-l mai privea însă pe Sergiu.

*

Laurenţiu avea lacrimi în ochi.

Aşadar, Manina se căsătorea. Era un fapt simplu şi firesc, sortit să se întâmple mai devreme sau mai târziu. O însemnare în plus în registrele stării civile, printre naşterile, căsătoriile şi decesele unei zile oarecare.

Şi totuşi Laurenţiu era copleşit ca în faţa celei mai neprevăzute dintre catastrofe.

Se uita la perechea de la altar – cu ochi de halucinat – îndoindu-se încă de realitate.

— Cu aşa o fată, mai mare bucuria să te culci…

— De ce a pus ochii tocmai pe Dumşa? Nu face de ea. Pare bleg şi cu capul în nori.

— Ai dreptate. Este însă putred de bogat.

— Aha! Înţeleg atunci…

— Solange Răşcanu putea să facă o primire acasă. Ce Dumnezeu, o dată îşi căsătoreşte fata! Sau cel puţin bătrânele Prohib, care plâng acolo, în dreapta, parcă ar fi la înmormântarea nepotului lor.

Laurenţiu tresări scârbit la auzul comentariilor din jur.

*

Alexe rămăsese la intrarea bisericii, departe de îmbulzeala curioasă a invitaţilor. Avea impresia că stătea la uşă ca un câine flămând şi alungat în timp ce stăpânii chefuiau la masă.

Citise de curând *Les faux-monnayeurs* a lui Gide, transcriind în „jurnalul“ său replica următoare: *Il ne m’arrive pas de monter dans un tram ou dans un train sans souhaiter un bel accident qui réduise en bouillie toute cette ordure vivante; oh! moi compris, parbleu; d’entrer dans une salle de spectacle, sans désirer l’écoulement du lustre ou l’éclatement d’une bombe.*116

Alexe simţea aceeaşi dorinţă. Ar fi vrut să se dărâme biserica, strivind toţi oamenii care se aflau în interiorul ei.

*

Slujba se sfârşi.

Vladimir şi Manina, după ce primiră felicitările tradiţionale, porniră spre ieşire.

Manina lăsa în urmă tot trecutul ei de fată. O viaţă nouă o aştepta de acum înainte.

Manina auzi parcă sirena vaporului care plecă în călătorie. Şi strânse mai tare braţul lui Vladimir, care întoarse spre ea o faţă coborâtă dintr-un portret al altui veac.

Note

113. Alfred Cortot (1877–1962), pianist şi dirijor elveţian.

114. Mâini reci, inimă fierbinte (germ.).

115. Soră, bine-ar fi / De-am porni-ntr-o zi / Împreună-n pribegie! / Ne-am iubi mereu, / Pururi, tu şi eu / Într-o ţară asemenea ţie. (Charles Baudelaire, *Invitaţie la călătorie*, trad. rom. Virgil Teodorescu)

116. Nu mi se întâmplă să mă sui într-un tramvai sau într-un tren fără să doresc un accident de toată frumuseţea care să prefacă în terci toată această murdărie vie; bineînţeles, să fiu şi eu acolo, ce naiba! Să intru într-o sală de spectacole, fără să doresc prăbuşirea lustrei sau explozia vreunei bombe. (Din *Falsificatorii de bani*)

Partea a şaptea

Capitolul I

Părăsind nunta Maninei, Yolanda nu se întoarse acasă.

Ştia că peste câteva zile începeau examenele şi că avea să se prezinte nepregătită pentru prima oară în viaţa ei.

Şi totuşi Yolanda umbla mai departe.

Sfârşitul unei zile de sărbătoare.

Trecătorii înaintau încet, cuprinşi parcă de lene şi somnolenţă. Întâlneai numai rochii de vară, proaspete şi subţiri. Numai pălării de paie şi haine deschise.

În dreptul cinematografelor, mulţimea făcea adevărate vârtejuri, unii intrând şi alţii ieşind.

— Bun film!

— Hm. Aşa şi aşa. Eu mă duc la cinematograf ca să râd, nu ca să mă întristez ca la o înmormântare…

Yolanda mergea dusă de valul mulţimii, fără să ştie încotro.

În faţa bodegilor, toate mesele erau ocupate. Bărbaţii – cu pălăriile pe ceafă, cu obrajii congestionaţi şi asudaţi, cu scobitoare între dinţi, cu pântecul aşezat ca un prunc pe picioarele crăcănate – priveau defilarea trecătorilor, în aşteptarea unui şpriţ sau a unei halbe de bere.

Yolanda era dezgustată de lumea din jurul ei, care râgâia parcă de plăcere şi saţ. De lumea aceea veselă şi mulţumită, care se plimba perechi-perechi, împlinită pe stradă şi în pat.

Numai Yolanda trecea singură şi posomorâtă, cu umbra ei de cocostârc, fără să fie urmărită de nici o privire de bărbat.

Noaptea se lăsa pe nesimţite, aprinzându-şi felinarele şi stelele.

Yolanda nu se întoarse acasă nici pentru masa de seară.

Ştia că mama ei o aştepta cu nelinişte şi înfrigurare. Ştia că Emilia Silvestru suferea de ani de zile de o angină de piept. Ştia, în sfârşit, că orice emoţie prelungită putea să fie fatală pentru inima ei, slăbită şi mai mult după moartea lui Veniamin.

Şi totuşi Yolanda umbla mai departe.

Îi veni deodată o idee: să se dăruiască primului bărbat întâlnit. În noaptea de nuntă a Maninei, de ce nu ar cunoaşte şi ea voluptatea supremă?

Yolanda începu să se plimbe în sus şi în jos pe o stradă mai întunecoasă. Se fardă la lumina unui felinar, nedându-şi seama că faţa ei devenea şi mai hidoasă prin stridenţa fardului.

Un domn trecu cu paşi grăbiţi.

Yolanda porni după el.

Tâmplele îi zvâcneau din ce în ce mai tare. Obrajii îi ardeau parcă ar fi avut febră.

Trecură pe lângă un restaurant cu miros de mititei. Ocoliră o piaţă. Străbătură apoi o grădină publică.

La ieşirea din grădină, în dreptul unui felinar, necunoscutul se răsuci pe neaşteptate. Se uită câteva clipe la Yolanda, dezbrăcând-o cu privirea. Apoi spuse răstit:

— Degeaba mă urmăreşti. Nu mă culc cu orice slută. Slăbeşte-mă de aci înainte!

Domnul se depărtă repede, cu mâinile în buzunar.

Yolanda trăia parcă un coşmar. Îşi înfipse unghiile în palme, pentru a se trezi odată. Se întoarse apoi încet în grădină, prăbuşindu-se pe prima bancă din drum. Începu apoi să plângă. Un plâns deznădăjduit şi istovitor.

Dintr-un boschet învecinat, se auziră şoapte:

— Hai, lasă-te odată!

— Nu. Nu aci, fiindcă poate să ne vadă cineva. Vino mai încolo…

Yolanda îşi îngropă capul în palme, zguduită de plâns.

Capitolul II

Laurenţiu ieşi de la examenul de Drept roman, la care căzuse împreună cu întreaga serie. Nu înjură ca ceilalţi colegi, revoltaţi de minuţiozitatea întrebărilor. Ştia doar dinainte că avea să cadă, fiindcă abia răsfoise paginile cursului. Se prezentase aşa, la întâmplare, nepăsător faţă de verdictul profesorului.

Culoarele facultăţii erau pline de studenţi şi studente care stăteau de vorbă sau fumau.

Laurenţiu se gândea la Manina, de a cărei obsesie nu mai putea să scape. Trebuia neapărat să cunoască altă fată, fiindcă altfel se neurasteniza cu desăvârşire. Laurenţiu se uită mai atent în jurul său, oprindu-şi privirea asupra unei fete cu părul blond şi faţa luminată mereu a zâmbet.

Se îndreptă spre ea, cu gândul la cuvintele cu care se apropiase de Manina în trenul întoarcerii din vacanţa trecută:

„Pentru chipul dumitale de creolă, cadrul strâmt şi cenuşiu al unui vagon de clasa a doua nu mi se pare adecvat. V-aş vedea mai degrabă lângă catargul unei bărci cu pânze, pe o mare frământată de galopul valurilor. Cu părul în vântul tumultuos al întinderilor marine, cu rochia aceasta proaspătă, stropită de răbufnirile apei…“

Laurenţiu zâmbi întristat.

Atunci făcea cunoştinţa Maninei. Atunci cuvintele erau îndreptăţite de ecourile lirice pe care i le trezise fata descoperită pe neaşteptate la fereastra unui vagon de clasa a doua.

Acum însă…

— Domnişoară, aş vrea să vă cunosc.

Fata ridică ochii de pe paginile cursului din mână:

— Cu plăcere. În definitiv, suntem colegi.

Se prezentară.

Anca era numele fetei. Urât nume pe lângă cel al Maninei!

Se aşezară apoi la o masă de la bufet.

Laurenţiu tăcu un timp, uitând parcă prezenţa fetei din faţa lui.

Anca îl privea nedumerită. Nu o mirase faptul că un băiat străin dorise să o cunoască. Anca se credea – încă din liceu – o fată irezistibilă, care solicita totdeauna privirile. O mira însă tăcerea nefirească a lui Laurenţiu, din partea căruia se aştepta la complimente, dacă nu chiar la o declaraţie de iubire.

Laurenţiu începu într-un târziu:

— Nu găseşti că trecem foarte singuri unii pe lângă alţii?117 Fiecare dintre noi facem parte dintr-o familie, dintr-o comunitate socială. Fiecare dintre noi avem cunoştinţe, prietenii, iubiri. Şi totuşi rămânem închişi şi opaci, fără să putem ajunge la o transparenţă

reciprocă. Nu ştiu dacă ai simţit vreodată tragismul acestei singurătăţi interioare, pe care căutăm zadarnic să o depăşim apropiindu-ne unii de alţii.

Laurenţiu tăcu.

Anca îl ascultase ca pe un nebun sau ca pe un beţiv care vorbeşte la întâmplare. Cuvintele lui Laurenţiu i se păruseră lipsite de orice înţeles pentru convorbirea unor oameni care se vedeau pentru prima oară.

În clipa aceea, se apropie de masa lor un tânăr cu mustaţă subţire, care strigă de departe:

— Am avut o baftă grozavă! Am luat examenul cu bilă roşie!

Anca respiră uşurată:

— Bravo!

Se întoarse apoi spre Laurenţiu:

— Domnule Ioanid, îţi prezint pe logodnicul meu.

Laurenţiu se ridică de pe scaun, bâlbâind:

— Încântat de cunoştinţă.

Anca şi logodnicul îl părăsiră apoi curând, pentru a se duce la un cinematograf de pe bulevard.

Rămas singur, Laurenţiu izbucni într-un râs nervos. Era într-adevăr un personaj demn de comedie!

Plăti consumaţia şi plecă de la masă.

Capitolul III

Sergiu se plimba prin odaie, din ce în ce mai neliniştit. Se oprea numai câteodată înaintea biroului, uitându-se la ceaşca cu cafea neagră, la scrumiera plină cu mucuri de ţigară, la tocul-rezervor şi la teancul de pagini albe care aşteptau cuminte.

De două zile se frământa aşa, gata să înceapă odată romanul presimţit de un an încoace.

Ştia toate personajele: Manina, Yolanda, Adrian, Laurenţiu, Alexe, Sergiu. Ştia şi acţiunea romanului, care avea să fie pur şi simplu viaţa acestor personaje tinere, apropiate din întâmplare de zarul destinului.

Manina se va juca cu băieţii îndrăgostiţi de ea, până în ziua în care se va logodi. Yolanda va suferi drama fetei urâte şi fără succes. Adrian va urmări o himeră ca oricare adolescent: plecarea în marea aventură. Laurenţiu va iubi ca un îndrăgostit de douăzeci de ani. Alexe – tuberculosul – va avea obsesia sinuciderii. În sfârşit, Sergiu va trăi ca un spectator, intervenind numai câteodată pentru a pune la punct desfăşurarea acţiunii.

În aparenţă, totul era simplu şi uşor, rezolvat parcă dinainte. Sergiu nu mai avea decât să transcrie un roman ale cărui repetiţii le făcuse cu deplin succes pe scena realităţii de aievea.

Atunci de ce mai întârzia oare în picioare, cu fruntea încreţită ca un om bătrân?

Sergiu scrisese în ajun mai multe pagini pe care le aruncase însă îndată la coş.

Începuse romanul cu prima lui întâlnire cu Manina, în cadrul neobişnuit al cimitirului Bellu.

Simţise din nou atmosfera acelei zile de primăvară, mai crudă parcă printre morminte. Văzuse din nou convoiul babelor – spectacol demn de viziunea de coşmar a unui Goya – înaintând în urma dricului cu rămăşiţele pământeşti ale aceleia care condusese odată azilul

lor de bătrâneţe. Tresărise din nou la apariţia Maninei, care întorcea capul în toate părţile cu curiozitatea mobilă a unei veveriţe…

Cuvintele de pe hârtie nu spuneau însă nimic. Erau goale, inerte, lipsite de sonoritatea vieţii.

Sergiu rămase dezorientat.

Aşadar, realitatea trăită nu putea să fie plagiată în scris. Atunci poate că realitatea era numai un pretext pentru adevăraţii romancieri, care urmau să creeze raporturi, situaţii şi întâmplări inedite între personajele propuse de viaţa cotidiană.

Imaginaţia lui Sergiu rămânea însă stearpă în faţa paginilor din faţă. Nu putea să se joace cu personajele închise în el ca într-o cutie cu soldaţi de plumb. Şi când încerca, cu greu – jocul părea silit şi nefiresc. Mai mult o parodie de joc.

Sergiu se opri mirat, înţelegând deodată că nu are talent. Pur şi simplu că nu are talent.

Şi el care socotise viaţa numai un pretext pentru compunerea unui roman, a unui mare roman!

Sergiu se aşeză pentru prima oară în dimineaţa aceea, cu capul înfierbântat în palmele reci.

Aşadar, destinul lui era acel al unei simple marionete care se va învârti totdeauna numai după bunul plac al mâinilor lui Dumnezeu. La fel ca destinul mai tuturor oamenilor.

Atunci de ce îşi depăşise modestele atribuţiuni ale rolului, închipuindu-şi atâta timp că poate să tragă sforile vieţii celor din jur, după cerinţele romanului său himeric?

— Domnu’ Sergiu, poftiţi la masă!

Sergiu stătea încremenit, fără să audă parcă nimic.

— Poftiţi la masă, că se răceşte supa…

Sergiu se ridică în sfârşit, pornind încet spre sufragerie, unde părinţii lui se aşezau tocmai la masă.

— Ce este cu mutra aceasta de criminal în ceasul arestării? întrebă surprins procurorul Antim, desfăcându-şi şervetul pe genunchi.

— Nimic.

— Lasă băiatul în pace! Are poate vreo dezamăgire sentimentală… interveni mama lui Sergiu.

— Ţi-ai găsit! Generaţia lui Sergiu şi dezamăgiri sentimentale! Tinerii de astăzi nu mai iubesc ca cei de ieri. Cunosc de pildă o fată la facultate, la patinaj sau la ştrand. A treia zi se sărută cu ea la cinematograf. La sfârşitul săptămânii, ajung la pat. Totul se petrece repede, fără ocoluri, camaradereşte într-un fel. Dacă iubirea nu ajunge chiar până la faza finală – din cine ştie ce cauze neprevăzute – se resemnează spontan, fără să mai treacă prin suferinţele lui Werther118. Tineretul contemporan trăieşte iubirea ca un simplu divertisment biologic, cu psihologia cu care ar face un sport oarecare.

Procurorul Antim tăcu, în sfârşit, aşteptându-se la o reacţiune violentă din partea lui Sergiu, care nega totdeauna adevărul cuvintelor lui.

Acesta ţinea însă ochii plecaţi, preocupat parcă numai de supa din farfurie.

Capitolul IV

Alexe stătea la fereastra odăii sale privind afară.

Vecinii din faţă – tatăl, mama şi cele două fetiţe – plecau împreună la cinematograf. O

servitoare şi un soldat treceau agale, ţinându-se de mână. Un internat de fete se plimba cu pas de înmormântare.

Oh, duminicile bucureştene! Toate zilele erau pentru Alexe la fel de monotone şi inutile! Şi totuşi, niciodată nu se simţea mai neurastenic decât în atmosfera calmă şi burgheză a duminicilor după-masă.

Nu în zadar hotărâse să se sinucidă tocmai atunci.

Alexe aprinse o ţigară, cu gândul la un extemporal care ar propune de pildă întrebarea: „Ştiind că mai aveţi câteva ceasuri de trăit, cum v-aţi petrece timpul până la moarte?“

Unii s-ar ruga lui Dumnezeu, cu speranţa absurdă de a li se amâna sfârşitul. Alţii s-ar duce pur şi simplu într-un bordel, trăind până la urmă plăcerile cărnii. Alţii ar petrece în sânul întregii familii adunate ca la un revelion. Alţii...

Alexe se plictisi la gândul atâtor posibilităţi.

Deschise un sertar, scoţând un caiet de dictando: jurnalul său intim.

Îl răsfoi la întâmplare.

*

12 februarie

Deschid o carte şi o închid la loc. Intru într-un cinematograf şi ies la mijlocul filmului. Umblu pe străzi şi nu ştiu de ce.

În jurul meu – pe tot întinsul venerabilului glob – oamenii se nasc, cresc, se înmulţesc şi mor.

De ce?

Nu mai pot să gândesc fără semne de întrebare.

14 februarie

M-am sculat din pat. M-am îmbrăcat. Mi-am luat ceaiul.

Tata a plecat la regiment. Mama a început să se certe cu bucătăreasa.

Dacă aş fi fost elev, m-aş fi dus la şcoală. Dacă aş fi fost student, m-aş fi dus la facultate. Dacă aş fi fost funcţionar, m-aş fi dus la birou. Dacă aş fi fost…

Dejunul. Ne-am aşezat la masă: mama, tatăl şi fiul lor. Am mâncat două feluri şi un desert. Tata a deschis aparatul de radio. A potrivit ceasornicul după ora oficială. A ascultat ştirile. S-a scobit în dinţi. Apoi s-a culcat în odaia lui. Mama – rămânând singură în salon – a dat un telefon amantului ei.

După-masă m-am dus la Manina. M-am aşezat la locul meu obişnuit de lângă biblioteca din salon. Apoi m-am uitat la Manina – poate câteva ceasuri – fără să aud cuvintele cu care încerca zadarnic să umple tăcerea impusă de mutismul meu.

Masa de seară. Ne-am aşezat la masă: mama, tatăl şi fiul lor. Am mâncat două feluri şi un desert. Tata a deschis aparatul de radio. A potrivit ceasornicul după ora oficială. A ascultat ştirile. S-a scobit în dinţi. Fiecare din noi s-a culcat în urmă, închizându-se în pat ca într-un sicriu.

Mâine filmul va rula de la început.

Aceasta se numeşte viaţă. Scriitorii o socotesc demnă de a umple paginile romanelor lor. Filozofii îi găsesc tot felul de semnificaţii. Şi eu mă întreb de ce nu mă sinucid mai curând.

*

Alexe se ridică de pe scaun şi se îndreptă spre odaia lui Virgil Trofim.

Se opri în treacăt în faţa oglinzii, observând apariţia unui coş pe bărbia nerasă de câteva zile. În definitiv, nu avea nici o însemnătate… Trase sertarul mesei de noapte şi scoase revolverul tatălui său, pe care îl privi cu mirarea naivă a unui sălbatic în faţa primei arme de foc văzute în viaţa lui.

Se aşeză apoi pe un scaun. Era ciudată această nevoie necontenită de a sta jos, ca un bolnav abia sculat din pat.

Privirea lui Alexe urmări mersul unui păianjen care înainta încet spre colţul stâng al tavanului. Mersul acela straniu şi dizgraţios.

Se întoarse apoi din nou spre revolverul din mână, pe care îl uitase parcă.

Ce mai aştepta?

De ani de zile trăia numai cu gândul la această clipă, care avea să curme odată ulcerul plictiselii cotidiene.

Atunci?

Alexe se ridică încet, apropiindu-se din nou de fereastră: spectacolul străzii de totdeauna.

Detunătura revolverului va tulbura desigur liniştea duminicală a puţinilor vecini care mai rămăseseră acasă într-o zi atât de frumoasă. Numai femeia de la fereastra din faţă – surdă de bătrâneţe – nu va auzi nimic.

Alexe duse revolverul la tâmpla dreaptă, cu o mişcare descompusă parcă de un film *au ralenti*119. Simţi un început de sudoare rece la rădăcina frunţii. Dacă ar fi articulat ceva în clipa aceea, cuvintele ar fi sunat desigur mai răguşite decât de obicei.

De undeva, poate din colţul străzii, izbucni aria tărăgănată a unei flaşnete.

Alexe ascultă o clipă: valsul din *Contele de Luxemburg*120. Şi apăsă deodată pe trăgaci.

Trupul lui Alexe se prăbuşi greoi.

Aria flaşnetei răsuna mai departe, din ce în ce mai stins.

Capitolul V

O noapte de început de vară, caldă şi înăbuşitoare ca o baie de aburi.

Adrian se aşezase pe marginea patului îmbrăcat încă, fără gând de culcare.

Îşi sfârşise geamantanul, adus pe furiş din pod, fără ştirea nimănui din casă.

Privea acum în jur, luându-şi parcă rămas-bun de la toate cele câte populau de ani de zile odaia singurătăţii sale. De la prietenii din bibliotecă: Defoe, Stevenson, Kipling, Blasco Ibáñez, Conrad, Alain Gerbault, Gorki, Istrati… De la hărţile lumii de pe pereţi. De la papagalul din colivie, cumpărat de la un flaşnetar bătrân în anii copilăriei.

Adrian nu se lăsă însă înduioşat, smucindu-se spre birou spre a scrie câteva rânduri părinţilor săi.

De când ajunsese la hotărârea cea mare a plecării, aşa cum visase de-a lungul întregii sale adolescenţe, Adrian era un alt om.

Ochii nu mai priveau absent spre un orizont depărtat, desluşit parcă numai de el. Capul şi spatele nu mai aveau acea tendinţă de înclinare prematură, înălţându-se pe neaşteptate ca un om care ar respira adânc. Trăsăturile feţei nu mai exprimau o tristeţe resemnată, ci se încordaseră deodată cu o hotărâre virilă.

Adrian îşi pregătise metodic planul de plecare.

Ceruse trei mii de lei tatălui său, minţind că avea să plătească taxa de înscriere pentru

bacalaureat. Ridicase economiile depuse la bancă. Umblase în sfârşit pentru îndeplinirea nenumăratelor formalităţi necesare unei plecări din ţară. Şi totul făcut singur, fără ajutorul nimănui.

Adrian închise scrisoarea, întrebându-se care avea să fie reacţia părinţilor în faţa plecării lui neaşteptate.

Doctorul Vintilă Stratulat – tatăl lui Adrian – era un bărbat închis şi ursuz, care ajunsese cu timpul un fel de automat al profesiunii sale.

La orele mesei – singurul prilej de întâlnire dintre membrii familiei – doctorul Stratulat începea leit-motivul întrebărilor sale obişnuite:

— Adrian, te-ai spălat pe mâini? La ce materie te-a mai ascultat astăzi?

Apoi se întorcea spre soţia lui:

— Eleonora, toate bune pe la cantină? Nu te oboseşti prea mult?

Şi intra din nou în mutismul lui de totdeauna.

Eleonora Stratulat era o femeie sensibilă numai la fenomenul suferinţei. Aceasta explica şi devotamentul ei pentru toate operele de binefacere socială, pentru funcţionarea cărora se frământa de dimineaţa până seara târziu.

Adrian devenea o prezenţă demnă de o solicitudine mai atentă numai din clipa în care se îmbolnăvea. Altfel rămânea străin pentru interesul ei altruist.

*

Peronul gării era aproape pustiu la ora aceea nedesluşită încă, între zi şi noapte.

Adrian ar fi putut lua un bilet până la Constanţa, fiindcă avea bani pregătiţi pentru o asemenea cheltuială. Se răzgândise însă în ultima clipă, neînţelegând să îşi înceapă drumul într-un tren de persoane. Era prea banal şi obişnuit.

În consecinţă hotărâse să călătorească clandestin în vagonul unui tren de marfă.

Se urcă pe furiş, fără să fie văzut de nimeni.

Locomotiva şuieră prelung, cu stridenţa aceea auzită de atâtea ori de închipuirea lui Adrian.

Trenul porni încet, scârţâind din toate încheieturile vagoanelor sale.

Oraşul cenuşiu rămase în urmă, din ce în ce mai şters în ceaţa uşoară a dimineţii de vară.

*

Adrian se aşează pe marginea digului.

Marea era atât de albastră, cu coamele albe de spumă! Atât de vastă şi ademenitoare a ducă!

Un vapor se depărta încet, cu urlet pătrunzător de sirenă.

Totul era însă adevărat? Nu visa oare, ca de atâtea ori, în patul din odaia casei părinteşti sau în banca strâmtă din fundul clasei a opta?

Adrian îşi scoase portofelul cu o nelinişte subită, verificând realitatea paşaportului şi a biletului de clasa a treia cu care avea să se îmbarce a doua zi pentru Constantinopole.

Slavă Domnului, era treaz, fără nici o urmă de îndoială!

Noaptea începu să cuprindă portul, lăsându-se încet ca o cortină asupra unui sfârşit de act.

Note

117. Autorul reia aici tema din *Singurătatea cea mare*.
118. Referire la eroul cunoscutului roman al lui Goethe.
119. Cu încetinitorul (fr.).
120. Operetă de Franz Lehar.

Partea a IV-a
Moartea cotidiană

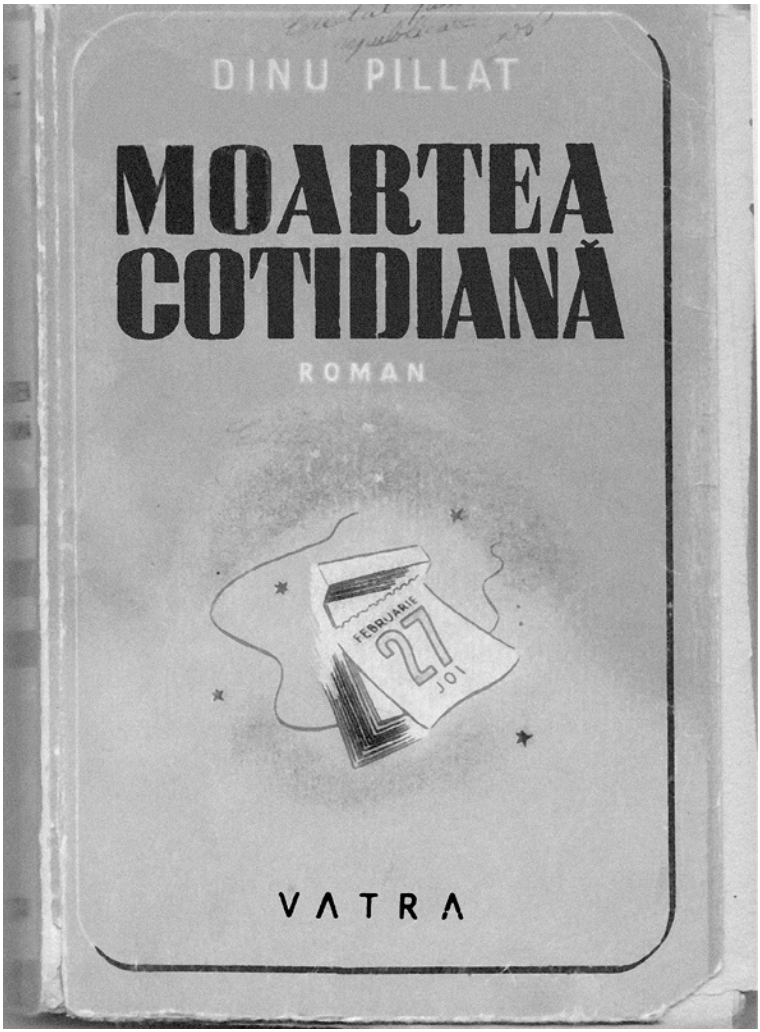

Exemplarul romanului *Moartea cotidiană* (1946) corectat de Dinu Pillat în vederea republicării, în vara și toamna anului 1975. Pe pagina de titlu, autorul a scris de mână „Ediția a II-a“.

Partea întâi: o zi

Capitolul I

Ana se trezi din somn la ora şapte. Nu avea nevoie de ceas deşteptător. De ani de zile, de când se găsea căsătorită cu profesorul Justin Ionescu, ajunsese să se deştepte automat la aceeaşi oră matinală, clipa fixată din oficiu întâmplându-se să fie presimţită cu o punctualitate încă nedezminţită, în starea de subconştient a somnului oricât de greu. Se sculă de îndată din pat fără să mai întârzie cu senzaţia aceea de lene caracteristică femeilor constrânse să iasă din aşternut chiar din clipa deşteptării.

În patul de alături, cu capul scufundat în pernă, Justin părea că mai doarme încă. De obicei numai atunci când mâna soţiei trăgea la o parte perdelele de la fereastră, când ziua intra în odaie ca o prezenţă nouă, somnul i se destrăma de la sine ca ceaţa.

Ana se apropie dse fereastră. Răceala din odaie o cuprinse dintr-odată. Sub cămaşa subţire, trupul i se şi făcu piele de găină. Cu un gest, Ana smuci în lături perdelele ferestrei. Afară ziua începea abia, cu scrum de noapte. Spectacolul de totdeauna: curtea sugrumată din unghi de corpurile de casă din faţă şi din fund. Totul se vedea tulbure, ca printr-un aparat fotografic în care imaginea propusă nu se răsfrângea încă la punct. La clădirea din faţă, la etaj, la familia maiorului de intendenţă Eustaţiu Popescu, era lumină la ferestre. Prin storurile lăsate, se desemnau dintr-o odaie siluetele celor două fetiţe trăgându-şi şorţurile de şcoală, iar dintr-alta, acelea ale maiorului şi ale ordonanţei căznindu-se cu cizmele. Dincolo, jos, la cioclul Tilică, mai era întuneric. De asemenea, la fereastra de mai încolo, la Bimbo Stanian, vedeta trupei de artişti din pauzele cinematografului de cartier. În colţ, la clădirea din fund, la madam Stoleru, văduva de funcţionar la Percepţie, care ghiceşte în cărţi şi împrumută cu camătă, se făcea focul la bucătărie. La studentul de la Conservator, în gazdă la ea, pare-se pe gratis, de unde şi porecla de „peştele babei“, proclamată sus şi tare de doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu, perdelele de la fereastră astupau încă vederea. În schimb, la domnişoara Fifi, croitoreasa de alături, lumina se găsea aprinsă, căci avea să se ocupe de pregătirea ceaiului pentru sora cea mică, gata de şcoală.

Ana întoarse spatele ferestrei, îndreptându-se apoi spre odaia de baie. În urma ei, Justin, treaz de câteva clipe, întârzie cu braţul îndoit deasupra feţei, parcă spre a se izola încă de rest.

La lumina becului de la lampa din odaia de baie, Ana se privi în oglindă cu o indiferenţă desăvârşită, aşa cum poate nu o simţea pentru nimeni, bunăoară nici măcar pentru madam Stoleru din curte. De altminteri, de mult nu mai avea nici o urmă de cochetărie. În totul părea îmbătrânită prematur. O arătau cu prisosinţă dungile de portativ de pe frunte, creţurile mărunte din jurul ochilor, cutele apăsate de la gură, căderea uşor ostenită a pielii de pretutindeni. Ana începu prin a se spăla pe mâini şi pe faţă. Brr, ce apă rece! O clipă, prosopul astupă obrazul din oglindă. Apoi veni rândul spălatului pe dinţi. Numai albul proaspăt al dinţilor regulaţi ajungea să mai dea ceva tânăr expresiei, altfel de femeie trecută. Ceva tânăr care făcea însă o impresie de trist prin contrast. În sfârşit, sub presiunea pieptenului, părul castaniu-stins i se netezi cu vibrări electrice.

Ana îşi lăsă pieptenul din mână, deodată cu urechea atentă spre uşa odăii băiatului ei.

Parcă oftase surd! Cine ştie, poate visa urât.

Ana auzise pe Sandu întorcându-se în timpul nopţii cu paşi împleticiţi pe coridor. Urechea ei de mamă prindea totul, chiar atunci când se întâmpla să doarmă de-a binelea. Desigur, Sandu întârziase din nou la vreo beţie cu colegii, cum i se cam întâmpla de la un timp încoace. Astăzi avea să doarmă până târziu, pierzându-şi încă o dată orele de curs de la Politehnică. Nu era ceva prea grav, dar oricum se desemna o pantă care, odată apucată din plin, nu putea să îl ducă bine. Sandu trebuia oprit la timp, înainte de a se rata cu desăvârşire. Era de ajuns tatăl său, care, fără blestemul unui viciu măcar, ajunsese unde ajunsese.

— Ano, eşti gata? răsună de alături vocea lui Justin.

— Da! Numaidecât! răspunse Ana într-o doară, trăgându-şi un halat peste cămaşa de noapte şi ieşind apoi din baie spre oficiu, pentru a pregăti cafeaua cu lapte la maşina de spirt în lipsa Mariei, dusă la piaţă.

După ce puse laptele la fiert, Ana mai şovăi o clipă înainte de a trece în sufragerie, cu o senzaţie de repulsie la gândul revederii cumnatului care dormea dincolo pe canapea. Oh, acest Hypolit, frate mai mare al lui Justin, cu ambele picioare amputate în urma unui accident de automobil! Era cel mai anevoie de îndurat. Datorită înseşi condiţiei sale de infirm, stătea aproape numai acasă, ca atare mereu în preajma ei. Nu încerca să se ocupe cu nimic, justificându-şi de-altminteri starea de stagnare intelectuală cu pretextul aşa-zisului şoc nervos suferit în clipa accidentului fatal. Oh, de ce nu căpătase măcar o manie inofensivă, bunăoară şahul, filatelia sau spiritismul, oricum ceva binevenit pentru uciderea timpului? Nimic. Bătrân libidinos, se înfierbânta toată ziua numai cu planuri lubrice, legându-se cu orice prilej de bucătăreasa din casă sau de ea însăşi.

La intrarea Anei în sufragerie, Hypolit ridică din pernă o faţă buhăită încă de somn:

— Bună dimineaţa! Ajută-mă să mă mut în fotel, să iau cafeaua cu voi la masă!

Dar Ana cunoştea prea bine substratul dorinţei. Mutatul în fotel nu însemna pentru Hypolit decât un prilej de pipăială, de sărutări, de aluzii obscene. De mult era scârbită până peste cap. În definitiv, Hypolit ajungea şi singur la fotel dacă se ajuta puţin cu mâinile. Se învăţase însă aşa fiindcă la început se arătase prea bună cu el, din compătimire.

Ana amână cu prudenţă:

— Nu avea nici o grijă, te mut mai târziu, când vine şi Justin. Cafeaua tot nu este gata.

Hypolit bufni însă pe loc:

— Vezi cum eşti? Lasă, am să mă răzbun într-o zi!

Ana ridică storurile de la fereastră. Strada era încă aproape pustie. Doar câte o servitoare întorcându-se cu coşul de la piaţă. Şi băiatul care distribuia ziarele în fugă.

Ana trecu în vestibul pentru a ridica ziarul din cutia de scrisori. Apoi, răzbită de frig, se întoarse repede înapoi în oficiu, întovărăşită prin sufragerie de bombănitul răguşit al lui Hypolit.

Lângă maşina de spirt, Ana deschise *Universul*. O interesau doar câteva rubrici, mereu aceleaşi. În primul rând „Horoscopul zilei“. Se uită cu aceeaşi superstiţie, recunoscută de altminteri ca absurdă, la zodia ei: „Persoanele născute sub semnul Leului (24.VII–23.VIII) au o zi fără importanţă.“ De astă dată, avea să i se adeverească fără doar şi poate, căci astfel erau din oficiu toate zilele săptămânii pentru ea. În grabă, căută apoi şi la zodia lui Sandu. „Persoanele născute sub semnul Săgetătorului (23.XI–21.XII) au câştig de bani.“ Nu prea vedea cum. Cel mult dacă începuse să joace cărţi pe ascuns, fără ştirea ei. O nouă pacoste! Restul horoscopului, pentru alţi careva, nu o mai privea acum. Trecu la „Ce mâncăm astăzi“, de unde se inspira pentru mesele din fiecare zi: „La prânz: ghiveci, varză

acră cu carne, lapte de pasăre“, iar „Seara: ciorbă de vacă, tocană, compot“. Aşadar cam aceasta urmau să mănânce a doua zi. Bun, mergea! Mâine-dimineaţă Maria nu avea mare lucru de cumpărat din piaţă, mai toate cele necesare găsindu-se în cămară. Sări tocmai la penultima pagină, la anunţurile funebre: „Maria Colin“, „Nicolae Duţescu“, „Gheorghe Andronescu“, „Teodor Tomida“… Nu cunoştea pe nici unul dintre morţii de ieri. În sfârşit se întoarse la pagina a treia, anume la „Curiozităţi din lumea întreagă“. De fiecare dată găsea acolo câte un mic roman de senzaţie care, pentru câteva clipe măcar, izbutea să îi aducă o schimbare în gânduri ca nimic altceva:

„Contele Wiesnieky, al cărui fiu de patru ani a fost salvat de la înec datorită unui câine, a manifestat de curând recunoştinţa lui. A strâns laolaltă o mie de câini, de preferinţă câini ai oamenilor săraci, pentru a le servi oase şi cârnaţi. Banchetul a ţinut mai bine de două ore, într-una din sălile cele mai mari din Varşovia…“

Păcat, Ana se văzu silită să îşi întrerupă lectura, simţind deodată că laptele era pe punctul de a da în foc.

Capitolul II

În faţa oglinzii din camera de baie, Justin se bărbierea sacadat. Bineînţeles, ca de fiecare dată, obrajii abia se găseau săpuniţi. Şi lama de ras abia mai era în stare să taie, aşa că în urmă pielea rămânea doar ceva mai puţin aspră şi pe deasupra iritată aproape la sânge. Dar aşa ceva nu importa la el.

Figura din oglindă era una oarecare, de bărbat la cincizeci de ani, nu răvăşită, ci mai degrabă obosită de viaţă. Părul rar, propriu-zis doar câteva fire cenuşii. Fruntea mare care cădea ca o cortină. Privirea fixă în gol, de somnambul, de orb, de Lazăr înviat din morţi. Obrajii puhavi, aşa săpuniţi pe sfert, aveau pentru moment ceva din expresia trist grotescă a unui clown la ultima reprezentaţie.

Pe când se bărbierea de mântuială, Justin nu se gândea la nimic. Nici o asociaţie. Mintea îi stătea pur şi simplu, ca un ceas oprit.

În câteva clipe, Justin se crezu gata. Se spălă repede pe faţă, neţinând seama de usturimea pielii. Apoi îşi desfăcu aparatul de ras fără să cureţe însă lama, uşor ruginită chiar de pe acum. De asemenea, lăsă pămătuful încă plin de clăbuc pe etajera de sub oglindă.

Justin se întoarse în odaia de culcare, unde începu să se îmbrace automat, cu privirea la fereastră. Prin curte trecea gunoierul, cărându-şi lada la cotiga din stradă. Din faţă, de la fereastra de la etaj, doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu striga cu o voce spartă ordonanţa, intrată parcă în pământ:

— Ghiţă!…

Dintr-un ungher, unde tăia lemne pentru bucătărie, desigur tot din ordinul ei, Ghiţă se auzi din spate răspunzând zvâcnit, ca de obicei:

— Aci, să trăiţi, dom’ maior!

Între timp, croitoreasa îşi căuta pisica în călduri cu un „pss, pss, pss“ proferat ca o formulă de incantaţie magică în cele patru puncte cardinale ale curţii.

Justin era acum gata îmbrăcat cu costumul său de totdeauna, ajuns de-a dreptul proverbial în ochii colegilor de cancelarie şi ai elevilor Liceului Regele Ferdinand. Aceeaşi cravată roşie, înnodată gros şi strâmb la gât; aceleaşi haine cafenii, cu lustru pe la coate şi în dos; aceeaşi pereche de ghete scofâlcite, de un model uşor desuet, cu un scârţ

ca un oftat la mers.

Justin intră în sufragerie, murmurând în treacăt „bună dimineaţa“ pe lângă patul fratelui său.

Dar Hypolit sforăia de-a binelea, într-un somn prefăcut. Era un tertip. Astfel mutatul în fotel, pentru luarea cafelei, urma să aibă loc poate tot după dorinţa lui, abia mai târziu, după plecarea fratelui din sufragerie, când putea să se lege de Ana fără nici o piedică.

Justin se aşează la locul său prestabilit din capul mesei, cu faţa la fereastra de la stradă. Se simţea asemenea zilei de sfârşit de februarie. Nici ninsoare, nici ploaie, nici ceaţă măcar. Un cenuşiu-opac, de interior de cavou.

— Bună dimineaţa! Iartă-mă, azi am cam întârziat cu încălzitul laptelui! spuse Ana, intrând în sufragerie şi turnând în urmă cafeaua în ceştile de pe masă.

— Bună dimineaţa! veni răspunsul, ca în ecou.

Apoi Justin începu să soarbă din ceaşcă. În răstimpuri muşca într-o doară din felia de pâine cu unt şi miere, pregătită din oficiu de soţia lui.

Alături, bându-şi cafeaua în tăcere, Ana se tot uita cu coada ochiului la Justin. La ce se gândea oare? Ce se întâmpla în conştiinţa lui? Ce ascundea concentrarea aceea mută, mai greu de descifrat pentru ea decât o hieroglifă? De la o vreme i se părea aproape că are a face cu un dement lucid, care nu a atins încă de-a dreptul faza delirului. Uneori, când îl vedea astfel, aproape că simţea nevoia de a chema un medic. Dar, ca ori de câte ori avea de luat o hotărâre afară din comun, amâna mereu până la urmă, de teama cine ştie căror consecinţe. Apatia lui Justin o contaminase parcă şi pe ea, aproape pe nesimţite. Ca de obicei, gândurile sfârşeau prin a i se opri la un punct mort, pentru a începe aidoma la dejun, de nu diseară, în orice caz de a doua zi dimineaţă la cafea.

Din capătul mesei, Justin înţelese rece, cu o plictiseală de mult saturată, nedumeririle din privirea abia disimulată a soţiei sale. Demult, în primul an de căsnicie, deznădejdea comprimată acum în ochi i se exterioriza prin cuvinte. Cu o voce înecată de plâns, răbufnea la masă:

— De ce taci mereu? Nu simţi nimic de spus din tot ceea ce te preocupă? Nici un plan de viitor? Nimic? Ce este cu tine? Doamne, aşa trebuie să o ducem toată viaţa? Spune odată ceva, repede-mă chiar, dar nu mai sta aşa, ca mort! Uf, nu mai rabd!…

Şi tot aşa. Apoi, cu încetul, învăţase să tacă şi ea, rămânând să se cheltuiască doar cu copilul. Şi totuşi, ciudat, semnul de întrebare al exasperărilor de odinioară mai supravieţuia în privire. Biata Ana! După atâta amar de ani, cum nu înţelesese încă? Cum nu ajungea să îşi dea seama odată, ca de realitatea cărnii care i se veştejea fără voie pe schelet? Orice revoltă este stupidă, aproape de prost-gust. Nimeni nu poartă o vină. Viaţa înseamnă o moarte de fiecare clipă, o anchilozare psihică desăvârşindu-se pe îndelete cu încetinitorul, o eşuare într-un tipar de automatisme cotidiene. La unii se vede dintr-odată, ca în cazul său, bunăoară. La cei mai mulţi însă nu se bagă de seamă chiar de la prima vedere, dat fiind că respectivii nu au de obicei conştiinţa resemnată a fenomenului…

Justin îşi sfârşi cafeaua. O clipă, îşi mai trecu privirea prin *Universul*. Sub privirea fără nici un interes, titlurile de pe prima pagină se perindară ca stâlpii de telegraf la fereastra unui tren în mers: „Şomajul intelectualilor“, „Cifra bugetului general al Statului“, „Oraşul Călăraşi ameninţat de inundaţii“… A întors pagina: „Starea timpului: buletinul institutului meteorologic central“, „Economice-Financiare: Bursa, Piaţa cerealelor, Mişcarea vapoarelor în portul Constanţa“, „Întâmplări din Capitală: Arestarea unui escroc, Sinucidere, Fetus mâncat de câini, Foc la o fabrică“… A trecut la altă pagină: „Şedinţa de ieri a Camerei“… În sfârşit, a ajuns la penultima pagină: „Senatul francez a respins un proiect de lege al guvernului“, „Papa s-a însănătoşit“, „Anglia lansează un nou vas de

războiˮ, „Grevele din Statele Uniteˮ…

Justin se ridică de pe scaun, tot fără să scoată însă vreun cuvânt. În vestibul îşi puse pălăria pleoştită, demnă mai degrabă de un muzicant orb, fularul ros parcă de molii, mantaua de ploaie care avea ceva de halat de ospiciu, galoşii ca nişte şlepuri scoase din uz.

În dimineaţa vâscos-rece, Justin porni zgribulit, pe drumul ştiut pe de rost, de acasă la liceu. Fără nici un efort de atenţie, chiar numai după sunetul paşilor, ajunsese să recunoască identitatea trecătorilor din jur. Erau doar mereu aceiaşi, întâlniţi în fiecare dimineaţă pe o anume porţiune de trotuar. Când lipsea câteodată vreunul de pe parcursul respectiv, avea impresia unui adevărat eveniment, ca bunăoară descompletarea neaşteptată a unui rol într-o piesă de teatru. De altminteri, singurul eveniment posibil de-a lungul acelui itinerariu.

Capitolul III

Sandu se învârti în pat, deşteptându-se în sfârşit de-a binelea. Îşi simţea ceafa rigidă, tâmplele grele ca sub o apăsare, gura de iască. Într-o doară, întinse mâna după ceasul de pe masa de noapte, uitând că de fapt rămăsese neînvârtit din ajun. Apoi se ridică anevoie, ca de plumb. Se uită tulbure în jur. Hainele se găseau aruncate la întâmplare pe fotel. Cămaşa şi izmenele erau pe jos. Un singur ciorap spânzura pe marginea patului. Pantofii căscau strâmb lângă dulap.

Sandu porni spre fereastră, oprindu-se însă peste o clipă cu privirea nedumerită la masa de lucru, unde îl aştepta planşa cu proiectul de construcţie a podului de metal. O sticlă cu tuş, un teu, un echer, o riglă de calcul, o cutie de compas, nişte note de calcul se îmbulzeau de-a valma în jurul planşei. Dar totul părea lăsat într-o uitare deplină.

Sandu ajunse la fereastră, unde ridică storul. Acum era obraz în obraz cu ziua mucedă de afară. De altminteri, curtea, îmbâcsită în lumina oricărui anotimp, lăsa parcă totdeauna aceeaşi impresie de sfârşit de februarie. În faţă, aproape de fereastră, desigur pentru a avea astfel mai multă lumină, Bimbo Stanian se rădea cu briciul, izbucnind în vocalize când se oprea în răstimpuri. Tilică, cu bicorn şi redingotă neagră, gata de serviciu, ieşea tocmai din casă. La fereastra din colţ, domnişoara Fifi lucra la maşina de cusut.

Sandu se întoarse parcă mai mahmur, pentru a trece apoi în odaia de baie. Acolo se privi câteva clipe în oglindă. Părul mai răvăşit ca niciodată îi astupa fruntea aproape în întregime. Ochii îi erau încă mici de somn, încleiaţi cu urdori. Obrajii îi arătau parcă neraşi de o săptămână.

Sandu se hotărî în sfârşit. Intră în baie, dând drumul la duş. Dintr-odată, sub împroşcarea apei reci, trupul i se destinse ca al unui om vindecat peste noapte de paralizie. Se frecă cu mâinile pe faţă, pe piept, pe picioare, într-o vibrare de neastâmpăr pueril. Între timp se pomeni cântând într-aiurea, ceva dintr-un marş învăţat la instrucţia premilitară cu ceva dintr-o arie de operă a lui Verdi auzită de la flaşnetele colţurilor de stradă şi pe deasupra şi cu ceva dintr-o romanţă de inimă albastră prinsă de la lăutarul din bodega vinului cu pricina. Nici un gând. Numai senzaţii, ca la un sport care nici nu cerea măcar concentrarea atenţiei. Şi duşul dura mereu, aproape răstimpul obişnuit al unei băi calde.

— Sandule, este ora nouă trecute! Îţi pregătesc o cafea neagră! răsună pe neaşteptate vocea mamei de dincolo de uşă.

— Bun! Sunt gata! veni răspunsul strigat de sub duş.

În sfârşit, Sandu sări din baie. Începu să se şteargă cu prosopul până la înroşirea pielii. Apoi se privi gol, pipăindu-şi muşchii de mic atlet cu o mulţumire dilatată până la zâmbet. Din păcate, nu mai avu timp şi pentru câteva mişcări de gimnastică. În grabă, începu să se spele pe dinţi. Gustul pastei de dinţi înlocui proaspăt senzaţia de cocleală din gură de la beţia din ajun. Se mai pieptănă în treacăt, potolindu-şi tumultul părului castaniu. Bun! Era gata acum, refăcut de-a binelea, parcă născut din nou.

Sandu se întoarse în odaia de culcare. Aci, dispoziţia din baie i se strică însă din senin. Curtea mânjită de la fereastră. Atmosfera lividă a odăii. Mirosul uşor stătut. Încetul cu încetul, apăsarea obsesiilor de totdeauna se desăvârşi de la sine, într-un cerc de asociaţii concentrice, trăgând la fund ca vârtejul unei ape. Casa însăşi, cu odăi strâmte şi întunecoase, cu orizontul ferestrelor astupat de obrazul ciupit parcă de vărsat al clădirilor mohorâte din jur. Tot acel fund de cartier, cu vecini care se bârfeau toată ziua pe ascuns, mereu la pândă de dincolo de ziduri, parcă nu ar avea ceva mai bun de făcut decât să îşi piardă vremea uitându-se reciproc prin gaura cheii. Şi apoi familia însăşi! Fiecare trăia singur. Într-o tăcere paralelă, sentimentul comunităţii ajungând o iluzie. De mult nici unul nu mai putea să comunice cu celălalt, afară doar de frazele stereotipe ale convenţiilor uzuale. În casa lor, totul vegeta lânced, în acelaşi ritm de tic-tac monoton. De aceea, de pe acum, întârzia până noaptea târziu în oraş, de cele mai multe ori la o masă de bodegă, cu un coleg sau altul. Acolo dădea pe gât pahar după pahar, făcând planuri. După luarea diplomei de inginer, urma să plece în lume. Avea să se angajeze la o societate de construcţii de poduri şi şosele pentru una din republicile mai primitive ale Americii de Sud: Ecuador, Columbia, Venezuela… Câte nu se găseau de construit acolo, într-o lume nouă, mai ales când se puneau şi capitaluri mari la îndemână! Stătea la masa de bodegă până i se întorceau toate în cap. Până când începeau senzaţiile acelea ciudate, de acrobaţii cu avionul, de moarte prin înec, de Dumnezeu mai ştie ce…

— Sandule, nu vii la cafea? se auzi din nou vocea Anei de pe coridor.

— Da, mamă, chiar acum.

Sandu era îmbrăcat, dar tot nu îşi găsea cravata lepădată cine ştie pe unde în clipa dezbrăcării. În cele din urmă se duse aşa, cu gulerul cămăşii răsfrânt, ca în timpul verii, trecând în coridor şi intrând apoi în sufragerie.

Din fundul patului, unchiul Hypolit şi începu:

— Eh, aşadar, iar o făcuşi lată azi-noapte! Cu ce damă? De ce nu ne povesteşti şi nouă?

Sandu nu răspunse nimic, doar un gest cu mâna în aer, ca şi cum ar alunga o muscă. Ah, ce ţaţă de mahala era unchiul Hypolit! Mereu gata să afle tot, mai ales ceea ce se trece de obicei sub tăcere. Lipsă de tact în orice împrejurare, doar aşa, pentru simpla plăcere de a turna gaz pe foc. Şi numai cu presupuneri triviale, ca şi cum nimic altceva nu rămânea de conceput.

În schimb, Ana nu putu să se stăpânească:

— Hai, sfârşeşte cu prostiile! Lasă-mi băiatul în pace!

Din colţul său, unchiul Hypolit începu să hohotească.

Pe îndelete, Sandu îşi sorbea cafeaua cu gust amărui. Îl cuprinsese cu încetul o senzaţie plăcută, de uşoară acalmie a valului de greaţă care i se ridica din golul stomacului. În acelaşi timp, se uita în ziar la telegramele de la „Ultima Oră“: „Senatul francez a respins un proiect de lege al guvernului“, „Papa s-a însănătoşit“, „Anglia lansează un nou vas de război“, „Grevele din Statele Unite“… Nimic interesant. Nici vorbă de eventualitatea unui nou război mondial, deşi unii susţineau că se desemnează anume perspective. Nimic care să perturbe letargia globului. Dezamăgit, aruncă ziarul în lături.

Ana nu îşi lua ochii de la Sandu. I se părea deodată îmbătrânit cu dunga aceea pe frunte, cu cearcănele de noapte pierdută în jurul ochilor, cu barba nerasă. Trebuia neapărat să vorbească cu el în privinţa beţiilor. Era penibil, dar nu avea încotro. În orice caz, însă nu în clipa aceea, în prezenţa nesuferitului Hypolit.

În dimineaţa ternă de sfârşit de februarie, Sandu simţi nevoia de ceva afară din comun, ceva care să îi trezească senzaţii tari. Aşa, pur şi simplu, absurd. Cu un gest precipitat, deschise ziarul din nou, căutând cu nerăbdare un film de aventuri la pagina cu reclamele spectacolelor. La Trianon: *Avangarda eroilor* cu Gary Cooper şi Jean Arthur… La Capitol: *Misiunea brigăzii 41* cu Errol Flynn şi Olivia de Havilland… La Arta: *Călăreţul misterios* cu Tom Mix… Bun, aşadar avea ce să aleagă! Noroc că era joi, deci matineu la cinematografele din centru!

Capitolul IV

Hypolit stătea la fereastra din sufragerie căscând de plictiseală.

Până la urmă, mutatul în fotelul de infirm se desăvârşise cu ajutorul lui Sandu, căci Ana se eschivase de fiecare dată sub un pretext oarecare. Deci pierduse unul din prilejurile de dimineaţă de a pune mâna pe ea. Culmea, nici bucătăreasa nu venise încă prin sufragerie pentru a mătura ca de obicei, întârziind dracul ştie de ce! La Maria pipăiala mergea bineînţeles mai uşor, deşi de fiecare dată cu o înjurătură bombănită fără înconjur drept răspuns. Nu era nici rândul dimineţii de a se bărbieri, ca atare cu ce să îşi mai umple timpul până aproape de ora mesei? Apoi, ca prin minune, în decursul acestei săptămâni nu i se mai inflamase nici un coş de pe obraz, de care să se tot stoarcă mereu, oricum o preocupare a atenţiei. Nimic.

Privirea lui Hypolit începu să se plimbe din nou de-a lungul sufrageriei. Zidurile tapetate pe trei sferturi într-un cafeniu-uniform, de cofetărie de provincie. Tavanul afumat, din care atârna un candelabru absurd de pretenţios în contrast cu restul modest. La mijloc, masa înconjurată de cele patru scaune, ca la o partidă de poker. În marginea peretelui din stânga, uşa dinspre biroul lui Justin. Apoi dulapul cu veselă, ca o femeie gravidă. Deasupra acestuia, un vultur împăiat, cadou de prost-gust primit de Justin de la colegul de Gimnastică, cu prilejul unei onomastici. Pe peretele din fund, înainte de uşa dinspre coridor, canapeaua lui şi apoi soba de teracotă în colţ. O bună parte din peretele din dreapta, cu uşa mare cu geamlâc, prin care se desemna cuierul din vestibul. Mai încolo, un fotel de piele matofită. În sfârşit, peretele de alături cu fereastra care încadra strada, abia populată de câte un trecător. Nici măcar cu tramvai… Fiecare amănunt din preajmă era cunoscut până la lehamite. Chiar atunci când ochii i se închideau obosiţi de monotonie, decorul sufrageriei rămânea încă sub pleoape ca o obsesie urâtă.

Uf, nu mai sosea odată primăvara, când să i se împingă fotelul în curte, de unde putea să urmărească în voie orice mişcare a vecinilor din jur. Acolo, cel puţin, avea ce să vadă!

Hypolit îşi scoase din buzunar punga cu bomboane de mentă, servindu-se cu încă una, poate a patra din dimineaţa aceea. Pe când îşi sugea menta, privirea fără rost i se opri la întâmplare asupra datei ziarului de pe colţul mesei de alături: joi, 27 februarie 1937. Tresări deodată. Bine, dar era chiar aniversarea zilei sale de naştere! Uitase cu desăvârşire, de altminteri aşa cum uitase atâtea cu timpul. Acum, parcă se bucura puţin. Gândurile căpătau în sfârşit un miez până să vină Ana sau Maria prin sufragerie. Ciudat, trăise două existenţe, ca într-un ciclu de metempsihoze! Fusese doi oameni deosebiţi, cu totul străini

între ei, configuraţi parcă într-alt timp şi într-alt loc. Odată un preşedinte de tribunal la Botoşani, „Conu' Hypolit", cunoscut de toată lumea, salutat pe stradă până şi de sergenţi, în poziţie de drepţi. La cofetărie, masă rezervată, ca pentru notabilităţile mai de seamă de acolo: prefectul judeţului, comandantul regimentului în garnizoană, directorul liceului de băieţi şi tot aşa. Lucru cu totul rar, primit până şi în casa câte unui ultim descendent al aristocraţiei moldovene locale, de obicei un bătrân crohmolit121, aproape surd, cu încheieturile în tremur şi conversaţia numai pe limba franceză, la care [i se] servea o cafea şi sfârşea în cel mai bun caz la o partidă de *écarté*122. Mai toate mamele puseseră ochii asupra lui, cu gând de viitor pentru fiicele respective. Era doar elegant, după moda zilei, politicos ca nimeni, totdeauna cu ceva drăguţ de spus. Cât despre carieră, ehei! Deci tot invitaţii dintr-o familie într-alta, cu ceai pregătit la samovar, vorbă dulce moldovenească, pian. Dar noul preşedinte al tribunalului nu observa parcă niciodată vreun subînţeles. Era comod. Într-adevăr, ştia doar prea bine că, în casele adormitului orăşel de provincie, se mai găseşte câte o doamnă Bovary lâncezind în aşteptarea marii aventuri. Şi cum semăna cu Rodolphe123, problema sexuală i se rezolva de la sine cum nu se poate mai simplu. Apoi atmosfera de la concursurile hipice organizate de regimentul de cavalerie, la care figura totdeauna în juriul de apreciere! Dar sfârşiturile de săptămână, petrecute pe la moşiile proprietarilor din judeţ, cu partidă demodată de croket în grădină, cu vânătoare de raţe sălbatice la baltă, pe la apusul soarelui, cu pahar de Cotnar străvechi, băut pe îndelete după masa de seară, în pridvor de conac… Pe urmă existenţa celuilalt, a pachetului de carne impotentă de acum din fotelul de infirm de la fereastră, care mobila sufrageria cu acelaşi prost-gust ca vulturul împăiat de pe dulapul ca o femeie gravidă… Puah! De ce nu sfârşea prin a se sinucide odată? Nimic mai simplu. Câteva pastile de Somnalin luate seara, înainte de culcare. Şi a doua zi scapă de decorul sufrageriei. Dar, peste o clipă, se scutură, ca deşteptat dintr-un coşmar. Nu! Era stupid. Uf, nu mai intra nici o femeie în sufragerie, ca să sfârşească odată cu aceste gânduri care i se întindeau în conştiinţă ca o pată de cerneală pe o hârtie sugătoare! Îşi aplecă urechea în direcţia oficiului. Nu se auzea însă nimic. De ce nu citea ceva? Ziarul măcar. Nu se simţea în stare. De mult nu mai ajungea să se concentreze pe nici o pagină. Trăia redus la fiziologie. În definitiv, poate că aceasta era şi viaţa în ultimă instanţă: mâncare, somn, defecare etc. Apoi începea literatura.Atunci de ce să se sinucidă din nimic?

Pe dinaintea ferestrei, madam Stoleru trecea înspre oraş cu un mers afectat de femeie tânără, în ciuda celor peste cincizeci şi cinci de ani împliniţi.

Cu privirea tulbure, Hypolit se tot uita cum se depărtează încet, cu şoldurile uriaşe în balans. Dintr-odată, o închipui pe pat, dezbrăcată la piele, aşa grasă şi moale, zbătându-se de plăcere, cu spasme de găină abia decapitată, sub trupul firav de râmă contorsionată al studentului de la Conservator în gazdă la ea cu plata în natură. Auzea parcă şi răsuflarea lor grea, aproape răguşită. Erau ultimele zbateri ale cărnii înainte de a se turti fleşcăită.

Hypolit privea în gol, cu ochii bulbucaţi, cu buzele groase muşcate până la sânge, cu mâinile încleştate pe ciotul picioarelor retezate de la coapse în jos. Sălta singur în fotel, cu ceva de epileptic în criză.

Capitolul V

Recreaţia mare. La intrarea servitorului cu tablaua cu cafele negre, vorba stagnă o clipă în care profesorii începură să se servească cu câte o ceaşcă. Apoi, pe când unii

rămaseră mai departe în picioare, iar alţii se aşezară înapoi la masă, începură comentariile în legătură cu cafeaua. Bineînţeles, pentru unul nu era de-ajuns de fierbinte, pentru un al doilea, de-ajuns de dulce, pentru un al treilea, de-ajuns de amară.

Pe neaşteptate, uşa se deschise precipitat, făcând loc domnului Agripa Dardalat, profesorul de Fizico-chimice. După ce a constatat dintr-o privire atmosfera de lâncezeală din cancelarie, zâmbi parcă mulţumit într-ascuns. Şi fără să îşi scoată măcar pălăria sau paltonul, uitând tradiţionalul „bună dimineaţa“, exclamă de-a dreptul:

— Ei, aţi auzit? Aţi citit în *Universul* de azi?

Capetele profesorilor se întoarseră spre noul-venit fără să înţeleagă nimic.

Numai în fund, Justin somnola mai departe, cu privirea la cafeaua neîncepută din faţă. Nimic neprevăzut nu putea să se audă sau să se întâmple în cancelarie, după cum nici în vreo clasă, nici pe drumul de la liceu, nici acasă. Mereu, pretutindeni, acelaşi cântec de flaşnetă. Acum, fără doar şi poate, Dardalat atribuie ziarului cine ştie ce zvon de schimbare a Ministrului de Instrucţie, de majorare a salariilor pentru profesorii din învăţământul secundar, de inspecţie, în perspectivă, la liceu. De altminteri, aşa cum fiecare venea în cancelarie cu o altă versiune pe aceeaşi temă, scontând un efect oarecare, Justin începu să caşte, obosit de nimic.

Între timp, Dardalat căuta să mai ţină în suspensie curiozitatea unanimă. Până atunci, ca orice titular de-abia transferat la o catedră vacantă a liceului, se simţise neluat în seamă, neprimit încă de-a binelea în intimitatea comunităţii profesorilor mai vechi. Pentru prima oară, se vedea ajuns, în sfârşit, subiectul atenţiei generale. Trebuia să profite. Deci începu mai întâi prin a se dezbrăca încet, atârnându-şi în urmă pălăria şi paltonul în cuier.

În jur, profesorii nu mai răbdau:

— Hai odată, dom’le! Despre ce e vorba? Ce ne ţii aşa, pe ghimpi?

Tot fără nici o grabă, Dardalat îşi potrivi ochelarii pe nasul bondoc. Apoi deschise ziarul, îndoit în buzunar, la pagina a doua, la „Întâmplări din Capitală“. În sfârşit, începu să citească rar şi apăsat, aşa cum bunăoară avea obiceiul să enunţe în clasă principiul lui Arhimede: „Într-o cameră din str. Sabinelor 80, a fost găsit cadavrul lui Ştefan Teodorescu, profesor la Liceul Regele Ferdinand din Capitală. Din cercetările întreprinse de d. comisar-şef Ilie Trocan, reiese că este vorba de o sinucidere, victima punându-şi capăt zilelor prin tăierea venelor. Motivul disperatului gest nu se cunoaşte încă.“

O clipă, urmă apăsarea unei tăceri depline. De la sine, toate privirile se întoarseră spre scaunul ocupat de Justin în colţul din fund al mesei, de fapt locul obişnuit al lui Ştefan Teodorescu, profesorul de Muzică. Parcă silit dintr-odată, Justin se ridică stingher de pe scaun, rămânând apoi în picioare.

După ce s-a tot scărpinat la ceafă, domnul Ion Onisifor, profesorul de Istorie, rupse în sfârşit tăcerea.

— Dumnezeule, tocmai nenea Fănică să sfârşească astfel! Cine să îşi închipuie vreodată? Era doar om cu cap, la locul lui.

Domnul Alexandru Alevra, profesorul de Română, propuse cu ochii în tavan:

— Cine ştie! *Cherchez la femme*…[124]

Dar Onisifor sări în sus, cu braţele în lături:

— Da’ de unde! La vârsta lui!

Alevra nu mai ajunse să răspundă nimic, căci, din capătul celălalt al mesei, părintele Dionisie Stamatu, profesorul de Religie, cu fruntea încreţită şi degetele în barba rară, începuse a se nedumeri cu voce tare:

— Niciodată n-am fost pus într-o asemenea situaţie! De douăzeci de ani eu oficiez slujba la înmormântarea oricărui profesor din acest liceu. Şi acum nu ştiu ce să fac.

Sinuciderea este doar un act proscris de biserica noastră. Un preot nu poate să slujească la înmormântarea unui sinucigaş.

Onisifor dădu din umeri:

— Părinte, treci şi mata cu vederea.

Dar părintele se scutură de la locul său:

— Ei, parcă merge aşa! De acum, când este un fapt public, consemnat în ziare…

Domnul Valeriu Cristofor, profesorul de Desen, un tânăr suplinitor cu ochelari şi lavalieră, căpătă deodată voce, deşi încă gâtuit într-adevăr de emoţie:

— Bine, dar familia? Trebuie să venim în contact cu familia. Să transmitem condoleanţe. Să ajutăm la cheltuielile de înmormântare…

După ce îşi sorbi cafeaua până la fund, ştergându-şi apoi urma mustăţilor lăsate cu o batistă cât un cearşaf, Alevra se întoarse, surprins:

— Ehei, Dumnezeu ştie de familie! În orice caz, eu unul habar n-am. În definitiv, treaba Directorului…

Apoi, preocupat parcă de ceva mult mai de seamă, întrebă peste o clipă:

— Şi cine urmează să ţină discursul funebru?

Dardalat, aproape zâmbitor la ideea unui nou prilej de afirmare în ochii colegilor, se propuse pe loc:

— Eu!

Dar Alevra strâmbă din buze:

— Nu se poate. Dumneata în nici un caz. Trebuie unul din colegii mai vechi.

În fundul cancelariei, Justin stătea mereu în picioare, cu privirea la scaunul gol al lui Ştefan Teodorescu. Nu era impresionat de moartea oricum neaşteptată a colegului de Muzică. Pentru el nenea Fănică murise încă de mult, gestul sinuciderii venind acum ca o confirmare revelatoare doar pentru alţii. Ajunsese un maniac al materiei predate, un abrutizat de anii de carieră, un imbecil cu vârsta. În aceeaşi măsură ca profesorii mai vechi din jur. Ca el însuşi. Dar scaunul acela gol…

— Ei, ce zici, nene Justin! se apropie Alevra cu mâinile în buzunarele de la pantalon.

Justin nu răspunse însă nimic, mulţumindu-se să ridice din umeri.

O clipă, Alevra urmări privirea colegului oprită asupra scaunului gol. Apoi trecu mai departe, cu gândul că bietul Ionescu trebuie scos la pensie înainte de termen, ramolismentul său tot mai vădit scăzând pur şi simplu prestigiul corpului profesoral în ochii elevilor şi aşa de-ajuns de ireverenţioşi de la o vreme încoace.

De pe coridor se auzi soneria de intrare în clasă.

Mai toţi profesorii însă se pregăteau să întârzie de astă dată până la jumătatea orei, pentru a dezbate mai departe sinuciderea lui Ştefan Teodorescu. Desigur, fiecare după tipicul prostiei respective.

Numai Justin se grăbi să semneze condica de prezenţă, specificând „teză“ la rubrica programul de predare, în dreptul orei de Limba Franceză de la clasa a IV-a. Avea un scris mărunt cu litere regulate. Apoi, cu catalogul sub braţ, ieşi din cancelarie.

Era sigur dinainte că, în urma lui, colegii aveau să lase o clipă vorba despre cazul sinuciderii lui Ştefan Teodorescu pentru a se revolta pe seama lui. Nu participa la discuţiile din cancelarie, ca şi cum nu găsea niciodată vreun cuvânt de spus. Face pe conştiinciosul, intrând primul în clasă, parcă numai pentru a le da peste nas. Se nimerise şi cine, tocmai profesorul cel mai lipsit de valoare şi autoritate din liceu!

Din capătul din fund al coridorului pustiu, de la uşa clasei a IV-a, răsună vocea plantonului strigând:

— Vineee, băăă!

Într-un vacarm familiar de mult urechilor sale, Justin intră în clasă. Se aşează la catedră, de unde aşteptă apoi cu răbdarea de totdeauna liniştea cuvenită.

Între timp elevii îşi ocupară locurile în grabă, apostrofându-se încă de-ajuns de tare. Băncile se trântiră la întâmplare. Buretele zbură din senin dintr-o mână din fundul clasei până la tabla de lângă catedră.

În sfârşit, cestorul125 anunţă sentenţios:

— Nici un absent!

De acum, caietele de teză aşteptau deschise pe bancă. Tocurile, puţin înclinate în mâinile parcă uşor febrile.

Justin răsfoi manualul, cu privirea la bucăţile socotite ca materie a trimestrului al doilea. În cele din urmă, începu să dicteze monoton, cu vocea lui uşor nazalizată:

— A se forma şase fraze a câte două propoziţiuni, cu conţinut din bucata *Les monuments de Paris*, ţinând seama de condiţiunile următoare…

În bănci, elevii scriau de zor, fără nici o surprindere. De totdeauna, se ştia doar că Justin Ionescu, la fiecare teză, de pe oricare trimestru, deopotrivă pentru toate clasele din cursul inferior, are mania de a propune un subiect cu variantele aceloraşi obstacole gramaticale.

— Primul punct: nici un verb să nu se repete de mai multe ori. Al doilea punct: un predicat trebuie să fie conjugat cu auxiliarul *avoir* şi trebuie să aibă participiul la feminin singular. Al treilea punct: într-una din fraze, verbele să aplice regula concordanţei timpurilor la modul subjonctiv.

În sfârşit, mai adaugă:

— Puneţi manualele închise la capătul băncii!

Nu o spunea cu un scrupul de supraveghetor sever. Ci pur şi simplu dintr-o obişnuinţă căpătată din primul an de profesorat. Odinioară mai făcea lucrurile cu o convingere născută din raţiunea unui fond anume. Acum, numai de formă, în virtutea inerţiei.

Justin se apropie de fereastră. Acolo, de la etajul al patrulea, se vedea până departe. Tot acoperişuri. Doar pe alocuri câte un coş de fabrică, ca un semn de exclamare mută sub cerul scăzut până la înălţimea fumului.

Justin căscă prelung, trecându-şi mâna peste faţă. Apoi se întoarse la catedră, unde se aşeză cu capul sprijinit în palme, ca pentru a se menţine treaz. Privirea i se plimba deasupra elevilor la întâmplare, fără să urmărească însă dacă se copiază cumva.

În bănci, unii stăteau cu fruntea între pumni, parcă împiedicaţi în pagina caietului din faţă, ca într-un zid. Alţii se scobeau cu tocul în nas, cu gândurile scăpate dintr-odată aiurea pe fereastră. În sfârşit, alţii îşi holbau ochii la catedră, ca la cuşca unui sufleur care tot întârzie să debiteze textul. La fel ca la începutul oricărei ore de teză.

Justin căscă din nou, deschizându-şi apoi într-o doară manualul de lângă catalog. Şi începu să răsfoiască paginile, numai pentru a schiţa un gest. Privirea blazată se oprea la câte o fotografie reprodusă în text: Notre-Dame de Paris, L'Arc de Triomphe de l'Étoile, Le Pont-Neuf, Le Palais du Louvre, Jardin du Luxembourg, La Fontaine Médicis…

Era mult de atunci. Sfârşise Facultatea de Litere şi Filozofie cu o teză de doctorat notorie la epoca aceea: *Le type de l'ambitieux dans le roman français*126. Mai încolo, se clasase primul la examenul de capacitate. Curând apoi fusese vorba să plece în Franţa, cu o bursă pusă la îndemână de Ministerul Instrucţiei. În sfârşit, urma să viziteze Parisul, de altminteri încă de mult familiar închipuirii sale din literatură, din reproduceri de pictură, din fotografii, din planuri sau indicaţii topografice de ghid de călătorie. Parisul cunoscut dinainte ca o poezie pe de rost, mai bine decât Bucureştii înşişi, din care nici nu ieşise măcar. În sfârşit, avea să i se dea prilejul de a exclama de-a dreptul, cu voce tare, nu

numai în gând, ca de atâtea ori în urmă, asemenea lui Rastignac[127] privind Parisul de pe înălţimea cimitirului Père-Lachaise: *À nous deux maintenant!*[128] Dar chiar în vara aceea începuse războiul. Călătoria la Paris i se amâna deodată fără termen. Peste doi ani, intrase şi România în conflagraţia europeană. Cea mai mare parte a campaniei o făcuse într-un spital din Iaşi, abia scăpând cu viaţă dintr-un tifos exantematic. După război se întorsese altul. Funcţiona normal. Totuşi conştiinţa lui era parcă în aceeaşi stare de letargie ca pe patul de spital. Nu se mai interesa de nimic, ca şi cum pierduse gustul de orice. Se însurase cu o fată cumsecade, de condiţie bună, dar fără avere, de fapt, totul pus la cale din oficiu de părinţii respectivi. Primise ideea de a se căsători fără un sentiment propriu-zis, conformându-se pur şi simplu, ca la ceva prin care trebuie să treci în programul unei vieţi de om. Cu banii de economie şi mai ales din împrumuturi, cumpărase casa din curtea de acum, cu aproape aceiaşi vecini de pe atunci: maiorul de intendenţă Eustaţiu Popescu, doar locotenent şi abia căsătorit; madam Stoleru cu soţul de la Percepţie încă în viaţă… Peste puţin i se născu copilul. Preda Limba Franceză tot la Liceul Regele Ferdinand. În timpul vacanţelor de vară, Pucioasa, pentru reumatismele Anei şi ale sale. Şi din nou Bucureştii. Gândul plecării la Paris nu se mai desemna de mult, ca o enormitate de neconceput măcar. Şi toate decurgeau mereu aidoma de atunci încoace, ca de totdeauna parcă.

Notre-Dame de Paris… L'Arc de Triomphe de l'Étoile… Pont Neuf… Le Palais du Louvre… Jardin du Luxembourg, La Fontaine Médicis… Fotografiile din manual erau ca nişte amintiri dintr-o cetate scufundată.

Pe coridor, soneria recreaţiei izbucni pe neaşteptate.

Justin începu adunarea tezelor, chiar dacă unele nu se găseau încă sfârşite.

Din nou vacarmul de la intrare. Vociferări. Bănci trântite. Burete în vânt.

Cu catalogul şi pachetul de teze sub braţ, Justin se îndreptă repede spre cancelarie.

Capitolul VI

În bucătăria scundă, în jurul maşinii de gătit încinse de-a binelea, cu cratiţele de deasupra bolborosind în aburi grei, aerul era ca năduşit. Se simţea un miros rânced de untură topită. Pe fereastra parcă afumată de ziua de sfârşit de februarie, Ana vedea pe Maria gata să taie un pui. O clipă, închise ochii cu silă. Când se uită din nou, pe porţiunea de maidan a colţului de curte de la fereastră puiul de găină abia mai pâlpâia din aripi, cu ciotul gâtului picurând de sânge.

— Coniţă, s-a făcut! anunţă Maria, parcă mai otrăvită ca niciodată, după ce intră apoi în bucătărie cu puiul în mână.

Apoi, târându-şi papucii, se apropie de maşina de gătit. De acolo apucă o oală cu apă fiartă pentru a o deşerta asupra puiului lepădat mai înainte într-un lighean de pe jos. În urmă se aşeză crăcănat pe taburetul din colţ, cu un oftat care semăna a sughiţ. În sfârşit, văzând că stăpâna pare mereu cu gândul aiurea, începu de-a dreptul jumulirea puiului.

Ana se luase după Sandu în urma plecării acestuia din sufragerie. În curte i se adresase stângaci, abordând totuşi fără ocoluri subiectul nopţilor pierdute, cu eventuale repercusiuni fatale pentru cariera lui de viitor. Băiatul o ascultase cu privirea în pământ. La urmă, după ce sfârşise de vorbit, îşi ridicase capul cu o expresie amară, gata să răspundă ceva. Dar se răzgândise parcă din senin, mărginindu-se să o bată pe umăr, cu un zâmbet evaziv liniştitor:

— Lasă, nu avea nici o grijă… Nu mă pierd aşa uşor…

Apoi ieşise în stradă. Oare numai atât aştepta drept răspuns?

Ana se trezi în sfârşit, amintindu-şi de ce se găsea în bucătărie. Era vorba de pregătirea unei turte cu nuci, desert pentru dejun propus ca de obicei de rubrica „Ce mâncăm astăzi“ din *Universul* de ieri. De altminteri, toate o aşteptau pe masă, rânduite dinainte, după prescripţiile reţetei din *1001 feluri de bucate*, cartea ei de căpătâi.

Încă de tânără, din primii ani de căsnicie, Ana se adeverise o gospodină de merit, deşi acasă, la părinţi, obişnuia mai înainte doar să citească poezii sau romane, să cânte la pian, să brodeze câte ceva. La început i se păruse de-ajuns de greu, dar până la urmă sfârşise chiar prin a nu mai avea altă preocupare decât treburile din casă. Gătea împreună cu Maria la bucătărie. Făcea bulion şi compot, punându-le la cămară de cu toamna. Cârpea ciorapii, izmenele şi cămăşile soţului, băiatului sau cumnatului. Călca rufele spălate. Mai scutura prin casă. În oraş pleca doar pentru cumpărături sau pentru plata impozitelor. Şi zilele treceau oricum pline, de vreme ce se culca obosită în fiecare seară. Despre prietenele de odinioară, din epoca adolescenţei, căsătorite în decursul timpului, una mai bine decât alta, nu mai ştia de mult nimic. Şi chiar să le mai fi întâlnit cumva, deşi nici nu prea ar fi avut cum, în cartierul de aci, le-ar fi ocolit în orice caz pentru a le lăsa numai amintirea ei de altădată, nu a unei biete doamne Ionescu, ajunsă mai rău ca o menajeră. Nu era în vizită aproape cu nimeni afară de doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu, care o ducea uneori cu sila la câte un cinematograf. Cu timpul, aproape fără voie, ajunsese să se resemneze într-atât cu existenţa ei, [încât] de abia mai concepea o altă posibilitate de viaţă. Nu mai dorea decât un singur lucru, anume un aparat de radio, pentru cumpărarea căruia îşi făcea economii de la un timp încoace. Într-adevăr, de atâtea ori tot ţinea să asculte o muzică, altceva decât numai flaşnetele întâmplătoare de pe stradă.

Pe când Ana sfărâma nucile în piuliţă, Maria tot jumulea puiul, gândind parcă cu voce tare:

— Nu ştiu ce să mă fac cu Ion al meu! Azi e a treia noapte de când nu mai dă pe acasă. Mai bine rămânea chelner la bodegă! Acum, de când s-a certat pe degeaba cu patronul, de când s-a angajat dincolo, la restaurantul cel mare de pe bulevard, parcă nu mai e întreg la minte. Ce mai vorbă am auzit de la unul, de la altul… S-a încurcat cu o vânzătoare de ţigări de acolo, cu una de nimic! Şi ce Dumnezeu o fi găsind la ea? Cică e sfrijită de n-ai pe ce pune mâna. Paciavura dracului. Să-mi strice casa aşa, peste noapte. Dar cu ce drept? O să mă duc la madam Stoleru, să mă înveţe nişte farmece de dezlegare…

Dar Ana parcă nici nu auzea vorbele Mariei, de altminteri mereu aceleaşi de câteva zile încoace, cu atenţia concentrată numai la ceea ce pregătea la masă. Despărţise gălbenuşurile de albuşurile de ou. Frecase pe de o parte gălbenuşurile cu zahăr. Bătuse pe de altă parte albuşurile spumă. În sfârşit, amesteca acum laolaltă pasta cleioasă a gălbenuşurilor, spuma ca un clăbuc a albuşurilor, firimiturile nucilor pisate. Din crema gălbuie, ajunsă pe îndelete omogenă sub învârtiturile concentrice ale lingurii de lemn, începu să se limpezească deodată o amintire în ochii Anei. Era în bucătăria casei părinteşti de odinioară. În bucătăria cea mare, curată, somptuoasă, aproape ca un salon. Mai toţi se aflau strânşi acolo. Mama, sora cea mare, bucătăreasa, servitoarele, pregătind fiecare câte ceva, cu o înfrigurare care domnea de obicei în bucătărie numai în preziua marilor sărbători, bunăoară când frământau aluatul cozonacilor de Crăciun sau înroşeau ouăle de Paşti. Se găseau doar în ajunul primului ei bal, cu prilejul împlinirii celor şaisprezece ani. Bineînţeles, sărbătorita era scutită de a ajuta la pregătirea prăjiturilor. Abia de i se dăduse voie să calce în bucătărie, să tragă puţin cu coada ochiului. Stătea lângă mama, care amesteca [de zor] crema gălbuie a turtei cu nuci aproape pe sfârşite. Se uita din preajmă,

ca un copil la o reprezentaţie cu lanterna magică. Avea cozi grele pe spate, ochi de „ametist“, cum o complimentase un cavaler în timpul valsului de la balul de mai târziu, talie de viespe în corset, după moda de atunci. La un moment dat, nu mai putuse să rabde, muindu-şi degetul în crema din farfuria adâncă. Mama zâmbise, sub o încruntare de formă. Oh, gustul degetului de atunci!

Ana învârtea lingura mereu, cu o oboseală dureroasă în braţ, ca o ameţeală a muşchilor. Mama şi tata erau de mult în cavoul familiei de la cimitirul Bellu. Sora cea mare, căsătorită în Franţa. Bucătăreasa şi servitoarele, Dumnezeu ştie pe unde… Ea? Parcă nu mai era nicăieri, căci în aceea de acum, soţia lui Justin şi mama lui Sandu, care pregătea o turtă cu nuci în bucătăria îmbâcsită, cu aer năduşit şi miros rânced de untură topită, abia de ajungea să se mai identifice prin amintiri.

Pe taburetul din colţ, Maria tot nu sfârşise încă jumulirea puiului, vorbind fără întrerupere:

— Eu, cum să mă duc la restaurant, să fac scandal? Am rugat pe Ghiţă, ordonanţa lui dom’ maior, să treacă pe acolo în locul meu. Să spuie ce-o şti, ca la o asemenea fărădelege. Dar, ţi-ai găsit! Nătăfleţul poate să ducă fetiţele la şcoală, poate să plimbe căţelul, poate să meargă la piaţă cu coşniţa la braţ… Tot treabă de muiere. Dar când să fie şi el [la o] adică bărbat, când să dea o mână de ajutor la o biată femeie ajunsă la ananghie, nimic… Cică nu se bagă unde nu-i fierbe oala… Auzi vorbă!…

Cu lehamite, Ana trecu turta moale pe o tavă unsă dinainte cu unt şi presărată cu făină. Apoi împinse totul în cuptor. Se spălă pe mâini la robinet şi se şterse în urmă cu un prosop murdar ca şorţul Mariei.

Capitolul VII

Sandu ieşi din cinematograf parcă cu aceeaşi senzaţie ca de sub duşul rece din baie. După cum o dorise de dimineaţă, la cafea, văzuse un film de aventuri. *Avangarda eroilor*, din viaţa pionierilor albi în luptă cu pieile-roşii băştinaşe din preriile sălbatice ale Americii de Nord. Un film cu ritmul trepidant, aproape numai cu împuşcături, urlete ascuţite şi tropote de cai în galop. De la locul său, urmărise pelicula de pe ecran cu răsuflarea tăiată, gata să aplaude scenele de efect ale eroului principal laolaltă cu cei câţiva şcolari chiulangii de la balcon.

În jur, pe bulevard, magazinele se închideau de prânz, cu hârşâit de obloane coborâte repezit. Tramvaiele treceau supraîncărcate, cu ciorchini de pasageri pe scara vagoanelor. Printre pălăriile serioase ale trecătorilor mai în vârstă începuseră să se desemneze şi şepcile de liceeni, cu ceva ireverenţios, ca de bobârnac. Dinspre Sărindar, vânzătorii ziarelor de prânz izbucneau cu voci ascuţite: *Adevărul*, *Epoca*, *Tempo*…

Prin îmbulzeala trecătorilor, Sandu mergea încet pe bulevard în sus. Cu ochii micşoraţi uşor, se uita ca într-o depărtare. Se simţea stingher, străin, singur, ca într-un loc în care nu îşi găsise rostul. Se socotea mult mai din filmul văzut cu câteva clipe în urmă decât din oraşul real din jur. Dacă nu era ora de masă, se întorcea pur şi simplu înapoi în sala de cinematograf pentru a vedea filmul din nou, de câte ori avea să mai ruleze până seara. Acolo, cel puţin, se simţea în largul său.

— Noroc, Sandule! răsună deodată o voce cunoscută de coleg.

Privirea lui Sandu, dusă parcă, observă în sfârşit, chiar la câţiva paşi, pe Şerban Apostol, cu pălăria tiroleză pe ceafă, cu mantaua de piele descheiată la întâmplare, cu

planşa atârnată pe umăr, venind pe îndelete, desigur tocmai de la Politehnică.

O clipă, faţa lui Sandu se lumină uşor:

— Noroc, Şerbane!

— Păi, bine, măi, chiuleşti şi azi? Te aiureşti de tot.

Din nou posomorât, Sandu schiţă un gest în vânt. Apoi răsuci de braţ pe colegul său, pornind mai departe în sus:

— Hai la o ţuică! Fac cinste.

Peste câteva clipe intrară amândoi într-o bodegă dintr-un gang mărginaş. Înăuntru, aproape întuneric. La bufet, lângă un raft cu hălci de slănină afumată, moţăia un cap buhăit de femeie, poate însăşi nevasta restauratorului. O singură masă era ocupată de vreun funcţionar la pensie, care stătea rigid, cu melonul pe cap şi privirea oprită la ţoiul din faţă. De undeva, dintr-un ungher, se tot auzea un miorlăit de pisică.

Cei doi băieţi se aşezară la o masă goală din preajma uşii, de altminteri afumată şi soioasă ca toate celelalte.

Un chelner cu privirea saşie şi falca umflată de la o măsea se apropia târşâit.

Sandu comandă:

— Un rând de ţuici!

Apoi încercă să spună ceva numai aşa, pentru a scăpa de apăsarea zilei de sfârşit de februarie, parcă şi mai grea acolo. Ehei, atmosfera din tavernele noilor oraşe ale coloniştilor din California, de la răscrucile de drumuri, de unde porneau spre munţi caravanele căutătorilor de aur!

— Şerbane, unde ne facem practica de beton armat la vară?

— În Bucureşti, pe şantierul cine ştie cărei clădiri în construcţie. Să numărăm căruţele de nisip sau să facem situaţii de plată la acordanţi.

— Uf, ce încuiere!

— Ei, lasă! După şantier, ne trece plictiseala la o bodegă din preajmă.

— Parcă vinul rezolvă totul! Măi, trebuie să facem odată ceva! Să construim lucruri îndrăzneţe, mari, durabile, care să ne justifice într-un fel! Ca elevi ai Politehnicii din Bucureşti, practica ni se reduce la rolul unui şef de echipă. Apoi, odată diploma de inginer obţinută, ne pierdem în câte un serviciu de întreţinere la stat, sfârşit în birocraţie. Şi sunt totuşi atâtea lucrări frumoase de conceput! Reţea de metrou sub Bucureşti… Autostradă pe Bucegi… Uzină hidroelectrică la Porţile-de-Fier… Legătură între Marea Neagră şi Dunăre printr-un canal de la Constanţa la Cernavodă… Şi câte şi mai câte…

— Şi înţelegere? Şi capital? De unde?

— Într-adevăr, la noi nu se poate începe nimic în mare. De altminteri, pentru aceasta, nici nu vreau să rămân aici.

Şerban îşi aprinse pipa, având a pufăi de câteva ori pentru început. Amuzant era Sandu! Din generaţia lor pozitivistă, rămăsese singurul cu himere, parcă acelaşi de prin clasa a cincea de liceu încoace. Deşi îşi petrecea timpul văzând filme de aventuri sau gale de box, citind romane în fascicole, jucând rugby ca fundaş, urmând cursuri de scrimă pentru a învăţa să dueleze, Dumnezeu ştie în ce scop, bând cu unul sau cu altul la o masă de bodegă, în consecinţă lăsând Politehnica abia pe ultimul plan, făcea de fiecare dată teorii de inginer blazat. Şi totul cu patosul unei voci de misionar care predică în pustiu. Oricum, trebuia să se distreze puţin pe socoteala lui, mai ales că ştia bine unde să bată anume:

— Ei, când pleci în Bolivia sau Paraguay? Parcă te văd, odată acolo, laşi baltă toate planurile de inginer cu imaginaţie. Schimbi de cetăţenie, intri în armată, ajungi peste noapte la gradul de colonel şi faci în cele din urmă o revoluţie pentru a te decreta

preşedintele republicii. Aşa este istoria pe acolo…

Dar Sandu nu avea simţul humorului, mai ales când era vorba de ironizarea aspiraţiilor sale celor mai intime. Ca atare, răbufni de-a dreptul:

— Hai sictir!

Şerban începu să râdă în gura mare. Apoi, într-un târziu, izbuti să fie din nou serios:

— Degeaba! Lasă iluziile! Câţi ingineri au ajuns în America de Sud, deşi peste şaizeci la sută dintre elevii fiecărei promoţii de pe băncile Politehnicii visează aşa ceva la vremea lor? Obişnuieşte-te cu gândul de a lucra aci, ca atâţia alţii dintre noi! Până la urmă nu este chiar atât de prost. Mai ales după ce începi să câştigi ceva bani serioşi.

— Nu! Niciodată! Eu am nevoie de altceva. Alt aer. Alte perspective. Ai să vezi, de altminteri!

Sandu îşi dădu ţuica pe gât cu un gest precipitat. Şerban putea să ridice din umeri, zâmbind cu pipa între dinţi fără să creadă, ca mai toţi. El însă ştia ce ştia!

Capitolul VIII

La capătul mesei, cu faţa la fereastră, Justin mânca în silă, abia ducându-şi furculiţa cu macaroane la gură. De altminteri, oricare fel era consumat de obicei cu aceeaşi lipsă de poftă de mâncare. Pentru el toate bucatele aveau acelaşi gust, sau mai bine zis nici unul. Parcă mesteca numai gumă.

În stânga, Sandu mânca cu poftă, după ce se servise a doua oară din castronul cu macaroane adus de Ana pe masă. Era flămând încă din ajun, de când pierduse masa de seară de acasă, întorcându-se tocmai pe la miezul nopţii. Uneori se uita într-o doară spre tatăl său, ca spre ceva pe care cauţi totuşi să îl ocoleşti cu privirea. Doamne, ce om! Macaroanele îi spânzurau aproape din gură abia îmbucate. Cu capul aplecat în farfuria din faţă, părea totuşi într-altă planetă. De fapt, desigur că nu se gândea la nimic. Mintea lui trebuia să fie goală – un geamantan pus deoparte la pod. Şi se mişca parcă numai mecanic, cu declicul gesturilor de prevăzut dinainte, ca la un robot. Cum de era fiul lui, carne din carnea lui? De câte ori dădea cu ochii de tatăl său, întrebarea i se năştea de la sine. Niciodată el nu avea să ajungă în halul acela. Era de-a dreptul indecent!

La capătul celălalt al mesei, Ana îşi sfârşise porţia de macaroane cu privirea în farfurie, ca şi Justin. De dimineaţă, de când cu pregătirea turtei cu nuci, amintirile din tinereţe o încolţeau mereu, fără răgaz. Trecuse din odaie în odaie, ca în atmosfera acestora realitatea fiecărui amănunt din jur să o închidă cu desăvârşire în lumea ei de acum. Dar zadarnic. Obsesia trecutului o aştepta pretutindeni ca o fereastră cu alt orizont.

Din nou, Ana îşi trecu mâna peste frunte pentru a şterge totul din urmă.

În fotelul său din dreapta, Hypolit mânca macaroanele plescăind pe îndelete. Din cuprinsul zilei, orele de masă erau cele mai plăcute pentru el. Cât timp mânca, parcă trăia de-a binelea, ca oricare om valid. Apoi mâncarea în sine i se părea o voluptate, deşi nu avea chiar rafinamentul unui gastronom propriu-zis. În sfârşit, cu prilejul mesei, sufrageria căpăta oricum viaţă, aşa că nu se mai găsea singur, doar cu vulturul împăiat de deasupra dulapului ca o femeie gravidă. Ştergându-se cu şervetul la gură, se uita cu acelaşi interes nesastisit la comesenii lui de totdeauna. Ciudat cum Ana îşi trecea mereu palma peste frunte!

Hypolit întrebă într-o doară, rupând tăcerea:

— Ana, ce este cu tine? Te doare capul?

Ana tresări, parcă surprinsă fără voie.

— Nu. Nimic.

Apoi, pentru a spune ceva, începu prin a se adresa la întâmplare lui Justin:

— Ce mai este nou pe la liceu?

Justin răspunse cu o mână fluturând în aer, semn că nimic. De fapt, sinuciderea colegului de Muzică însemnase o noutate pentru ceilalţi din cancelarie. Dar găsea că este zadarnic să o mai comenteze acum la masă. Era sătul de comentarii. Şi apoi i se părea chiar un efort prea mare. O ieşire din monosilabele sale de totdeauna, chiar şi acelea schiţate de cele mai multe ori cu un gest ca adineaurea, bunăoară.

Între timp, Ana sfârşise prin a se întoarce spre Sandu:

— Ei, ce se aude cu proiectul tău de pod? Parcă la sfârşitul lunii expiră termenul de predare la şcoală. Ai să fii gata la timp?

Sandu se grăbi să răspundă:

— Bineînţeles. Mai am puţin.

Dar Ana ştia prea bine când Sandu spunea adevărul sau minţea pur şi simplu. Spre deosebire de Justin – de altminteri slavă Domnului! – băiatul era limpede, parcă transparent, fără nici o urmă de ceaţă. Când venea cu o minciună, se cunoştea dintr-odată. Într-adevăr, se grăbea cu vorba, nu se uita drept în ochi, se roşea uşor. Aşadar, cum o şi bănuise, proiectul încă nici gând să fie gata. Efectul nopţilor pierdute în ultima vreme. Şi de dimineaţă, în loc să treacă pe la şcoală chiar aşa, mai târziu, sfârşise cine ştie pe unde, până la urmă în orice caz într-o bodegă, la o ţuică, cum simţise după miros la întoarcerea lui Sandu din oraş, în clipa când o sărutase pe obraji.

Ana se ridică de pe scaun pentru a strânge farfuriile murdare. Apoi trecu cu toate în oficiu.

De acolo auzi pe Maria bodogănind de una singură în bucătărie.

— Nu ştiu ce să mă fac cu Ion al meu! Azi e a treia noapte de când…

Dar Ana o întrerupse de îndată:

— Mario, gata puiul şi cartofii?

După o clipă veni răspunsul, parcă oftat:

— Gata, coniţă! Oleacă numai, să pun totul pe farfurie.

Între timp, în sufragerie, Hypolit simţi deodată nevoia unui pahar cu vin. La masă se servea de obicei numai apă. Ca şi cum două sticle de vin pe zi puteau să nenorocească cumva bugetul lunar al casei. Era spiritul de economie al Anei, ca să nu spună altfel! Sticlele înfundate din cămară aşteptau tocmai sărbătorile de Paşti. Până atunci însă mai va… Bine, dar ziua aceea nu era totuşi una ca oricare alta! Trebuia să le amintească aniversarea lui. Cu prilejul unui asemenea eveniment, nu putea să i se refuze un pahar cu vin. Ar fi fost prea de tot!

Ana se întoarse în sufragerie, aducând puiul fript cu cartofi prăjiţi.

Hypolit, cu o afectare voită, însă cu o urmă de emoţie în vocea gâtuită de teama unui afront, începu pe neaşteptate:

— Azi este o zi solemnă. Împlinesc cincizeci şi cinci de ani. Ca atare, sper să mi se desfacă o sticlă de vin!

La auzul cuvântului vin, Sandu tresări cu un zâmbet, gata de atunci să sprijine cu orice preţ propunerea binevenită a unchiului:

— Sigur că da! Bravo!

Ana, de lângă masă, se uită cu ciudă la Hypolit. Ce idee! Abia mai aveau doar câteva sticle în cămară. Şi să strice una aşa, la întâmplare, pe nimic, într-o zi a săptămânii. Apoi era astfel încă un prilej pentru Sandu de a mai bea puţin, de astă dată chiar sub ochii ei!

Dar, în cele din urmă, parcă tot nu avu încotro. Se simţea prea moale pentru a mai găsi un argument împotrivă care să nu atingă totuşi susceptibilitatea lui Hypolit.

Cu o jumătate de voce, Ana răspunse în drum spre oficiu:

— Bine…

Hypolit începu să aplaude ca un copil. Acum toţi trebuiau să se bucure în jurul său! Chiar şi Justin. În elanul său de o clipă, crezând că poate să îşi trezească şi fratele din amorţire, i se adresă deodată:

— Justine, mai ţii minte masa de acasă, din ziua când am împlinit douăzeci şi unu de ani?

Dar Justin nici nu tresări măcar, frământând mereu cu degetele aceleaşi cocoloaşe de pâine. Ce nevoie pe oameni să se încălzească cu cenuşa amintirilor! Totul rămăsese mort în urmă: părinţii în cimitir, iar cei doi băieţi în celulele ţesuturilor de mult schimbate. Trecutul este un străin cu care nu ai nimic a face.

Hypolit îl privea cu compătimire. Bietul Justin! În pustiul minţii sale, parcă nu se mai găsea nici o amintire. Totuşi poate că trebuia să încerce cu evocarea unui amănunt care să stimuleze memoria fratelui ramolit pretimpuriu. Dar întoarcerea Anei, cu sticla de vin proaspăt desfundată, îi schimbă dintr-odată intenţiile.

Sandu apucă sticla cu neastâmpăr, turnând apoi în grabă vinul în paharele de pe masă. Între timp Hypolit începu să taie puiul la toţi. Ana, pentru o dată scutită de a mai servi de una singură, zâmbea nedumerită de pe scaun. Numai Justin era în afară, cu cocoloaşele [lui] de pâine.

Peste puţin, după ce îşi sfârşi aripa de pui, Ana constată, parcă mai binedispusă:

— Mare minune că Maria nu a lăsat puiul să se usuce în cuptor! De când se află părăsită de Ion, nu mai are gândul decât la farmece…

Cu piciorul de pui în mână, Hypolit tresări o clipă. Aha, abia acum ajungea să înţeleagă de ce bucătăreasa era atât de cătrănită de vreo trei zile încoace, de nici nu mai apuca să bage mâna sub fustele ei, de-a lungul coapselor aspre în sus! Sau să o ciupească măcar de sfârcul sânilor blegi. Dacă Ion o părăsea într-adevăr pe Maria pentru totdeauna, cu atât mai bine. După un timp, femeii tot avea să i se facă de bărbat. Şi în concluzie poate că urma să aibă prilejul de a ajunge chiar mai departe decât până atunci. Hotărât, era o zi bună! Puiul fraged, cu o carne care se topea ca untul în gură. Vinul roşu, uleios ca sângele în preajma coagulării, cu un gust uşor amărui de tanin. Maria lăsată de Ion…

Muşcând din nou din pulpa de pui, Hypolit începu să clefăie parcă mai tare ca înainte. Se uita aproape saşiu. Era unsuros de grăsime pe toată bărbia, până aproape de urechi.

Justin se şterse cu şervetul la gură, după ce lăsase mai toată carnea din jurul osului. Apoi abia de îşi muie buzele în paharul cu vin, luând parcă o doctorie.

Ana se sculă de la masă. Începu să strângă farfuriile cu oasele rămase, după care se grăbi spre oficiu. De acolo se întoarse peste câteva clipe cu surpriza desertului pe tavă, anume tarta cu nuci:

— Ei, ce mai ziceţi acum?

Hypolit, mare amator de dulciuri, sări de bucurie în fotelul de infirm:

— Bravo! Peste toate aşteptările!

Sandu, care îşi sorbea pe îndelete paharul, într-o stare de aurore boreală a conştiinţei, începu să cânte deodată, fără să ştie singur dacă pentru turta cu nuci sau pentru unchiul Hypolit:

— Mulţi ani trăiască, mulţi ani trăiască, la mulţi ani…

Cânta cu cele mai bune intenţii, însă melodia i se resimţea de falsitatea vocii, fapt datorită căruia, de altminteri, încă din liceu, se pomenea clasat la muzică printre cei doi

sau trei afoni din clasă.

O clipă, Justin îşi ridică privirea spre Sandu, parcă cu o concentrare de miop care nu vede departe. Doamne, ce tânăr era! Cu tot viitorul încă în vânt. Băiatul îl privea la rândul său cu o silă nici măcar ascunsă de formă. Pentru moment, Sandu nu avea încă de unde să ştie, deci cum să înţeleagă. Într-o zi însă, urma să ajungă ca el, la o masă aidoma, privit cu aceiaşi ochi de fiul său… Păcat! Ce iremediabil era totul…

Cu paharul în mână, Sandu cântă din nou „Mulţi ani trăiască, mulţi ani trăiască, la mulţi ani“, sperând astfel să ulcereze mai rău pe tatăl său, care tresărise parcă contrazis cu prilejul refrenului de la început.

Între timp, Ana împărţea feliile turtei cu nuci. Cu încetul, se simţea din nou cuprinsă de amintiri. Sala de bal din salonul de sus. Lumina. Crinolinele. Mesele cu prăjituri şi sticle de şampanie întinse pe lături. Da, auzea chiar şi primele acorduri ale valsului din *Văduva veselă*…

Capitolul IX

Ana trase perdelele de la fereastra odăii de culcare pentru ca lumina să nu stânjenească cumva somnul lui Justin. De fapt, ziua de sfârşit de februarie din curtea ca de penitenciar făcea să domnească în odaie aproape aceeaşi obscuritate ca şi faldurile perdelelor lăsate. Dar, oricum.

Justin, sub plapuma trasă până la bărbie, părea că şi adormise de-a binelea. Alături, Ana stătea numai trântită într-o doară. Nu dormea aproape niciodată după-masa. Din cauza obscurităţii însă, nu putea nici să citească şi nici să tricoteze. Numai gândurile, adică tocmai de ceea ce căuta să fugă totdeauna.

Privirea Anei se plimba la întâmplare pe pereţii din jur. Un timp, întârzie asupra portretului ei de deasupra scrinului. Trăsăturile în cărbune abia se desemnau prin obscuritate. Hotărât, în ziua aceea nu mai ajungea să scape de amintiri! Într-adevăr, din senin, parcă nu mai era desenul întrevăzut cu greu pe peretele odăii de culcare a soţilor Ionescu, ci pur şi simplu ea însăşi care poza în încăperea scundă a anticăriei de altădată.

Epoca de după sfârşitul războiului. Familia ruinată de-a binelea, odată cu casa distrusă în urma unui incendiu în timpul refugiului în Moldova, cu moşia expropriată, cu acţiunile devalorizate la o bancă în faliment. Tatăl ei, bătrânul Valeriu Logadi, cu perspectiva vieţii de *dolce far’niente* spulberată pe neaşteptate, se găsea la o vârstă prea înaintată spre a se mai apuca de ceva serios. Cumpărase într-o doară o anticărie de la un evreu, gata să lichideze prin intermediul acesteia cărţile din biblioteca familiei, crezând astfel că întreprinde o afacere rentabilă. Curând, imobilizat de gută într-un fotel, nu mai putuse să iasă din casă. În consecinţă, pentru un timp, fata urmase să îi ţină locul în anticăria de pe cheiul Dâmboviţei.

Ana nu mai era atunci domnişoara de la şaisprezece ani, din ajunul primului ei bal, cu viaţa închipuită până la un punct numai din romanele Contesei de Ségur[129] din colecţia Bibliothèque rose. Trecuse doar războiul între timp, în decursul căruia lucrase ca infirmieră la un spital de Cruce Roşie din Iaşi. Rănile căscate în carne. Goliciunea însăşi a sexelor de răniţi. Mirosul de puroi, de năduşeală, de urină, vaietele. Şi tot restul.

Ana începuse să se familiarizeze din prima clipă cu anticăria bătrânului, simţindu-se curând acolo mai bine decât oriunde. Anticăria lui Valeriu Logadi nu avea nimic din atmosfera aceea obişnuită de pod cu vechituri. De fapt era ceva ca o bibliotecă particulară

scoasă la licitaţie, cu volumele legate în piele încă aliniate după dimensiuni pe rafturi, şterse cu grijă aproape în fiecare zi.

Într-o dimineaţă de primăvară, în încăperea goală a anticăriei, Ana stătea la masă cu ochii duşi pe geamul mare de la stradă, fără un gând oarecare. Deodată se trezise privită de afară de un pictor, căci identitatea acestuia nu mai putea să lase nici o urmă de îndoială: pălărie cu boruri largi, barbişon, lavalieră, pelerină, pânză şi cutie de culori la subţioară. O studia cu ochii micşoraţi, plecându-şi capul când într-o parte şi când într-alta. Apoi, fără ca Ana să se dumirească de-a binelea, se şi pomenise cu el înăuntru. În grabă, o potrivise la masă, ca la fotograf. Trecuse apoi pentru a rezema pânza pe un scaun din preajmă. Şi începuse de îndată schiţa în cărbune, cu aceeaşi mimică a figurii ca la o fereastră, întovărăşită însă şi de câte o exclamare:

— *Signorina*, nici o mişcare! Aşa! O nouă Giocondă pe fond de bibliotecă, *belissima*!

Ana pozase ca o statuie, cu mintea încă aiurită de neprevăzutul scenei. Peste un timp, clopoţelul din pragul uşii răsunase pe neaşteptate, semn că intrase un client. În ciuda implorării: „*Signorina*, nici o mişcare!“ şi a exploziei braţelor fluturând din pelerină ca nişte aripi de liliac, Ana se ridicase de pe scaun pentru a primi pe noul sosit. Era un domn încă tânăr, cu melon ca de înmormântare, guler tare şi uşor ros în jurul nodului de cravată, haine negre neperiate şi necălcate parcă de ani de zile. Ciudat, privirea stinsă din orbitele găunoase, obrajii scobiţi, scheletul trupului ca un cuier pentru costumul prea larg croit, toate aceste amănunte i se păruseră deodată cunoscute de undeva. Abia într-un târziu îşi reaminti în sfârşit!

— Domnule Ionescu, mă mai ţineţi minte cumva? Sora Ana de la Spitalul Brâncovenesc din Iaşi…

Justin tresărise parcă o clipă, cu un zâmbet de convalescent.

— Ce carte căutaţi?

— În timpul războiului, cărţile mi s-au pierdut care încotro. Acum trebuie să-mi refac biblioteca. Pentru moment, încep prin a strânge câteva ediţii din clasici: Racine, Molière, La Fontaine, Boileau…

— Vedeţi acolo, pe raftul de sus! Ştiu că avem ceva.

Între timp, pictorul, cu figura mortificată până în vârful barbişonului, se retrăsese ca de pe o scenă, perorând din pragul anticăriei:

— *Signorina* nu este demnă de arta mea! *Peccato*! O capodoperă lăsată în suspensie. Oricum, păstraţi schiţa! O să valoreze odată cât o pânză de Leonardo! Adio!

Pe patul de spital, Justin nu însemnase pentru Ana decât un caz de tifos printre celelalte multe de atunci. Deci nimic deosebit. În lumina crudă a primăverii, paloarea figurii subţiri, ca de adolescent cu insomnii, mai ales în contrast cu melonul şi costumul negru de pensionar bătrân, i se păruse deodată o imagine stranie, peste care privirea nu putea să nu întârzie de la sine. Şi parcă avea ceva de-a dreptul de Hamlet, în interpretarea lui Aristide Demetriad130. De atunci Justin a început să treacă pe la anticărie aproape în fiecare zi. Răsfoia sau citea pe apucate într-un colţ al încăperii, doar rareori cumpărând câte un volum. Abia vorbea cu Ana, de altminteri totdeauna cu aceeaşi voce neutră. Numai o singură dată se încălzise la vorbă, pentru a face o teorie cu totul neaşteptată asupra gramaticii şi ortografiei franceze, în care nu vedea un mecanism rigid de reguli anoste şi pedante, ci o problemă mai subtilă de logică interioară, cu posibilităţi de interpretare nu mai puţin interesante ca în soluţionarea unui roman detectiv, a unei teoreme de geometrie sau a unei partide de şah. Până atunci, Ana nu iubise propriu-zis niciodată. La început fusese strâns ţinută acasă, făcându-şi intrarea în lume o singură dată, cu prilejul balului de la şaisprezece ani. Dacă se îndrăgostise pe loc de unul din dansatori,

sublocotenent în Garda Regală, aceasta nu însemnase nimic serios. Apoi, în timpul războiului, simpatia pentru un doctor de la spitalul din Iaşi nici nu avusese răgazul să o preocupe mai mult, în coşmarul ansamblului de suferinţe şi mizerie de acolo. Prezenţa de fiecare zi a lui Justin în anticărie începuse să o atragă aproape fără voie, deşi Hamletul închipuirii ei, încă uşor romanţioase, nu făcea de fapt nimic pentru aşa ceva. Mai mult, se arăta parcă mai rezervat decât oricare alt client. Zadarnic aşteptase o invitaţie la un spectacol la Teatrul Naţional sau la o plimbare cu barca în Cişmigiu. Nimic. Între timp, bătrânul Logadi, din nou pe picioare, începuse să vină câteodată pe la anticărie, făcând astfel cunoştinţă cu Justin. Într-o zi, spre surprinderea Anei, invitase la masă pe profesorul abia cunoscut. Şi, culmea, împreună cu părinţii. Chiar Justin tresărise nedumerit, bineînţeles în măsura în care ajungea să i se citească vreun sentiment pe figura ca o mască. Apoi, la masă, se prezentase doar cu tatăl său, grefier la Tribunal, personagiu din lumea lui Caragiale, dar parcă într-o interpretare din lumea lui Brătescu-Voineşti. Abia mai târziu aflase că mama, mai speriată, nu venise de teamă să nu se vorbească cumva franţuzeşte, ca în oricare familie de condiţie mai înaltă. Justin păruse mai crispat ca niciodată, desigur din cauza tatălui său, stânjenit şi umil în mediul din jur. După masă, bătrânul Logadi luase pe bătrânul Ionescu în birou sub pretextul unei partide de table. Mult mai încolo, mama o pusese la curent cu socotelile tatălui. Nu li se deschidea nici o perspectivă de redresare financiară prin ei înşişi. Logadi, de la cincizeci şi cinci de ani înainte cu gută, ulcer de stomac, diabet, nu mai avea cine ştie cât de trăit, după cum se şi adeverise mai târziu. Soţia lui, cu o boală de nervi căpătată în timpul războiului, de asemenea. Marieta, fata mai mare, plecată pentru studii de pictură la Paris chiar în preziua intrării Franţei în război, rămăsese la nişte rude scăpătate de acolo, sfârşind prin a se căsători cu un medic şi deci prin a se căpătui într-un fel. Rămânea Ana, nici prea frumoasă, în orice caz fără bani. Justin, deşi descindea dintr-o familie de burghezie măruntă, părea un intelectual cu viitor. La locul lui. Spirit conservator, fără gărgăuni în cap ca alţi tineri întorşi de pe front. Cam moale, însă şi aceasta se arăta un bine, căci astfel putea să fie dus de nas după voia lor. Aşa că prilejul nu trebuia scăpat în nici un caz. Şi, într-adevăr, nici nu fusese până la urmă… Într-o zi la amiază, Ana se pomeni cu Justin şi părinţii. Justin, cu figura descompusă, cu un buchet de flori ţinut ca o mătură în pumn, cu vocea aproape sugrumată, o ceruse de-a dreptul în căsătorie după ce mai întâi fusese parcă înghiontit de la spate de tatăl său. Ca din senin, bătrânul Logadi intrase chiar atunci cu o tavă cu cupe de şampanie, desigur conform programului stabilit încă cu o săptămână în urmă, la aşa-zisa partidă de table. Lângă fereastră, numai mama ei începuse între timp să plângă în neştire, după cum nu se prevăzuse dinainte. Doamne, ce cu totul altfel îşi închipuise scena în gând! Numai ei doi pe o alee pustie de la Şosea sau la cimitirul Bellu. Justin să îi recite în surdină versuri de Verlaine sau Samain, căci ştia fără doar şi poate. Ea să asculte cu capul plecat, rupând toate petalele unei flori culese în treacăt. Apoi, sub coroana unui copac, Justin să o îmbrăţişeze, pe neaşteptate, cu stângăcia lui de timid învederat. Şi tocmai târziu, la întoarcere, sub primele stele, să urmeze cererea în căsătorie…

Alături, Justin se învârti prin somn, întoarcerea de pe o parte pe alta aducând pe Ana la realitatea odăii de culcare a soţilor Ionescu. O clipă, nedumerită ca de un străin, se uită la capul bărbatului din preajmă, care răsufla greu prin gura uşor întredeschisă. Da, era Justin, soţul ei, unul şi acelaşi cu Hamletul de cândva! Dormea. Desigur, un somn închis, gol de orice vis, ca viaţa lui însăşi. Bietul Justin! Cu încetul, se simţi înduioşată până la lacrimi. Aproape că îi venea să mângâie capul frânt de pe pernă. Întinse chiar mâna, dar se opri din senin deasupra frunţii lui Justin. Nu. Dacă îl trezea cumva, era în stare să se ferească în

lături, ca pe vremea de la începutul căsătoriei, când ea mai avea spontaneitatea gusturilor tandre. Era zadarnic. Şi mâna se retrase încet, căzând apoi de-a lungul trupului ca în gol.

Capitolul X

Hypolit se frecă cu palma la ochi, căscând din adânc. Abia se trezise din somnul de după-masă, mai bine zis din toropeala aceea grea din timpul digestiei, după care nici nu se simţea măcar odihnit de-a binelea, ci parcă dimpotrivă. Într-o doară, în lipsă de ţigări, începu să sugă o bomboană de mentă.

Hypolit se întoarse, privind pe fereastra de la stradă la clădirea de peste drum ca la un hambar părăsit. De mult o locuia un fost profesor de astronomie, sau în orice caz aşa ceva, despre care se spunea că stătuse internat şi într-un ospiciu de nebuni. Nu pleca niciodată de acasă, ocupându-se dracu' ştie cu ce, mai ales că obloanele rămâneau trase la ferestre chiar ziua în amiaza mare. Numai în serile mai senine ieşea pe acoperiş, de unde privea stelele cu o lunetă, fixată acolo din timp. Nici măcar baba Paraschiva, care se găsea în serviciul său, nu se vedea bine când se ducea sau când se întorcea acasă, după cumpărăturile din piaţă. Lumea din cartier vorbea în neştire că bătrânul trăieşte numai în întuneric, cu şobolani, lilieci şi bufniţe în jur. Că la miez de noapte face farmece împreună cu baba Paraschiva. Şi aşa mai departe. Iar acum, din senin, parcă pentru prima oară, la poarta acelei clădiri suna factorul poştal cu o telegramă în mână. Cine oare să dea un semn de viaţă huhurezului de acolo?

Dar Hypolit nu mai apucă să urmărească scena de pe stradă, căci uşa sufrageriei dinspre vestibul se deschise pe neaşteptate, cu Tilică în prag. Cioclul avea părul ciufulit, ochii făcând parcă scamatorii în orbite, nasul aprins ca un felinar. Numai redingota plină de pete, ca un şervet de masă, şi bicornul din mână aminteau profesiunea lui.

În fotel, Hypolit tresări fără voie. Ciudat, de fiecare dată când îl vedea pe Tilică, înainte de a începe să vorbească împreună, avea pentru o clipă senzaţia de spaimă a unui copil, imaginea vecinului de curte asociindu-se pe loc cu ideea de sicriu, de dric, de cimitir, într-un cuvânt de moarte, adică tocmai la ceea ce nu ţinea să se gândească niciodată.

Tilică se apropie cu paşi de gumă. Acum, de la o depărtare de doi metri, Hypolit putea să simtă cum duhneşte a vin.

— Coane Hypolit, cu tot respectul! Să trăiţi! La mulţi ani!

Sprâncenele lui Hypolit se ridicară mirate. De unde dracu' era la curent cu ziua lui? Şi culmea, dintre toţi cunoscuţii din curte, tocmai cioclul se găsise cu urări de viaţă lungă! Era ca într-o farsă sinistră.

— Coane Hypolit, am venit să beau un pahar în cinstea dumitale. Când auzii mai adineaurea de la bucătăreasă, nu mă răbdă inima.

Tilică se întrerupse cu mâna la gură, pentru a astupa un *sgribţ*.

Între timp, Hypolit începuse să se scobească cu degetul în nas, ca de fiecare dată când se găsea în vreo încurcătură. Cum să mărturisească dintr-odată că nici gând de vin, fiindcă nu avea nimic de spus la cămară? Că, de totdeauna, nimeni din casă nu ţinea seama de vreo dorinţă a lui? Că, deşi aniversarea zilei sale de naştere, abia obţinuse cu greu destuparea unei sticle la masă, pentru toată familia laolaltă? Cum să recunoască toate acestea fără să se facă de râs înaintea unui străin?

— Dragă domn' Tilică, mulţumesc pentru bunele urări! Vezi însă, cu vinul stăm cam

prost. La masă am desfundat ultimele sticle din cămară. Nişte vin roşu de Drăgăşani, care s-a băut în doi timpi şi trei mişcări, aproape numai de mine şi de nepot. Dacă ştiam că treci pe aci, puneam o sticlă la o parte pentru dumneata. Dar aşa…

Figura de galoş a lui Tilică se lungi de-a binelea, bălăbănindu-se a pagubă. Sigur, numai ca să scape de el din bucătărie, Maria spusese aşa, într-o doară, să meargă să ciocnească un pahar cu vin de ziua lui dom' Hypolit. Cică mai rămăseseră nişte sticle pline pe masa din sufragerie. Şi când acolo? Nimic. Phii, afurisită muiere! Acum nu avea încotro. Nu putea să o şteargă pe loc. Chestie de obraz…

— Domn' Tilică, nu stai puţin?

Tilică se aşeză strâmb pe marginea unui scaun de la masă:

— Mulţumesc. Rămân numai o clipă, fiindcă nu prea am timp. Ştiţi, cam de la ora asta înainte începe lucrul la cimitir. Fiecare serviciu cu ora lui. La noi, cel puţin iarna, lumea se înmormânteză între două jumătate şi patru. Primăvara, chiar mai devreme. Vara, ceva mai spre seară…

Hypolit nu ştia ce să spună pentru a schimba odată vorba.

Dar Tilică o dădea înainte:

— Azi am înmormântarea unei fetiţe de vreo opt anişori, transportată cu dricul încă de dimineaţă la capelă. Cu copiii treaba este mai plăcută, fiindcă abia le simţi sicriul pe umăr. Nu ca barosanii de la patruzeci de ani în sus…

Tilică se întrerupse o clipă, măsurând pe Hypolit:

— Dumneata, bunăoară, nu trebuie să cântăreşti prea greu în sicriu. Eşti de-ajuns de rotofei, dar ai picioarele mai puţin…

Hypolit se răsuci în fotel, simţindu-se de-a dreptul prost. Doamne, ce nesimţit! Să vorbească asemenea lucruri. Desigur, cioclul suferea de deformare profesională, altfel nu era de conceput. Uf, şi nu mai pleca odată!

Tilică urmă pe neaşteptate, făcând cu ochiul:

— Ei, coane, te mai legi de Maria?

Hypolit, deodată roşu ca un rac, nu îşi mai găsi cuvintele. De unde dracu' mai ştia şi aceasta? Dacă apucăturile sale libidinoase ajungeau de domeniul public, era un om compromis în cartier. Trebuia să dezmintă de îndată vehement, căci altfel încăpea pe gura vecinilor ca afurisita de madam Stoleru. Dar ce neobrăzare pe Tilică să i se adreseze cu o asemenea familiaritate! Era beat ca un porc! Numai aşa se înţelegea…

— Bine, domn' Tilică, ce prostii îţi mai trec prin cap? Cum crezi? Eu să mă leg de bucătăreasa din casă? Dar ce-am ajuns, pentru numele lui Dumnezeu! Nu mai vorbi aşa într-aiurea, fiindcă să ştii că mă supăr pe dumneata.

Dar Tilică o ţinea bună:

— Ei, degeaba, parcă adineaurea, când o înghesuii pe Maria în bucătărie, nu mă scuipă aproape în obraz, răstindu-se la mine: „Ce, nu eşti întreg la minte? Începi şi dumneata ca domn Hypolit?"

În fotel, Hypolit răsufla tot mai anevoie, parcă înăbuşit. Desigur, Tilică are să povestească ordonanţei. Apoi ordonanţa are să povestească maiorului. Apoi maiorul are să povestească nevestei. Apoi nevasta are să povestească croitoresei. Apoi croitoreasa are să povestească lui madam Stoleru. Apoi madam Stoleru are să povestească studentului în gazdă. Apoi studentul are să povestească lui Bimbo Stanian. Şi aşa nu are să se mai vadă scăpat nici pe lumea cealaltă!

Şi Tilică tot nu sfârşea:

— Lasă, cam face pe nebuna acum! Dar vorbim noi mai încolo, când nu o să i se mai întoarcă bărbatul. Atunci parcă văd că facem poştă pe ea, când dumneata, când eu, când

dumneata, când eu…

Tilică râdea spart, cu un dinte din faţă ieşit în afară ca un ciot de ţigară.

Hypolit, scos din sărite, bâlbâi cu mâinile în aer:

— Eşti beat! Nu ştii ce vorbeşti! Cum îţi permiţi?

Tilică se ridică încet, cu acelaşi rânjet:

— Ei, acum mă duc la lucru. Cu tot respectul!

Pe când Tilică se depărta cu aceiaşi paşi de gumă, Hypolit repeta din urmă ca un papagal:

— Eşti beat! Nu ştii ce vorbeşti! Cum îţi permiţi?

Imagini

Dinu Pillat şi vărul său Gheorghe Danielopolu, costumaţi primul în cowboy, al doilea în piele-roşie, 1933.

Dinu Pillat elev, 1933.

Dinu Pillat în 1934.

Dinu şi tatăl său, Ion Pillat, la Balcic, 1938.

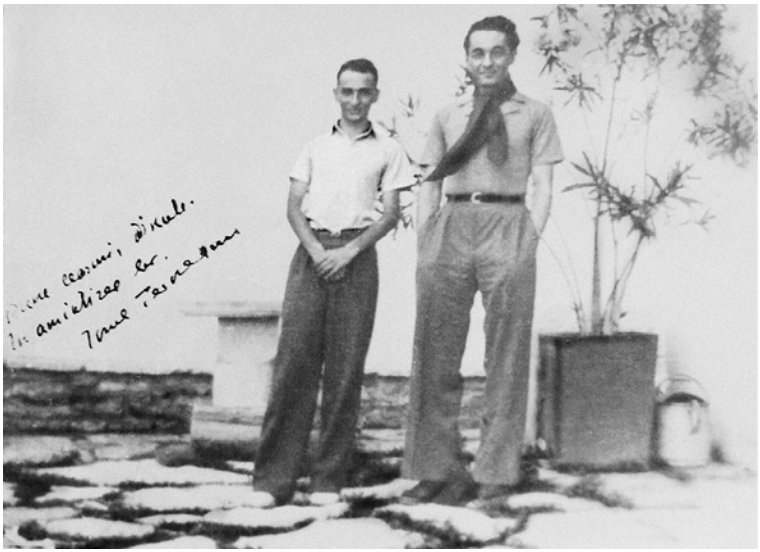

Dinu Pillat şi Ionel Teodoreanu la Balcic, 1938.

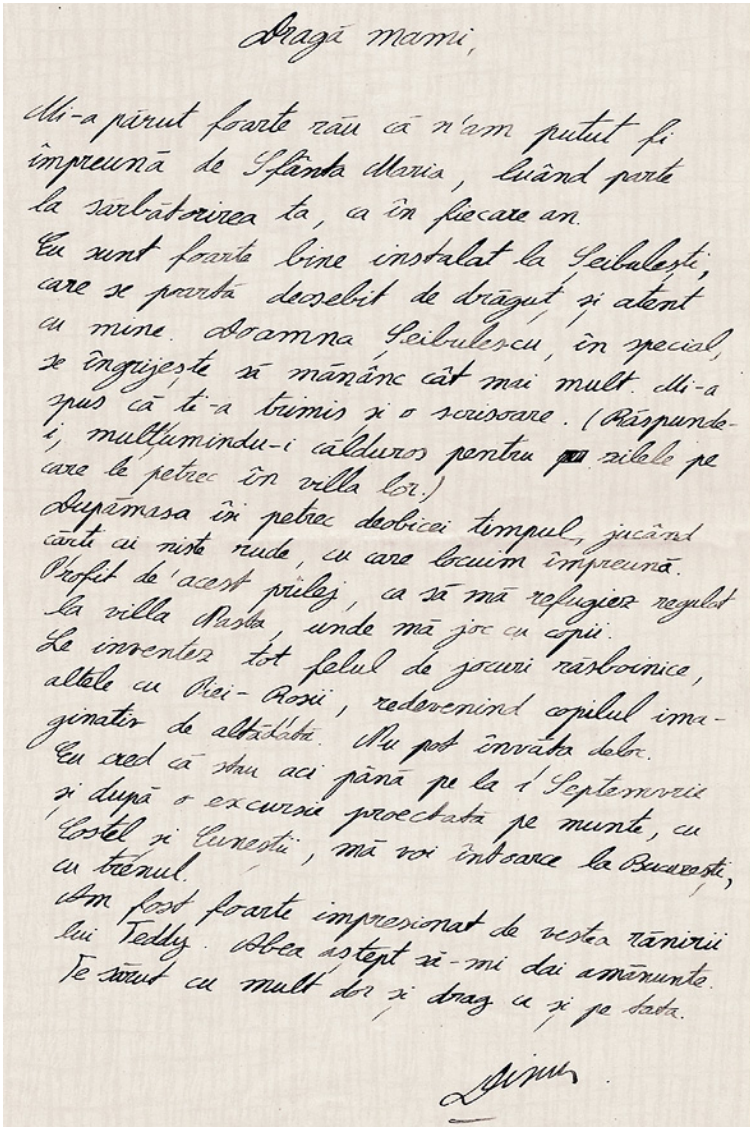

Dragă mami,

Mi-a părut foarte rău că n'am putut fi împreună de Sfânta Maria, când porți la sărbătorirea ta, ca în fiecare an.
Eu sunt foarte bine instalat la Peleș, care se poartă deosebit de drăguț și atent cu mine. Doamna Peleș, în special, se îngrijește să mănânc cât mai mult. Mi-a spus că ți-a trimis și o scrisoare. (Răspunde-i, mulțumindu-i călduros pentru [redacted] zilele pe care le petrec în villa lor.)
După masa îmi petrec deobicei timpul, jucând cărți cu niște rude, cu care locuim împreună. Profit de acest prilej, ca să mă refugiez regulat la villa Nasta, unde mă joc cu copii. Le inventez tot felul de jocuri sălbatice, altele cu Roi-Roșii, redevenind copilul imaginativ de altădată. Nu pot învăța deloc.
Eu cred că stau aci până pe la 1 Septemvrie și după o excursie proiectată pe munte, cu Costel și Eugenia, mă voi întoarce la București, cu trenul.
Am fost foarte impresionat de vestea răpirii lui Teddy. Abea aștept să-mi dai amănunte.
Te sărut cu mult dor și drag ca și pe dată.

Dinu.

Scrisoare trimisă de Dinu Pillat mamei sale în 1939 (?).

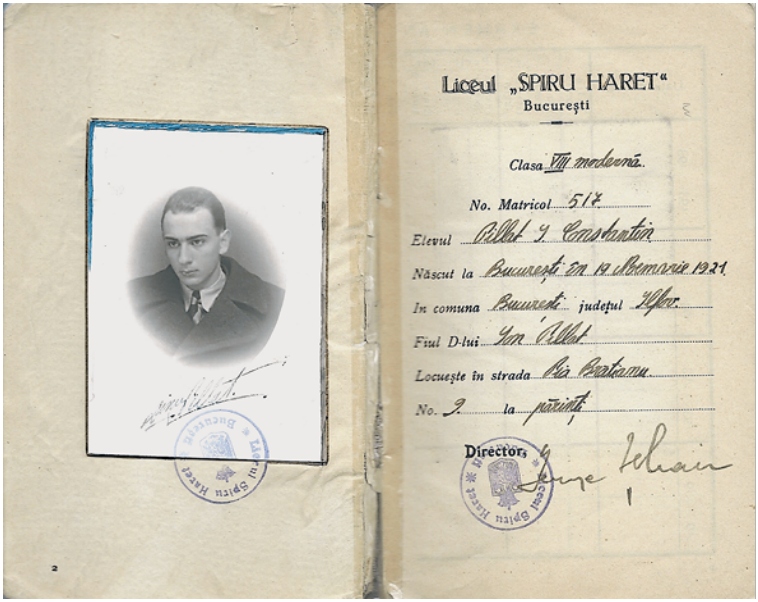

Primele file din carnetul de elev al lui Dinu Pillat, 1939.

Elevii clasei a VIII-a şi profesorii lor, Liceul Spiru Haret, 1939.

Promoţia 1940 a Liceului Spiru Haret.
(Sus, mijloc, de la stânga la dreapta) George Şerban, director;
Alex Bogdan, profesor diriginte.
(Primul rând de sus, de la stânga la dreapta) Constantin Angelescu,
Sorin Armăşescu, Petre Corfu, Anton C. Beşteley, Mihai C. Beşteley,
Jean Bittner, Victor Carâp, Dan Cernovodeanu.
(Al doilea rând, de la stânga la dreapta) Vlad Cunescu, Teodor C. Giurgea, Dalis I. Alexandru, Constantin A. Grigoriu, Eugen S. Guralivu, Nicolae Kavinski, Liviu T. Kavasi, Cristian I. Dumitriu, Radu V. Făşie, Gheorghe V. Ghimbăşanu, Eugen I. Neagu, Al. C. Marinescu.
(Al treilea rând, de la stânga la dreapta) Paul I. Nicolescu, Aristide Pappo, Dinu I. Pillat, Boris Pistelàk, Marius Goldstein, Emil Ivănescu, Ştefan Liticescu, Vlad G. Racoviceanu, Mihnea Romalo, Ruben R. Reicher, Albert H. Samuel, Radu A. Straja.
(Al patrulea rând, de la stânga la dreapta) Marian Solomon, Lucian Spătaru, Marin Spătaru, Constantin V. Şeibulescu, Remus Silvestru, Victor Tălăşescu, Aurel Vlad, Gheorghe Vogera.

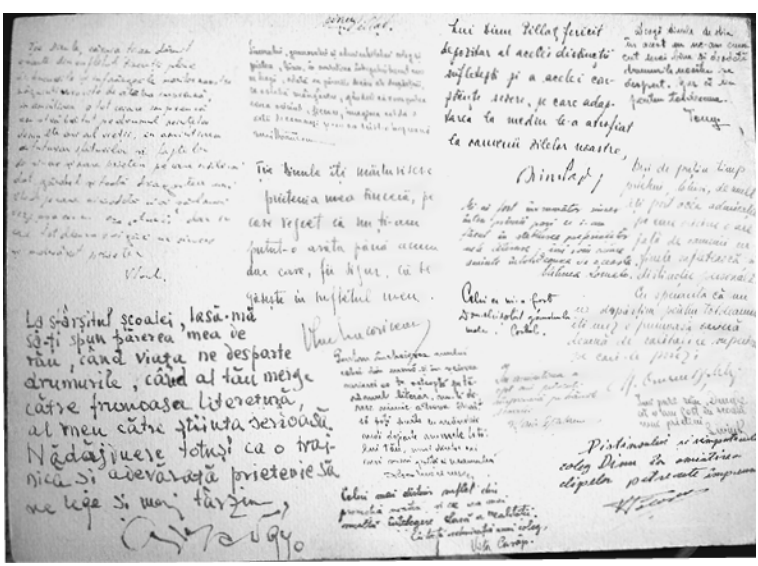
La sfârşitul şcoalei, lasă-mă
să-ţi spun părerea mea de
rău, când viaţa ne desparte
drumurile, când al tău merge
către frumoasa literatură,
al meu către ştiinţa serioasă.
Nădăjduesc totuşi ca o trai-
nică şi adevărată prietenie să
ne lege şi mai târziu.

Rândurile de rămas-bun scrise de colegii lui Dinu Pillat pe spatele fotografiei anterioare.

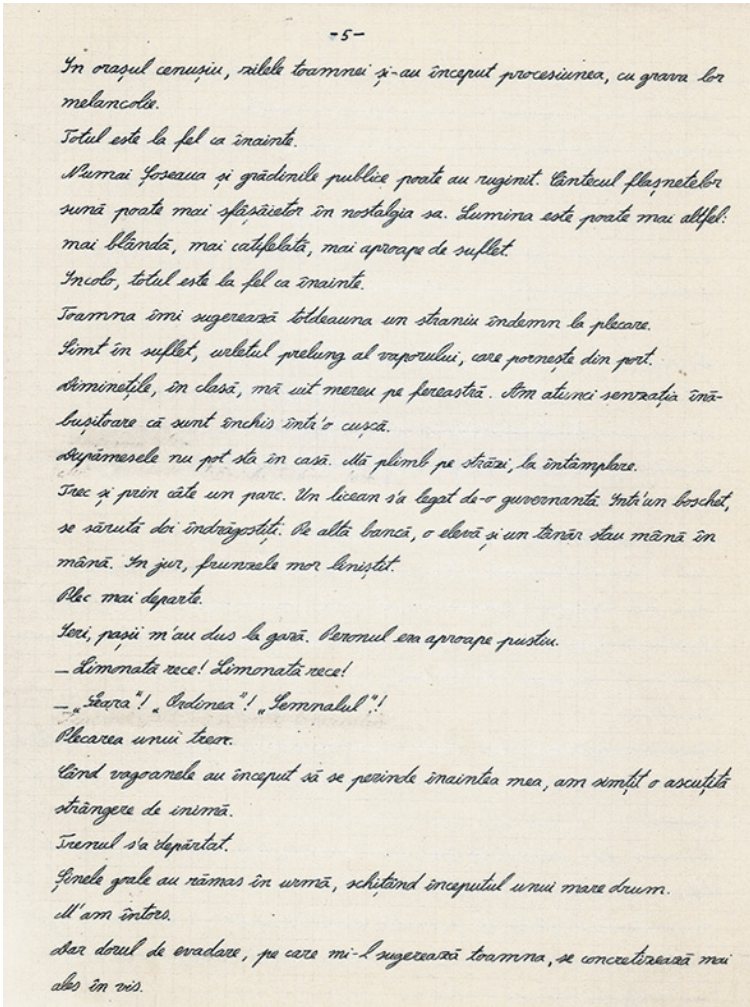

-5-

În orașul cenușiu, zilele toamnei și-au început procesiunea, cu gravă lor melancolie.

Totul este la fel ca înainte.

Numai Șoseaua și grădinile publice poate au ruginit. Cântecul flușneților sună poate mai sfâșâietor în nostalgia sa. Lumina este poate mai altfel: mai blândă, mai catifelată, mai aproape de suflet.

Însolo, totul este la fel ca înainte.

Toamna îmi sugerează totdeauna un străniu îndemn la plecare.

Simt în suflet, veleitul prelung al vaporului, care pornește din port.

Diminețile, în clasă, mă uit mereu pe fereastră. Am atunci senzația înăbușitoare că sunt închis într'o cușcă.

După-mesele nu pot sta în casă. Mă plimb pe străzi, la întâmplare.

Trec și prin câte un parc. Un licean s'a legat de-o guvernantă. Într'un boschet, se sărută doi îndrăgostiți. Pe altă bancă, o elevă și un tânăr stau mână în mână. În jur, frunzele mor liniștit.

Plec mai departe.

Ieri, pașii m'au dus la gară. Peronul era aproape pustiu.

— Limonată rece! Limonată rece!

— „Șoara"! „Ordinea"! „Semnalul"!

Plecarea unui tren.

Când vagoanele au început să se perinde înaintea mea, am simțit o ascuțită strângere de inimă.

Trenul s'a depărtat.

Șinele goale au rămas în urmă, schițând începutul unui mare drum.

Mi'am întors.

Dar dorul de evadare, pe care mi-l sugerează toamna, se concretizează mai ales în vis.

Pagina de început a manuscrisului *Jurnalul unui adolescent*, finalizat în ianuarie 1941.

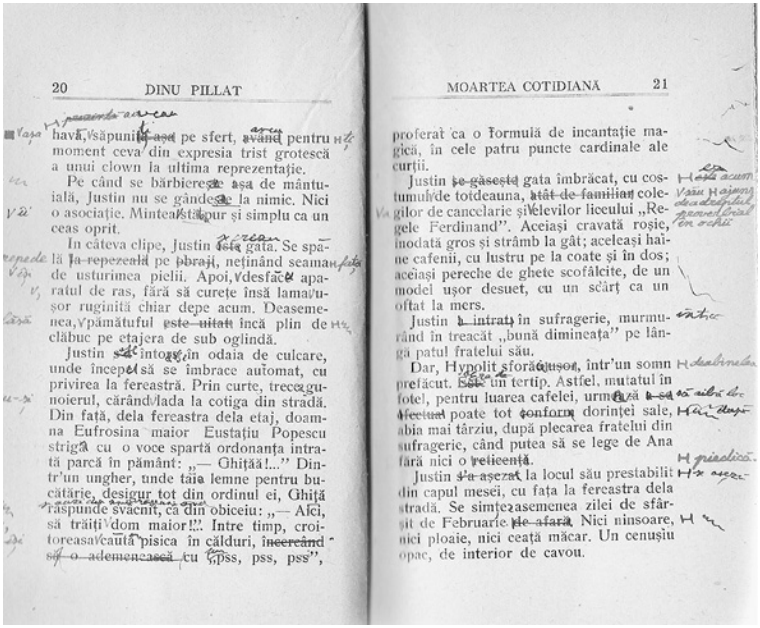

20 DINU PILLAT

havă, săpunită așa pe sfert, având pentru moment ceva din expresia trist grotescă a unui clown la ultima reprezentație.

Pe când se bărbierește așa de mănunchiată, Justin nu se gândește la nimic. Nici o asociație. Mintea stă pur și simplu ca un ceas oprit.

În câteva clipe, Justin e gata. Se spală la repezeală pe brațe, neținând seama de usturimea pielii. Apoi, desface aparatul de ras, fără să curețe însă lama cu ușor ruginită chiar depe acum. Deasemenea, pămătufuł este uitat încă plin de clăbuc pe etajera de sub oglindă.

Justin s'a intors în odaia de culcare, unde începe să se îmbrace automat, cu privirea la fereastră. Prin curte, trece gunoierul, cărând vlada la cotiga din stradă. Din față, dela fereastra dela etaj, doamna Eufrosina maior Eustațiu Popescu strigă cu o voce spartă ordonanța intrată parcă în pământ: „— Ghiță!...” Dintr'un ungher, unde taie lemne pentru bucătărie, desigur tot din ordinul ei, Ghiță răspunde sfâcnit, că din obiceiu: „— Aici, să trăiți dom maior!”. Între timp, croitoreasa caută pisica în călduri, încercând s'o adelmenească cu „pss, pss, pss”,

MOARTEA COTIDIANĂ 21

proferat ca o formulă de incantație magică, în cele patru puncte cardinale ale curții.

Justin se găsește gata îmbrăcat, cu costumul de totdeauna, atât de familiar colegilor de cancelarie și elevilor liceului „Regele Ferdinand”. Aceiași cravată roșie, modată gros și strâmb la gât; aceleași haine cafenii, cu lustru pe la coate și în dos; aceiași pereche de ghete scofâlcite, de un model ușor desuet, cu un scârț ca un oftat la mers.

Justin a intrat în sufragerie, murmurând în treacăt „bună dimineața” pe lângă patul fratelui său.

Dar, Hypolit sforăe ușor, într'un somn prefăcut. Este un tertip. Astfel, mutatul în hotel, pentru luarea cafelei, urmează să se întâlnească poate tot conform dorinței sale, abia mai târziu, după plecarea fratelui din sufragerie, când putea să se lege de Ana fără nici o reticență.

Justin s'a așezat la locul său prestabilit din capul mesei, cu fața la fereastra dela stradă. Se simte asemenea zilei de sfârșit de Februarie de afară. Nici ninsoare, nici ploaie, nici ceață măcar. Un cenușiu opac, de interior de cavou.

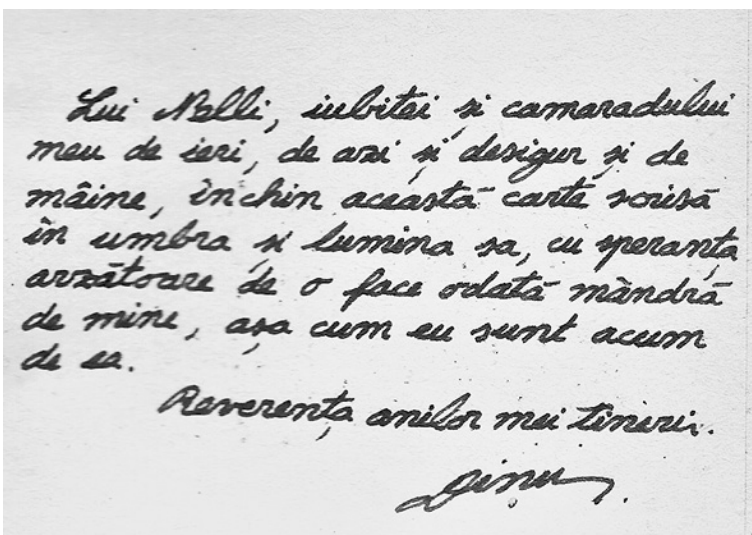
Lui Nelli, iubitei și camaradului
meu de ieri, de azi și desigur și de
mâine, închin această carte scrisă
în umbra și lumina sa, cu speranța
arzătoare de o face odată mândră
de mine, așa cum eu sunt acum
de ea.
Reverență anilor mei tineri.
Dinu.

Pagini din romanul *Moartea cotidiană* cu corecturile autorului.

Dedicații ale lui Dinu Pillat pe romanul *Moartea cotidiană:* pentru Nelli, soția sa, și pentru Camil Petrescu.

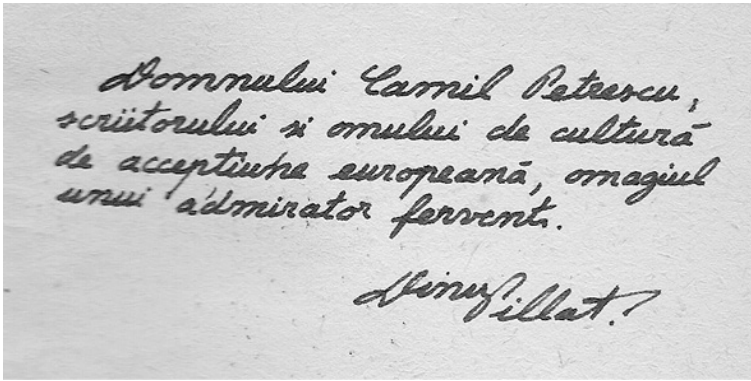

Capitolul XI

Justin ieşi din curte, pornind încet spre centrul oraşului cu privirea în pământ, umerii căzuţi şi mâinile înnodate la spate.

Abia făcu câţiva paşi, când se auzi strigat din urmă de vocea maiorului Eustaţiu Popescu:

— Domn' profesor!

Justin se văzu nevoit să se oprească din drum, aşteptând cu o silă abia tradusă printr-o uşoară încleştare a fălcilor.

Maiorul Eustaţiu Popescu, cu chipiul tras pe o sprânceană, cu obrajii proaspăt bărbieriţi şi pudraţi, cu mustaţa în şfichi, se apropie în pas de marş. Strânse puternic mâna parcă inertă a lui Justin, mărturisind cu un zâmbet lat:

— Bine că am cu cine să merg până la tramvai! Ştiţi, mie nu-mi place să rămân singur nici măcar o clipă, fiindcă simt nevoia să comunic mereu cu cineva. Dacă mi se întâmplă totuşi, mă trezesc bunăoară vorbind aşa, de unul singur.

După o clipă întrebă:

— Ei, ce se mai aude nou?

Justin ridică din umeri:

— Nimic…

— Ei, nimic! Aşa răspundeţi mereu. Cu o lună în urmă, când cu schimbarea guvernului, vă întâlnisem la amiază chiar la intrarea în curte. Ţineţi minte? Vă întreb ca acum: „Ei, ce mai este nou?“, căci mă întorceam de-a dreptul de la regiment, aşa că nu apucasem ediţiile speciale ale ziarelor din oraş, ca dumneavoastră, bunăoară, pe drumul de la şcoală încoace. Şi ce-mi răspundeţi? Bineînţeles: „Nimic!“

Maiorul se văzu nevoit să aştepte o clipă pe Justin pentru a potrivi din nou pasul cu mersul ca după dric al acestuia.

— Ştiţi, o veste bună! Este încă confidenţial. Figurez pe tabelele de avansare la gradul de locotenent-colonel, pe ziua de 10 Mai131. Bineînţeles, rândul îmi venise de acum doi ani. Dar m-au lucrat nişte măgari de la Minister.

Cum mergeau aşa, stând aproape pe loc, putea chiar să îşi aprindă o ţigară. Dar mai întâi întinse tabachera spre profesor. El avea maniere, nu ca vecinul care nici nu schiţase măcar o felicitare pentru avansarea în perspectivă.

Justin refuză într-o doară:

— Mulţumesc. Nu mai fumez de mult. Sufăr de inimă.

După ce îşi aprinse ţigara, maiorul vorbi din nou:

— Slavă Domnului, eu unul sunt sănătos tun! Nici măcar o bătătură!

Apoi, din senin:

— La ce armă a fost recrutat Sandu acum o săptămână?

— Nu ştiu bine. Parcă la Geniu[132], ca elev al Şcolii Politehnice…

— Da, sigur! De fapt însă Geniul nici nu este militărie curată. Când muncă de salahor, când calcule de birou. Puah!

Maiorul se uită în treacăt la ceasul de la mână. Phii, ce târziu! La ora cinci avea doar întâlnire cu domnişoara Fifi în holul cinematografului. Dacă mai umbla aşa încet, potrivindu-se după hodorogul de alături, nu mai ajungea la timp. Dumnezeule, să ştie Eufrosina! Ar arunca cu vitriol în ochii amândurora. Dar nu avea cum să afle de legătura cu Fifi, deşi era de ajuns de primejdios cu amanta chiar în curte, mai ales şi chiriaşă a lui madam Stoleru. În orice caz, aşa cum se vedeau într-ascuns, pe la câte un cinematograf şi de acolo la camera de hotel de pe Calea Griviţei, nici dracu’ nu mai prindea de veste!

— Dom’le profesor, mă scuzaţi! Dar am o treabă urgentă la Ministerul de Război chiar la ora cinci! Trebuie să mă grăbesc spre tramvai. Vă salut!

Abia după depărtarea maiorului fălcile lui Justin se descleştară, în sfârşit. Ciudat cum, din placiditatea lui definitivă, mai ajung să răbufnească uneori instincte de-a dreptul criminale, bunăoară ca atunci când i se adresează careva din senin, ca maiorul de până mai adineaurea!

Pe nesimţite, Justin ajunse la bulevard. Se uită în stânga şi în dreapta, ca o guvernantă cu copii, lăsând să treacă mai întâi o maşină, încă departe la vreo sută de metri, până să traverseze în sfârşit.

Acum străzile începeau să fie mai animate. Totuşi Justin umbla tot cu privirea în pământ, astfel că uneori i se întâmpla să îmbrâncească din greşeală câte un trecător.

— Bine, dom’le, nu vezi pe unde umbli?

Dar Justin trecea mai departe, fără să îşi ceară măcar scuze.

În sfârşit, intră la Corso, la cafeneaua lui de totdeauna. Îşi lăsă pălăria şi mantaua la cuier, făcându-şi apoi loc până la masa din colţ, de lângă geamul mare de la stradă.

Masa îl aştepta goală, parcă rezervată anume. De ani de zile, consumatorii familiari de la Corso o ştiau de altminteri ocupată numai de „domn’ profesor“, în fiecare după-masă de pe la ora cinci până pe la ora şapte. Dacă bunăoară, înainte de această oră, vreun neprevenit de dată mai recentă se îndrepta cumva spre masa liberă în aparenţă, era oprit de la sine de cei din jur. De fapt nimeni din cafenea nu ştia mare lucru despre Justin, afară doar de titlu, care suna aproape ca o poreclă: „domn’ profesor“. În orice caz, alte amănunte rămâneau necunoscute. Şi, în definitiv, nu interesau pe nimeni, nici măcar pe stâlpii cafenelei puşi pe bârfeală, căci „domn’ profesor“ părea pur şi simplu mai anodin decât oricare pensionar ramolit de pe acolo.

Justin se aşeză la masă, rezemându-şi capul în palme. Fără să comande nimic, se văzu servit peste o clipă cu un schwarţ[133].

În ochii chelnerilor, de când se ştiau angajaţi în serviciu la Corso, „domn’ profesor“ însemna un schwarţ la masa din colţ, de lângă geam. Apoi era clientul cel mai potolit, deci cel mai comod de servit. Nu se enerva niciodată, chiar dacă i se aducea schwarţul peste o oră de la sosire. Ciudat, nu saluta şi nu vorbea cu nimeni, ca şi cum nu cunoştea într-adevăr pe nimeni. Nici nu fuma, nici nu răsfoia ziarele de la masă, nici nu juca table ca mai toţi ceilalţi clienţi. Şi, totdeauna, singur la masă. În orice caz întreg la minte nu părea, ca atare.

Justin începu să se uite pe geam, la lumea care trecea în sus şi în jos pe Calea Victoriei,

ca pe promenadă într-un loc de vilegiatură. Nu era interesat de ceva anume, cine ştie, bunăoară de piciorul cambrat al unei femei, de o marcă nouă de automobil sau pur şi simplu de figura unui cunoscut întâmplător. De altminteri, totul i se părea la fel de anost în monotonia de fiecare zi. Stătea pur şi simplu, ca o altă fereastră, la vitrina de la stradă. Atât. Şi totuşi nu se plictisea propriu-zis. Sau, chiar dacă în ultimă instanţă starea lui era de plictiseală, se complăcea astfel. Aci, la masa de la Corso, se simţea în sfârşit liniştit, lăsat în pace de-a binelea în inerţia lui. Deşi într-o cafenea plină de lume, numai acolo se găsea într-adevăr singur cu desăvârşire, trecut cu vederea, tocmai ceea ce căuta anume.

În atmosfera ceţoasă de fumul ţigărilor domnea o rumoare de antract la teatru. De la mesele din apropiere, cuvintele se desluşeau uneori chiar de ajuns de limpede. La masa din faţă, bunăoară, nişte licenţiaţi de la Facultatea de Filozofie, cu gesturi de aripi de mori de vânt, dezbăteau orientarea ideologică a generaţiei tinere. La o masă din dreapta, câţiva misiţi evrei, strânşi cap la cap, bolboroseau cifre de bursă. La a treia masă de mai încoace, un bătrân veleitar al literaturii dicta unui băiat dintr-o redacţie de ziar, bineînţeles după ce îi făcuse mai întâi cinste la consumaţie, ca de fiecare dată, o notă elogioasă cu prilejul unui premiu retrospectiv, decernat activităţii sale lirice de către Casa Şcoalelor. În sfârşit, chiar la masa de alături, câţiva ofiţeri trecuţi de mult în rezervă făceau strategia războiului viitor, cu atitudini de babe care dau în cărţi. Şi aşa mai departe.

Justin auzise de atâtea ori aceleaşi cuvinte, ale aceloraşi persoane de la aceleaşi mese, încât urechea nu mai percepea de la un timp decât un murmur confuz, gol de orice înţeles.

În oglinda îmbâcsită de pe peretele din faţă, Justin se întrevăzu de la depărtare acolo, la masa din fund. Tresări pe neaşteptate, cu o asociaţie în minte. Parcă era *Le buveur d'absinthe*[134] din tabloul lui Degas. Nu purta nici melon pe creştetul capului şi nu avea nici barbă. Iar în faţa lui nu se găsea paharul băuturii tari. Încolo însă, expresia de ratat ajuns la abrutizare, de om sfârşit era aproape identică. Ciudat, ce bine îi mai funcţiona memoria! Parcă abia răsfoise albumul cu reproduceri din pictorii impresionişti, achiziţionat încă din facultate şi rătăcit apoi în anii de război.

Justin îşi duse ceaşca de schwarţ la gură, sorbind o înghiţitură. Bineînţeles însă, schwarţul se răcise între timp. Dar nu avea a face.

Într-un târziu, privirea lui Justin se întoarse din nou la stradă, unde luminile oraşului se aprinseseră din senin.

Capitolul XII

— Bine, Ghiţă! Spune coniţei că vin chiar acum! primi Ana într-o doară.

— Am înţeles! Să trăiţi! răspunse prompt ordonanţa maiorului, făcând apoi stânga împrejur.

Ana nu avea încotro. Trebuia să treacă pe la doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu, la o cafea. De altminteri, dacă nu păstra relaţiile de bună vecinătate cu fiecare în parte, nu ajungea să trăiască în pace cu lumea din curte. Şi apoi, parcă pentru prima oară, nu se mai ducea chiar în silă, căci singură acasă în după-masa acelei zile nu mai scăpa de amintirile declanşate ca niciodată până atunci.

Cu mantaua pe umeri, Ana se pregăti să treacă din sufragerie în vestibul.

Din fotel însă, Hypolit o rugă mieros:

— Ana, nu mai pleca în vizită la nevasta maiorului! Dă-o dracului! Nu mă lăsa singur toată după-masa! Stai cu mine! Este doar ziua mea…

Ana trânti uşa în urmă, auzind din sufragerie vocea lui Hypolit, deodată ameninţătoare:

— Bagă de seamă! Mă răzbun într-o zi…

În curte, Ana se încrucişă cu Bimbo Stanian, care îşi părăsea tocmai odaia. O salută din treacăt, cu zâmbetul lui zaharisit de june-prim de profesie, pălăria scoasă pentru o clipă dezvelind o frezăstrălucitoare de briantină ca bombeul unui pantof de lac. Desigur, la cinematograful Rex urma să se sfârşească rularea seriei de la ora cinci, după care trebuia să apară în pauză pe scenă.

Ana începu să urce scara de lemn în spiralăîntr-o obscuritate aproape deplină. Se uită cu băgare de seamă cum calcă pe fiecare treaptă, observând cu acest prilej fuga zvâcnită a câte unui gândac dintr-un ungher într-altul. În sfârşit, la etaj, apăsă pe butonul soneriei, sub cartea de vizită a maiorului de intendenţă Eustaţiu C. Popescu.

Ordonanţa deschise solemn, ca un valet de casă mare, deşi în cămaşă, cu pantalonii căzuţi din lipsă de bretele şi numai în ciorapi.

În salonul neîncăpător, cu lumina aprinsă de pe acum, Eufrosina o îmbrăţişă din plin. În urmă, Ana încercă să se şteargă într-ascuns de urmele roşului de buze lăsate pe obrajii sărutaţi.

Gazda se găsea îmbrăcată cu un capot de mătase vişinie, care plesnea aproape sub rotunjimile cărnii revărsate, de altminteri fără sutien pentru sâni sau corset pentru pântec.

Eufrosina şi Ana se aşezară în câte un fotel, de o parte şi de alta a mesei rotunde cu cărţile unei pasienţe abia începute.

În jur, atmosfera cunoscută a salonului. Perne brodate. Zeci de fotografii din decursul carierei militare a maiorului, mai ales de la defilările de fiecare an de 10 Mai. Bibelouri pe toate rafturile. Pe alocuri, câte o carte lăsată la vedere. Colivie cu canari. Într-un dulap de sticlă, ca în galantar, serviciul de ceai din porţelan primit zestre de stăpâna casei. Pe marginea covorului de duzină, Piţi, căţeluşa de rasă pekinez, parcă leşinată.

Eufrosina şi începu:

— Dragă, ce mai este nou pe la voi?

Ca de fiecare dată, Ana răspunse:

— Doamnă Popescu, mai nimic…

— Iar „doamnă Popescu“! Bine, dragă, când o să te obişnuieşti odată? De douăzeci şi mai bine de ani, mereu cu aceleaşi forme de protocol, cu „doamnă Popescu“ în sus şi „doamnă Popescu“ în jos! Când Dumnezeu o să mă tutuieşti, chemându-mă odată pe numele mic? Abia pe lumea cealaltă?

Ana nu avea însă cum să mărturisească adevărul, mărginindu-se acum numai să dea din umeri şi să zâmbească de circumstanţă. Cum să o socotească pe doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu ca pe o intimă? Dacă nu o tutuia niciodată, dacă nici nu concepea măcar gândindu-se la ea să o numească mai familiar, era pentru că numai în acest nimic de formă mai putea să pună depărtarea cuvenită de fapt între ele.

Euforsina urmă pe neaşteptate:

— Apropo, ce este cu băiatul tău? Bagă de seamă! Îşi cam pierde nopţile! Aseară iar s-a întors pe la miezul nopţii.

Ana tresări cu un ghimpe în suflet. De unde ştia şi aceasta? Dar ce să mai spună… De totdeauna, doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu era la curent cu toate. Şi o ţinea bună, chiar dacă se întâmpla să greşească cumva.

— Noroc că nu face gură la beţie, ca Tilică bunăoară! Doamne, ce pacoste în casă cu cioclul acesta! Este beat în orice clipă din zi şi din noapte. Mă mir cum nu scapă sicriul de pe umăr când duce câte un mort la groapă. Aseară, pe când se întorcea în curte pe trei cărări, începuse şi să cânte: „Ecaterino, vedea-te-aş moartă, cu dric la poartă şi cai

mascaţi…“ Este un scandal! De dimineaţă am trimis vorbă prin Ghiţă. Dacă nu se astâmpără odată cu gura, cel puţin noaptea, ne lipsim de asemenea chiriaş în douăzeci şi patru de ore.

Ana presimţi că doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu era pe punctul să se apropie de calul ei de bătaie. Şi într-adevăr!

— Eu nu sunt ca madam Stoleru, să ţin chiriaşii oricum!

Între timp, Ghiţă se apropie cu o tavă cu cafele negre.

Ca de obicei, Eufrosina începu cu observaţiile pe loc:

— Ghiţăăă, încet! Bagă de seamă! Te omor dacă verşi cumva bunătate de cafea! Aşa…

Apoi, după ce amândouă se serviră cu câte o ceaşcă, Eufrosina izbucni din nou, de astă dată pe un diapazon mai ridicat.

— Stricată mai este madam Stoleru! La aproape şaizeci de ani să întreţină un peşte chiar în casa bărbatului răposat, aşa, în văzul tuturor. De fiecare dată mă mir însă de băiat. Ce Dumnezeu, student la Conservator, deci un artist, oricum cineva mai subţire, să ajungă sub fustele unei asemenea balcâze!

Eufrosina se întrerupse o clipă pentru a sorbi o nouă înghiţitură de cafea. Nu se aştepta niciodată la o părere din partea Anei. De vreme ce nu ştia să bârfească pe socoteala nimănui, de parcă nici nu era femeie în toată regula, nu avea de aflat nimic interesant de la ea. O chema mereu la o cafea sau aşa ceva numai pentru că se nimerise singura dintre vecini cu care se împăca într-un fel, mai ales că se arăta şi gata să o asculte oricând, ca un copil cuminte.

— Apropo, nu ştii! Zilele trecute, cu gândul ca fetiţele să înveţe pianul, mi-am spus pe neaşteptate: de ce să nu iau ca profesor chiar pe studentul de la madam Stoleru? Oricum, nu poate să ceară un preţ ca unul consacrat din oraş. Într-o doară, trimit pe Ghiţă până dincolo, pentru a lăsa vorbă să treacă pe la mine în cursul după-mesei. Şi ce crezi? Nimic. Răspuns prin ordonanţă că este ocupat cu orele de studiu de la Conservator şi alte baliverne. Bineînţeles, papucul lui madam Stoleru!

Eufrosina suspină pe faţă. Mare noroc pe baborniţa din curte să fi pus mâna pe aşa boboc de bărbat! Ce mai încolo, băiatul era frumuşel nevoie mare! Şi curăţel, de nu putea să o umple la o adică cu cine ştie ce boală venerică! Cât se canonise până să găsească ideea lecţiilor de pian pentru a aduce pe băiat în preajma ei! Şi nimic! Acum trebuie să caute altceva. Dar ce? Păcat că Ana era atât de proastă, căci altfel putea să-i ceară un sfat pe ocolite.

Deodată, din odaia de alături izbucniră vociferări soprane.

Eufrosina, cu fruntea încruntată din senin, se ridică greoi din fotel şi se îndreptă în scârţâit de podele spre odaia fetiţelor.

În urmă, Ana auzi de dincolo palme repezite şi, ca o consecinţă, hohote de plâns până la sughiţ. Doamne, cum putea să îşi lovească fetiţa? Dar nici nu avu timp să gândească mai departe.

Ca un turn, Eufrosina se afla din nou în sufragerie:

— Auzi, mucoasele! Se ceartă pe o poză de artist de cinema! La doisprezece ani! Le-am amintit vârsta cu câte douăsprezece palme la dos.

Eufrosina apucă ceaşca de cafea, sorbind încă o înghiţitură. Apoi, după ce sfârşi:

— Apropo, ce faci mâine?

Ana răspunse moale, parcă fără voie:

— Nu ştiu. Nimic.

— Bun! Atunci vii la mine la o partidă de poker! Am mai chemat şi pe Mărculeasca, nevasta colonelului. Trebuie să o ştii tot de la mine. Şi pe Tarsiţa, o vară a mea, sosită de

vreo două zile din provincie.

Ana strâmbă uşor din buze. Uf, de ce nu prevăzuse partida de poker, pentru a se eschiva din timp sub pretextul cine ştie căror cumpărături în oraş? Aşa…

Eufrosina se bătu cu palma peste coapsă:

— Bine, dragă, cum de nu te amuză jocul de cărţi? Nu înţeleg! Cu atâta distracţie am mai rămas la vârsta noastră: un pokeraş, o bârfeală la o cafea, un film duminica… Altfel, copiii, bucătăria şi restul… Iar seara, la culcare, când pofteşti şi tu, de, ca oricare femeie, soţul din pat cască şi face pe adormitul din senin. Parcă nu ştim noi?

Eufrosina sfârşi prin a face cu ochiul, fluierând a pagubă.

Între timp, Ana se roşise până la urechi, mai stânjenită ca o fată de pension. Uf, ce vulgară era doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu! Cu ce oameni trebuia să stea de vorbă ore întregi! Pe cine să aibă ca aşa-zisă prietenă! În ce lume se găsea de dimineaţa până seara! Să o vadă astfel părinţii răposaţi de la Bellu…

Ana se ridică din fotel, gata de plecare.

Dar Eufrosina se supără de-a dreptul, cu braţele întinse:

— Cum, vrei să pleci de acum? Nici vorbă! Nu te las în ruptul capului! Ce, doar nu mâncaţi de la ora şapte…

Ana căzu din nou în fotel, parcă aruncată înapoi.

Capitolul XIII

După ce dormise după-masa până la ora cinci, compensându-şi până la un punct lipsa de somn din noaptea trecută, Sandu se aşezase la masa de lucru. Dar, în ciuda eforturilor de concentrare, nu ajunsese să înainteze cu desenul proiectului de pod. De altminteri, peste puţin, lăsase totul în suspensie. În ziua aceea nu avea spor la lucru, ca atare nu vedea de ce să mai persiste zadarnic. Se simţea amorf. Stătea pe scaun, cu privirea tâmpă. Numai atât putea parcă pentru moment. Şi stătea mereu, ca la o veghe de mort. Între timp, în odaie, obscuritatea se făcuse tot mai densă, ziua scăzând încă devreme în februarie. Abia târziu se sculase încet de pe scaun pentru a se dezmorţi puţin înainte de masa de seară.

În obscuritatea din sufragerie, Sandu abia desluşise fotelul unchiului Hypolit. Bietul infirm! Şedea acolo ca o mobilă, cu viaţa pulsând în vine fără nici un rost. Desigur, dormea în lipsă de altceva. Ba nu!

Într-adevăr, vocea unchiului Hypolit răsună pe neaşteptate:

— Sandule, mor de urât! Până şi gândurile îmi cască a pustiu în cap. Dacă eşti bun, fă-mi un serviciu. Desfundă-mi o sticlă de vin din cămară. Să profităm de lipsa Anei, cât timp se mai află în vizită la nevasta maiorului.

Bineînţeles, Sandu era gata, însă fără voie dădu peste un obstacol:

— Unchiule, dar cămara este încuiată. De unde să găsesc cheia?

Hypolit ştia însă:

— Caută în raftul de sus de la dulapul cu veselă. Acolo este pusă după fiecare masă.

Sandu găsi într-adevăr cheia la locul indicat. Apoi, după ce desfundă în grabă o sticlă din cămară, se apucă să soarbă o înghiţitură în treacăt. Acelaşi vin roşu cu gust de tanin.

La vederea sticlei de vin, ochii unchiului Hypolit se făcură deodată fosforescenţi de bucurie.

— După ce sfârşesc vinul, ascund sticla sub fotel. Diseară, când te întorci din oraş, o duci înapoi în cămară. Acolo o laşi printre celelalte sticle pline.

— Bine, unchiule!

Sandu trecu în vestibul, unde îşi îmbrăcă paltonul într-o doară. Apoi, odată afară, porni încet, lăsându-se în voia paşilor, cu umbra abia însemnată pe trotuar de lumina ştirbă a felinarelor din răstimpuri.

În atmosfera serii de sfârşit de februarie, parcă înecăcioasă ca un fum, Sandu simţi din nou dorinţa de a evada prin ceva. Dar un film de aventuri la alt cinematograf din centru sau un pahar de vin la bodega din cartier nu mai putea de astă dată, fiindcă nu mai avea nici un ban în buzunar. Atunci?

Deodată, paşii lui Sandu începură să calce mai apăsat. Frizeria La Gogu, unde lucra Mimi ca manichiuristă, se închidea de la ora şapte, conform orarului de iarnă. Or, ora trebuia să fie şapte trecute, deşi ceasul de la mână nu o confirma pe dată, găsindu-se tot neînvârtit din ajun. Deci fata trebuia să fie acum acasă. Dar dacă aşa, pe neprevăzute, dădea peste un altul la ea? Nu. Pentru clienţii respectabili ai frizeriei, care întreţineau pe mica manichiuristă ochită la întâmplare cu prilejul rândului la tuns sau bărbierit, ora nu părea indicată. Pentru aceştia, desigur, era încă devreme.

Sandu trecu într-o curte parcă aidoma cu aceea de acasă, îndreptându-se spre clădirea din fund. Bun, după lumina de la fereastră, Mimi se arăta întoarsă de la serviciu!

Sandu bătu în uşă cu nerăbdare.

Dinăuntru, o voce moale, uşor mieunată, întrebă uşor mirată:

— Cine este?

— Eu, Sandu!

După o clipă, uşa se deschise încet.

Mimi era o fată tânără, poate numai de vreo douăzeci de ani. Păr blond, revărsat în bucle pe umeri. Figură în formă de inimă. Ochi verzi de pisică, sub nişte sprâncene abia încondeiate. Nas cârn. Gură mică, însă cu fardul pronunţat spre a îngroşa astfel conturul buzelor. Ten alb, ca pudrat. O rochie simplă de postav negru, de ajuns de lipită de corp pentru a face să se observe rotunjimea agresivă a sânilor şi arcuirea leneşă a şoldurilor mari. Pulpele picioarelor parcă prea subţiri în contrast cu plinătatea coapselor reliefate prin fustă.

Sandu intră în odaie, lăsându-se în urmă pe fotelul cu teluri desfundate. Aşa, îmbrăcat cu paltonul.

Mimi se aşeză pe pat, după ce, mai întâi, aruncase la o parte revista *Cinema*, răsfoită până atunci la lumina scundă a lămpii de pe masa de noapte:

— Bine, de ce treci aşa, pe neaşteptate, fără să-mi spui nimic dinainte? Dacă nu mă găseai acasă? Dacă…

Dar Mimi se opri la timp, chiar înainte de a mărturisi motivul principal, de teama unor indiscreţii care puteau să ducă apoi la cine ştie ce complicaţii. Mai bine aşa, să nu ştie nimeni de nimeni.

Între timp, Sandu se întinsese mulţumit în fotel. Se simţea ca acasă, adică mult mai bine ca acasă. Se uita aproape înduioşat în jur la cadrul interiorului de mult familiar pentru el. Masa de noapte, cu fotografiile părinţilor lui Mimi de la Piteşti, un aparat de radio cu galenă şi *Apărarea are cuvântul* de Petre Bellu. Patul acoperit cu o plapumă roşie, cu o pernă de lână brodată. Deasupra, nişte reproduceri de picturi cu flori, decupate de prin prima pagină a *Universului de duminică* şi prinse de-a dreptul pe perete. Dulapul cu o oglindă crăpată puţin într-un loc. Masa cu o maşină de spirt, două ceşti de cafea şi câteva numere stinghere din *Realitatea ilustrată*. Soba mică de fier… Aci, în această odaie, în preajma lui Mimi, se simţea dintr-odată mai binedispus, fără să ştie singur propriu-zis de ce. Poate de naivitatea, de romanţiozitatea de uşor prost-gust, de profesiunea însăşi de

manichiuristă a lui Mimi. Bineînţeles, nu era îndrăgostit. De totdeauna, iubirea i se păruse un călcâi al lui Ahile, care expunea numai la situaţii ridicole. Ceva de-a dreptul nedemn. Ca atare, nici nu concepea ideea de a se îndrăgosti vreodată, înţelegând să se mărginească doar la raporturi de camaraderie. Din păcate, de cele mai multe ori însă, fetele erau proaste prin excelenţă, mereu cu pretenţii de a li se face curte cu orice preţ. Numai cu Mimi nu încăpeau mofturi sentimentale. De aceea şi ajungeau să fie ca nişte prieteni. Nimic de mirare dacă o cultiva cu mai multă simpatie decât pe oricare alta de vreo condiţie mai bună.

Pentru a-şi completa senzaţia de plăcere simplă, Sandu mai ceru într-o doară:

— Îmi dai o ţigară?

— Iar fără ţigări?

Şi Mimi trase sertarul de la masa de noapte, întorcându-se apoi cu un pachet Virginia, nici desfăcut măcar.

Sandu se lovi cu palmele peste genunchi, izbucnind deodată:

— Bravo! Aşa, peste noapte, de la ţigări Naţionale la ţigări Virginia? Cărui maharajah faci manichiura acum?

Mimi se bosumflă o clipă, pentru că nu înţelegea asemenea glume. Apoi, pe când se apropia să aprindă ţigara lui Sandu, întrebă pentru a schimba vorba:

— Ei, ce facem diseară? Mă duci la o cofetărie şi apoi la un cinema?

— Nici gând. Poate altă dată. Pentru moment nu am bani nici pentru ţigări.

— De ce? Pe ce cheltuieşti? Eu cred că nu te ruinez în nici un caz.

— Vinul.

— Uf, iar bei? Nu-mi place! De aceea arăţi şi aşa buhăit, de semeni aproape cu…

Dar, prudentă, Mimi se întrerupse din nou.

Sandu zâmbi prin fumul de ţigară. Apoi, după un timp, parcă amintindu-şi pentru ce venise anume, ceru deodată, cu un uşor neastâmpăr tremurat până în voce:

— Stinge lampa!

Era parola începutului.

O clipă, Mimi şovăi de formă. Apoi stinse lumina fără nici un cuvânt.

Sandu nu o ducea noaptea într-o garsonieră, la etajul al cincilea sau al şaselea, unde să te crezi ca la New York. Nu îi făcea cadou de Crăciun o sticlă de parfum Soir de Paris, de 1 martie, un mărţişor de aur, de Paşti, o cutie de bomboane de la cofetăria Nestor. În câte o duminică, nu o plimba până la Snagov. Bineînţeles, niciodată, nimic din aşa ceva. Doar vizite la ea acasă, când îi fuma rezerva de ţigări de la ceilalţi. De vreo sărbătoare, un meci de fotbal. Uneori, în cine ştie ce seară, câte un film cu bătăi şi împuşcături, deci nici măcar cu intrigă de amor în decor de lux. Cam atât. Cu ceilalţi tipi se simţea flatată. Parcă nu mai era o biată manichiuristă de la salonul de coafură La Gogu, ci o doamnă din lumea mare. Apoi avea impresia unei afaceri rentabile, datorită căreia ajungea să arate bine, aşa cum o dorea, din cochetărie. Dar, în orice caz, rămânea de obicei rece, nu lua parte decât de formă la actul sexual. La urmă, pe când se spăla la baie, în timp ce partenerul se îndrepta spre closet, o cuprindea de fiecare dată acelaşi sentiment de ruşine. Cu Sandu nu i se întâmpla niciodată astfel. Cu Sandu făcea parcă sport de la egal la egal, simţindu-se camarazi de acelaşi calibru. Nimic silit. Şi pe deasupra sănătos, fără perversităţi zadarnice de excitare. În limbajul femeilor întreţinute, amantul fără plată se numeşte acel „de inimă“. Aşa era Sandu pentru Mimi, deşi nici ea nu ştia bine dacă îl iubea cu adevărat.

În obscuritatea odăii, amândoi se dezbrăcau pe tăcute. Se dezbrăcau cu gesturi smucite, cu o nerăbdare care nu cunoştea încă sleirea unei legături mai vechi.

În pat, trupurile se regăsiră apoi într-o îmbrăţişare sălbatică, strivindu-se cu o apăsare

de luptă în ring. Palmele băiatului abia întârziară cu mângâieri rotunjite pe umerii, sânii şi şoldurile femeii de dedesubt. Şi sărutările lui de ventuză fierbinte abia începură să o usture furnicat de-a lungul pielii. Sandu avea obiceiul să iubească simplu. Nu se oprea mai îndelung la învelişul de carne al fructului. Fără ocoluri, căuta de-a dreptul miezul, într-o pătrundere brutală.

Mimi începu să strângă mai tare pe Sandu în braţe, aproape convulsiv, cuprinsă pe nesimţite de ritm. Nu mai era stăpână pe ea, furată cu încetul. Şi dincolo de conştiinţa pierdută, trupul îşi căpăta parcă o viaţă proprie, într-o frenezie de jazz.

Sandu era ca într-un galop de cal ambalat. Totul din jur se ştergea pe îndelete. Ieşea din contingent pentru a se apropia în acelaşi timp de nucleul însuşi al acestuia. În sfârşit, simţi apropierea clipei celei mari, când valul creşte boltit din adânc spre a se revărsa în spume tentaculare.

Apoi capul lui Sandu căzu greu pe umărul lui Mimi. Ca din ceaţă, totul se desprinse din nou ca mai înainte în conştiinţa realităţii de totdeauna. Sandu era Sandu. Mimi era Mimi. Patul din odaia lui Mimi era patul din odaia lui Mimi. Şi aşa cu tot restul. Din senin, Sandu se simţi cuprins de o tristeţe stranie, ca de o brumă. Stătea pe malul lucrurilor, deodată stingher, ca primul om izgonit din Paradis. Acum carnea nu mai spunea nimic, parcă deodată împovărătoare ca o haină din care nu mai ajungea să iasă nicicum.

— Lasă-mă, te rog, murmură Mimi.

Sandu se dezlipi încet de ea, rămânând în urmă ca pe o plajă pustie pe care a apus soarele.

Mimi se îndreptă în vârful picioarelor spre ligheanul din colţ, pentru a se spăla în grabă. Era împăcată, liniştită, senină, doar parcă cu o urmă de părere de rău că de fiecare dată trebuia să se ridice în grabă pentru spălat, întrerupând astfel starea de plutire leneşă ca pe o apă de lângă bărbatul întins în pat.

Capitolul XIV

La candelabrul din sufragerie ardeau numai două becuri, de unde lumina slabă, parcă bolnavă. În jurul mesei, la locurile de totdeauna, Ana, Justin şi Hypolit îşi sfârşeau supa din farfurie. Numai în partea din dreapta, scaunul lui Sandu nu se găsea ocupat, arătând stingher cu tacâmul în faţă. Nici un cuvânt.

Cu un nod în gât, Ana nu mai putu să înghită lingura de supă. Odată întoarsă din vizita de la doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu, de unde plecase de altminteri cu un început de migrenă de atâta vorbă, dăduse acasă numai de neplăceri. Mai întâi, în sufragerie găsise pe Hypolit ameţit de-a binelea, cântând într-aiurea, cu limba împleticită în gură: „A fost odată un mic copilaş, care după una, două, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, nouă, zece săptămâni a început să dea din mâini…“

Sub fotelul de infirm, sticla de vin, ascunsă prea în grabă, rămăsese cu gâtul afară. Scoasă din sărite, începuse cu vorbe tari, apropiindu-se de fotel pentru a lua sticla înapoi. Dar, pe neaşteptate, Hypolit o încolăcise cu braţele, începând apoi să o sugă de gât şi să o strângă de sâni. Oh, şi duhoarea de vin a răsuflării sale întretăiate! Se zbătuse câteva clipe, cu strigăte zadarnice. Într-un târziu, abia cu greu ajunsese să se smulgă în sfârşit, rămânând în urmă cu părul ciufulit şi rochia şifonată de-a binelea. Fugise de-a dreptul în baie, unde se spălase pe faţă ca de bale. Apoi, la bucătărie, nimic încă pregătit pentru masa de seară. Chemase pe Maria pe geam, căci era desigur plecată prin vecini. Într-adevăr,

peste câteva clipe apăruse de la madam Stoleru, cu basmaua pe ceafă şi mâna la gură, oarecum ruşinată. Nu mult după aceea, auzise pe Justin intrând în casă. Deci se grăbise să aşeze masa în sufragerie, fără să privească însă spre colţul lui Hypolit. Cu acest prilej scăpase un pahar jos. Culmea, se mai adăuga şi asemenea pagubă! În sfârşit, se puseseră la masă, însă fără Sandu. Nici o îndoială, băiatul se pregătea să petreacă încă o noapte la o bodegă de prin cartier, în ciuda observaţiilor de dimineaţă. A doua zi, o altă absenţă la şcoală. În timpul partidei de poker de mâine după-masă, parcă o vedea pe doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu începând din nou: „Apropo, ce este cu băiatul tău? Bagă de seamă! Îşi cam pierde nopţile: aseară iar s-a întors pe la miezul nopţii…“ Şi toate se spărgeau numai în capul ei. Uf, ce viaţă!

Hypolit îşi goli ultima lingură de supă. Era mai încruntat ca niciodată, de altminteri pe drept cuvânt. Nu mai înţelegea să rabde asemenea tratament în casă! Ce, fiindcă se întâmplase să bea vin de ziua lui, să fie batjocorit într-aşa hal de Ana? Dar ce ajunsese? Din păcate, nici nu putea să se plângă lui Justin fiindcă nu avea cu cine să stea de vorbă. O cârpă de om. Şi nici atât. Ah, de s-ar muta odată de aci! Dar unde? Nu vedea nici o rudă sau prieten la care să se adreseze în acest scop. Şi apoi, ce figuri pe Ana fiindcă pusese o clipă mâna pe ea! Ţipete ca din gură de şarpe, de se auziseră poate până la vecini. Şi de fapt, parcă nu era amatoare ca oricare femeie? Desigur, de mult nu se mai culca cu bărbatul ei. De altminteri, de la prima vedere, Justin se arăta o căzătură care nu mai era în stare de nimic. Atunci?

Justin lăsă aproape trei sferturi din supă pe fundul farfuriei. Acum, degetele sale începuseră să frământe din nou cocoloaşe de pâine pe faţa de masă. De când venise din oraş simţise tăcerea duşmănoasă din casă, altfel de apăsătoare ca de obicei. Apoi bănuise repede o cauză, observând privirea uşor tulbure, gesturile moleşit de neregulate şi mai ales mirosul de vin dinspre Hypolit. Din ce nimicuri se acrea biata Ana! O sticlă de vin băută pe ascuns de fratele său. Un pahar spart într-o seară de ea. Încă o lipsă a băiatului de la masa de seară. Şi totuşi poate că nimicurile fărâmiţau cu încetul. Ciudat cum Ana nu ajunsese încă la saturare. Că mai avea ce să pună la inimă. De mult el nu mai înregistra nimic, rece ca steaua Syrius.

Deodată, uşa sufrageriei dinspre vestibul se deschise pe neaşteptate, făcând loc lui Sandu.

Uf! Lumina sepulcrală. Tăcerile ca de bătrâni. Şi restul la fel ca la fiecare masă de seară. În definitiv, mai bine rămânea la Mimi toată noaptea, deşi şi acolo începuse să simtă o senzaţie de înăbuşire ca ori de câte ori după ce făcea dragoste.

Din capătul mesei, figura Anei se lumină o clipă:

— Bună seara, Sandule!

Răspunsul veni parcă în silă:

— Bună seara…

Între timp, Ana se ridică de pe scaun pentru a servi câteva linguri de supă în farfuria băiatului.

— Supă de linte. Supa ta preferată…

Dar Sandu se aşează la masă fără să scoată nici un cuvânt.

Ana se uită uşor îngrijorată, însă nu întrebă nimic înaintea celorlalţi. Ce oare i se întâmplase băiatului de părea atât de abătut? Desigur, ceva în legătură cu studiile nu era în nici un caz. Atunci? Poate o deziluzie sentimentală. Sandu avea încă o fire aşa de copil, că era greu de închipuit să îl stăpânească o fată de pe acum. În definitiv, poate cu atât mai bine. Altfel cine ştie cu cine se încurca mai serios, fără nici un rost aşa devreme.

Pe când îşi ducea lingura de supă la gură, Sandu observă privirea complice a unchiului

Hypolit, care voia parcă să îi comunice ceva, fără să ştie însă cum anume cu ceilalţi de faţă. În lipsa lui de acasă, mama dăduse oare peste sticla de vin furată din cămară? Cam greu de presupus, în urma celor stabilite din timp cu unchiul Hypolit. Doar nu avusese ideea de a număra din senin sticlele de vin din cămară tocmai în seara aceea?

De alături, Sandu se simţea privit de tatăl său. O clipă, se întoarse spre acesta. Privirea deşartă. Şi degetele cu cocoloaşele de pâine, tic ca de copil cretin… Ce prestigiu mai avea oare în clasă? Cum de nu i se turna clei în galoşi, nu i se puneau peniţe pe scaun, nu i se presăra praf de strănutat în condică? Cu un asemenea profesor, elevii puteau chiar să joace barbut sau să sară capra printre bănci, în timpul orei de curs. Ciudat, pentru tatăl său nu resimţea nici măcar un sentiment de compătimire, ca pentru unchiul Hypolit bunăoară. Cel puţin fratele tatălui era victima unui accident nenorocit, ca atare nu avea răspunderea abrutizării la care ajunsese de la sine într-un fotel de infirm. Pe când tatăl său…

De la locul său, Justin a înţeles tot ceea ce gândea băiatul de pe pragul celor nouăsprezece ani de viaţă. De altminteri, era aceeaşi privire, poate doar ceva mai aspră, ca a tuturor cunoscuţilor care întârziau cu ochii asupra lui. Sentinţă fără circumstanţe atenuante: „Condamnat!“

Justin îşi plecă din nou capul în farfurie. Se simţea trist, deşi privirea lui Sandu fusese aceeaşi de la fiecare masă. Păcat de toate planurile băiatului de a cuceri lumea cine ştie cum! De a crede în sine ca într-un idol. Pentru oricare, viitorul urmează aceeaşi regulă generală. Şi, prin absurd, chiar să scape de această fatalitate a vieţii, nu se nimerise în al doilea rând să fie băiatul lui, carne din carnea lui? Dacă mai avea energia unui gest afară din comun, trebuia să îngenuncheze simbolic înaintea lui Sandu, asemenea stareţului Zosima care se prosternase la picioarele lui Dimitrie Karamazov, presimţind suferinţele viitoare ale acestuia.

Între timp, Ana s-a ridicat din capătul celălalt al mesei pentru a strânge farfuriile de supă.

Încă o masă luase sfârşit.

Note

121. Scrobit (rusă).
122. Joc de cărţi la care participă două persoane (fr.).
123. Numele primului amant al Emmei Bovary în romanul lui Gustave Flaubert.
124. Căutaţi femeia… (fr.)
125. Sau chestor; aici, şeful clasei.
126. *Tipul ambiţiosului în romanul francez* (fr.).
127. Eroul romanului lui Balzac *Moş Goriot*, tipul parvenitului.
128. Şi acum, să vedem cine-i mai tare! (fr., trad. liberă)
129. Sophie Feodora Rostopchine, Contesă de Ségur (1799–1874), scriitoare franceză de origine rusă, celebră pentru romanele ei pentru copii, publicate de Editura Hachette în colecţia Bibliothèque rose.
130. Aristide Demetriad[e] (1872–1930), actor de factură romantică, a jucat pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti.
131. Sărbătoarea Regatului României era celebrată prin paradă militară. Ziua de 10 Mai evoca trei evenimente istorice: încoronarea lui Carol I de Hohenzollern ca Rege al României şi ridicarea României la rangul de Regat, la 10 mai 1881; depunerea jurământului de către Carol I în Parlament, pe 10 mai 1866; proclamarea de către Regele Carol I a independenţei absolute a României, pe 10 mai 1877.
132. Trupe militare specializate în executarea unor lucrări cu caracter tehnic: poduri, drumuri, fortificaţii.

133. De la s*chwarz*, negru (germ.): cafea la filtru.
134. *Băutorul de absint* (fr.).

Partea a doua: o noapte

Capitolul I

Ana se pregătea să iasă din bucătărie după stabilirea a ceea ce urmau să mănânce a doua zi conform recomandărilor de la rubrica culinară din *Universul de dimineaţă*.

Dar cum Maria părea cu gândul aiurea, la Dumnezeu ştie ce farmece de dezlegare a lui Ion, mai aminti o dată apăsat:

— Aşadar, cumperi un kilogram de carne şi două pâini. Şi spui lăptarului să ne lase două kilograme de lapte, nu unul ca de obicei, fiindcă ne trebuie şi pentru laptele de pasăre de la desert. Apoi vezi de pachetul cu scrobeală pentru spălatul rufelor. Nu uita!

Maria dădu din cap într-o doară, însă numai de formă.

În sfârşit, Ana părăsi bucătăria. Uf, de când cu plecarea lui Ion, nu mai ajungeai să te înţelegi cu Maria! Dacă mai ţinea mult aşa, trebuia s-o dea afară pentru a căuta altă bucătăreasă în loc. Bineînţeles, era păcat, dar nu avea încotro.

În oficiu, Ana stinse lampa. Apoi nu mai întredeschise uşa de la sufragerie pentru a spune noapte bună lui Hypolit ca în fiecare seară. O săptămână cel puţin nici nu mai avea de gând să vorbească cu el. Prea se întrecea de tot! În schimb, se îndreptă spre odaia băiatului de la capătul celălalt al coridorului.

Sandu se plimba în sus şi în jos, între dulap şi masa de lucru. Aşa fuma într-un fel. Doamne, în toată casa nu ajungea să găsească o ţigară! Şi Ion, la care apela în ultima instanţă, se nimerise să părăsească pe Maria tocmai acum…

Din pragul uşii, Ana se apucă cu mâinile de cap de atâta dezordine. Plapuma desfăcută şi aruncată într-un colţ al patului, desigur încă de la somnul de după-masă. Perna căzută alături, de-a dreptul pe jos. Uşile dulapului căscate, cu rufele şi hainele de-a valma la vedere. Iar pe masa de lucru, sticla cu tuş, cu dopul rătăcit cine ştie pe unde, rezemată într-o doară chiar pe planşa cu proiectul de pod, putându-se vărsa din nimic asupra desenului început cu atâta migală… Şi abia de dimineaţă, când făcuse curat prin odaie, pusese doar regulă printre lucrurile băiatului. Păcat că nu avea nimic din spiritul de ordine al lui Justin, de altminteri singura particularitate de caracter care ar fi fost demnă de moştenit de la tatăl său! Mai ales pentru un viitor inginer, se impunea aproape ca o disciplină în sine.

— Sandule, nu te culca prea târziu! De mâine trebuie să te scoli din nou devreme pentru şcoală.

Sandu nu răspunse însă nimic, muşcându-şi buzele. Cu fiecare prilej mama se purta ca şi cum avea a face cu un copil. Şi trebuia să înghită în tăcere, tot ca un copil, bineînţeles cuminte.

— Noapte bună! spuse Ana, după ce se ridică pe vârfuri spre a săruta fruntea băiatului.

— Noapte bună! răspunse Sandu într-o doară, dându-se în lături.

Ana ieşi din odaie, puţin tristă. Pentru prima oară, Sandu se ferise de sărutul ei. De ce oare? Acelaşi gest de eschivare ca la Justin, pe vremuri. Dar, de mic copil, Sandu se arătase o fire caldă, cu nimic din reţinerea pietrificată a tatălui său. În definitiv, poate i se păruse numai, întâmplându-se în ziua aceea să fie ceva mai susceptibilă.

În odaia de culcare, Ana aprinse lampa de pe masa de noapte.

Ca în fiecare seară, Justin se mai găsea în birou. De astă dată avea să întârzie poate

chiar mai mult decât de obicei, fiindcă urma să corecteze pachetul de teze adus la amiază de la liceu. Totdeauna meticulos de prompt, ţinea să sfârşească corectarea tezelor în aceeaşi zi când dădea şi subiectul în clasă, deşi propriu-zis nu era nici o grabă. Desigur, numai aşa, din pedanterie de maniac.

Înainte de a se dezbrăca, Ana se îndreptă spre fereastră. În faţă, la etaj, pe storul ferestrei luminate de la odaia fetiţelor, umbra doamnei Eufrosina maior Eustaţiu Popescu care gesticula ca un scamator. Dincolo, în fund, pe pragul bucătăriei de la madam Stoleru, Maria cu mâinile în şolduri. La fereastra de mai încolo, unde perdelele nu erau încă lăsate, studentul de la Conservator cântând la vioară. Ordonanţa maiorului ieşea tocmai în curte pentru a scoate pekinezul să îşi facă ultimele nevoi înainte de culcare.

În sfârşit, Ana trase faldurile perdelelor peste curtea de la fereastră.

Apoi începu să se dezbrace cu încetul, lepădându-şi pe rând: rochia, combinezonul, chiloţii, portjartierul şi ciorapii. O clipă, oglinda de pe scrin se umplu de imaginea ei goală. Un corp de femeie îmbătrânită, cu o cicatrice de operaţie cezariană pe pântecul căzut. În sfârşit, îşi puse cămaşa de noapte, intrând apoi în pat. Acolo, în cearşafurile reci, se simţi străbătută deodată de un frison.

Dar, după ce abia se mai încălzi puţin, Ana se ridică din nou, de astă dată în genunchi şi cu mâinile împreunate, pentru rugăciunea de fiecare seară. De copil, clipa singurei atitudini perpetue dincolo de ani. În gând, începu să scandeze rugăciunea de totdeauna: „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele Tău, vie împărăţia Ta, fie voia Ta, precum în cer aşa şi pe pământ; pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi şi ne iartă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri, şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mântuieşte de cel rău. Amin.“ Cuvintele se articulau pur şi simplu mecanic, fără conştiinţa înţelesului fiecăruia în parte, deşi tot cu o evlavie de circumstanţă, ca la biserică.

După ce se închină la urmă, Ana se culcă de-a binelea. Sub pleoapele lăsate creştea mereu, parcă la lupă, câte un amănunt din timpul zilei, aşa, la întâmplare, într-o desfăşurare de film cu scene disparate. Bunăoară, când cuţitul plin de sânge şters de Maria cu marginea şorţului, după tăierea puiului în curte; când degetele lui Justin frământând cocoloaşele de pâine pe faţa de masă; când gâfâiala lui Hypolit pe când o strângea ca într-un cleşte de sfârcul unui sân; când fruntea lui Sandu alunecând în lături de sub sărutul ei de noapte bună.

În dreptul ferestrei se auziră deodată paşii mici şi săltaţi ai domnişoarei Fifi, întoarsă din oraş parcă mai târziu ca de obicei. Şi, ciudat, fredona tocmai vasul din *Văduva veselă*, valsul cu care se deschisese primul bal din tinereţea ei. Dar, de astă dată, melodia o duse spre altceva.

Rămăsese însărcinată din primele luni ale căsniciei. Totuşi nimeni nu ştia încă. Nici chiar Justin. Ca în fiecare dimineaţă, făcea mai întâi piaţa şi bucătăria, căci pe atunci nu avea încă pe Maria în serviciu. Apoi, într-un fotel, cu o carte sau ceva de tricotat în mână, în aşteptarea lui Justin de la şcoală. Ca şi cum aştepta altceva decât o simplă tăcere opacă ca un zid! De când cu copilul în ea, se simţea mai puţin singură, parcă împlinită ca o cifră rotundă. Şi din senin mereu gata să plângă şi să zâmbească în acelaşi timp, într-o nedumerire de miracol. În dimineaţa aceea, tot parcă de sfârşit de februarie, se trezi deodată că începe să se întâmple ceva. Ca într-un coşmar, pereţii odăii scunde se strâmtau din ce în ce în jurul ei. La fereastră, lumina mânjită de afară se stingea de-a binelea. În liniştea apăsătoare din casă, ca în golul de sub un clopot de sticlă, răzbea din curte grohăitul sfâşietor al porcului înjunghiat de madam Stoleru, într-o stranie împerechere cu acordurile unei flaşnete de pe stradă cântând valsul din *Văduva veselă*. Se ridicase cu paşi

împleticiţi pentru a ieşi apoi în curte, de altminteri aşa cum se găsea în fotel, anume cu nimic pe umeri. Nu simţise răceala dimineţii de sfârşit de februarie, pentru că o pătrunsese în suflet încă din odaie. Ca hipnotizată, pornise pe stradă în sus. Doctorul Marinache, de ale cărui avorturi clandestine ştiau toate femeile din cartier, stătea doar la câteva case mai încolo. Dar, cu încetul, începuse să vadă diluat. Apoi, gustul amar al lacrimilor prelinse pe obraji. Îşi trecuse mâna peste pântec, parcă schiţând un gest de mângâiere stingheră. Nu. Nu putea. Şi se întoarse, cu capul plecat, abia târându-şi paşii. Cu încetul, toate începuseră să se învârtească în jur în tactul valsului de flaşnetă, care suna acum parcă descompus, cu ceva de marş funebru. Se sprijinise de zidul casei ca de un umăr, gata să cadă ameţită pe trotuar.

Ana întoarse capul în pernă. Uf, ce amintire sinistră! De altminteri, fusese prima şi ultima tentativă de a ieşi din laşitatea tuturor abdicărilor impuse de convieţuirea cu Justin în acest fund de cartier. Şi bineînţeles, cum era cazul în oricare prilej de hotărâre mare, nu ajunsese la o traducere în fapt. Acum însă, slavă Domnului! De ce o mai chinuia trecutul din senin, când toate intraseră o dată pentru totdeauna într-o matcă?

Ana îşi strânse pleoapele mai tare, aşteptând somnul ca o dezlegare.

Capitolul II

După ce îşi trase storul de la fereastră, Sandu începu să umble din nou prin odaie, ca un leu în cuşcă. Se simţea nemulţumit de sine. Vorba lui Şerban Apostol, de dimineaţă, pe bulevard: „Se aiurea de tot.“ De la un timp nu mai făcea parcă nimic serios. Care era bilanţul zilei pentru el? Al oricăreia deopotrivă? Al aceleia, bunăoară? Duşul de la baie. Cafeaua de dimineaţă. Filmul de aventuri de la cinematograful din centru. Ţuica de la bodegă. Masa de la amiază. Somnul de după-masă. Vizita la Mimi. Masa de seară. Pur şi simplu, zero! Desigur, erau într-un fel moduri de a fugi din atmosfera de acasă. Dar cu timpul avea să ajungă astfel la o altă formă de ratare, poate doar ceva mai spectaculoasă decât a părinţilor din mediul meschin al burgheziei mărunte a acestui cartier. Nu se alarma încă peste măsură luând prea în serios avertismentele mamei sale. De regulă, mamele priveau totul printr-un unghi de amplificări în catastrofal. Totuşi nu trebuia să-şi piardă timpul zadarnic când îl aşteptau doar atâtea planuri de realizat! În liceu visa mereu să construiască lucruri nemaipomenite, cu o imaginaţie fecundată de lectura romanelor lui Jules Verne. De altminteri, în secolul al XX-lea, tehnica modernă permitea totul. Deci numai putere de muncă. Acum, din cine ştie ce moleşeală de moment, nu putea să renunţe dintr-odată la pariul contractat pe termen lung cu el însuşi. Trebuie să se scuture odată! De mâine, s-a sfârşit cu nopţile la un pahar de vin, cu chiulul de la şcoală pentru câte un film de aventuri, chiar şi cu legătura cu Mimi. De mâine numai orele de curs de la şcoală şi desenul proiectului de pod de acasă. Ce bine că fiecare om are înainte un mâine! Oricând posibilitatea de a schimba totul, chiar de a doua zi. Numai ceva voinţă să nu te laşi dus de curent. De fapt nimic mai simplu decât să îţi creezi propriul destin! Atunci de ce oare nu ajungeau mai mulţi? De ce [nu ajungeau] tatăl şi chiar mama lui? Desigur, erau prea slabi. Nu găsiseră puterea sau poate răbdarea de a înota împotriva curentului. În definitiv, fiecare primea ceea ce i se cuvenea pe drept. El făcea parte din categoria oamenilor tari, care duceau la capăt ceea ce îşi puneau în gând, în ciuda oricăror obstacole. De mâine avea să înceapă o viaţă nouă, chiar dacă în acelaşi mediu ca până atunci.

Paşii lui Sandu călcau tot mai sigur prin odaie, pe măsură ce gândurile i se rotunjeau

într-o hotărâre. Deodată se opri înaintea mesei de lucru. De ce nu începuse lucrul chiar din seara aceea, pentru a compensa cu o noapte ceva din zilele de nimic din timpul din urmă? Tot era de ajuns de odihnit în urma somnului de după-masă. Şi apoi se punea astfel la încercare.

Sandu mută lampa de pe masa de noapte la priza de lângă masa de lucru. În urmă împinse mai încolo sticla de tuş ca nu cumva, dintr-o mişcare la întâmplare, să o răstoarne pe desenul proiectului de pod. Dar unde îi era dopul? Ce zăpăceală! De mâine nu mai mergea ca până în prezent. În sfârşit, odată aşezat la masa de lucru, începu să răsfoiască ultimele pagini ale notelor de calcul, punându-se astfel din nou la curent. Pe o altă hârtie îşi trecu datele rezultate din calculele de mai înainte, pentru dimensionarea pilonului de pod. Apoi apucă rigla de calcul, gata să determine compresiunea pe cm^2.

Dar de ce întârzia deodată aşa, fără nici un rost? De ce, în loc să stabilească eforturile la care avea să fie supus pilonul podului de pe planşa din faţa ochilor, stătea cu gândurile împrăştiate din senin? Şi parcă şi căsca pe deasupra. La fel ca în urma somnului greu de după-masă, când părăsise lucrul de îndată pentru a rămâne cu braţele încrucişate pe scaun, nici măcar cu o senzaţie de plictiseală. Cum putea să stea aşa, ca într-o stare de toropeală, deşi treaz de-a binelea? În asemenea clipe era identic cu tatăl său. Cum, atât de uşor se ajungea la decrepitudinea acelei apatii?

Sandu se ridică de pe scaun, începând să se plimbe apoi tot mai repede prin odaie, cu buzele muşcate la sânge şi mâinile încleştate pumn în buzunarele de la pantalon. Ca în liceu când avea de memorizat o poezie, scanda mereu în gând: „De mâine încep o viaţă nouă“, „De mâine încep o viaţă nouă“, „De mâine încep o viaţă nouă“… Zadarnic se aşezase la masa de lucru. Nu izbutise să se concentreze de-a binelea asupra unei probleme de construcţie ca a podului de metal propus, de la ora zece seara înainte, după o zi risipită la întâmplare. În definitiv, noaptea era făcută pentru somn. Abia dimineaţa te scoli proaspăt, cu mintea limpede, fără nici o obsesie străină, în stare de a lucra cumsecade.

Sandu începu să se dezbrace pe îndelete, aruncându-şi hainele tot care încotro, aproape ca după beţia din noaptea trecută. Apoi îşi puse pijamaua, gata de culcare. Totuşi, nu se simţea încă obosit, cu somnul aproape. Deci nu mai stinse lampa, parcă ferindu-se de a rămâne treaz în pat pe întuneric. Într-adevăr, până ar avea să adoarmă într-un târziu s-ar tot gândi zadarnic, deşi ajunsese acum la o concluzie care i se şi aprindea mereu în conştiinţă ca lumina unui far în noapte: „De mâine încep o viaţă nouă.“ În cele din urmă, se îndreptă spre biblioteca din colţ pentru a lua ceva de citit.

În general Sandu nu era un amator de literatură. I se părea fadă şi futilă. În cursul superior al liceului, când fusese constrâns să cunoască unele opere din scriitorii fundamentali pentru Română sau Franceză, făcuse un adevărat efort, nu cum învăţa de-a dreptul cu plăcere la Istorie şi Geografie sau nici vorbă la Fizico-chimice. În schimb, avea pasiunea romanelor de senzaţie, cu deosebire a acelora în fascicole care ţin interesul în suspensie de la o zi la alta. În decursul anilor, publicarea fascicolelor din *Aventurile submarinului Dox*, *Regele boxerilor*, *Cei trei cercetaşi* şi altele fuseseră urmărite cu o înfrigurare nedezminţită nici până acum pentru marfa genului.

Biblioteca lui Sandu era o mică enciclopedie a literaturii de aventuri, cu majoritatea volumelor în traduceri autohtone, de o calitate dubioasă prin excelenţă. De pe urma lecturilor febrile, mai toate rămăseseră cu cotoarele şi chiar paginile dezmembrate, amestecându-se la întâmplare pe rafturi. Deasupra, vrafuri de numere din *Ziarul ştiinţelor şi al călătoriilor*, singura revistă la care fusese abonat o vreme. Doar pe alocuri, izbind prin factura prezentabilă în contrast cu restul, câte un roman detectiv în limba franceză din colecţia Le Masque, împrumutat de la Dumnezeu mai ştie ce coleg şi uitat pur şi simplu

acolo. Totul într-o îmbulzeală greu de închipuit, sub un strat de praf de aproape un deget.

Sandu îşi alese ceva din colecţia Le Masque, poate singura carte care mai rămăsese necitită din cuprinsul bibliotecii. Apoi mai mută lampa de la masa de lucru înapoi la priza de lângă masa de noapte.

În sfârşit, Sandu se băgă în pat cu volumul în mână: Agatha Christie, *Le couteau sur la nuque*135. Păcat că romanul nu era în traducere, căci lectura pe limba franceză mergea oricum mai încet! Ah, de ce nu avea şi o ţigară? Să citeşti un roman detectiv fără să urmăreşti intriga fumând! I se părea aproape un sacrilegiu. Dar ce să facă acum, nu avea încotro. Deci întoarse prima pagină, începând să citească: *La foule oublie facilement; l'indignation soulevée par l'assassinat de George Alfred Saint-Vincent Marsh, baron Edgware, quatrième du nom, s'est déjà envolée pour laisser place à de nouvelles émotions*…136

Capitolul III

Lampa cu abat-jour verde, de lângă tâmpla lui Justin, lumina numai o porţiune a mesei de lucru din birou. Toate se găseau la locul lor de totdeauna, ca aşezate din prima zi: călimara, tocul, creionul roşu, guma, coala de sugativă de sub teancul caietelor de teză, agenda de piele, broşura Ministerului cu noua programă analitică pentru licee. Şi chiar capul lui Justin, rezemat în palmă.

În jur domnea o linişte grea, în care tic-tacul pendulei din perete răsuna parcă stingher. De alături, din sufragerie, doar în răstimpuri, sforăitul mai apăsat al lui Hypolit. Dinspre fereastra din stradă, de la ora aceea înainte, abia de mai răzbea vreun zgomot. Mai adineaurea, fuseseră paşii bătuţi ai cizmelor maiorului Eustaţiu Popescu. Ceva mai târziu, trebuia să urmeze refrenul „Nu mai plânge, baby, totu-i trecător", cântat de obicei de Bimbo Stanian la întoarcerea de la cinematograf, după reprezentaţia din ultima pauză. Apoi, tocmai pe la miezul nopţii, mersul împleticit de beţiv, cu oprire la intrarea în curte spre a se uşura de urină, al lui Tilică. Şi doar uneori, cine ştie când, fluieratul vreunui sergent rătăcit cu rondul de noapte şi pe acolo.

Justin tot nu îşi începea corectarea tezelor, întârziind fără să ştie singur de ce. Rămăsese cu ochii la bibliotecă, unde volumele stăteau aliniate frumos. Nu era o bibliotecă de literatură franceză bine pusă la punct, cu ediţii complete din toţi clasicii. Nu cuprindea nici măcar ceva din studiile de istorie şi critică literară necesare unui profesor de specialitate. În general, număra doar operele scriitorilor francezi găsiţi la întâmplare în stocul de cărţi al anticăriei Logadi, înainte de desfacerea acesteia după moartea socrului lui Justin. Astfel se nimeriseră laolaltă: *Phèdre* şi *Lettres persanes*, *Génie du christianisme* şi *Candide*, *Paul et Virginie* şi *Éssai sur Tite Live*, *Les mystères de Paris* şi *Confession d'un enfant du siècle*.137 Şi aşa mai departe, într-un tot disparat. Pe bibliotecă, bustul de bronz al lui Napoleon, parcă mai ostracizat acolo ca în exilul de pe insula Sfânta Elena, cadou de nuntă de la bătrânul Logadi, un fanatic bonapartist.

Justin se simţea împăcat cu obiectele familiare din jur, ca între nişte prieteni cum nici nu avea printre oameni. Şi poate că şi obiectele din birou, de la călimara de pe masa de lucru până la bustul lui Napoleon de pe bibliotecă, dacă ar fi început să vorbească din senin, ca într-o fabulă de La Fontaine, ar fi socotit pe omul liniştit, tăcut şi închis de acolo ca făcând parte din lumea lor inertă.

Pentru Justin, serile din birou nu erau chiar ca după-mesele de la cafenea, deşi de fapt

stătea tot aşa, fără să facă nimic. Aci, în liniştea cu tic-tac a încăperii abia luminate de lampa cu abat-jour verde, i se întâmpla fără voie să gândească în trecut. Deci altceva decât starea de vacuitate a minţii, în care se complăcea mereu. Câte o amintire i se ridica pe neaşteptate la suprafaţa conştiinţei, ca un cadavru de înecat lepădat de apă la ţărm.

Deşi cu privirea oprită la biblioteca de pe peretele din faţă, Justin nu mai era în birou. Sala de lectură a Bibliotecii Academiei Române, din primul deceniu al secolului. La fiecare masă, câte un cap plecat peste o carte. Aproape numai cititori bătrâni, fiecare venit pentru Dumnezeu mai ştie ce cercetări. Linişte atât de densă, încât o ureche foarte atentă ajungea poate să perceapă chiar ecoul cuvintelor citite mut din privire. La aceeaşi masă, un fel de pensionar cu ochii lăcrimoşi şi hainele soioase, mereu cu zeci de tomuri clădite turn înainte, redacta un dicţionar român-francez. Dar parcă abia acum, după mai bine de douăzeci şi cinci de ani, Justin se trezea dându-şi seama că avusese un asemenea partener de lectură. Pe atunci, cu paginile albe ale tezei de doctorat pe colţul de masă din faţă, luându-şi însemnări din *Le Rouge et le Noir* al lui Stendhal, stătuse un timp numai cu Julien Sorel, cu tânărul cu fruntea scundă, cu ochii negri, pătrunzători, nasul coroiat şi obrajii traşi. Se înţeleseseră de îndată, Justin simţindu-se de-a dreptul fascinat de acest om care, pentru a traduce în fapt idealul ambiţiilor sale de ascensiune, se comporta în orice împrejurare după o strategie de lupă în toată regula. De la un timp, cunoscând mai aproape pe Julien, întâlnirile de la masa de lucru de la Biblioteca Academiei sfârşiseră prin a nu mai proveni din interes, adică doar cu scopul consemnării într-un studiu a unei structuri de caracter. Nu. Se împrieteniseră pur şi simplu într-atât, de ajunsese să îşi găsească aproape un alter ego. Ce ciudat, ce absurd, ce ridicol chiar i se părea acum împerecherea de odinioară Julien Sorel – Justin Ionescu! În manualele de Logică, noţiunile aşa-zise disparate, între care nu este posibilă nici o legătură, se reprezintă prin două sfere de sine stătătoare. Bunăoară: Dumnezeu şi cretă. La fel şi Julien Sorel şi Justin Ionescu. Şi totuşi, cândva, ca într-o altă viaţă, Julien şi…

Justin se grăbi deodată să deschidă prima teză din teancul din faţă. Apoi, cu creionul roşu în mână, se sili să citească cu atenţia migăloasă de totdeauna frazele propuse pe pagina de caiet: *Georges a commencé la visite des monuments de Paris par le Louvre qui*…138

Dar Justin se văzu silit să îşi întrerupă lectura, cuprins cu încetul de o senzaţie de nelinişte. Aşteptă nedumerit, cu privirea rătăcind în jur. Ah, ce durere ascuţită în coşul pieptului! Inima i se strângea mereu, ca un burete stors pe îndelete. Aşadar, aceasta era un atac de cord, deci… Începu să tuşească greu, anevoie, simţindu-se scuturat până la ameţeală. Şi nici nu mai ajungea să respire de-a binelea, parcă strangulat din senin. Duse mâna rece la gâtul puţin asudat, încercând să îşi descheie în grabă butonul de la gulerul cămăşii. Dar toate i se scufundară deodată în minte, pe când degetele i se crispară pe nodul cravatei.

Şi capul lui Justin alunecă bălăbănit pe masă, răvăşind tezele în jur care încotro.

Capitolul IV

Ana se ridică încet de la masa obstetricală din cabinetul de consultaţie al doctorului Marinache. Dar, după câţiva paşi, căzu obosită într-un fotel din preajmă. Mai încolo, doctorul Marinache se spăla pe mâini. Ciudat însă, parcă avea capul lui Bimbo Stanian, cu freza strălucitoare de briantină ca bombeul unui pantof de lac şi zâmbetul zaharisit de

june-prim de profesie! Acum îşi ştergea cu prosopul fiecare deget în parte. În sfârşit, odată gata, se apropie de ea, întrebând în şoaptă:

— Vreţi să vedeţi?

Ana rămase nedumerită, poate şi datorită faptului că se simţea sfârşită după avort. Dar doctorul Marinache, fără să mai aştepte răspunsul, se depărtă spre dulapul de la perete, de unde se întoarse peste câteva clipe cu un foetus într-un borcan cu spirt. Pe neaşteptate, capul adus la genunchi al copilului în germene se dilată pe îndelete, sfârşind prin a căpăta până la urmă o fizionomie bine definită. Câteva fire de păr. O frunte teşită. Privire ca a cuiva care doarme cu ochii deschişi. Obrajii buhăiţi. Dumnezeule, dar era Justin însuşi! Ana sări cu spaimă din fotel. Şi în faţă, deşi ţinea borcanul cu capul lui Justin în spirt, doctorul Marinache care făcea cu ochiul şi fluiera a pagubă, având o expresie ca a doamnei Eufrosina maior Eustaţiu Popescu la un moment dat, în timpul vizitei de după-masă…

Ana se trezi din somn, cu faţa întoarsă în lumina lămpii de pe masa de noapte, uitată aprinsă încă din clipa culcării. Se uită prin odaie, se pipăi cu mâinile pe trupul asudat rece sub cămaşa de noapte, deschise chiar gura, dându-şi seama că realitatea nu era coşmarul din somn. Uf, ce prostii ajunsese să viseze! Acum, de teamă, aproape că nu îi mai venea să închidă ochii.

Peste câteva clipe, după ce se mai linişti puţin, Ana începu să se mire de întârzierea lui Justin în birou. Ce Dumnezeu, trebuia să fi fost aproape miezul nopţii! Într-o doară, sări din pat pentru a îmbrăca apoi un halat în odaia de baie.

După ce orbecăi prin sufragerie, întovărăşită de sforăitul lui Hypolit de pe canapea, Ana deschise uşa de la birou, rămânând o clipă nedumerită în prag. În ce hal de oboseală trebuia să fi ajuns bietul Justin pentru a dormi astfel, cu capul rostogolit pe masă şi cu braţele atârnate în lături! Desigur, pentru prima oară i se întâmpla aşa ceva.

Ana se apropie în vârful picioarelor, încercând apoi să ridice trupul îndoit. Cel puţin să se odihnească rezemat de speteaza scaunului, într-o poziţie mai comodă! Dar ce fizionomie contractată, ca în spasmul unei suferinţe, cum placiditatea trăsăturilor sale căzute nu o mai arătase parcă niciodată! Şi culoarea uşor vânătă a obrajilor! Şi gura căscată de-a binelea! Doamne, dar nici nu mai răsufla măcar! Cum, mort?

Ana se dădu un pas înapoi, scăpând din mâini trupul lui Justin. Îşi înfipse unghiile degetelor în palmă până simţi o durere tot mai ascuţită. Aşadar nu visa în nici un caz! Apoi se trezi deodată că scoate un strigăt care răsună sfâşietor, izbucnind în liniştea casei ca un şuierat de locomotivă în noapte.

De alături, din sufragerie, vocea buimăcită a lui Hypolit:

— Ce este? Cine strigă?

Ţipătul ei trezise pe Hypolit din somn. Deci nu visa! Şi totuşi nu putea să fie decât în plin coşmar, ca mai adineaurea în pat, în ciuda tuturor amănuntelor halucinant reale.

De alături, din nou vocea lui Hypolit:

— Cine este în birou? De ce nu răspunde nimeni?

Dar Ana rămăsese cu mintea goală de înţeles. Şi chiar dacă ar fi încercat să spună ceva, nodul din gât ar fi oprit orice cuvânt. Toate în jur începeau să se tulbure cu încetul, pe când lacrimile i se prelingeau pe obraji. Plângea fără zbucium. O ploaie deasă, măruntă, egală, de zi de sfârşit de toamnă. De la un timp, buzele începură să murmure ca într-un ecou singura propoziţie care i se mai articula în gând: „Nu se poate“, „Nu se poate“, „Nu se poate“…

*

Hypolit nu mai răbda de curiozitate. Mai întâi strigătul din birou, datorită căruia se

deşteptase din somn. Apoi tăcerea grea, fără nici un cuvânt de răspuns la întrebările sale. Tăcerea de-a dreptul stranie, de la un timp încolo. Şi în sfârşit, chiar cu o clipă în urmă, pasul de somnambul al Anei, care ieşise din birou şi trecuse din sufragerie în coridor.

Hypolit se lăsă cam anevoie în pat pentru a se îndrepta apoi pe ciotul picioarelor retezate, cu sprijinul mâinilor, spre uşa deschisă de la birou. Abia ajungea să înainteze pe jos, împiedicându-se şi în cămaşa de noapte. Parcă nici nu simţea însă răceala parchetului, preocupat numai de ceea ce se întâmplase în biroul de alături. Poate pentru a suta oară din clipa deşteptării încoace, se nedumeri din nou, pentru a rămâne până la urmă tot la singura concluzie plauzibilă: aceea a unui furt încercat în birou prin fereastra de la stradă. Ana, care avea somnul mai uşor, auzise zgomot la un moment dat. În loc să trezească pe Justin, se dusese singură să vadă cauza, aşa că surprinsese pe răufăcător chiar asupra faptului. Bineînţeles, strigase după ajutor. Cine ştie, hoţii, fugind pe fereastră, o ameninţaseră de acolo cu revolverul. Iar în urmă, biata femeie, rămăsese încremenită de spaimă. Slavă Domnului, scăpaseră oricum uşor! Pentru el mai ales, care dormea în sufragerie, lucrurile puteau să se fi sfârşit în tragic dacă răufăcătorii nu erau stânjeniţi la timp. Într-adevăr, din birou, unde nu ar fi găsit până la urmă nimic de valoare, ar fi trecut în sufragerie pentru a răscoli dulapul cu veselă. Şi, la cel mai mic strigăt al lui din pat, s-ar fi trezit strâns de gât ca un pui de găină.

În sfârşit, Hypolit ajunse pe pragul uşii. De mai bine de câteva clipe, se tot uita la trupul fratelui prăbuşit pe masa de lucru sub lumina lividă a lămpii, fără să creadă încă. Justin mort? Cu încetul, începu să tremure din toate încheieturile. Şi deşi nu se închina niciodată, se pomeni acum făcând mereu semnul crucii, aşa, în neştire, însă mai mult ca o babă care căuta parcă să se apere de ceva.

*

Ce meurtre me rapelle l'affaire Elisabeth Canning. Vous en souvenez-vous? Une vingtaine de témoins certifiaient avor vu la bohémienne Mary Squires en deux villes différentes. Et des témoins onorables! Cette Mary Squires était si laide qu'on ne pouvait la prendre pour une autre! Le mystère n'a jamais été éclairci. Ici nous retrouvons deux groupes de personnes prêtes à jurer qu'une même femme se trouvait à un moment donné en deux endroits différents. Lesquelles disent la vérité…139

Dar, pe neaşteptate, Sandu lăsă romanul din mână, tresărind surprins cu urechea spre uşă. Recunoscuse paşii mamei pe coridor, însă cu o şovăială şi o greutate în mers care nu erau totuşi obişnuite la ea. Şi de ce să se scoale tocmai la miezul nopţii pentru a veni în odaia lui? Să controleze cumva dacă se culcase de-a binelea? Nu, ar fi fost prea de tot! Atunci?

Cu un gest reflex, de pe vremea adolescenţei, când întârzia noaptea sub plapumă cu fascicolele câte unui roman de aventuri proaspăt difuzat pe la chioşcurile de ziare, Sandu îşi ascunse cartea sub pernă, fără să mai ajungă însă să stingă şi lampa de noapte. Prin pleoapele abia lăsate într-un simulacru de somn, întrevăzu deodată figura descompusă a mamei sale pe pragul uşii deschise. Ce nenorocire putuse să se întâmple din senin? Dintr-un salt se ridică din pat, cu privirea întrebătoare, în timp ce inima începuse să i se zbată mai repede în piept.

Se scurseră câteva clipe în tăcere, parcă lungi ca o veşnicie. Şi mama, care rămăsese cu ochii asupra lui, plângând mereu, fără să articuleze nici un cuvânt. Dumnezeule, dar ce era oare? Totuşi parcă nu îndrăznea încă să întrebe, întârziind cu gura căscată.

Abia într-un târziu, după ce se lăsă pe marginea patului, Ana spuse rar, cu o voce aproape stinsă:

— Tatăl tău a murit…

Sandu îşi trecu mâna prin păr, cu un gest în neştire. Silabisi în minte cuvintele mamei, cu un efort de copil care abia învaţă să citească în clasa întâia primară. Nu ajungea încă să înţeleagă realitatea pe deplin, totuşi îşi simţea acum ochii în lacrimi. Cu o mână, deodată obosită, schiţă o mângâiere pe umărul mamei, în timp ce bâlbâi cu o voce înecată:

— Lasă, lasă…

Capitolul V

În odaia de culcare, lângă patul mortului, Ana stătea pe scaun fără să mai plângă de la un timp încoace. Deşi se simţea foarte obosită, pleoapele nu i se închideau grele de somn, ca lui Hypolit în fotelul din preajmă. Rămăsese cu privirea la mortul dintre lumânări, poate trează încă numai fiindcă nu ajunsese să se obişnuiască odată cu fiecare amănunt în parte.

Mai întâi, figura cu trăsăturile crispate, cu pielea bătând în pământiu, cu batista petrecută sub bărbie şi înnodată pe creştet ca la o babă care suferă de măsea. Era una şi aceeaşi cu a lui Justin dormind în după-masa aceea? Nu, Doamne fereşte! Ce greu de viaţă era capul acela, deşi atunci i se păruse [că are] ceva de balon care se dezumflă, sfârşit, ca atare oarecum mort! De ce se oprise cu gestul mângâierii suspendat în aer? Doamne, de ce? Poate că dacă mângâia fruntea căzută se găsea mai împăcată în prezent. Dar care fusese ultimul cuvânt schimbat cu Justin înainte de culcare? Care? Uf, care? Nu mai ştia. Desigur, unul oarecare, ca mai toate dintre ei. Şi totuşi, ce păcat!

Ce bine era făcut nodul de la cravată în scobitura gulerului tare! Dar niciodată mâna lui Justin nu izbutise să îşi potrivească un nod ca lumea. Şi ea, care se supăra şi pentru aşa ceva în primul an de căsnicie! Ce prostie! Dar poate tocmai cravata totdeauna anapoda legată reprezenta una dintre caracteristicile sale revelatoare. Desigur, Justin nu fusese un mic burghez cu tabieturi şi prejudecăţi, un biet profesor maniac şi nimic altceva, cum crezuseră cu toţii. Nu, parcă abia acum ajungea să înţeleagă de-a binelea! Fusese un boem care, odată cu nevastă şi apoi cu copil pe cap, se resemnase a duce o existenţă normală, medie, anodină, de altminteri singura în stare să garanteze unei familii securitatea zilei de mâine. Şi tăcuse mereu, fără să se plângă vreodată. Boema supravieţuise doar în felul şleampăt de a se îmbrăca, chiar de la cravată încolo; în după-mesele petrecute la cafenea; în cine ştie ce vagabondări din gând. Iar ceilalţi din casă, începând cu ea însăşi, îl priviseră numai cu reprobare. Ca şi cum avea vreo vină că ea îşi închipuise odată viaţa ca în romanele colecţiei Bibliothèque rose, că Hypolit sfârşise într-un fotel de infirm, că Sandu mai Dumnezeu ştie ce… Şi chiar, în ultimă instanţă, că averea lui modestă, de profesor salarizat ca vai de lume, nu le permitea luxul de a se muta din curtea acestui fund de cartier mai în centrul oraşului. Ah, Doamne, de ce se dumirea atât de târziu, descoperind abia acum victima reală dintre ei? Parcă printr-un miracol, veghea de mort se adeverea totuşi până la urmă doar un simplu coşmar, ce bine ar şti să înceapă viaţa din nou de mâine de dimineaţă, de la ora şapte încolo, de când mâna ei obişnuia să dea la o parte perdelele de la fereastră pentru a deştepta pe Justin…

Ce corect i se găseau întinse hainele negre pe trup! Nu mai atârnau prea larg croite ca pe un umăr de cuier, ca în prima zi, când Justin intrase în anticăria tatălui ei. Dimpotrivă, erau parcă aproape intrate la apă, abia cuprinzând trupul masiv şi totuşi mai scund dintr-odată. În nici una din clipele mai de seamă, când le arborase în locul celor cafenii de fiecare zi, hainele negre nu arătaseră scrobite ca de astă dată, îmbrăcând pe Justin atât de

solemn. Nici la nunta lor. Nici… Nunta lor, Biserica Dobroteasa. „Vine mireasa“ cântat de un cor de copii de la şcoala primară din vecinătate. Ea în rochie vaporoasă, cu privirea împăienjenită de lacrimi, nu de voalul de pe faţă. Alături Justin, parcă strangulat. Naşi, chiar părinţii ei, cu câte o lumânare bălăbănită stângaci. Mai în urmă, părinţii lui Justin, de mână ca nişte copii rătăciţi în pădure. Vocea de Şaliapin140 a preotului: „Se cunună robul lui Dumnezeu…“ Nunta lor. Dintre toţi de atunci, numai ea mai trăia acum. Bietele haine negre, îmbrăcate de la un timp încoace doar cu prilejul serbării de sfârşit de an de la liceu! Abia se mai deosebeau prin culoare de celelalte, încolo purtate la fel de prost de Justin. Şi niciodată nu avea să le mai perie, nu avea să le mai calce, nu avea să le mai împăturească în dulap: niciodată! Ce preţ căpăta fiecare gest din trecut în legătură până şi numai cu lucrurile lui Justin, gest făcut înainte de nevoie, adesea poate în silă. Şi acum, din senin…

Ce stingher de cuminte stau mâinile împreunate pe piept, chiar sub iconiţă! Aşa, ieşite de-a binelea din mânecă, la vedere, cum nu se mai găsiseră niciodată. Ah, de ce degetele nu începeau să frământe din nou cocoloaşe de pâine pe faţa de masă din sufragerie? Ticul, de atâtea ori blamat mai înainte în gând, sfârşise prin a ajunge acum, pentru ea, însuşi simbolul vieţii.

Cuprinsă de frig dinspre fereastra deschisă de la spate, Ana se ridică încet pentru a pune ceva pe umeri. În treacăt spre dulap, se uită mai blând la Hypolit, adormit fără voie în fotel. Dintr-odată parcă uitase toate relele sale, spunându-şi numai că era fratele lui Justin. Ciudat, o descoperea cu emoţie, abia acum pentru prima oară. Mai târziu, peste câteva zile, Hypolit trebuia neapărat să îi povestească pe îndelete copilăria şi adolescenţa lui Justin, despre care de altminteri nu ştia aproape nimic.

Cu mantaua îmbrăcată de-a binelea, Ana se întoarse la loc. Din sufragerie, mereu ecoul paşilor lui Sandu răsunând în pustiu. Bietul băiat, cât trebuia să sufere şi el! Dar era tânăr, vârsta la care toate se uită mai mult sau mai puţin uşor, rănile se cicatrizează aproape de la sine. În schimb, pentru ea nu rămăsese decât trecutul. Grija mormintelor. Atât.

Pe neaşteptate, uşa odăii de culcare se deschise repezit. În curentul care se formă cu fereastra deschisă dinspre curte, la lumina tremurată a lumânărilor de mort, Ana tresări la vederea doamnei Eufrosina maior Eustaţiu Popescu:

— Draga mea, ce nenorocire!

După ce o înăbuşi într-o îmbrăţişare de câteva clipe, o slăbi pentru a se închina apoi în grabă.

Ana căzu înapoi pe scaun. Ah, de ce nu o lăsau în pace, măcar acum! Mai avea doar aşa de puţin de stat împreună cu Justin…

— Draga mea, adineaurea ne-a trezit Ghiţă din somn. Aflase de la Maria din curte. Şi a venit să ne spună într-o doară, chiar aşa, în toiul nopţii. Bineînţeles, ne-am sculat pe loc, întârziind însă cu îmbrăcatul, căci nu găseam ceva negru la îndemână. De mult n-am mai avut un doliu în familie, aşa că înţelegi… În cele din urmă, alergai oricum. Dar mâine-dimineaţă tot trebuie să dau peste o rochie neagră prin dulapul din pod.

Eufrosina începu să caute un scaun cu ochii, fără să ajungă să găsească vreunul. Nu-i rămăsese decât să se repeadă până în sufragerie, de unde să se întoarcă cu unul. Acum trebuie să afle amănunte despre moartea profesorului, fiindcă tontul de Ghiţă nu bâlbâise mare lucru acasă. Pentru o dată, biata Ana avea ce să povestească.

— Draga mea, dar cum s-a întâmplat, aşa, cât ai bate din palme? Ferească Dumnezeu de ceasul rău!

Eufrosina se întrerupse o clipă pentru a duce batista la ochi, suflându-şi apoi şi nasul. De fapt, numai aşa, de formă, spre a lăsa impresia că o podidiseră lacrimile. Dar, cum din păcate Ana nu răspunsese nimic, urmă mai departe:

— Şi chiar azi după-masă, Eustaţiu se întâlni cu domn’ profesor la…

Ana, care abia asculta şoapta groasă a doamnei Eufrosina maior Eustaţiu Popescu răsunând în liniştea odăii ca un zbârnâit de bondar, prinse din treacăt doar „domn’ profesor“. Tresări de-a dreptul recunoscătoare. În această denumire familiară, Justin mai trăia parcă. Nu mai era mortul străin dintre lumânări.

— Dumnezeu să-l ierte!

Ana îşi simţi din nou ochii în lacrimi şi bărbia în tremur. Dintr-odată, doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu stinsese iluzia de o clipă. Pusese o cruce definitivă pe „domn’ profesor“, ca într-un anunţ funebru de ziar. Niciodată…

Capitolul VI

Sandu umbla prin casă, ţinându-se departe numai de odaia mortului. Umbla ca rătăcit, fără să se liniştească odată pe un scaun din preajmă. În răstimpuri, cu un gest precipitat, îşi ducea mâna aiurea prin păr, aproape un tic de când cu vestea morţii lui Justin.

Niciodată nu se gândise la posibilitatea de muri a cuiva din jurul lui, sau la moartea tatălui mai puţin decât la a oricui. Dar chiar să-şi fi închipuit aşa în privinţa lui Justin, nu s-ar fi simţit desigur prea impresionat atunci. În definitiv, tatăl său avea o rigiditate de mort încă din timpul vieţii. Parcă nimic uman propriu-zis. De unde şi aversiunea spontană a vitalităţii sale tinere faţă de acesta, încolo de neconceput din partea unui fiu normal. Şi iată că acum, când moartea tatălui ajunsese un fapt împlinit din senin, suferea ca niciodată. Înainte crezuse totdeauna că bunul mers al casei se datora numai mamei, parcă singura preocupată de toate. Ana juca ambele roluri, de mamă şi de tată laolaltă. Iar Justin, mereu ca un spectator absent, un fel de pensionar al vieţii înainte de termen. Şi totuşi, odată cu moartea tatălui său, toate rămăseseră ca în răspăr. Casa nu mai avea un acord. Şi parcă se învecinau şi mai singuri între ei. Deşi nimeni nu băgase de seamă înainte, prezenţa mută a tatălui fusese poate trăsătura de unire dintre toţi, factorul de atmosferă al casei care, chiar dacă înăbuşitoare, reprezenta totuşi o ambianţă de acum intrată în sânge. Nu începuse încă o zi fără Justin, cu golul scaunului său de la masa din sufragerie, că parcă i se simţea lipsa în orice. Doamne, de ce se uitase la tatăl său numai cu lehamite, fără cea mai mică tragere de inimă? De ce? Era doar fiul lui, carne din carnea lui! O constatase de-a dreptul chiar din după-masa şi apoi din seara aceea când, aşezat la masa de lucru a proiectului de pod, rămăsese deodată obosit din nimic, cu gândurile în gol, fără nici o voinţă de a mai întreprinde ceva. Desigur, nu o recunoscuse pe loc, simţindu-se contrazis. Doamne, de ce? De câte ori Justin nu aşteptase, poate, apropierea lui! Să fi venit odată cu privirea caldă pentru a strânge mâna stingheră a cocoloaşelor de pâine, spunând doar: „Tată, te înţeleg!“ Atât. Şi poate atunci Justin s-ar fi simţit mai puţin singur. Dar era prea târziu acum…

Pe neaşteptate, doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu dădu buzna în sufragerie, gata să ridice un scaun de la masă. Dar, cum simţi prin întuneric prezenţa lui Sandu, se repezi cu braţele întinse:

— Bietul băiat! A rămas orfan de tată! Lasă, maică, nu te pierde cu firea! Doar eşti bărbat acum…

Şi îl îmbrăţişă pe băiat cu sărutări apăsate pe toată faţa.

Numai cu greu Sandu sfârşise prin a scăpa din strânsoarea braţelor ei, rămânând în urmă ţepos ca un arici. Uf, parcă uitase curtea cu vecini! Dacă nu chiar în miez de noapte,

ca nevasta maiorului mai grăbită, de mâine în zori însă aveau să vină cu toţii pe rând cu condoleanţele şi compătimirile de rigoare, trivializându-le durerea. Pentru lumea din curtea acelui fund de cartier, un mort era un eveniment aproape plăcut, prilej de a vedea oricum ceva nou, de a avea ce vorbi pe socoteala familiei răposatului pentru mai bine de o săptămână, de a mânca colivă. Uf!

Sandu lăsă pe doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu să îşi ducă singură scaunul până în odaia mortului, făcându-se că nu înţelege subînţelesul oftatului din treacăt: „Măi, dar grele scaune!“

Nu călca în odaia de culcare a părinţilor, unde mama şi unchiul Hypolit vegheau mortul dintre lumânări, fiindcă acolo nu putea să îşi regăsească tatăl. Numai aci, în partea aceasta a casei, prin vestibul, sufragerie şi birou, mai dibuia parcă urma lui.

Sandu trecu din nou în biroul de alături, lângă masa de scris, unde toate rămăseseră vraişte. Cu încetul, mută fiecare lucru la locul de totdeauna cu grija cu care le rânduia mâna tatălui. Tocul, creionul roşu şi guma, în faţa călimării. Agenda de piele şi broşura Ministerului cu noua programă analitică pentru licee, mai în dreapta, aproape de lampa cu abat-jour verde. Caietele de teză, adunate din nou în teanc, pe coala de sugătoare potrivită chiar la mijloc, în dreptul scaunului de la birou.

La ce oare se gândea tatăl său când stătea singur acolo, cu privirea oprită cine ştie unde, poate chiar la bustul lui Napoleon de pe bibliotecă? La ce? Niciodată, nimeni nu avea să ştie nimic. Niciodată…

De la fereastra deschisă se auzi deodată „Nu mai plânge, baby, totu-i trecător…“, refrenul de şlagăr fredonat de Bimbo Stanian, care se întorcea agale pe stradă. „Nu mai plânge, baby, totu-i trecător…“

Sandu se plimba în sus şi în jos prin birou, cu capul în pământ, umerii căzuţi şi mâinile înnodate la spate. Ciudat, se surprindea parcă pentru prima oară mergând astfel! Bine, dar era chiar modul de a umbla al tatălui său! Acum nu mai găsea asemănarea supărătoare. Dimpotrivă. Recunoscând ceva din Justin în felul lui de a fi, i se părea că circuitul nu se sfârşise cu desăvârşire, că viaţa tatălui mort pulsa de fapt mai departe în el.

O clipă, Sandu tresări speriat, pomenindu-se din senin cu Bimbo Stanian pe pragul uşii:

— Bună seara, domnu’ Sandu! Dar ce s-a întâmplat? Toate ferestrele deschise… Uşa de la vestibul de perete…

— A murit tata.

— Cum?

Figura lui Bimbo Stanian se încreţi de surprindere, parcă îmbătrânită din senin. Crezuse că fusese vorba de o spargere. Şi când colo… Dar cum să bănuiască măcar? Acum nu ştia ce să facă pe loc, uitându-se în podele şi trecându-şi mereu pălăria dintr-o mână în alta. În sfârşit, murmură într-o doară:

— Mă scuzaţi! Nu ştiam! Ce nenorocire pe capul dumneavoastră! Condoleanţele mele…

Şi se depărtă în grabă, răsturnând în treacăt un scaun din sufragerie. Culmea ghinionului!

În urmă, Sandu se aplecă pe fereastra biroului, fără să ţină seama de răceala de afară. Noapte opacă, fără nici o stea pe cer. Pretutindeni, linişte. Numai acum, altundeva, departe, un fluierat de sergent. Şi, din nou, linişte deplină.

Capitolul VII

Hypolit se trezi nedumerit, ca după fiecare clipă de somn într-o doară. În odaia abia luminată de lumânările de mort, nu observă bine dacă Ana doarme în fotelul de mai încolo. Alături însă, nevasta maiorului, cu bărbia căzută în faldurile guşii pe piept, sforăia de-a binelea pe scaun, ca într-o călătorie lungă cu trenul.

Spre fratele său întins pe pat nu îşi mai întoarse privirea. Numai la începutul nopţii, după ce se făcuse toaleta mortului, îl privea adesea simţindu-se cuprins însă pe loc de spaimă. Într-adevăr, poate datorită jocului de umbre produs de lumina tremurată a lumânărilor pe faţa mortului, avusese impresia ba că i se ridică o sprânceană, ba că i se întredeschid pleoapele, ba că i se strânge gura. Nu răbdase mult spectacolul halucinant, hotărându-se aproape de îndată să ocolească pe Justin cu privirea. Dar, chiar şi aşa, numai a sta lângă un mort în miez de noapte, într-o linişte de îţi ţiuiau urechile, i se părea de ajuns de greu. Dacă nu ar fi fost infirm, constrâns la imobilitate în fotelul mutat la picioarele mortului, ar fi trecut în sufragerie, cu Sandu, care se tot plimba alături fără astâmpăr. Dar nu putea să ceară nimănui să i se împingă fotelul de acolo. De vreme ce Ana era în stare să rămână în preajma mortului o noapte întreagă, un bărbat nu se cădea să dea înapoi. Uf, şi nu mai venea odată dimineaţa! La lumina zilei altfel se desemnau toate, în orice caz mai puţin lugubru.

Hypolit nu suferea de moartea lui Justin în aceeaşi măsură cu Ana sau Sandu. În definitiv, nu se simţise niciodată prea legat de fratele său, despre care avusese de altminteri totdeauna o părere dintre cele mai proaste. Acum, cu pierderea lui, ideea nu i se schimbase din senin, căci nu înţelegea să îşi facă o imagine corectată în trăsături idealizate, cum se obişnuia de cele mai multe ori în asemenea cazuri. Fără îndoială, deplângea moartea lui Justin, dar fără să se piardă cu firea ca de ceva care dezechilibra cu totul existenţa casei. Numai problema materială avea să se pună mai greu de aci înainte, mai ales că pensia unei văduve de profesor secundar trebuia să însemne, desigur, mai nimic. Sandu abia începuse Politehnica, deci [era] greu să câştige mare lucru ca elev inginer până într-un an sau mai bine. Cât din partea lui, nu era nimic de aşteptat. Rămânea Ana, care urma să găsească ceva de întreprins. Dumnezeu ştie ce, poate un atelier de croitorie în tovărăşie cu domnişoara Fifi. Ceea ce i se părea însă cu adevărat impresionant, până la obsesie, în fenomenul morţii lui Justin era doar repeziciunea. Aşa, într-o doară, avea să moară şi el într-o zi, căci suferea de arterioscleroză. Din senin, în câteva clipe, pe tăcute, fără nici o pregătire. Acum, parcă moartea fratelui său nu fusese decât o repetiţie pentru moartea lui proprie.

Capul lui Hypolit se lăsă pe speteaza fotelului, gata să adoarmă din nou pentru o clipă. Dar, cu toată oboseala, aripa de liliac a câte unei amintiri căuta să îi mai prelungească starea de veghe. Vedea mereu pe Justin în tinereţe, parcă oprit numai la epoca de atunci. Locuinţa părintească, adică odăile cu chirie din casa ca vai de lume a fundului de curte de pe Calea Rahovei. Mama, cu basmaua strâmbă pe creştetul capului, cu figura ciupită de vărsat, mereu unsuroasă, numai pe la bucătărie. Tatăl, întors de la slujba de la tribunal în preajma orelor de masă, citindu-şi ziarul ca [pe] o Biblie, cu ochelarii căzuţi pe vârful nasului borcănat, cu gulerul cămăşii descheiat la gât deasupra nodului de cravată, cu papucii în picioare, în fotelul ca de la vechituri din colţul sufrageriei. Cei doi băieţi care împărţeau aceeaşi odaie scundă ca o mansardă. Nu erau prieteni între ei. De altminteri, abia ajungeau să se vadă în timpul zilei. Hypolit umbla mereu prin oraş. Bineînţeles, nu făcea nimic, deşi student la Facultatea de Drept, unde îşi pregătea examenele doar cu câteva zile în ajun. Era întreţinut de o doamnă din înalta societate, cunoscută întâmplător la cursele de trap de la Băneasa, cu care se culca în absenţa soţului la moşie. Deci avea bani din plin. Se îmbrăca elegant, părând mereu scos din cutie. Şi putea să invite fetele la

plimbare cu trăsura la Şosea şi aşa mai departe. În ochii dilataţi de uimire ai tatălui, avea ceva din aerul de filfizon al unui fiu de boier, ca atare nimic de simplu moştenitor al unui amărât grefier de tribunal. Desigur, şi cu Justin bătrânul putea să se mândrească oricând. Mereu cu nasul în cărţi, primul la învăţătură atât în liceu, cât şi la facultate. Dar era un uscăţiv, mai şters, mai ca din neamul lor. Nu ca Hypolit… Miez de noapte. Hypolit se întorcea din oraş cu trăsura. Boier în toate. Îl punea pe birjar să oprească mai înainte de casă, ca să nu vadă cumva în ce mizerie locuia de fapt. Pornea apoi pe jos într-un pas de menuet, încă ameţit de vin. Odată în curte, sărea de-a dreptul pe fereastra deschisă în odaie, pentru a nu tulbura somnul părinţilor prin faţă. Chiar şi la ora aceea târzie din noapte, găsea de obicei pe Justin cu capul între pumni, citind la masă, la lumina anemică a lămpii cu gaz. Se apropia de fratele său: „Măi băiatule, mai lasă cărţile dracului! La ce bun? Îţi pierzi tinereţea pe nimic. De mâine-seară, te iau chiar cu sila să ne destrăbălăm ca lumea…“ Şi tot ca de fiecare dată, Justin ridica din umeri, zâmbind în tăcere. Era tras la faţă ca un tuberculos. Viaţa i se condensase parcă numai în privire. Dar ce folos, căci vedea doar rânduri de text! Într-o doară, întoarse coperta volumului de pe masă: Charles Baudelaire, *Les fleurs du mal*… Cu ce prostii întârzia noaptea în loc să… Ciudat, parcă nu mai stătea la catafalcul lui Justin de acum! Veghea pe cei doi tineri de la începutul secolului, atât de altfel şi totuşi fraţi între ei, morţi deopotrivă o dată pentru totdeauna.

Hypolit tresări deodată, simţind parcă pe cineva străin în odaie. Întoarse capul. Şi într-adevăr, pe pragul uşii, Tilică, venit din senin, cu paşii lui de gumă care nu se auzeau niciodată. Părea beat de-a binelea, duhnind a vin chiar mai tare decât după-masă. Nici nu se descoperise măcar, cu bicornul de pe creştet doar mai spre ceafă. Of, privirea care cântărea mortul de alături fără nici o ruşine. Şi strâmbătura buzelor sale de paiaţă la gândul că mortul are să fie cam greu de dus în sicriu. Ar prefera poate cadavrul lui, mai uşor astfel, cu picioarele retezate. Dar nu se găsea însăşi moartea în pragul uşii?

Hypolit începu să tremure de-a binelea, scuturându-şi capul greu într-aiurea. Apoi, cel puţin cu coada ochiului, mai simţi nevoia să privească o dată spre uşă. Nimeni. Cum, plecase? Sau totul nu fusese decât un coşmar de o clipă? Nu ştia bine. Parcă nimic nu mai era real de la un timp încoace. Uf, şi nu mai începea dimineaţa!

Note

135. În original, *Lord Edgware dies*. În vremea aceea cărţile netraduse în românește erau citite de obicei în franceză.

136. Lumea uită cu uşurinţă; indignarea declanşată de asasinarea lui George Alfred Saint-Vincent Marsh, baron Edgware, al patrulea purtător al titlului, se risipise, lăsând loc unor noi emoţii… (fr.)

137. *Fedra* de Jean Racine şi *Scrisori persane* de Montesquieu; *Geniul creştinismului* de Chateaubriand şi *Candid* de Voltaire; *Paul şi Virginia* de Alfred de Vigny şi *Eseu despre Titus Livius* de Hippolyte Taine; *Misterele Parisului* de Eugène Sue şi *Confesiunea unui copil al secolului* de Alfred de Musset (fr.).

138. George a început vizitarea monumentelor din Paris cu Luvrul, care… (fr.)

139. Acest omor îmi aminteşte de cazul Elisabeth Canning. Vă amintiţi? Vreo douăzeci de martori jurau că ar fi văzut-o pe ţiganca Mary Squires în două oraşe diferite. Şi martori onorabili! Această Mary Squires era atât de urâtă, încât nu putea fi confundată cu altcineva! Misterul n-a putut fi lămurit niciodată. Aici regăsim două grupuri de persoane gata să jure că o aceeaşi femeie se găsea la un moment dat în două locuri diferite. Care din ele spune adevărul?… (fr.)

140. Feodor Şaliapin (1873–1938), celebru cântăreţ de operă rus.

Epilog: o altă zi

Ana se trezi din somn la ora şapte. O clipă, se frecă cu palma la ochi, nedumerită încă. Ce căuta acolo pe scaun, pătrunsă de răceala umedă care venea ca un abur de ceaţă dinspre fereastra deschisă, în loc să se găsească în pat? Dar, cu încetul, căpătă din nou conştiinţa realităţii, mai definitivă acum, în lumina dimineţii. Justin era mort, pe patul ajuns catafalc, între sfeşnicele cu lumânările sfârşite în stalactite de spermanţet. Mai încolo, scaunul gol din sufragerie, unde stătuse parcă doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu în timpul nopţii. Şi Hypolit, care dormea în fotel sforăind pe îndelete.

Ana se ridică anevoie de pe scaun, cu încheieturile anchilozate de-a binelea. Se îndreptă spre fereastră, gata parcă să dea perdelele la o parte pentru a deştepta astfel pe Justin. Dar fereastra se afla larg deschisă… Soţul ei, mort…

Afară, ziua începea abia, cu scrum de noapte. Spectacolul de totdeauna: curtea sugrumată în unghi de corpurile de casă din faţă şi din fund. Totul se vedea tulbure, ca printr-un aparat fotografic în care imaginea propusă nu se răsfrângea încă la punct. La clădirea din faţă, la etaj, la familia maiorului, era lumină la ferestre. Prin storurile lăsate, se desemnau dintr-o odaie siluetele celor două fetiţe trăgându-şi şorţurile de şcoală, iar dintr-alta acelea ale maiorului şi ale ordonanţei căznindu-se cu cizmele. Dincolo, jos, la Tilică, mai era întuneric. De asemenea, la fereastra de mai încolo, la Bimbo Stanian. În colţ, la clădirea din fund, la madam Stoleru, se făcea focul la bucătărie. La studentul de la Conservator, în gazdă la ea, perdelele de la fereastră astupau încă vederea. În schimb, la domnişoara Fifi, lumina se găsea aprinsă, căci avea să se ocupe de pregătirea ceaiului pentru sora cea mică, gata de şcoală. Nimic nu se schimbase de ieri, de totdeauna parcă. Şi totuşi…

Ana întoarse spatele ferestrei, târându-şi paşii spre odaia de baie. Desigur, toate trebuiau să decurgă ca de obicei. La lumina spectrală a becului din odaia de baie, se spălă pe mâini şi apoi pe faţă, dar numai aşa, într-o doară. Apa era rece, ca în fiecare din zilele iernii abia trecute. Şi totuşi nimic nu i se mai părea de ajuns de rece. O clipă, prosopul astupă obrazul din oglindă.

„Ano, eşti gata?“ răsună parcă de alături vocea lui Justin.

Ana tresări atentă. Dar nu! Era doar o părere. Cum ajunsese să creadă că… Nu se mai spălă pe dinţi. Şi nici nu se mai pieptănă măcar.

Trecu în oficiu pentru a pregăti cafeaua cu lapte. Dar până la urmă se abătu totuşi din drum spre bucătărie, unde Maria se pregătea tocmai să iasă în curte.

— Mario, nu te mai duce la piaţă. Azi nu e timp de aşa ceva. Mai întâi dai o fugă până la părintele Partenie, care locuieşte chiar în curtea bisericii. Să treacă neapărat pe aci până la ora nouă, să facă o slujbă pentru domnu’… Apoi cumperi şase lumânări de la consumul din colţ. Şi când te întorci te opreşti la domn’ Tilică. Să vadă de formalităţile de înmormântare în locul meu, fiindcă tot ştie mai bine ce şi cum. Pentru socoteli, să vină la mine înainte de masă. Nu uita!

— Bine, am înţeles! răspunse Maria, dând din cap.

Biata coniţă! Cum se gândea la toate şi acum! Dar, după ce avea să treacă pe la părintele, tot trebuia să se repeadă o clipă până la restaurant, să dea de urma lui Ion. De astă dată, avea cum să îl ademenească acasă. Cu înmormântarea lui domn’ profesor, coniţa

nu putea să se lipsească de mâna lui de ajutor. Avea să spună că vine chiar din partea dumneaei. Ce dracu', doar nu avea să facă pe surdul! Apoi, odată întors, avea să i se aşeze mintea la cap. Nu de florile mărului boscorodise farmecele de dezlegare învăţate de la madam Stoleru, împlântând cuţitul în inima păpuşii de ceară la miezul nopţii, în bucătărie! Aşa urma să se sfârşească odată cu vânzătoarea de ţigări de la restaurant, cu paciavura care se legase fără nici un drept de Ion al ei.

Din oficiu, după ce puse laptele la fiert pe maşina de spirt, Ana trecu în sufragerie, unde Sandu se plimba încă, fără să fi închis ochii toată noaptea. Nu mai avea nimic din cabrarea de mic atlet de totdeauna. Dimpotrivă. Umbla cu capul în pământ, umerii căzuţi şi mâinile înnodate la spate, ca Justin însuşi!

Ana rămase pe prag, cuprinsă de ameţeală. Sandu se repezi să o îmbrăţişeze fără nici un cuvânt, începând să plângă de-a binelea. Plâns de copil, până la sughiţ. De mult nu îl mai văzuse pe Sandu plângând astfel. Ciudat cum amintirea i se contura cu încetul! O vacanţă de vară la Pucioasa. Grădina publică, cu fanfara militară din chioşc, care cânta Dumnezeu mai ştie ce arie de operă. Ana şi Justin plimbându-se împreună pe aleea principală. Şi pe neaşteptate, după o cotitură, pe o bancă mai dosnică, Sandu, copil de vreo zece ani, cu breton şi pantaloni scurţi, care plângea ca acum pe coperta *Vicontelui de Bragelona*141. Se apropiaseră speriaţi. Ce se întâmplase din senin? Într-un târziu, aflaseră cu greu: plângea moartea lui D'Artagnan.

După ce Sandu se desprinse încet, pentru a ieşi din sufragerie, Ana trecu în vestibul. Scoase ziarul din cutia de scrisori. Şi se întoarse din nou în oficiu. Lângă maşina de spirt, până să bolborosească laptele în clocot, deschise *Universul* cu un gest tot ca impus, în virtutea deprinderilor de fiecare zi. Şi privirea căzu de la sine pe rubricile de totdeauna. În primul rând, „Horoscopul zilei". Pentru ea găsi: „Persoanele născute sub semnul Leului (24.VII–23.VIII) au neplăceri cu cunoştinţe noi…" Ziarul i se desprinse din mână, căzând lângă maşina de spirt.

Deodată, o uşoară bătaie în uşa de la oficiu.

— Intră!

Pe pragul uşii, domnişoara Fifi, cu pleoapele în tremur ca nişte aripi de fluture, ţinând în mână un ghiveci de muşcată.

— Doamnă Ionescu, sunt alături în durerea dumneavoastră… Nu aveam altă floare la îndemână… Aş vrea să o depun la…

Doamne, cu fiecare nou-sosit cu condoleanţe, Justin parcă mai murea o dată pentru ea! Cu ochii iarăşi în lacrimi, Ana se întoarse cu domnişoara Fifi spre odaia mortului.

*

În odaia de baie, Sandu nu se spăla încă, întârziind cu privirea la aparatul de ras al tatălui său. I se părea ceva deosebit, deşi înainte nici nu lua în seamă nimicurile de toaletă ale lui Justin. Observă de-a dreptul emoţionat petele de rugină de pe metal, ivite din lipsa de îngrijire de totdeauna. Niciodată mâna lui Justin nu avea să mai folosească aparatul de ras, deodată stingher acolo, pe etajera de lemn de sub oglinda din odaia de baie. Niciodată. Nu putea să suporte ideea că lucrurile tatălui au să rămână aşa, părăsite, fără nici un rost, amintind moartea de fiecare dată. De mâine, el avea să se bărbierească cu aparatul de ras al lui Justin. Gestul fiului urma să ducă mai departe gestul întrerupt al tatălui, preluând tot ce rămăsese de pe urma lui: aparat de ras, pămătuf, săpun, perie de dinţi şi restul.

În sfârşit, Sandu începu să se spele pe faţă cu o apăsare a palmelor care încerca parcă să lepede o mască. Apoi, cu apa rece picurând de pe obraji, fără să se mai şteargă cu prosopul, trecu de-a dreptul la spălatul dinţilor. Pasta de dinţi îi schimbă gustul de leşie

din gură. În sfârşit, îşi duse pieptenul prin părul năclăit din nimic.

În urmă, Sandu rămase deodată parcă în vânt, neştiind ce să facă de aci încolo. Din senin, gândul reluă ca străin leit-motivul concluziilor din ajun: „De mâine încep o viaţă nouă…“ Ciudat, i se părea tragic şi comic, în acelaşi timp aproape straniu acum, ca bunăoară refrenul stupid: „Nu mai plânge, baby, totu-i trecător…“ fredonat la un moment dat de Bimbo Stanian prin faţa ferestrei de la birou, în timpul nopţii.

*

În fotelul de la picioarele mortului, Hypolit se deşteptă în sfârşit, simţindu-se cam ruşinat că fusese surprins adormit de cei din jur. Mai ales că se găsea tot lume străină. Salută cam stingherit, însă parcă nimeni nu îi observă prezenţa. Nu primea nici măcar un cuvânt de condoleanţe. Şi doar era ruda cea mai apropiată a răposatului. Ce lipsă de cuviinţă!

În colţul odăii, domnişoara Fifi stătea în picioare, plângând mereu cu batista mototolită la nas. Cunoscuse pe domn’ profesor mai puţin decât pe oricare dintre vecini. Dar, de la fereastra odăii, în faţa căreia lucra la maşina de cusut, se obişnuise cu silueta lui ducându-se de dimineaţă la şcoală şi întorcându-se la amiază acasă. Aşa în fiecare zi. Fără să ştie singură bine de ce, i se păruse totdeauna un personagiu de roman, neînţeles de nimeni, care trecea ca o umbră pe lângă ziduri şi printre oameni. Şi, de aci înainte, niciodată silueta lui nu avea să se mai vadă prin curte.

Mai încoace, pe scaunul Anei, doamna Eufrosina maior Eustaţiu Popescu, îmbrăcată de astă dată în mare doliu, ca o rudă apropiată a mortului, dădea instrucţiuni cu voce tare şi gest de bărbat:

— Ghiţăăă, aşază muşcata mai încolo! Aşa… Vezi că pică lumânarea din dreapta! Potriveşte iconiţa mai sus pe piept, dar bagă de seamă să nu muţi cumva mortul din loc…

Ea trebuie să aibă grijă de toate, fiindcă nenorocita de Ana era sfârşită. Dar ce idee să lase formalităţile de înmormântare tocmai pe seama unui beţiv ca Tilică! Mai bine o însărcina pe ea. Poate că dorise să o ţină mai aproape în casă, de bună seamă ca să primească împreună condoleanţele de la unul sau de la altul. Să aranjeze florile. Ce prost-gust pe croitoreasă să vină cu un ghiveci de muşcată! Parcă nu putea să se repeadă până la o florărie din oraş să cumpere ceva mai ca lumea.

Alături, maiorul Eustaţiu Popescu se afla parcă în poziţie de drepţi. Numai uneori se sălta puţin pe vârful cizmelor, abia mai stăpânindu-şi nerăbdarea. De ce să întârzie atât lângă un mort cu care nu avea nici o legătură? Eufrosina se întorsese pe la ora şase pentru a căuta o rochie de doliu în pod. Şi nu scăpase de gura ei până nu se sculase din pat. Zor nevoie să se ducă din moţul zilei să prezinte condoleanţe Anei şi să stea cel puţin un sfert de oră lângă patul mortului. Parcă erau cu ceva îndatoraţi Ioneştilor… Dar, până la urmă, nu avusese încotro. Mai ales acum, trebuia să câştige cu orice preţ bunăvoinţa nevestei, căci aseară se întâmplase să întârzie cam mult cu Fifi în oraş, minciuna spusă apoi la întoarcerea acasă neprinzându-se prea mult. În orice caz, moartea profesorului se nimerise tocmai la ţanc pentru a schimba gândurile cu presupuneri ale Eufrosinei. Dar de ce oare plângea Fifi astfel, de parcă i se prăpădise o rudă? Nu o ştia chiar atât de sensibilă! De, ce ţi-e şi cu femeile!… Maiorul Eustaţiu Popescu îşi duse din nou palma peste chelie, de fapt însă doar pentru a se uita în treacăt la ceasul de la mână.

Uşa odăii de culcare se deschise într-o doară, cu capul de păpuşă bătrână al lui madam Stoleru. Dar, când dădu cu ochii de nevasta maiorului, se şi întoarse de îndată, închizând uşa în urmă. Nici o clipă nu putea să rămână sub acelaşi acoperiş cu smintita de Popeasca, care o spurca cu vorbe pe la toţi. Păcat, căci nici nu apucase măcar să vadă mortul!

Cu vecinii din jur, fiecare acelaşi de totdeauna, lucrurile păreau că intră în normal. Astfel, Hypolit se simţea dezmeticit de-a binelea, ieşit în sfârşit din apăsarea sinistră a morţii. Acum, la lumina zilei, îndrăzni să întoarcă privirea şi spre fratele mort din pat. O clipă, tresări din nou. Dar, cu încetul, se linişti pe deplin, fiindcă pe faţa mortului nu se mai ridica nici una din sprâncene, nu se mai întredeschideau pleoapele, nu se mai strângea gura. Nimic. Robul lui Dumnezeu Justinian odihnea în pace, mai departe de viaţă ca niciodată în viaţă. Şi gândului nu îi mai rămânea decât să spună: „Amin!“

141. Urmarea romanelor lui Dumas *Cei trei muschetari* și *După douăzeci de ani*.

Domnul Pillat, de asemenea la ţară, mai are timp să privească în albume amintitoare de trecut, să se plimbe cu docarul şi apoi să… contemple.

Nici la dânsul preocupările sociale sau economice, care au străbătut aproape cu totul literatura contemporană nouă, nu se resimt.

Nici pe dânsul nu-l preocupă problema analfabetismului sau prea larga şi nefericita existenţă a boalelor sociale, sau împărţirea necontenită a loturilor, până la totala fărâmiţare, sau murdăria în care trăiesc vitele, sau mortalitatea majorităţii pruncilor înainte de a vedea bine ce este lumea, care nu va mai fi a lor, sau atâtea şi atâtea lucruri triste, la care trebuie să ia aminte toţi, pentru a le stârpi atâta timp cât nu va fi prea târziu.

În orişice caz e bine că cel puţin în sufletele foarte tinere semănătorismul mai persistă.

Să mai fie şi oameni fericiţi pe lumea asta; să mai fie şi astăzi oameni care pot vedea numai latura artistică a problemei rurale şi care nu sunt total absorbiţi de prea tragica realitate.

Numai că prea multe fotografii şi excesul de docar este puţin cam feudal, domnule Pillat! Şi feudalitatea este cam imorală în vremurile de totală mobilizare civică de astăzi.

A. D. B[aranga], „Foarte modeste observări, „Neo-semănătorism»“, *Vlăstarul*, an XIII, nr. 7–8/1937, p. 22.

*

Eseul lui Dinu *Singurătatea cea mare* mi s-a părut ca un strigăt chinuit împotriva tragicului sentiment al singurătăţii şi un apel de a se înlătura obstacolele psihice care-i întemniţează pe oameni în propria lor izolare. […] Fiorul înstrăinării de sine însuşi şi viziunea morţilor succesive ale propriei fiinţe străbat multe din poemele tatălui său, poetul Ion Pillat. […] Deosebirea dintre copilăria şi adolescenţa lui Dinu şi acelea ale tatălui său este că, în timp ce Ion Pillat crescuse în mijlocul unei familii în plină ascensiune şi îşi urmase cursurile liceale şi universitare la Paris, impulsionat de efervescenţa culturală dinaintea Primului Război Mondial, […] Dinu era apăsat de cotidian. Era constrâns, ca întreaga lui generaţie, de neliniştea unei Europe în care nu se mai putea evada, căci era cotropită de nazism şi se afla într-o Românie condusă dictatorial într-un război nepopular.

[…] El asista tăcut la însingurarea prin îmbătrânire a mediului, altădată efervescent şi împlinit în luptele biruitoare ale familiei Brătianu a cărei energie se stingea odată cu moartea membrilor săi, şi tot el trecea pe lângă oglinda fumurie a poemelor tatălui său, atinse de „umbra timpului“.

Cornelia Pillat, fragmente din vol. *Eterna întoarcere*, Ed. DU Style, 1996, pp. 76, 77, 108.

*

E vorba de tine, Dinu Pillat, căci tu eşti cel mai tânăr romancier. De tine şi de cel mai tânăr roman românesc, *Tinereţe ciudată*. Poate că te surprinde, te nedumereşte sau chiar te intrigă faptul că în locul unei cronici aşa-zise literare – în care să-ţi fie paginile exact cântărite cu kiloestetul – te întâlneşti, şi încă în public – cu o epistolă aproape adolescentă, în care e vorba – de la început şi până la sfârşit – de tine şi de cartea ta. Dacă ai sau nu ai

dreptate, eu nu pot mai bine ca să ştiu, pentru că dreptatea, mai ales când e a cărţilor şi-a oamenilor – e echivocă întocmai ca şi oamenii sau cărţile. Aşadar, hai să fim adolescenţi! Eu să-ţi scriu – scuzându-mi oportunitatea patetismelor –, tu să mă citeşti şi să mă crezi, sau să faci ceea ce găseşti că e necesar în asemenea momente. Uite, am să-ţi mărturisesc la început – şi e bine să nu vezi în aceasta mănuşa unei introduceri – că ţi-am aşteptat romanul cu o curiozitate sporită. Vream să văd cum se dezleagă, se desluşesc şi se rezolvă incertitudinile, crizele – crizele mari, crizele mici – ale unui om tânăr, ale unui prieten, ale unui intelectual, ale unui literat. *Tinereţe ciudată* a apărut poate şi pentru o uşurare, în orice caz pentru a constitui o carte. Am citit-o de la un capăt la altul cu nerăbdarea specifică unor întâlniri semnificative. Voiam să te regăsesc, să te aflu şi să te continui în ea. Şi am avut satisfacţia împlinirii tuturor dezideratelor mele cuminţi şi explicabile. Cartea e a ta şi te reprezintă. Mai puţin ciudată decât ţi-o închipui, ea închide o tinereţe pentru că ea însăşi e plină de tinereţe, e tânără. Dacă un consemn de literatură epuizată n-ar fi compromis comparaţia şi termenul comparativ, aş îndrăzni să afirm că *Tinereţe ciudată* înseamnă cât o primăvară. Dincolo de riscurile literaturii, continui să cred în primăvara, în cartea şi în primăvara cărţii tale.

E într-adevăr frumoasă, îmi place mult poate şi pentru faptul că nu s-ar asemăna cu nici una dintre ale mele. Ai scris-o cu căldură, cu lumină şi cu aer, Dinu Pillat. Şi lumina şi aerul se propagă în cartea ta în simetrii neaşteptate, după o conduită a ta, în care recunosc regizoratul tău de sănătoasă aristocraţie literară. Uneori „ciudăţeniile“ ezită să se mai recunoască, întru atâta plenitudinea simplificată a cărţii există ca omnipotenţă. Dar e bine că te opreşti câteodată chiar numai la o intenţie de „ciudat“ pentru ca tinereţea să fie prezentă dincolo de decorurile insuficiente ale unei false armonii. Pentru că tinereţea aceasta – care ne mână pe fiecare în câte o parte, ne agită, ne amăgeşte, dar niciodată nu ne dezamăgeşte, nu poate fi decât cu adevărat „ciudată“, şi e momentul să ştii – într-o paranteză mai mult întâmplătoare decât ipocrită – că mi-a rămas foarte simpatic personajul tău din carte, ateul tuberculos care îşi strica jucăriile de îndată ce le primea şi care îşi ospăta motanul din bucătărie cu un sticlete tradiţional de cumsecade, numai pentru ca peste puţin timp să-l poată arunca pe nefericitul sătul în primul canal de pe stradă. N-o să mă împiedici – cu argumentul cine ştie căror specii de modestie nejustificată – să reproduc aici şi ceea ce conţine – după mine – tot ce e mai consistent şi mai plin din *Tinereţe ciudată*, adică din romanul tău.

Un dialog. Îl găsesc la pagina 143 şi poate să însemne tot atâta adevăr şi tot atâta poezie şi peste 148 de ani.

„— Se-noptează. Nu vii cu mine?

— Nu. Rămân aici toată noaptea.

— De ce?

— Fiindcă este primăvară.“

Dialogul acesta contează cât o dialectică întreagă. El reazămă în împlinirile şi semnificaţiile lui cartea întreagă. *À propos*, Dinu Pillat, de ce ai impresii atât de bune despre literatură? Întrebarea mea nu e – şi nu pentru că nu poate fi – o admonestare. Ci numai o dorinţă de „să ne explicăm“. Literatura – e poate numai o impresie nepotrivită – ne schematizează geometric şi plural. Ne urmăreşte pentru scopuri precise: propria noastră lieraturizare.

Nu-ţi vorbesc de mine, care prefer literaturizării durerea de dinţi, dar vreau să-mi explic unele sincope ale acestei stări de fapt. N-aveam de altfel de gând să mă opresc asupra lucrurilor acestora dacă aproape ceva n-ar privi direct şi *Tinereţe ciudată*. Ştiu desigur că pe tine te bucură sinceritatea impresiilor (şi numai atât!) care provin, nesigure

şi timide în sinceritatea lor, din partea unui prieten. Îmi permit aşadar, în lumina acestei explicaţii, să-mi trădez aceste impresii care în fond nu sunt deloc extraordinare. E vorba de excesul de literatură al *Tinereţii ciudate*. Romanul tău, Dinu Pillat, dacă are cusururi (şi e bine să aibă, pentru că tu cunoşti efortul creator al greşealei pentru greşeală), apoi acestea rezistă tocmai în literatura lui, în efortul lui de a exista cu şi prin literatură. Ce să-ţi spun: trişează cu tine însuţi atunci când faci literatură. Adu-ţi aminte mereu de supremii şarlatani pe care istoria literaturilor nu s-a sfiit să-i numească Balzac, Stendhal sau Proust. Uite, ăsta din urmă a şi spus odată într-un loc ceva care ar prinde bine drept reţetă excesului de lumină din paginile romanului său: *Les vrais livres doivent être enfants de l'obscurité*142. Evident că vei înţelege prin obscuritate mult mai mult decât spune această noţiune aproximativă. […]

Şi, pentru ca să sfârşesc cu „observaţiile", îmi fac datoria să te anunţ că mă surprinde ieşirea ta la braţ cu o vedetă143, cu un om de literatură. Cartea ta tânără, proaspătă, curată nu avea nevoie nici de proptea şi nici de manşete. Ea putea să vină în numele ei înseşi, în numele libertăţii ei de a fi tânără.

Virgil Ierunca, „Scrisoare deschisă celui mai tânăr romancier", *Fapta*, an I, nr. 18, joi, 21 oct. 1943, p. 3.

*

Dragă Dinule, […] Trebuie să fac mea culpa – am crezut, şi primele tale încercări îmi confirmaseră părerea, că darul critic era la tine esenţialul şi că cel epic era, oarecum, mai mult voit – aşa cum s-a întâmplat cu mai toţi criticii adevăraţi (la noi cu Ibrăileanu sau Lovinescu, de pildă).

Romanul tău de azi, şi o constat cu fericire, mă dezminte absolut. Ai darul epic, darul ce nu se poate obţine şi cu care te naşti. […] Romanul tău posedă cele patru calităţi primordiale oricărei opere epice:

1) Se citeşte cu un *interes* nedezminţit şi care merge crescendo.

2) Personagiile trăiesc cu *o viaţă proprie*, autorul reuşind să le obiectiveze destul ca ele să nu ne apară numai ca măşti – fie cât de sugestive – ale unui acelaşi obraz.

3) Are o arhitectură tainică şi adâncă – adică e *compus*. În sensul profund al cuvântului. Calitate esenţială ce-l distinge, diferenţiindu-l artistic, de un simplu film documentar.

4) Şi în fine posedă un *stil valabil*, adică personal, care n-ar putea aparţine altuia. Calitatea acestui stil îmi apare triplă: în conciziune, în dialog şi, mai subtil, într-un lirism interior şi concentrat, care se încorporează organic, şi nu parazitar, operei epice, ca la Sadoveanu, Teodoreanu şi la mai toţi prozatorii români afară de Caragiale şi de Rebreanu, care în schimb lipseşte pe primul de lirism interior, pe al doilea, mai grav, de stil.

Pe lângă aceste calităţi primordiale, reţin şi altele – cum de pildă puterea de a *reuşi o atmosferă anumită în jurul unui personagiu anumit* (în jurul lui Dumşa, de pildă, sau chiar al lui Laurenţiu), puterea de *introspecţiune* în motivele adânci ce determină soarta personagiilor, motive care apar sufleteşti, dar care la origine sunt exterioare sufletului lor, impuse din afară (urâţenia fizică a Yolandei, infirmitatea lui Veniamin, tuberculoza lui Alexe). Tragedia lor e mărită prin discordanţa dintre eul lor spiritual atât de bogat (rara inteligenţă a Yolandei, puterea spirituală atât de neobişnuită a lui Alexe, sufletul evanghelic al lui Veniamin) şi tocmai acea infirmitate fizică, acel cancer al trupului, care – şi aici rezidă tragicul existenţei lor – devine un cancer al sufletului, ducându-i la dezastrul final. *Bogăţia invenţiunii*, puterea de a scoate din cenuşiul zilnic, cotidian banal, făpturi interesante sau tragice îmi pare iar remarcabil şi mult promiţător pentru evoluţia ta

viitoare. *Originalitatea* în crearea unor personagii sau scene. Din acest punct de vedere, Sergiu e foarte reuşit. Mi-a plăcut în special scena, atât de nouă şi de revelatoare, de la sfârşit. Acest joc de oglindă în oglindă – de scenă pe scenă (vezi *Hamlet*), de dublu plan – dă o noutate, dar şi o adâncime *artistică* întregului roman. La fel, îmi apare superioară şi de o tehnică spirituală deosebit de matură scena în care Alexe, chemat de Yolanda îndrăgostită de dânsul, rămâne şi revine pentru Veniamin. Personagiul acesta din urmă, cam dostoievskian, ca şi Alexe de altminteri, prinde viaţă reală prin ceea ce le împrumuţi nu din *Fraţii Karamazoff*, dar din propriul tău suflet: mistic şi pasionat totdeodată.

[…] Ceea ce mi-a plăcut mai puţin – nu fiindcă m-ar fi şocat, ci fiindcă îmi pare că distonează cu unitatea interioară, cu obiectivitatea întregii opere, care e şi se vrea umană şi adevărată chiar când e crudă şi necruţătoare – şi care a reuşit să ne dea personagii reale, adică şi bune şi rele în acelaşi timp, şi nu simple marionete albe sau negre de virtuţi sau de păcate convenţionale – e tendinţa pe alocuri la şarjă, la caricatură ieftină, liniară, lipsită de generozitate şi de comprehensiune sufletească – tendinţă căreia îi corespunde în stil expresia voit tare, brutală câteodată până la trivialitate, e prea ieftin, e cam copilăros chiar şi dacă ai făcut bine şi te felicit că ai păstrat din fostul tău roman, sau mai bine încercare144, figura reuşită a lui Adrian, aceste vestigii ale unui trecut prea recent, dar pe care l-ai depăşit într-atâta, *nu au ce căuta aici.*

În special, şarja facilă contra tuturor profesorilor din roman (suflet şi fizic) miroase a răzbunare juvenilă de colegian şi nu e demnă *de tine – acuma*. La fel, cu ieşirea contra lui Alecsandri, care m-a mâhnit mult sufleteşte – mai ales că ştiu – dacă le publici – că vei regreta odată, şi poate curând, această nedreptate faţă de autorul celor patru mai frumoase poezii din limba română: *Mioriţa, Pluguşorul, Toma Alimoş* şi *Mânăstirea Argeşului.*

Ion Pillat, Fragment din scrisoarea din 9 august 1942 adresată de la Miorcani fiului său, publicată în vol. Dinu Pillat, *Itinerarii istorico-literare*, ed. îngrijită de George Muntean, Ed. Minerva, 1978, pp. 49–51.

*

Am citit romanul lui Dinu: *Tinereţe ciudată*. De la încercările sale publicate în revista *Albatros* şi mai ales de la cele scrise acum un an şi rămase în manuscris – până la realizarea actuală, cuvântul progres îmi pare nelalocul lui. E o săritură înainte în timp şi în propriul său suflet de care doar tinereţea e capabilă. L-am citit cu un prodigios interes şi azi-dimineaţă mi-am aşternut, sub formă de scrisoare adresată autorului, impresiile: o scurtă recenzie sau mai bine zis câteva aprecieri din fuga condeiului, dar din fundul inimii.

Ce m-a interesat mai mult e de a fi descoperit la dânsul darul epic – care-mi lipseşte atât de complet mie însumi şi care pentru un prozator e de neînlocuit.

Îl credeam mai mult un spirit critic decât de creaţie pură – şi tot ce scrisese Dinu până acum îmi confirmase părerea, desigur greşită. Mă bucur s-o pot constata astăzi. Romanul – foarte scurt şi concis, şi nu din lipsă de materie, ci dintr-o concentrare organică, deosebit de plăcută gustului meu personal – îmi pare preţios mai ales prin dublul plan spiritual şi moral în care evoluează personajele sale. Tinereţea lor, ecou al celei a autorului însuşi, e încântătoare tocmai în nevoia, atât de firească la vârsta aceea fericită, în ochii numai ai cititorului ce nu o mai are, de a se confrunta mereu cu absolutul în idei, în sentimente, în gesturi. Orice tânăr e un inadaptat – viaţa cu deziluziile sale, cu compromisurile cotidianului va face din el cu timpul sau un Sancho Pança comod şi burghez sau, mai rar, un Don Quichotte în luptă cu aripile de moară şi de vânt ale vremii învingătoare. A îmbătrâni înseamnă a renunţa la multe, dar şi a înţelege multe, a te umaniza. Ce eroare de a crede tinereţea generoasă! Tocmai fiindcă e setoasă de absolut, e dogmatică şi crudă nu

numai cu ceilalţi, ci cu ea însăşi. […] Romanul, cu toată luminozitatea idilei curate şi unirii lui Dumşa cu Manina, ar fi adânc deprimant – tocmai prin acest egoism distrugător şi crud – de n-ar avea în el acea inconştienţă amorală şi putere de viaţă pe care tinereţea o are în comun cu natura însăşi. Naivitatea în bine ca şi în rău, în perversiune chiar, a eroilor e dezarmantă. Pe toată această ferocitate de tinere fiare domneşte un atât de proaspăt, un atât de sănătos parfum de primăvară autentică – senzaţiile şi sentimentele sunt atât de simple, de directe, chiar când se vor şi se cred complicate –, încât închizând manuscrisul romanului citit nu-ţi rămâne în suflet nici acreala tristă, nici greaţa morală – de care n-ai fi scăpat desigur dacă personajele, în loc de 18 sau 20 de ani, ar avea 40 sau 50. Nu – în suflet păstrezi doar un gust verde şi puţin amar de fruct prea crud şi o lumină, cam rece însă, de început reavăn de primăvară.

Ion Pillat, fragment *Dintr-un jurnal de vară* [datat Miorcani, 5 august, 1942], *Revista Fundaţiilor Regale*, an X, nr. 4, aprilie 1943, pp. 47–48.

*

[Ion Pillat] rămăsese consternat de fronda afişată de fiul său în *Jurnalul unui adolescent* şi [în] romanul *Tinereţe ciudată*, apărut în septembrie 1943, pe care Dinu începuse să-l scrie la 21 de ani (în 1942), vârstă la care Ion Pillat publicase primul său volum de poeme, *Visări păgâne*. Motivele excentrice şi exotice ale poeziei parnasiene şi simboliste cu care Ion Pillat venise în contact la Paris – în anii studenţiei – i-au fecundat benefic spiritul, provocându-i evadarea din semănătorismul obosit, curent care rodnicise la un moment dat poezia românească.

Personajele lui Dinu din *Tinereţe ciudată* se împotriveau unor alte convenienţe şi ele reflectau diferitele faţete ale personalităţii lui Dinu. La rândul lor, pornirile lăuntrice îşi găsiseră ecoul în lecturi corespunzătoare, tributare existenţialismului. Din această perspectivă, Dinu socotea opera tatălui său exterioară marilor probleme ale existenţei şi în anii săi tineri afişase faţă de acesta o anumită rezervă. Limitat în propriile sale prejudecăţi care-i barau deschiderea spre existenţialism, Ion Pillat credea că Dinu nu îl iubeşte.[…]

Dinu se împotrivea şi respingea viaţa încătuşată în profunde deprinderi care, pentru el, deveniseră formale. În acelaşi timp, simţea nevoia să spargă imperiul literaturii clasice şi opta pentru descrierea vieţii în manifestările ei, de la absurd la grotesc, cu preferinţă pentru cazurile insolite. În felul de a concepe şi de a scrie, Dinu avea concizia şi limpezimea clasicismului tatălui său, dar era atras de preocupări şi formulări multiple, abisale, care să nu facă abstracţie de absurdul şi sordidul existenţei. Era ademenit de excentricitatea şi neprevăzutul operei lui Urmuz şi Geo Bogza, care aeriseau cu un aer proaspăt, cu violenţă, miresmele îmbătătoare ale parcurilor şi interioarelor din poemele simboliste. Era atras de nonconformismul şi nevoia de evaziune a generaţiei anterioare, ai cărei protagonişti erau Nae Ionescu, Mircea Eliade, Dinu Noica şi Emil Cioran, şi de Eugen Ionescu care, în 1934, se opusese criticii oficiale şi spusese *Nu* aprecierilor unanim admise.

Îmi recomanda – zâmbind amuzat şi privindu-mă întrebător – să citesc *Schimbarea la faţă a României* de Emil Cioran, care trecea cu tăvălugul peste lupta dramatică de a supravieţui a ţării noastre în condiţii geografice şi istorice adverse şi demonstra cu luciditate rea că suntem un neam sortit unui eşec total. Dinu era interesat de scormonirea lui Cioran în cadavrul credinţelor apuse şi al faptelor istoriei, impulsionate prin forţe de energii acumulate şi prăbuşite apoi în neant. Cioran se exilase la Paris, fuseseră recunoscute calităţile lui de ciudat moralist şi stilist atrăgător al limbii franceze, dar cei care-l citeau pe transfug în perioada comunist-stalinistă trebuiau stârpiţi. Pentru strănepotul unei familii care avusese un singur crez şi luptase dârz şi consecvent pentru

independenţa, întregirea şi prosperitatea ţării în ansamblul european, cu credinţa nezdruncinată în destinul său biruitor, cărţile lui Cioran aduceau neprevăzute şi abisale puncte de vedere. Bogăţia şi eleganţa stilului îl delectau pe Dinu, tot astfel după cum tatăl său – crescut în familie în răsunetul poeziilor patriotice – fusese fermecat, la 18 ani, de sonoritatea somptuoasă şi de ademenitorul venin al poemelor *Les fleurs du mal* de Baudelaire.

Dinu era interesat de literatura care opunea convenţionalismului şi eticii burgheze manifestarea contradictorie şi ambiguă a sentimentelor, întredeschizând tărâmul existenţialismului. Îmi dădea să citesc *Les faux-monnayeurs* de André Gide, îmi recomanda *Nunta în cer* şi *Întoarcerea din rai* de Mircea Eliade şi în special ceea ce iubea cel mai mult, opera lui Dostoievski, a cărei lume întunecată de patimă, de ură şi mârşăvie era străbătută de milă şi iubire, aşa cum un orizont posomorât şi ameninţător e străpuns de cerul albastru.

Cornelia Pillat, fragmente din vol. *Ofrande*, Ed. Universalia, Bucureşti, 2002, pp. 144–145, 146–147.

*

Din sistemul educaţional practicat în familie făcea parte, pe parcursul vacanţelor, dreptul fiului de a cataloga critic conservatorismele tatălui. Însă, îndată ce liceanul îmbrăca iarăşi uniforma de rigoare, se ferea să mai trezească susceptibilităţi conflictuale. Ştirile satisfăcătoare despre elevul de la Spiru Haret răzbat până azi din presa epocii. Astfel, *Universul* din 25 mai 1935 îl evidenţia pentru utilitatea bibliotecii puse la punct în clasă – desigur, la scară redusă, însă tributară celei ce domina ambianţa părintească. La rândul ei, *Lumea românească* (din 14 nov. 1938) insera informaţia despre promovarea lui Dinu Pillat ca membru al comisiei literare din cadrul Societăţii Luceafărul, datorită, fireşte, zelului depus pentru susţinerea revistelor interne – *Mlădiţa* şi *Vlăstarul* – unde i-a apărut numele tipărit, alături de al altor colegi cu eminente înzestrări intelectuale: Alex. Ciorănescu, N. Steinhardt, Al. Paleologu. Totuşi, nu de aceştia avea să-şi lege Dinu ambiţiile afirmării juvenile. În 1941, va prefera integrarea în grupul de la *Albatros*, publicaţie de scurtă durată, meritorie însă pentru opţiunile pe faţă împotriva fervorilor agresiv-naţionaliste. Publică aici, în foiletoane succesive, *Jurnalul unui adolescent*, notaţii lapidare, neconvenţionale, vizibil debarasate de reflexe conjuncturaliste. Se va grăbi să reia textul, proiectat pe o canava epică, pentru a le oferi cititorilor primul său roman: *Tinereţe ciudată*.

Până să constate efectele publice ale ieşirii la scenă deschisă, debutantul îşi lua inima în dinţi să forţeze limitele opţiunilor părinteşti. Ştiindu-i bine idiosincrazia cauzată de proliferarea romanelor („În ultimii cincisprezece ani de viaţă – va găsi cu cale fiul să divulge –, nu cred să fi citit mai mult de cinci sau şase romane moderne“), semăna aproape a provocare să-i pună în mână tatălui naraţiunea abia dusă la capăt. Reacţia se va declanşa în trepte, atenuată de poet potrivit conduitei sale din principiu protocolare. Deşi aflat în plin sezon estival la conac, împreună cu soţia, cu fiul, nici prin gând nu-i trece tatălui să considere suficientă împărtăşirea orală a impresiilor după citire. Aşezat la masa de mult rezervată orelor benefice creaţiei, el încredinţează foilor imaculate toată drojdia amărăciunii învolburate, pe fundul unui suflet în impas. Textul ia o turnură confesivă: *Dintr-un jurnal de vară*, datat Miorcani – 5, 6, 9, 12 august 1942. Este o superbă răbufnire elegiacă, suprem fior horaţian, aproape un nevolnic rămas-bun amintirilor trecătoare, fraternizând printre rânduri cu o jale împăcată: „Ce impresie curioasă să citeşti opera propriului fiu – propriul tău sânge – e ca şi cum aş fi reuşit să prind un ecou odată suscitat

de mine, dar care îmi răspunde cu alt glas, neaşteptat, unde credeam să-l recunosc, înrudit acolo unde îmi închipuiam depărtări. […] Am avut senzaţia că firea tăcută, închisă a lui Dinu mi s-a deschis deodată. […] Dublă şi contradictorie dorinţă – niciodată împlinită – de complicată maturitate urmărită de cel tânăr, de izvor simplu şi clar, visată de cel mai bătrân.“

Emanciparea fiului, niciodată vehementă, nu e propriu-zis nici frondă pe seama evaziunilor părinteşti de la datorie (din pioasa reconstituire memorialistică a Corneliei Pillat), nici efectul unor dramatice contraste temperamentale de esenţa oedipiană (cum ar părea tentată să conchidă Monica Pillat). Dinu Pillat n-a avut de luat revanşe asupra tatălui.

Geo Şerban, „Emanciparea fiului“, *Observator cultural*, nr. 275 (533), 15–21 iulie 2010, p. 10.

*

Dl Dinu Pillat debutează cu un roman: este, desigur, un fel de a vorbi; i-aş zice cărţii sale mai curând un jurnal obiectivat. Personagiile care-l populează au ceva schematic în structura lor, un fel de crochiuri sufleteşti, surprinse în linii sigure, însă rezumative. Fiecare schiţează o viaţă şi un posibil roman al ei; văzuţi într-un moment iniţial, din care se vor desfăşura alte momente, îţi lasă acea firească insatisfacţie pe care ţi-o lasă orice fenomen în formaţie. Clanul de adolescenţi din *Tinereţe ciudată* nu este mai bizar decât însăşi adolescenţa, vârstă a omului care prefigurează omul. Dl Dinu Pillat vede limpede, pentru tinereţea sa, destul de detaşat şi destul de categoric; aş zice prea categoric pentru o experienţă la-nceputul vieţii. O maturitate şi o anume sicitate a expresiei ne dă impresia de siguranţă nedezminţită; aş zice că această maturitate ne pune pe gânduri în ambele sensuri: sau vesteşte o formaţie de unde aşteptăm adevărata maturitate, sau este semnul prematur al precocităţii epuizate. Dl Pillat scrie fără sugestie, fără clarobscurul tineresc; sugestia micului său roman nu trebuie căutată în expresie, ci în observaţie, rămasă într-un stadiu incipient. După ce-ai închis cartea, care se citeşte cu plăcere şi curiozitate (te întrebi mereu ce va urma, în ordinea interioară, desigur), începi să-ţi imaginezi existenţa integrală a fiecărui personagiu. Este un semn bun că tânărul scriitor ne-a lăsat libertatea să visăm în marginea crochiurilor sale umane. Experienţa lui de viaţă şi de lectură nu l-a trădat; dacă ar fi voit să treacă şi la alte momente, care să ne înfăţişeze personagiile în devenire, ar fi trebuit să imagineze şi, fireşte, să rătăcească. Deşi distinge clar între temperamente (şi aci este romancierul în mugur), toate tipurile de adolescenţă au acel aer al lucrului văzut mai dinainte; le-am întâlnit şi-n viaţă, şi-n cărţi.

Influenţa romanelor lui Gide şi a psihologiei adolescenţilor lui este evidentă; nu este o vină pe care i-o facem, ci o simplă constatare. La urma urmei, un debutant trebuie să fie influenţat de cineva; ar fi prea uşor să indicăm în spatele fiecărui personagiu din cartea d-lui Dinu Pillat un model; dar nimic nu este mai dezolant decât a fi pedant cu un tânăr şi mai ridicol decât o face paralelismul literar, când însuşi autorul nu se fereşte să-şi indice izvorul.

Pompiliu Constantinescu, „DINU PILLAT: *Tinereţe ciudată* (roman)“, text apărut iniţial în rev. *Vremea*, an XV, nr. 725, 21, noiembrie 1943, p. 8, apoi în vol. *Scrieri*, vol. IV, ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, cu o prefaţă de Victor Felea, Ed. Minerva, 1970, pp. 362–364.

*

Romanul d-lui Dinu Pillat se numeşte *Tinereţe ciudată* şi are calităţi şi scăderi.

Calităţile sunt ale scriitorului Dinu Pillat, scăderile sunt ale d-lui Dinu Pillat, cetitorul de cărţi. Şi ca să începem cu ele, fiindcă este mai loial, iată anume care sunt scăderile: ştiind sau văzând cum şi-au scris romanele un Mircea Eliade sau un Ionel Teodoreanu, un André Gide sau un Aldous Huxley, dl Dinu Pillat are câte ceva din toţi aceştia. Autorul *Tinereţii ciudate* îşi condimentează paginile cu tot felul de meditaţii, replici, situaţii, îndemnuri, acte gratuite şi soluţii care-l sperie pe bunul burghez şi-l pun pe gânduri pe observatorul tineretului. Socotim că toate aceste jaloane ale romanului *Tinereţe ciudată* au fost premeditate de autor – ceea ce nu este nici un păcat.

Credem că acesta este adevărul, deoarece *tinereţea ciudată*, a cărei frescă ne-o prezintă Dinu Pillat, e prea în destrămare ca să i se poată generaliza drama. Mai socotim însă că dl Dinu Pillat a căutat să impresioneze, pornind de la modele literare existente. Subiectul romanului d-sale şi paginile de bravadă ale acestui roman sunt, după premisa noastră, de origine livrescă.

Iată însă şi calităţile: dl Dinu Pillat are un stil bărbătesc şi stângaci încă, dar ferm, precis şi nedivagator. E o calitate majoră. Fraza cu care operează nu e un scop în sine, ci material constructiv, materialul constructiv cel mai rezistent pentru alcătuirea romanului. Dl Dinu Pillat nu se pierde în beţii verbale, ci are grijă de geometriile operei la care scrie. Grija aceasta e remarcabilă în ceea ce priveşte repartizarea operei pe părţi, capitole, paragrafe. În *Tinereţe ciudată* aceste determinante formale stau ca nişte coloane neîmplinite, poate, dar prezenţa lor dovedeşte că ne găsim în faţa unui scriitor căruia îi pasă mult de încheieturile romanului, chiar dacă acest roman nu a reuşit să fie mai mult decât o bine conturată şi sugestivă schiţă.

Folosind procedeele de care se foloseşte cinematografia modernă, dl Dinu Pillat e, poate, prea „fragmentar“, prea „incoerent“, prea aproape tehniceşte de stilul telegrafic al jurnalelor intime. Nu împărtăşim însă părerea acelora ce susţin că proza literară trebuie să fie în mod necesar compactă, omogenă până la neputinţa de a distinge sudurile părţilor. Tehnica de mozaic pe care o foloseşte dl Dinu Pillat în *Tinereţe ciudată* îşi găseşte justificarea, dacă avem în vedere faptul că anumite conţinuturi nu pot îmbrăca decât anumite forme. Subiectul *Tinereţii ciudate* nu putea fi pus decât în haină corespunzătoare.

Dar acest subiect e trist, amar, dezolant. Autorul a fost liber să imagineze cum a dorit. Ca pe un memento adresat generaţiei din care face parte sau ca pe un rechizitoriu. Intenţia d-sale însă nu ne scuteşte să ne întrebăm: este oare aşa tineretul actual?

Răspunsul îl aşteptăm din partea cititorilor de o vârstă cu dl Dinu Pillat. Aici ne-au interesat aspectele literare ale unui debut. Or, aceste aspecte, confirmând, pe de o parte, adevărul că romanul mare rămâne – orice obiecţiuni am face – rezervat vârstelor mature, ne dovedeşte că dl Dinu Pillat e un talent remarcabil când îl comparăm cu prozatorii tineri, dar talent care trebuie să mai dea o dârză şi inevitabilă luptă cu îngerul, spre a se realiza fără eşuare în autosuficienţe.

Traian Chelaru, „Dinu Pillat: *Tinereţe ciudată*“, *Universul literar*, an LII, nr. 34, 10 dec. 1943, p. 2.

*

Ne-a plăcut romanul de debut al d-lui Dinu Pillat, pentru că în paginile lui se află înregistrată cu precizie temperatura specifică creaţiei juvenile. Am căutat în acest volum mai puţin romanul, scris după modelul clasicului etalon, cât perspectiva adolescenţei, lumea ei particulară, cum e aceea a copilului, credinţele ei despre viaţă şi despre artă, căldura şi sentimentele ei. Şi le-am găsit în toată prospeţimea lor, într-un tipar încă neconcludent, încă plastic, în care totuşi se află imprimat uşor micul blazon al

personalităţii autorului. Ne-a încântat până şi dezorientarea scriitorului, atitudinea cu pinteni şi panaş cinic, repede topită în flacăra de alcool a unui lirism imprudent şi totuşi tenace, cu nostalgii ce stăruiesc tulburătoare alături de candoarea stângace a stilului şi a confecţionării epicului.

Ovidiu Constantinescu, „*Tinereţe ciudată*, roman de Dinu Pillat“, *Fapta*, an I, nr. 25, joi, 16 dec. 1943, p. 2.

*

Dacă n-am fi aflat că Dinu Pillat este încă foarte tânăr, n-am fi putut-o afla în nici un caz din stilul său. Fiindcă, trebuie să remarcăm de la început, Dinu Pillat are un scris de o uimitoare maturitate. Reţinerea aproape clasică, absenţa subiectivismului parazitar adecvat vârstei, cumpătarea, claritatea şi preciziunea de turnură stendhaliană, conciziunea şi siguranţa sunt atributele unui mod de a scrie care dezvăluie claritate şi siguranţă în gândire. Bănuiesc că Dinu Pillat este un intelectual şi un cărturar din conformaţia abstractă şi geometrică a expresiei sale, în care orice podoabe artificiale sunt înlocuite de simţul observaţiei realiste şi al detaliului caracteristic. Şi sunt convins că va scrie pe viitor o proză ideologică excelentă şi nu lipsită de substanţă. Deşi roman, *Tinereţe ciudată* anunţă un viitor critic, un observator inteligent şi studios al realităţii literare, un analist înzestrat cu un instrument fin şi exact de expresie.

Romanul lui Dinu Pillat trece dincolo de literatură nu numai prin stilul propriu mai degrabă prozei abstracte, ci prin valoarea de document psihologic nealterat de artificiile obişnuite ale beletristicii. *Tinereţe ciudată* este un preţios sondagiu în terenul încă virgin al sufletului adolescent, care a format obiectul multor opere literare, mai ales în anii de după războiul trecut. Puţini scriitori au reuşit însă să prezinte, fără să falsifice, această operă incertă şi superbă din istoria individuală a omului.

Dinu Pillat izbuteşte să ne înfăţişeze ceva din zbuciumul şi fervoarea adolescenţei în colecţia de tipuri caracteristice ce populează paginile romanului său. Sunt siluete tulburătoare, pe jumătate încercări, pe jumătate fişe de laborator psihologic, suficient de viabile pentru a ne interesa, destul de puternice uneori pentru a ne tulbura. Întâlnindu-se toţi în nevoia comună de prietenie şi de dragoste, precum şi în neliniştea ce-i răscoleşte, ei se individualizează în identităţi felurite după obsesiile fiecăruia.

Octav Şuluţiu, „Pe margini de cărţi“, *Revista Fundaţiilor Regale*, an XI, nr. 1, 1 ianuarie 1944, pp. 175–176.

*

Dl Dinu Pillat a scris un roman sincer şi uneori brutal şi, dacă n-a fost nici ipocrit şi nici preţios, a dovedit că a lăsat timpului să cearnă şi să decanteze. Trebuie totuşi să observăm că tinereţea este generoasă şi idealistă, preocupată de probleme care o depăşesc, realizând o condiţie specioasă a vieţii. Obiecţiunea pe care o facem d-lui Dinu Pillat este de a nu fi încercat să cunoască şi acest aspect. Mâine poate va fi prea târziu, căci o experienţă trebuie depăşită şi nicidecum amplificată. Uneori stilul d-lui Dinu Pillat este alterat de repetiţii împovărătoare, alteori face concesii lipsite de originalitate metaforismului, dar şi aceste defecte sunt remediabile. În definitiv, este foarte uşor să dai sfaturi unui tânăr romancier. Dar întrebarea care se pune este: va fi dl Dinu Pillat un romancier? Datele pe care le avem ne îngăduie oare previziunea destinului? Romanul trebuia publicat de vreme ce a fost scris. Publicându-l, el înscrie un prag de plecare şi astfel autorul se purghează de o experienţă literară. Trăind în mediul literar şi cărturăresc al tatălui său, dl Ion Pillat, tânărul romancier va avea multe de învăţat; în aceste condiţii,

adăugând pasiunea şi entuziasmul unei munci fără zăbavă, dl Dinu Pillat va năzui ca un vrednic argonaut să fure lâna de aur.

Nicolae Roşu, „Dinu Pillat: *Tinereţe ciudată“*, *Gândirea*, an XXIII, nr. 2, februarie 1944, p. 113.

*

La Editura Vatra a apărut de curând romanul tânărului romancier Dinu Pillat, intitulat *Moartea cotidiană*. Domnul Dinu Pillat nu este un debutant în epoca noastră. Domnul Dinu Pillat a mai tipărit acum câţiva ani încă o carte, un roman intitulat *Tinereţe ciudată*, care a însemnat mai mult decât un debut fericit, ci o adevărată consacrare literară.

Suntem siguri că noua lucrare literară a domnului Dinu Pillat va confirma toate speranţele mărturisite atunci de critica literară ca şi de publicul cititor.

(Cronică literară nesemnată, incompletă, apărută în *Drapelul*, an IV, nr. 617, marţi 14 ian. 1947, p. 2)

*

Prefaţat de Ionel Teodoreanu (…„Copilul s-ar putea defini astfel: mă joc, deci trăiesc; trăiesc, deci sunt copil. Sâc! Cel mai substanţial argument al definiţiei rămâne finalul: sâc!…“), romanul împrumută tipologia *Medelenilor*. Manina e Olguţa, Vladimir Dumşa – Vania Dumşa (chiar numele e păstrat), Laurenţiu – Dănuţ, Sergiu – Mircea Balmuş. Şi alte apariţii au corespondenţe livreşti. Alexe e un reflex gidian. Adrian, un reflex baudelairean. De altfel, toate personajele îşi au autorii preferaţi. O elevă, Enăceanu Minodora, e „îndrăgostită de romanele lui Ionel Teodoreanu“; Yolanda Silvestru citeşte pe Montaigne, La Rochefoucauld, Voltaire, France, Gide; Adrian, pe Defoe, Stevenson, Kipling, Blasco Ibáñez, Conrad, Gerbault, Gorki, Istrati; Manina are cunoştinţă de *Les Caves du Vatican*, Alexe a parcurs *Les faux-monnayeurs*. Autorul urăşte tineretul contemporan, care „trăieşte iubirea ca pe un simplu divertisment biologic, cu psihologia cu care ar face un sport oarecare“, şi simpatizează cu Vladimir Dumşa, artistul moderat, care face această profesiune de credinţă:

„…Nu am înţeles… muzica de jazz. Nu am înţeles nici pictura şi arhitectura cubistă. Nu am înţeles poezia suprarealistă. Nu am înţeles nici teatrul lui Pirandello. Nu am înţeles nici flirtul modern, bicicleta sau automobilul. Nu am înţeles nici fetele care fumează sau umblă în short… Nu sunt un tânăr al acestui veac.“

Moartea cotidiană (1946) este, de asemenea, prea scurt ca roman. Aci însă romancierul vrea să sugereze banalitatea vieţii, şi un spaţiu mai mare ar fi plictisit. Tema romanului e aceea din versul lui Jules Laforgue: „O, que la vie est quotidienne…“145 care ar putea să figureze ca epigraf. După modelul lui James Joyce, autorul îşi limitează acţiunea la o zi (înscrisă şi pe copertă), o noapte şi o altă zi.

Cel mai dezvoltat capitol este primul („O zi“), aşa că tehnica din *Ulysse* se respectă. Însă Dinu Pillat nu face incursiuni în domeniul conştiinţei, mărginindu-se a evoca prin evenimente mărunte tragicul diurn. Lucrul s-a mai încercat în literatura noastră de către Cezar Petrescu în *Duminica orbului*.

Al. Piru, „Dinu Pillat“, în vol. *Panorama deceniului literar românesc 1940–1950*, Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1968, pp. 400–401.

*

Destul de apropiat ca temă (nu ca subiect) de *La Nausée* sau *L’Étranger* ale lui Sartre şi Camus (pe care la data respectivă Dinu Pillat probabil că nu le cunoştea încă, în tot

cazul nu pe al doilea), romanul acesta [*Moartea cotidiană*] abordează poate pentru prima oară în literatura noastră un caz de „înstrăinare“, de dezafecţie şi „greaţă“ existenţială. Dar nu asta îmi pare lucrul cel mai remarcabil, ci *stilul*, adică spiritul în care e tratată „felia de viaţă“ înfăţişată în acest roman.

Din atitudinea autorului faţă de subiect, atent contemplativă şi obiectiv înregistratoare, rezultă stilul său aparent impersonal, de buletin de analiză exact şi succint, stil în care extrema artă nu e numai cea de a-l face pe cititor să gândească întocmai ceea ce şi autorul a gândit fără a o consemna, de a comunica cu precizie tocmai ceea ce nu s-a spus; extrema artă a stilului acestuia nu constă numai în extrema sa nuditate, în care nu se formulează decât ceea ce e materialmente perceptibil, ci şi în organizarea întregului, în administrarea şi coroborarea elementelor, cu o siguranţă şi o premeditare a efectului în care nimic nu e neprevăzut. Dinu Pillat elimină sistematic din scrisul său orice „efect“ de ordin „literar“, îşi reprimă fără milă şi cea mai infimă tentaţie a acestui soi de „efecte“, chiar când ele ar veni aşa-zicând „de la sine“, când ar părea că sunt gata să se impună; în schimb mizează pe efectul total, al *lucrării* ca atare. Adică stilul său e totdeauna armonic şi numai câteodată melodic.

Al. Paleologu, Postfaţă la vol. Dinu Pillat, *Dostoievski în conştiinţa literară românească*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1976.

*

În romanul *Tinereţe ciudată*, personajele sunt gândite, ca şi la Teodoreanu, în siluete contrastante: Manina Răşcanu e frumoasă, spontană şi inteligentă; toţi o iubesc. Yolanda e urâtă, având complexul inadecvării erotice. Laurenţiu (alias Dănuţ) debutează în dragoste, Alexe, tuberculos, trăind complexul sinuciderii etc. Toţi băieţii o iubesc pe Manina, cu excepţia lui Sergiu (alias autorul), care e conceput ca un observator exterior. După o suită de jocuri erotice, Manina Răşcanu se logodeşte cu pianistul Vladimir Dumşa. Alexe, obsedatul, se împuşcă, Adrian, aventurierul, pleacă într-o călătorie în lumea largă, Laurenţiu devine un melancolic; Sergiu triumfă ca observator ce asistase la o acţiune dramatică, pe care o asimilează cu luciditate aproape de practician.

Moartea cotidiană e o carte de observaţie, de comentariu al unor automatisme sociale, gândită ca model structural după Joyce, dar ca sugestii din proza rusească (Cehov, Dostoievski). Demonstraţia ţine şi de ideea că proza nouă trebuie să surprindă banalitatea vieţii, condiţia specifică a omului modern.

Emil Manu, „Dinu Pillat“ în vol. *Eseu despre generaţia războiului*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1978, pp. 245, 247.

*

Relativ importantă, pentru cele urmărite aici, e împrejurarea că „inventariind“ scriitorii şi artiştii, fenomenele de cultură etc., amintite de tinerii din carte, ne putem face, indirect, şi o imagine aproximativă a unora dintre cunoştinţele lui în această direcţie. Sunt citaţi Gide, seria Dox, Velásquez, aspecte ale metempsihozei, Wilde, Morgan, Huxley, Cronin, Proust, Montherlant, Baudelaire, Jules Verne, Gorki, Istrati, Victoria din Samotrace, Jiquidi, Evanghelia, *Cartea de la San-Michele*, *Povestiri despre bunul Dumnezeu*, *Idiotul*, Montaigne, la Rochefoucauld, Voltaire, France, Ceaikovski, Cassanova, Eschil, Sofocle, Euripide, Corneille, Racine, Selma Lagerlöf, Hasdeu, Bărnuţiu, Alecsandri, Chopin, Octave Feuillet, muzica de jazz, pictura şi arhitectura cubistă, poezia suprarealistă, teatrul lui Pirandello, Sinding, Verlaine, Liszt, Corot, Beethoven, Brahms, Schumann, *Crimă şi pedeapsă*, Goethe etc. Sigur, multe din ele n-au decât un sens referenţial, dar pentru un

tânăr de 21 de ani spun ceva. […]

De notat că observaţiile de mai târziu ale lui Dinu Pillat despre *La Nausée* ca „semnificativ roman de atmosferă a urâtului cotidian“ şi despre *L'Étranger*, că este un roman al omului „inaderent în pasivitatea sa elementară la mecanica existenţei sociale“, se potrivesc şi pentru *Moartea cotidiană*, după cum câte ceva din ce zice el despre Gide poate fi valabil pentru *Tinereţe ciudată*. Dar, oricât ar fi fost lipsit de vanitate – şi era –, experienţa a două romane bune, apărute, însă fără ecou, chiar şi printre prieteni, a unuia încă mai solid, pierdut prin vremurile tulburi traversate, l-a făcut pe Dinu Pillat să nu mai abordeze proza, deşi se pregătise îndelung pentru aceasta, îşi probase talentul prin pagini rezistente şi astăzi şi avea o experienţă ce putea să-l ducă foarte departe. E aici şi reflexul urmărilor războiului şi al consecinţelor sale la noi, care nu numai că a distrus bunuri şi valori deja existente, dar a aneantizat o cantitate de valori potenţiale, pe care oamenii nu le-au mai dat.

George Muntean, Prefaţă la vol. Dinu Pillat, *Itinerarii istorico-literare*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1978, pp. XIV–XV, XVII.

*

Romanul lui Dinu Pillat *Moartea cotidiană*146 e scris la o dată (1946) când autorul avea douăzeci şi cinci de ani. Cu atât mai surprinzătoare par însuşirile de bază ale cărţii: naraţiunea obiectivă, rece, matură, obiectuală şi concretă.

De obicei, la douăzeci şi patru de ani, chiar la cei mai buni autori, romanul conţine mult material autobiografic, e liric, sentimental-ideologic şi cum nu se poate mai subiectiv. Şi păstrează – lăsând la o parte faptul că e mai totdeauna conceput la persoana întâi – caracterul de jurnal intim, de confesiune.

Cu *Moartea cotidiană* lucrurile stau cu totul altfel, aş zice invers. Tonul e de o implacabilitate perfectă, scriitorul se ţine neîncetat departe de personaje, le priveşte şi le descrie din locuri aseptice în care microbii afectivi ai înduioşării ori antipatiei, ai milei ori ai osândirii nu au cum pătrunde. Serios şi calm, distant, nepărtinitor, tânărul romancier dispune de o stăpânire de sine atât de atent verificată, încât nici măcar o dată nu dă greş şi nu se lasă biruit de ispitele comune operelor literare scrise la ieşirea din adolescenţă ori la prima tinereţe.

În raport cu acestea, *Moartea cotidiană* aparţine unui cu totul alt stil, unei cu totul alte concepţii artistice: evocă *Greaţa* lui J.-P. Sartre (1938) ori *Străinul* lui Albert Camus (1942) şi prevesteşte neorealismul italian, şcoala privirii (ori noul val) şi literatura fotografică sau concretă.

Ceea ce mai cu seamă constituie originalitatea romanului şi-i dă o excepţională tărie epică este marea ştiinţă a plimbării aparatului fotografic sau a camerei de filmat în jurul personajelor şi pe suprafaţa platoului narativ. În mânuirea aceasta autorul se dovedeşte a fi maestru. Întocmai ca regizorul care-şi foloseşte camera de luat vederi în două poziţii principale, el îşi aşază eroii şi-şi decupează scenele în două feluri, după două modalităţi gramaticale de temei: când la imperfect, la perfectul simplu ori la efectul compus (cele trei principale forme ale trecutului în limba română), când la prezent. În cuprinsul spaţiului grafic şi materialul lingvistic de care, spre deosebire de cel optic al cineastului, dispune scriitorul, savanta alternanţă trecut–prezent realizează efecte nu mai puţin izbitoare şi impresionante decât cele din filme. Povestirea începe de obicei cu un trecut, ceea ce echivalează cu situarea aparatului de filmat la depărtare; apoi brusc trece (ori mai bine zis face un salt) la prezent, aşa cum regizorul îşi aduce dintr-odată dispozitivul în imediata vecinătate a unui obiect sau a unui actor, spre a obţine un grosplan. […]

Moartea cotidiană, fără îndoială, e un roman precursor al şcolii privirii, al noului val. Nu e o simplă mohorâtă povestire în gen anonim-realist (ca *Moartea cuiva* de Jules Romains, *Hotelul Nord* de Eugène Dabit ori *Diplomatul, tăbăcarul şi actriţa* de Carol Ardeleanu). Detaşarea autorului – specifică lui Sartre, lui Camus şi autorilor noului val (şi care creează marea deosebire, prăpastia, de romancierii anteriori – o detaşare absolută, *înstrăinată*, nepăsătoare, ca de ochi mecanic, de unealtă optică „neangajată“ şi „neinteresată“ de ce înregistrează), Dinu Pillat o posedă întreagă. Micul lui roman (ca număr de pagini) conţine într-însul toate viitoarele impetusuri şi implozii ce aveau să facă din literatura cinematografică, literatura obiectuală şi literatura „rece“ (în sensul în care televizorul e pentru McLuhan un mijloc rece de a comunica) un produs specific şi de răsunător succes al anilor de după 1950. Avem, încă din 1945, un roman alcătuit în cea mai mare parte din *priviri* (pe fereastră, în oglindă, jur împrejur), din scene *prinse* fotografic şi care foloseşte cu hotărâtă predilecţie mijloacele optice.

N. Steinhardt, „Dinu Pillat: Moartea la prezent şi la trecut“, în vol. *Incertitudini literare*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, pp. 159–160, 161–162.

*

Tot ce a scris Dinu Pillat în perioada 1934–1940 stă sub semnul unei febrile căutări a eului interior, a dorinţei de auto-cunoaştere, care este primul drum spre o înţelegere superioară a vieţii şi a semenilor, dar este şi primul drum, mai greu, al afirmării propriei personalităţi, în mod sigur apăsată în fiinţa ei intimă de o prea celebră paternitate. Pentru o sensibilitate de tip superior ca aceea a lui Dinu Pillat, acest lucru, ca şi „cruciada aspră“ a destinului său, se va transforma în victorie, acordând caracterului său o mai mare profunzime şi complexitate.

Al. Piru scrie în cartea citată [*Panorama deceniului literar românesc 1940–1950*] că romanul [*Moartea cotidiană*] e „prea scurt“ şi „de mică tensiune“. Credem însă că un roman de silă şi „de dezafecţie“ ca acesta *nu putea* să fie lung şi cu pagini stufoase, căci o propoziţie ştiinţifică, formulată după atenta privire a celulei la microscop, nu poate fi decât „scurtă“ şi esenţială ca o teoremă. *L'Étranger* e scurt, mai noul *Le Solitaire* e scurt. Iar *Moartea cotidiană* face parte din aceeaşi categorie.

În prima parte a romanului, când cu deosebire camera regizorului147 priveşte (în gros-plan sau panoramic) şi înregistrează pe peliculă, când eroii înşişi se prezintă *privind* şi *privindu-se* (în oglindă) sau *privindu-se* unii pe alţii cu, în loc de ochi, lentile măritoare şi reci de sticlă, acum când autorul cercetează „cazul“, propoziţiile se adună în reci şi încete şiruri, privite şi ele de departe, parcă, de cel care le scrie, pe *cele mai multe* pagini ale cărţii. Partea a doua, noaptea şi moartea, banală şi ea, a lui Justin – ca un *quod erat demonstrandum* al primei, este sensibil mai scurtă, iar „Epilogul“, care este încheierea ciclică a cărţii, nu vrea decât să sugereze continuitatea aceleiaşi morţi interioare cotidiene într-o lume care moare şi ea („ziua“ primei părţi este 27.II.1937) redă întocmai prima propoziţie a începutului: „Ana se trezi din somn la ora şapte“; aşa cum de ani de zile „ajunsese să se deştepte *automat* la aceeaşi oră…“ etc. Această ultimă parte are doar câteva pagini. Cartea are o curbă voit descendentă, acţiunea „suferă“ de o hipotensiune – dar *constantă*, atât în întreg, cât şi pe fiecare pagină.

Ana Maria Boariu, Prefaţă la vol. Dinu Pillat, *Moartea cotidiană*, colecţia Restituiri, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, pp. 5–6, 10–11.

*

Boala incurabilă a acestor personaje este propria lor viaţă, alcătuită din zile fără importanţă, într-un decor lipsit de interes, văzut mereu acelaşi, într-o oarecare tentă

expresionistă lipsită de vigoare („zi mucedă“, „curte îmbâcsită“). Psihologiile sunt sumare. Sandu, tânăr încă, îşi promite neputincios o evadare, eşuând în tiparul părăsit deodată de tatăl său a cărui moarte nu tulbură decât cu totul provizoriu ticurile casei. Încremeniţi într-o ciudată şi mediocră aşteptare, toţi au mania de a se privi în oglindă. O fac automat şi nu descoperă decât nişte străini, dar, oricum, e singura lor tentativă de a se identifica, de a-şi recunoaşte o apartenenţă în sens. Evident, zadarnic. „Fiecare trăia singur, într-o tăcere paralelă, sentimentul comunităţii ajungând o iluzie.“ Camil Petrescu surprindea în nuvelele sale „coexistenţe impenetrabile“. Sunt inadaptaţii care au făcut carieră în literatura română de la Delavrancea încoace, fie că poartă pelerine romantice sau, dimpotrivă, gogoliene, fie că se strecoară încovoiaţi şi maniaci, la Brătescu-Voineşti sau Bassarabescu, cinici, la Sergiu Dan, cu un aer grotesc, la H. Bonciu, fascinanţi, la H. I. Stahl, lucizi şi prăpăstioşi, la Camil Petrescu, ori numai legănaţi de tabieturi, la Sadoveanu.

Irina Petraş, „Dinu Pillat, *Moartea cotidiană*“, *Steaua*, an XXX, nr. 7 (386), iulie 1979, p. 53.

*

Nici un alt roman al literaturii române (şi din acest punct de vedere este încă o dată binevenită noua restituire a Editurii Dacia) nu are ca „subiect“ această stare a „urâtului cotidian“ aşa cum romanul lui Dinu Pillat o radiografiază, surprinzând partea de moarte zilnică a individului. În romanele sadoveniene care se consumă prin locuri unde „nu se întâmplă nimic“, se petrec totuşi evenimente, căci în faţa vieţii care se scurge ca o pastă vâscoasă, uniformizatoare există eroi care trăiesc prin suferinţă propriul proces de devitalizare, iar dacă mor, moartea lor nu e deloc întâmplătoare.

Eroul lui Dinu Pillat, cuprins în faza resemnării mute, nu este capabil ca şi personajul lui Sartre să ţină un jurnal şi cu atât mai puţin să observe, să demaşte, să exaspereze, să-i fie silă. Roquentin având revelaţia realităţii de dincolo de lucruri trăieşte drama dezadaptării, dezgustul său fiind o replică dată acelui „tot“ lipsit de sens, el devenind în felul său un învingător. Roquentin trăieşte, Justin Ionescu există. Aşa cum labirintul lui Robbe-Grillet surprinde lumea în forma sa atemporală, nici „semnificativă“, nici „absurdă“, de „existenţă pur şi simplu“. Dinu Pillat oferă eroi surprinşi la momentul la care viaţa lor se consumase deja, acum existând „pur şi simplu“, aşa precum Justin care „nu se gândea la nimic. Nici o asociaţie. Mintea îi stătea pur şi simplu ca un ceas oprit“ sau chiar ca şi Ana, capabilă a se privi cu „o indiferenţă desăvârşită“.

Personajele trăiesc într-un timp nesemnificativ, redus şi el la formele sale stereotipe, neparticularizatoare, cele trei secţiuni ale romanului: „O zi“, „O noapte“, „O altă zi“, marcând scurgerea unui timp ce devine alunecos pentru că trece peste vieţi lipsite de forme adânci, cuprinzându-le, cu uşurinţă, în magma sa uniformizatoare.

Ramona Boca Bordei, „Romanul magmatic“, *Orizont*, an XXX, nr. 37 (599), 13 sept. 1979.

*

[…] Cât priveşte tema existenţialistă, *Moartea cotidiană* l-ar fi putut, probabil, interesa şi pe Liviu Petrescu în recenta-i exegeză asupra romanului „condiţiei umane“, măcar la unul din raporturile – la cel ontologic în tot cazul – prin care dânsul îşi defineşte tema selectei lucrări. Căci, aplicându-se pe un caz, romanul lui Dinu Pillat descrie, cu o detaşare îngheţată, neantizarea interioară a fiinţei umane sub presiunea stereotipiilor impuse de existenţa de zi cu zi. Vrând, nevrând, acestea acţionează asupra individului ca o

instanţă dominatoare şi irepresibilă, transformându-i conduita într-un mecanism „ritualizat“ de gesturi non-semnificative ce-l îndepărtează – încet, dar implacabil – de propria-i vocaţie şi autenticitate, mutându-l din sine în convenţie, în fine, ucigându-l cu încetinitorul – crud! Iată, formulată limpede încă în primele pagini, premisa ontologică a romanului: „Orice revoltă este stupidă, aproape de prost-gust. Nimeni nu poartă o vină. Viaţa înseamnă o moarte de fiecare clipă, o anchilozare psihică desăvârşindu-se pe îndelete cu încetinitorul, o eşuare într-un tipar de automatisme cotidiene. La unii, se vede dintr-odată (…) La cei mai mulţi însă, nu se bagă de seamă chiar de la prima vedere, dat fiind că respectivii nu au de obicei conştiinţa resemnată a fenomenului…“ Tocmai această „eşuare“ o ilustrează *Moartea cotidiană*, numai că, în fapt, nu e prezentată în desfăşurare, ci aşa cum apare în faza ei finală, Dinu Pillat folosind, spre a-i indica şi capătul celălalt, câteva retrospecţii, amintiri ale personajelor despre ipostaza lor anterioară. Avem deci de-a face cu consecinţele unui proces, nu cu procesul însuşi, copt înainte de text. Textul propriu-zis al romanului este o demonstraţie în accepţia etimologică a termenului: pe bază de imagini concrete, reprezentative, autorul arată pur şi simplu, fără inserţii de comentarii analitice, ce au devenit personajele sale într-un tipar existenţial dat. Pentru asta, el face o incizie chirurgicală în corpul neînsufleţit al vieţii cotidiene a unei familii locuind în fundul unui cartier bucureştean interbelic, descriindu-i lapidar şi precis, în pregnante reprezentări vizuale, manifestările comportamentului habitudinal, parcă în vederea unui film documentar.

Virgil Podoabă, „Dinu Pillat, *Moartea cotidiană*“, *Familia*, seria a V-a, an 15 (115), nr. 10 (170), octombrie 1979, pp. 3, 14.

*

Dacă în *Jurnalul unui adolescent* şi în *Tinereţe ciudată* putem vorbi de o problematică a deschiderii, în sensul figurării unor euri în plină aşteptare, surprinse la răscrucea intrării în destin, în *Moartea cotidiană* se descoperă premisele unei fenomenologii a închiderii: personajele, trecute prin destin, apar într-o apatică expectativă, golită de iluzii. […]

Romanul *Aşteptând ceasul de apoi* (1948), conceput de autor ca o punte între *Tinereţe ciudată* şi *Moartea cotidiană*, orienta către simptomatologia gestului, înfăţişând mişcarea unor vieţi care, însetate de autentic, eşuează, fără să-şi dea seama, în terorism şi au de contemplat după aceea, până în ultima secundă, erorile declanşate de fatala lor opţiune. Deşi considerat de scriitor drept o carte de atmosferă dostoievskiană, romanul era mai curând o replică la *Condiţia umană* a lui André Malraux, pe care Dinu Pillat avea s-o citească de-abia în 1966.148

Atras de „noutatea structurii romanului lui Gide“, care „…stă în încercarea de a nu închide lucrurile în schema unui subiect, de a opta în compoziţie pentru discontinuitate şi divergent, promovând cu acest prilej tehnica fragmentării, cu utilizarea deopotrivă a contrapunctului din muzică şi a procedeelor de decupaj din cinematograf, de a da o imagine multiplicată a personajelor ca într-un joc de oglinzi, de a trece peste criteriile consacrate ale verosimilităţii, cu preocuparea sugerării cât mai autentice a ceea ce este adevărul hazardului“149, Dinu Pillat reia pe cont propriu experienţa scriitorului francez în *Tinereţe ciudată*, ajungând însă la concluzia că şi formula narativă cea mai liberă este o ipoteză a captivităţii. Semnificativă din acest punct de vedere este povestea istorisită de Sergiu, „regizorul cărţii“, la ceaiul Maninei. El se imaginează în ipostaza unui antreprenor de pompe funebre care intră într-o casă necunoscută pentru a face locatarilor o farsă sinistră. În dialogul cu nepoţica bătrânei, el se prezintă ca „domnul Moartea“, al cărui rol e să închidă oamenii în cutii:

„— Şi ce se întâmplă cu oamenii închişi în cutiile dumitale?

— Nu ştiu nici eu. Poate se destramă ca o ceaţă.“

Această idee revine în finalul *Tinereţii ciudate*, când Sergiu îşi dă brusc seama că „… realitatea trăită nu putea să fie plagiată în scris. În aparenţă, totul era simplu şi uşor, rezolvat parcă dinainte. Sergiu nu mai avea decât să transcrie un roman, ale cărui repetiţii le făcuse cu deplin succes pe scena realităţii de aievea. Cuvintele de pe hârtie nu spuneau însă nimic. Erau goale, inerte, lipsite de sonoritatea vieţii… Nu putea să se joace cu personagiile închise în el ca într-o cutie cu soldaţi de plumb“.

De altfel, imaginea artistului ratat apare în diverse variante, conturând leit-motivul unei poetici autopersiflante; în *Jurnalul unui adolescent*, liceanul Rusu, cu veleităţi de actor, reapare în *Tinereţe ciudată* în postura tragedianului cabotin Temistocle Ionescu, după cum Sergiu poate fi recunoscut în *Moartea cotidiană* atât în Sandu, al cărui ideal e „să construiască lucruri nemaipomenite“, cât şi în Tilică, cioclul, replica grotescă a „domnului Moartea“. În spatele personajelor, autorul hamletizează asupra iluziilor şi deşertăciunilor scrisului. Vladimir Dumşa, care are revelaţia talentului său în absoluta singurătate a unei mansarde, e gata imediat apoi să renunţe la artă, uitând-o ca pe o experienţă depăşită, în timp ce Justin Ionescu, în miniaturala Danemarcă a cartierului, se abstrage prin tăcere de la orice formă de comunicare cu sordidul ambiant. E calea lui de a se menţine în deschidere într-o lume aservită finitului. Cât despre mişcarea involuntară a degetelor frământând pe masă cocoloaşele de pâine, aceasta vine în prelungirea gestului lui Rusu din *Jurnalul unui adolescent*, în aceeaşi linie melodică shakespeariană:

„De la un timp, începuse să modeleze un miez de pâine. Cocoloşul lua treptat forma vagă a unui craniu… Când sfârşi, uitându-se fix la craniul imaginar din palmă, rosti cu vocea gravă: «Vai, bietul Yorick!»“

Izbucnirile de poezie atrag magnetic prozaicul. Sublimul se contemplă în grotesc, patetismul e amendat de simţul ridicolului. Aici e diferenţa între stilul lui Dinu Pillat, care chiar când alunecă pe pantele lirismului rămâne tensionat polemic, şi stilul lui Ionel Teodoreanu. E o lecţie pe care Dinu Pillat a învăţat-o mai degrabă de la Flaubert.

Monica Pillat, Prefaţă la vol. Dinu Pillat, *Tinereţe ciudată*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984, pp. XXVII–XXIX.

*

Justin este convins că „orice revoltă este stupidă, aproape de prost-gust“. El avusese deci libertatea de alegere: a fi erou ori sfânt, voinţă sau umilinţă (Julien Sorel, respectiv Zossima). În ambele cazuri fiind vorba de o „nebunie“, optează totuşi pentru a doua condiţie, care însă în lumea modernă („Dumnezeu e mort“) nu înseamnă decât o caricatură. Justin devine astfel o parodie a virilităţii, iar *Moartea cotidiană*, parodie a „romanului condiţiei umane“. Numele însuşi, Justin Ionescu, este o parodie a lui Julien Sorel, un jansenist de fapt, care îşi justifică existenţa prin acţiune, şi prea puţin „tipul“ de arhivist consacrat de o anume ideologie critică. Parodia reprezintă în cazul acesta o „tehnică“ a polemicii, pe de o parte împotriva unui patetism al tragismului, iar, pe de alta, în ordine literară, împotriva excesului de psihologism, a evazionismului sau ermetismului. În acest mecanism al parodicului constă „mesajul“ cărţii: un „personaj“ nou, fără identitate aproape, incolor în orice caz, a cărui moarte nu dovedeşte nimic, şi un „stil“ nou, neutru, „paralizat“ chiar, fără descripţii. Ceremonialului povestirii, prozatorul îi substituie *privirea*, „camera de luat vederi“. Avem de-a face, evident, programatic, cu o „constrângere stilistică“, singura care poate traduce sensul fatalităţii. Este astfel întrebuinţat, poate pentru prima dată în literatura noastră, procedeul racursiului.

Succesiunea de imagini, cu intensificarea până la un „şoc emoţional“ a fiecăruia, reducerea perspectivei creează senzaţia unei exterioritǎţi halucinante prin banalitate. Începutul cărţii, „Ana se trezi din somn la ora şapte“, este în felul acesta şi el polemic cu o întreagă tradiţie romanescă pe care, teoretic şi practic, o vor contesta mai târziu Alain Robbe-Grillet şi „şcoala“ sa.

Petru Poantă, „Dinu Pillat“, *Tribuna*, an XXVIII, nr. 18 (1428), 3 mai 1984, p. 8.

*

Jurnalul unui adolescent e o compunere cu liceeni, unii serioşi, gravi, profunzi, alţii pezevenghi, şmecheri, snobi. Primii trăiesc radical puseuri de iubire sau gândire, ceilalţi, la fel de inconsistenţi, fac pe grozavii, în alte moduri, mai ieftine. Nici cei dintâi, nici cei din urmă, cum nici profesorii – sardonic caricaţi de autorul proaspăt bacalaureat – nu trăiesc epic, ei sunt doar nişte schiţe în creion pentru romanul ce va apărea peste doi ani, în 1943, cu o prefaţă, nu întâmplător, de Ionel Teodoreanu: *Tinereţe ciudată*. Acesta este, într-adevăr, roman – aşa cum şi cartul e automobil sau yola – navă. Cu o simplitate şi liniaritate de tablou mendeleevian, autorul urmăreşte în paralel câteva traiectorii de început de destin ale unor viitori adulţi. Nu e nimic ciudat în tinereţea lor, aproape prototipică, titlul e convenţional sau aluziv, epoca e nefirească, haotică, ei au puritatea caracterologică a unor crochiuri de La Bruyère – şi întocmai ca atare le e şi mica evoluţie hărăzită de autor. Factura micro-romanului e net influenţată de *Cartea nunţii* a lui Călinescu.

Cu totul diferit e *Moartea cotidiană*, romanul cel mai personal al lui Dinu Pillat, pentru că următorul (*Vestitorii*, de cca 400 pp.), terminat în 1948, s-a pierdut. Nu lipsesc nici aici unele sugestii din *Enigma Otiliei*, dar, în ansamblu, romanul impune un ton singular, acela al contemplării dezabuzate a sordidului unor existenţe condamnate la mediocritate, într-o lume şi un timp de margine. Titlul însuşi, cheie a lecturii, poate fi perceput ca o replică, în tragic, la faimoasa butadă *Oh, que la vie est quotidienne*. Cu un decupaj aspru de film neorealist italian („felul abrupt al privirii“ – Al. Paleologu), Dinu Pillat plimbă oglinda romanescă de-a lungul drumurilor înfundate ale personajelor […]. Impasul existenţial, în care sunt structural, implacabil claustraţi şi care-i alterează şi prăbuşeşte, duce gândul, cum s-a observat (M. Pillat), la Camus (*L'Étranger*) sau *Greaţa* lui Sartre.

George Pruteanu, „Dinu Pillat: *Tinereţe ciudată“*, *Convorbiri literare*, an XC, nr. 9 (1177), sept. 1984, p. 13.

*

Tinereţe ciudată reia aceste teme într-o operă mai organizată şi cu o tipologie mai distinctă. Chiar din prima pagină eroina cărţii, Manina, îşi aminteşte de Lafcadio, personajul din *Falsificatorii de bani*, mai târziu ea se simte urmărită de o privire stranie, terorizantă şi asta-i aduce în minte pe Rogojin pândind pe Nastasia Filipovna. Impresia e că toate personajele lui Dinu Pillat vin din literatură şi vor să intre în altă literatură cu micile şi neînsemnatele lor drame. Ele suferă, fără excepţie, de ceva nedesluşit, o nepotrivire în timp şi spaţiu, o dorinţă obscură de a ieşi din obişnuit printr-un act spectaculos. Realul este trăit şi observat, succesiv, de toţi eroii: Manina, Sergiu, Alexe, Yolanda, Veniamin, Adrian, Laurenţiu, Vladimir. Toţi sunt tineri, abia ieşiţi din adolescenţă, şi nemulţumiţi cu condiţia pe care o au. Sergiu Antim vrea să scrie un roman şi, întocmai ca Edouard din *Falsificatorii*…, ţine un jurnal şi regizează în viaţă indivizii care vor intra, ca personaje, în cartea sa. Întâlnind pe stradă un fost coleg de liceu, Alexe,

tip de nihilist, el se gândeşte numaidecât la o posibilă relaţie romanescă şi telefonează în acest sens Maninei Răşcanu, fata de care sunt îndrăgostiţi Adrian, Laurenţiu… Faptul se produce şi sunt notate, apoi, în amănunt dialogurile dintre viitorii eroi de roman. Sergiu nu face un secret din intenţia lui de a trece faptele din viaţă în literatură şi se adresează prietenei sale cu aceste vorbe: „Venerată eroină. Sunt disperat! Ai plecat la Predeal – fugind pentru un timp din paginile romanului pe care îl anticipez – şi ai lăsat toate celelalte personagii în vânt! Ce să facă regizorul când vedeta principală părăseşte scena în toiul reprezentaţiei?“…

E sugerată, aici, estetica autenticităţii pe care o îmbrăţişează în deceniul al IX-lea aproape toţi prozatorii tineri. Dinu Pillat o ilustrează într-o carte ce vrea să destrame iluzia invenţiei româneşti, deşi personajele sale îşi definesc sensibilitatea şi se comportă în funcţie de unul sau mai multe modele literare. […] Realitatea nu poate fi, aşadar, plagiată, aceasta e concluzia lui Sergiu Antim, dezolat în faţa cuvintelor „lipsite de sonoritatea vieţii“. Este, bineînţeles, o ultimă strategie a autorului care vrea să discrediteze ficţiunea care tocmai s-a încheiat şi să sugereze forţa experienţei nemijlocite. […]

În *Moartea cotidiană* (1946), Dinu Pillat reduce timpul romanului (sub influenţa, desigur, a lui Joyce) la 24 de ore. El înfăţişează viaţa banală a unei familii pe spaţiul unei zile (27 februarie 1937) şi o noapte. Se schimbă într-o oarecare măsură şi tehnica epică. Nu mai e vorba de un jurnal, ci de un număr de secvenţe care înfăţişează, prin succesiune, ce gândesc şi ce fac în răstimpul citat cei patru membri ai familiei. Creatorul obiectiv stă discret în spatele acestui film care înregistrează fluxul conştiinţei individuale. El mânuie cu destulă dibăcie proiectorul care luminează, întâi, fiinţa banală şi resemnată a unei femei pe cale de a îmbătrâni (Ana), trece, apoi, asupra fiului (Sandu), student politehnician, obsedat de ideea de a evada în altă lume, prinde o clipă în cadrul lui pe infirmul Hypolit, obsedat sexual, şi, în fine, se opreşte asupra lui Justin Ionescu, profesor de franceză, un ratat din familia vechii proze româneşti. Cadrul se schimbă din nou şi reapare Ana, femeia mediocrizată de viaţă, fiul care îşi omoară răzvrătirea într-o experienţă erotică impură, profesorul golit de viaţă, stereotip, resemnat în eşec şi aşa mai departe.

Intenţia nu e de a prezenta un număr de destine, ci un destin colectiv lipsit de grandoare şi frumuseţe. Vechea temă a ratării e tratată din unghi modern. Personajele nu sunt nici împăcate, nici revoltate (în afara tânărului Sandu) cu existenţa pe care o duc şi filozofia lor că *aşa e viaţa* şi că nimeni nu e responsabil de eşecul său. […] În 1946, când publică *Moartea cotidiană*, Dinu Pillat este, nu mai încape discuţie, un spirit de avangardă în proza noastră.

Eugen Simion, „Romanele lui Dinu Pillat“, *România literară*, an XVII, nr. 38, 20 sept. 1984, recenzie reluată în *Scriitori români de azi*, vol. IV, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1989, pp. 37–44.

*

Dinu Pillat, spuneam, are siguranţa observaţiei şi a picturii mediului uman. *Privirea* înregistrează în spaţiul infinitezimal sau în cel mai vast şi mai spectaculos; fineţea analitică nu lipseşte şi resorturile intime ale personajelor se revelează adesea perfect legitimate. Mecanismul dizolvant şi atins de paralizie, ritmul sufocant al existenţelor din *Moartea cotidiană* se sugerează cu acurateţe şi cu un evident simţ al nuanţelor descripţiei, spaţiului, efectelor (cancelaria, profesorii, vecinii familiei lui Justin Ionescu etc.), mai convenţionale fiind notaţiile din *Jurnalul unui adolescent* (un peisaj bacovian, extras din poeme parcă: grădina publică, flaşneta, siluete în gară, peronul, cenuşiul etc.). Pompiliu Constantinescu scria, la data apariţiei romanului *Tinereţe ciudată*, că romancierul are o

evidentă înclinaţie spre observaţia lucid obiectivată, de tip gidist (vezi *Scrieri*, 4, „Minerva“, 1970). De altminteri, textul e construit în formula consacrată de *Falsificatorii de bani*; „romanul presimţit de un an încoace“, cu aceiaşi protagonişti şi în scenariul proiectat, iar sub unghiul poeticii, relaţia realitate-transfigurare-ficţiune ţine de autenticismul prozei anilor ’30 de la noi. Construit prin alternanţe (personaje/capitole), romanul *Tinereţe ciudată* urmează şi sugestiile romanului de analiză psihologică. În schimb, *Moartea cotidiană* e romanul unui ritm bine condus la nivelul discursului narativ, având un narator (ca şi în romanul anterior) care călăuzeşte, supraveghează şi comentează, dezvăluind universuri, termen esenţial pentru un narator aşa cum este Dinu Pillat, prozatorul.

Ion Vlad, „Proza lui Dinu Pillat“, *Tribuna*, nr. 49 (1459), 6 dec., 1984, p. 3.

*

Mai important decât succesul de public mi se pare însă faptul că *Moartea cotidiană* reprezintă un punct de referinţă în evoluţia romanului românesc, un punct final într-un anumit sens, care închide o epocă şi un gen, ducând la extrem, cu mijloacele unei arte rafinate – adică aproape fără podoabe – un tip relativ des întâlnit în literatura interbelică. După a treia sau a patra lectură, micul roman mi se pare încă o probă de virtuozitate, remarcabilă pentru un autor atât de tânăr, în topografierea banalităţii cotidiene, sordidă nu în detaliile naturaliste de viaţă (abia schiţate), ci în sugestia vidului interior, a automatismelor unei existenţe cenuşii, kafkiene aproape, lipsită de viaţă adevărată, pentru că este lipsită de orice spiritualitate. Moartea fizică a lui Justin urmează în chip implacabil morţii sale spirituale în urmă cu douăzeci de ani, în urma unei fracturi sufleteşti despre care nu ştim nimic, şi nici măcar existenţa ei n-o putem decât bănui; dintr-un tânăr promiţător şi plin de proiecte, Justin apare în al doilea act al piesei (dramă? comedie tristă? farsă?) cu totul alt om, fără să ştim nici o clipă de ce. Alexandru Paleologu are evident dreptate când descoperă în *Moartea cotidiană* „greaţa“ existenţială a lui Sartre. Una din calităţile romanului, dincolo de spiritul de observaţie care potenţează neobişnuit capacităţile analitice, la nivel psihologic, ale autorului, este aceea că nu intenţionează nici un moment să explice, să demonstreze un proces fatalmente mai complex şi mai insesizabil decât putea fi înfăţişat aici, ci se mărgineşte să descrie o stare de fapt, cu atât mai impresionantă şi mai dramatică cu cât n-are justificări aparente şi nici nu poate fi circumscrisă cu precizie, deşi fenomenul prezintă, la prima vedere, o mecanică simplă şi comună. Putându-şi atribui drama marginalizării, ca Radu Comşa să zicem, sau aceea a excluderii dintr-o lume pe care o invidiază totuşi, ca Iancu Bălteanu, sau a refuzului intelectual ulcerat de inevitabile regrete, ca Ladima, Justin Ionescu închide în sine toate aceste motive şi altele încă, iar destinul său pare a fi (şi deci este) mai inexplicabil şi mai complex decât al tuturor; împingând drama eroului său până la extrema limită, până în vecinătatea absurdului – căci absurdul nu este decât domeniul nemotivatului –, Dinu Pillat a creat un personaj care cuprinde şi ucide întreaga galerie de până la el, Justin Ionescu moare de inimă, înaintea caietelor deschise de teză, fără să spună şi poate fără să ştie el însuşi ce rău i-a măcinat existenţa pe dinăuntru. Construcţia romanului, în această perspectivă şi în limitele celor o sută de pagini pe care le acoperă, este fără fisuri.

Mircea Anghelescu, „O tinereţe ciudată“, *Transilvania*, an XIII (XC), dec. 1984, p. 28

*

Jurnalul unui adolescent, publicat pentru prima dată în revista *Albatros* pe anul 1941, şi *Tinereţe ciudată* (prima ediţie – 1943) au multe puncte comune privind atmosfera,

personajele create, situaţiile similare (şi chiar identice), temele dezbătute. Diferenţa provine din faptul că intriga se complică în *Tinereţe…*, câştigând în dramatism, psihicul uman e sondat mai în profunzime, personajele au traiectorii neaşteptate, schimbările de atitudine se succed vertiginos sub presiunea revelaţiilor lăuntrice sau a evenimentelor exterioare. Atras de problemele eterne ale tinereţii, Dinu Pillat încearcă şi izbuteşte să surprindă ceva din esenţa acestei vârste umane atât de puţin statornice. Cele câteva personaje ale *Tinereţii*…: Manina, personajul pivot în jurul căruia gravitează toate celelalte personaje, Yolanda, prietena sa mai vârstnică, Sergiu, cel ce se vrea un *auctor in fabula* după modelul gidian din *Les faux-monnayeurs*, Laurenţiu, prezentând simptomele îndrăgostitului clasic, Adrian, visând cu patimă eliberarea din contingentul cenuşiu, apăsător, Alexe, tuberculosul convins până la obsesie de utilitatea sinuciderii, Veniamin, fratele mai mic al Yolandei, paralizat la ambele picioare, cu sufletul de o puritate evanghelică, Vladimir Dumşa, pianistul talentat care trezeşte dragostea Maninei, aceste câteva personaje sunt bine individualizate, evoluând cu naturaleţe sub ochii cititorului. Dinu Pillat stăpâneşte arta de a contura în tuşe repezi un caracter, o situaţie, o „scenă“, optând pentru detaliul revelator, foloseşte cu dezinvoltură dialogul, dar şi monologul interior redat la persoana a III-a, fără a-i ştirbi prin aceasta nimic din autenticitate, surprinzând într-un stil de-o admirabilă concizie gândurile cele mai intime, trăirile cele mai delicate, mai inavuabile ale eroilor. În prozatorul de talent Dinu Pillat şi-au dat parcă întâlnire dramaturgul sau mai bine zis cineastul, decupând cu o vioiciune cuceritoare scenă după scenă, şi poetul, infuzând textului o imperceptibilă notă elegiacă, un lirism concentrat şi tulburător. Romanul rezistă timpului atât prin modernitatea formulei sale (pluralitatea vocilor şi perspectivelor, decupajul cinematografic al scenelor, sugestia „punerii în abis“, eşuând parodic în final), cât şi, îndeosebi, prin substanţa sa umană, prin „radiografia“ veridică făcută tinereţii.

Mariana Lazăr, „Dinu Pillat: *Tinereţe ciudată*“, *Steaua*, an XXXVI, aprilie 1985, p. 51.

*

Cel mai rezistent din punct de vedere estetic, amintind prin viziune de „greaţa“ existenţială a lui Sartre şi de *Străinul* lui Camus, este romanul *Moartea cotidiană*, care realizează, într-o suită de secvenţe cinematografice, cu severitate, detaşare şi economie de mijloace, imaginea tragic-grotescă a unei lumi sordide, o mică burghezie aflată – în preajma celui de al Doilea Război Mondial – în ireversibil proces de anchilozare, de alienare şi de descompunere, de agonizare socială şi vid sufletesc. Sub influenţa lui Joyce, timpul romanului este concentrat la întinderea unei zile şi a unei nopţi (27 februarie 1937) din viaţa familiei unui ratat profesor de liceu. Utilizând modalitatea fragmentării şi a contrapunctului, decupajul cinematografic şi compoziţia discontinuă, Dinu Pillat e atent, totodată, la tonalitate, apăsând pe pedala grotescului şi parodicului, atunci când se simte ameninţat de alunecarea pe panta înduioşării patetice.

Chiar dacă, odată cu *Moartea cotidiană* (apărut în 1946) şi cu încă un roman, pierdut, Dinu Pillat a abandonat încă din deceniul cinci, fără revenire, proza beletristică, el rămâne, şi pe terenul critici şi eseisticii pentru care a optat – ca biograf şi interpret al scriitorilor către care îl orienta magnetismul afinităţilor structurale sau curiozitatea pentru „cazurile“ insolite – portretistul lapidar, creatorul tipic al secolului XX, „care trăieşte drama cunoaşterii odată cu personajele sale“.

Rodica Florea, „Dinu Pillat, *Tinereţe ciudată. Moartea cotidiană. Jurnalul unui adolescent*“ în *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXXIII, nr. 3, iulie–sept. 1985, pp.

144–145.

*

Al. Paleologu a remarcat […] îndată noutatea romanului [*Moartea cotidiană*] care prezintă „un caz de «înstrăinare», de dezafecţie şi greaţă existenţială“, înrudindu-se astfel cu *La Nausée* sau *L'Étranger*. Şi mai remarcabil i se părea stilul nud, sustras sistematic oricărui „efect“ de ordin literar. La acest capitol, cu voia lui Al. Paleologu, ar fi însă de spus câteva lucruri. Nu atât fuga de „efecte“ (pasiunea din tinereţe a nefericitului Justin tocmai pentru Julien Sorel, ivirea cioclului în final, spre a-i da lui Hypolit prilejul să-l confunde cu moartea însăşi etc., le atestă prezenţa), ci altceva – cred eu – conferă relatării o notă aparte. Dinu Pillat introduce în literatura „târgurilor unde se moare“ o cruzime care lipsea acolo. Dezvoltă exact ceea ce displăcea părintelui său în *Tinereţe ciudată*, stăruind de astă dată asupra sordidului existenţei. Ca să fiu mai exact: „urâtul“ vieţii monotone era „melancolizat“ şi „poetizat“ la Sadoveanu, Cezar Petrescu sau Ionel Teodoreanu, Dinu Pillat ţine dimpotrivă să-i facă sensibilă oroarea. Înregistrând rece, „behaviorist“, fără nici o dilatare expresionistă, detaliul dezgustător, senzaţia de „greaţă existenţială“ în faţa a orice-i reţine privirea, gesturile libidinoase ale infirmului Hypolit, ravagiile vârstei pe trupul Anei, galoşii lui Justin, ca nişte şlepuri scoase din uz, aerul vâscos, mirosul rânced, lumina lividă.

Dar şi mai acută e o nelinişte care se lasă presimţită sub banalul cotidian. Nu rămânem în cenuşiul naturalist, deşi reconstituirea ambianţei are acelaşi punct de plecare. Ca să putem spune ce distinge descripţia urâtului zilnic la Dinu Pillat de viziunea zolistă, trebuie să arătăm câtă importanţă dobândeşte moartea în universul romancierului. Titlul cărţii atrage atenţia asupra adevăratului ei personaj principal. Moartea se află în prima parte a romanului pretutindeni, lucrând ca un cariu secret. Tremurul subteran şi inconştient pe care îl cunoaşte, totuşi, existenţa plată a personajelor lui Dinu Pillat vine dintr-o spaimă nedesluşită, provocată de travaliul fără odihnă al acestui agent distructiv, insinuat în orice act. Cu o astfel de înfiorare obscură îşi contemplă Ana chipul devastat în oglindă şi porneşte Justin spre liceu. Tot un soi de anxietate surdă, să nu ajungă şi el ceea ce a devenit taică-su, îi sădeşte lui Sandu dorinţa evaziunii în suflet. Gânduri lugubre îl urmăresc şi pe Hypolit, care se scutură de ele ca trezit dintr-un coşmar. […]

În facultatea fiorului acestuia al morţii de a trezi din atrofierea cotidiană viaţa autentică stă noutatea romanului şi ea îl înscrie în linia literaturii lui Mircea Eliade, Anton Holban, Mihail Sebastian sau C. Fântâneru. Scena din cancelarie, când profesorii aud că Ştefan Teodorescu, colegul lor, s-a sinucis, aminteşte *Parada dascălilor*. Şi acolo, suflul îngheţat al morţii suspendă grotescul şi instaurează un moment de trăire adevărată, neredusă la automatisme hilare. Înrudirea cu literatura „autenticităţii“ şi „experienţei“ o revendică îndeosebi romanul publicat anterior de Dinu Pillat, *Tinereţe ciudată*. În *Moartea cotidiană*, consangvinitatea aceasta e certă, chiar dacă nu apare atât de manifest. Se verifică din plin câtă dreptate avea Mihail Sebastian trimiţându-i pe tinerii romancieri să-şi educe simţul observaţiei la şcoala vieţii provinciale, unde amănuntul caracteristic poate fi surprins mai uşor, fiindcă a intrat în conştiinţa colectivă.

Există în *Moartea cotidiană* o densitate a detaliului semnificativ superioară celei cu care se mulţumise literatura „autenticităţii“ şi „experienţei“ chiar în cărţile unor autori încercaţi. E aici, poate, mai puţină ideologie, dar mai multă viaţă.

Faţă de propria-i producţie, Dinu Pillat se află într-o evoluţie ascendentă netă, dacă raportăm *Moartea cotidiană* la romanul anterior, *Tinereţe ciudată* (1943). Tatăl autorului îl găsea şi pe acesta de necomparat cu *Jurnalul unui adolescent*, apărut în revista *Albatros*,

numerele 1–7 din 1941. Parcă ar fi trecut – spunea – zece ani de maturizare literară între ele. Recitind azi ambele cărţi, nu-i împărtăşesc părerea. *Jurnalul unui adolescent* e, în această judecată, pe care a preluat-o şi critica, diminuat pe nedrept. Există în el tocmai ceea ce nu are *Tinereţe ciudată*, plasma vitală a unui mediu. Romanul, pe care Dinu Pillat l-a scris doi ani după *Jurnalul unui adolescent*, folosind o parte dintr-însul, suferă de lipsa substanţei ambiante, chemate să facă pentru cititor credibilă lumea personajelor. Vreau să fiu bine înţeles: sigur, nu fiecare roman dă o atenţie principală mediului, dar existenţa acestuia e presupusă totdeauna şi trebuie să se impună mintal oricui urmăreşte relaţiile dintre eroi. O rarefiere prea mare a atmosferei sociale ajunge să-i împiedice de a se mai mişca (în chip verosimil). Nici păsările nu pot zbura în vid.

Pozele, farsele, obsesiile, argoul liceenilor aparţin unui univers omogen, ca lumea provincială – şi Dinu Pillat circulă fără stânjeneală şi cu graţie în mediul din care se hrăneşte *Jurnalul unui adolescent*. Naraţiunea la persoana întâi îl ajută şi ea să păstreze tonul autenticităţii tot timpul. Chiar accentele „gidiene“ sună aici mai puţin livresc ca în *Tinereţe ciudată*. Voinov posedă o doză de credibilitate superioară lui Alexe sau Veniamin. Rusu, cu aventurile sale ratate penibil, fixează excelent avatarurile erotice ale vârstei dificile, pe când omologul său, domnul Temistocle Ionescu, rămâne o simplă fantoşă. Reflexele snoabe ale lui Bălăceanu, „baronul“, au hazul precocităţii şi prilejuiesc un final matein jurnalului. Romanul, aşa sumar şi juvenil cum se prezintă, e fin, pentru că, paradoxal, nu ignoră trivialitatea sufletului tulbure adolescentin, dar reuşeşte să facă perceptibilă şi o anume forţă a lui fascinatorie.

În *Tinereţe ciudată*, toate acestea se cam risipesc, lipsindu-le materia coagulantă. Originală aici e introducerea lui Sergiu, care pune la cale întâmplările din carte, sperând să scoată din desfăşurarea lor subiectul proiectatului său roman. Surpriza constă în nereuşita regiei. Romanul refuză să fie rezultatul ei, iese altfel decât crezuse Sergiu, şi aceasta dovedeşte că nu are talent. E un humor al eşecului, opus formulei proustiene, nestrăin de humorul „negru“ sau „absurd“, pentru care Dinu Pillat avea o pronunţată atracţie.

Ovid S. Crohmălniceanu, „Romanele lui Dinu Pillat“, *Ramuri*, an VIII, 15 august 1986, studiu introdus în vol. *Al doilea suflu*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1989, pp. 87–88, 89–91.

*

Nu ne vom referi acum la tragismul unei existenţe barate, printre altele, de o condamnare de un sfert de secol de temniţă sau la tristul episod al îndepărtării din postul de cercetător literar, în ultimul lui an de viaţă, ci la un mai ascuns rău în existenţa unui creator: interdicţia de a-şi urma vocaţia! La 22 de ani, Dinu Pillat publică romanul *Tinereţe ciudată*, trei ani mai târziu romanul *Moartea cotidiană*, două cărţi indicând căile pe care le-ar fi urmat proza românească după splendidul florilegiu interbelic, în cazul în care n-ar fi fost jugulată cu un ceas înaintea unui curent care ulterior a făcut şcoală în Occident. Cursul evenimentelor l-a determinat pe scriitor să se îndrepte către cariera didactică, spre istoria şi critica literară, domenii înrudite, secundare primului. Totuşi, zece ani mai târziu, Dinu Pillat are gata un roman [*Aşteptând ceasul de apoi*] de investigaţie psihologică (abisală?) a mişcării legionare, căreia nu-i aparţinuse, ceea ce nu înseamnă însă că nu-i trezise, ca fenomen şi evoluţie, un viu şi adânc interes.

În timpul îndelungatei anchete la care a fost supus, cu recurgerea la tortură, s-a încercat a se face din manuscrisul romanului o probă a apartenenţei acuzatului la mişcarea legionară. […] Totuşi la proces s-a renunţat la acest cap de acuzare. Ceea ce nu a avut drept consecinţă, la eliberarea din detenţiune, restituirea manuscrisului, confiscat în ambele exemplare existente. A fost, implicit, condamnarea fără apel a unei vocaţii, cu

nimic mai puţin tragică decât lipsirea de libertate.

Dinu Pillat nu a mai scris al patrulea roman, literaturii noastre i s-a uscat o ramură. Omul, care ştia să ierte, a purtat tot restul vieţii, adânc ascuns în ungherele eului, stigmatul acestei amputări. […]

Barbu Cioculescu, „Prohibirea unei vocaţii“, *România literară*, an XXIX, nr. 46, 20–26 noiembrie 1996, p. 10.

*

Judecată prea aspru de critica de după 1979, valoarea *Jurnalului* a fost diminuată, el fiind catalogat drept faza intermediară, de atelier, a viitorului roman din 1943, *Tinereţe ciudată*. Totuşi „romanul, aşa sumar şi juvenil cum se prezintă, e fin, pentru că, paradoxal, nu ignoră trivialitatea sufletului tulbure adolescentin şi reuşeşte să facă perceptibilă şi o anume forţă a lui fascinatorie. […] Există în el plasma vitală a unui mediu“ [Ov. S. Crohmălniceanu], esenţială pentru un roman.

Prin tipul de proză ales în această primă producţie epică, confirmată de altfel şi de următoarele, Dinu Pillat se situează implicit în familia prozatorilor atraşi de aventura condiţiei umane, de complexitatea sufletului, de experienţa directă a individului, prozatori care se revendică din opera lui Gide şi Huxley: Mircea Eliade, Anton Holban, Mihail Sebastian, Blecher etc. Diferenţa specifică a prozei sale, prefigurată în *Jurnal* şi conturată în romanele de mai târziu, este influenţa modelului dostoievskian, puţin valorificat în producţiile literare din anii ’40 […].

Acest transfer al privirii, dinspre narator spre personaje, conferă romanului calitate cinematografică. Cadrul aparatului de filmat înregistrează interioare sau poze, gesturi, atitudini, discursuri ale personajelor (uneori acelaşi eveniment este privit din două perspective, cu ochii a două personaje, cum este cazul opririi trenului într-o gară, (în Capitolul I, Partea I), înregistrată odată de retina Maninei şi apoi confruntată cu imaginea percepută de Laurenţiu. Acest procedeu cinematografic de surprindere egală, neimplicată a scenelor, ce dă romanului nota de „jurnal obiectivat“ – după expresia lui Pompiliu Constantinescu – va fi valorificat pe deplin în următorul roman, *Moartea cotidiană*. Dinu Pillat cedează „aparatul de filmat“ tuturor personajelor sale, dar mai cu seamă eroinei principale. Manina este cea care la începutul romanului, ca la debutul unui film, îşi plimbă privirea prin tot compartimentul, poposind asupra fiecărui călător pentru o clipă, zăbovind numai asupra celor mai interesanţi. Odată prezentat interiorul, ea părăseşte compartimentul şi iese pe coridor şi, odată cu ea, camera de luat vederi a autorului înregistrează amănuntele noului spaţiu, oprindu-se asupra lui Laurenţiu, care va deveni unul din personajele micului roman. Tot privirea Maninei trece în revistă (în Capitolul IV, Partea I) detaliile din odaia sa, într-o după-amiază ploioasă.

Obiectivul se opreşte mai întâi pe cărţi – odinioară prieteni nedespărţiţi –, apoi pe un calendar din perete, pe un bol cu scoici adunate la mare şi, în fine, pe o fotografie veche din liceu. Toate aceste obiecte îi nasc gânduri răzleţe sau îi reînvie amintiri uitate. Privirea sa este necruţătoare (comparabilă cu atitudinea lui Sergiu) atunci când se află la Predeal, la pensiunea doamnei Matilda Cugler, şi dezbracă efectiv fiecare oaspete al pensiunii, schiţând portrete ridicole, rizibile, interesante, într-o atmosferă ce aduce cu *Şantierul* lui Mircea Eliade. Lovitura de teatru prin care este demascat delapidatorul unei bănci din Braşov, ce se ascundea sub înfăţişarea unui pastor protestant, poate fi şi ea un reflex gidian. Aceeaşi privire pătrunzătoare, îndreptată însă cu anume scop, o regăsim şi la Sergiu. Diferenţa este că acesta, în final, simte că la rândul lui e privit de o entitate superioară. „Acest joc de oglindă în oglindă – de scenă pe scenă, de dublu plan – dă o

noutate dar şi o adâncime artistică întregului roman.“150

De altfel toate personajele masculine ale romanului (cu excepţia lui Alexe) sunt un alter ego al autorului. *Adrian* preia dorul de explorare a teritoriilor necunoscute ale liceanului Dinu Pillat, *Veniamin* preia ceva din sufletul său „mistic şi pasionat totodată“, *Laurenţiu*, capacitatea autorului său de a iubi sensibil şi adânc (existând şi o anume „poză“ asemănătoare într-o proză lirică din liceu: căţeluşa de vânătoare, însoţindu-l pe drumul spre gară în careta condusă de acarul bătrân), *Vladimir Dumşa* preia toate preferinţele artistice ale lui Dinu Pillat, precum şi imaginea unui tânăr desuet şi stângaci, dar cu o viaţă interioară extrem de bogată, în fine, *Sergiu* preia luciditatea necesară scrierii unui roman inspirat de cunoscuţii săi, dar, în acelaşi timp, preia şi eşecul, fiind convins până la urmă de realitatea vieţii că nu are talent. „E un umor al eşecului, opus formulei proustiene, nestrăin de umorul negru sau absurd pentru care Dinu Pillat avea o pronunţată atracţie.“151 Totuşi fiecare personaj trăieşte o viaţă proprie, „autorul reuşind să le obiectiveze destul ca ele să nu ne apară numai [ca] măşti – fie cât de sugestive – ale unui acelaşi obraz“152.

Tinereţe ciudată continuă aşadar linia gidiană a esteticii autenticităţii, dar valorifică şi sugestiile romanului de analiză psihologică, deschis la noi de Mircea Eliade şi Mihail Sebastian şi care a fost apoi îmbrăţişat de mai toţi prozatorii tineri din deceniul al nouălea. Deşi poate părea paradoxal, romanul se resimte la tot pasul şi de influenţa lui Dostoievski, şi aceasta nu la nivelul subiectelor abordate de liceeni vizând romane ale marelui scriitor rus, ci la nivelul mai profund, al construirii personajelor, caracterizate în special prin discuţiile pe care le poartă. Acest procedeu – observase tânărul romancier în acelaşi an într-un articol de teoretizare a romanului – îl apropie pe Gide de Dostoievski, „cu care îşi găseşte de altminteri şi alte afinităţi comune“153. […]

Mai uşor sesizabilă în acest ultim roman este filiaţia proustiană (deşi sporadică) prin adoptarea teoriei memoriei involuntare. Am văzut cum Ana, prin rotirile lingurii în cremă sau prin acordurile unei melodii este transpusă în trecut, rememorând scene de odinioară stârnite de auz, văz, miros. Hypolit, crezând greşit că fratele său s-a ramolit „prea timpuriu“ şi de aceea nu-şi mai aminteşte de o zi de naştere (ca cea prezentă), sărbătorită acasă cu 34 de ani în urmă, se gândeşte că poate ar fi trebuit „să încerce cu evocarea unui amănunt, care să stimuleze memoria fratelui“. Chiar în memoria lui Justin, răsfoitul paginilor din manualul de franceză cu ilustraţiile Parisului îi declanşează amintirea despre demult amânata sa plecare cu o bursă în capitala Franţei.

Mai puţin sesizabilă în acest roman faţă de precedentele este amprenta prozei ruseşti, tocmai pentru că ea există într-un strat mult mai profund, nu atât al construcţiei, cât al atmosferei. Dostoievski, referentul important – poate chiar principalul – din *Jurnalul…* şi *Tinereţe ciudată* este în *Moartea cotidiană* mai estompat, lăsând locul conaţionalului său, Cehov. Ca şi în proza cehoviană, în *Moartea cotidiană* dominantă este *tăcerea*, însă e o tăcere de suprafaţă, căci în subteranul minţii şi sufletului personajelor au loc seisme, care răzbat extrem de rar la nivelul gesticii sau al limbajului, şi atunci ele devin aproape opusul a ceea ce le-a declanşat, fiind necesară o tehnică de reconstituire a sentimentului originar.

Replica lui Astrov din finalul sfâşietor al piesei *Unchiul Vania*, aparent fără nici o legătură logică cu realitatea: „Ce căldură trebuie să fie acum în Africa, arşiţă teribilă!“ este similară cu leit-motivul micro-romanului lui Dinu Pillat, obsedantul dialog: „Ce mai e nou? – Mai nimic“, care defineşte *nu* realitatea (faptul că existenţa tuturor este lipsită de evenimente), ci tocmai opusul, prezent în straturile conştiinţei celor lucizi, anume *zbaterea* zadarnică a sufletelor condamnate la o existenţă sordidă, cenuşie. „Nimic“ înseamnă astfel *Tot*.

Apropierea de Joyce (enunţat cel mai des drept influenţă de critica postumă a anilor ’80, profund influenţată la rându-i de redescoperirea autorului irlandez) a fost argumentată în primul rând prin faptul că acţiunea romanului *Moartea cotidiană* descrie evenimentele unei singure zile, apoi prin personajele şterse pe care le propune, indivizi cu existenţe banale, lipsite de poezie şi de spectaculos, şi, în fine, prin relaţia tată-fiu. Ar fi o gravă greşeală a cataloga drept joyceene romanele de după *Ulise*, care folosesc neintenţionat unul din procedeele lui Joyce sau dezvoltă o temă sau alta întâlnite şi la romancierul irlandez. Ar denota o prea mare uşurinţă în investigarea fenomenului şi ar duce la erori regretabile prin prisma cărora şi un roman minor precum *Un giorno della vita*, semnat de Orio Vergani în 1942, să fie considerat joycean doar pentru că descrie o singură zi din viaţa unui copil.

Ideea că proza nouă trebuie să surprindă banalitatea vieţii, percepută ca o condiţie specifică omului modern, fusese lansată înainte de Joyce şi de Virginia Woolf: „Orice sentiment, orice idee, orice însuşire a gândului sau a sufletului, orice percepţie e binevenită.“ Fireşte, această idee modernă conform căreia viaţa oricărui om obişnuit poate deveni subiect de roman sau chiar de tragedie va întâmpina rezistenţă, însă mulţi tineri cu vederi largi o vor îmbrăţişa şi o vor demonstra prin scrierile lor. Motto-ul ales de Dinu Pillat pentru *Contribuţiunile* la biografia tatălui său, „orice existenţă este un roman în sine“ […], stă ca mărturie a aderării sale la noua literatură a epocii.

Cele trei asemănări dintre romanele lui Joyce şi Dinu Pillat (relaţia tată-fiu, o singură zi din viaţa unui om modern, surprinderea existenţei celei mai obişnuite), deşi puţine faţă de sensurile multiple ale operei lui Joyce, fără să dovedească o certă influenţă, vin să arate că pot exista scrieri de tip joycean la nivelul substanţei (teme, subiect), şi nu numai la nivelul stilului (îndeosebi la nivelul tehnicii construcţiei, precum calambururi cu silabele unor cuvinte, analogii la distanţă mare, cuvinte, fraze lăsate în aer) ca cele mai multe încercări de imitare din literatura anglo-saxonă, europeană sau cea românească.

Carmen Brăgaru, din monografia *Dinu Pillat, un destin împlinit*, Ed. DU Style, Bucureşti, 2000, pp. 73, 93–95, 144–146.

*

Interesant este şi alt personaj din *Tinereţe ciudată* prin rolul aparte care i se atribuie în roman. Interesant şi totodată nou în proza momentului literar de care vorbim. Am amintit şi mai înainte de Sergiu, tânărul neconformist care scandalizase cu reaua lui părere despre Alecsandri. Acest personaj, în care autorul pare să fi pus şi ceva din el, este în roman şi actor, şi regizor epic, trăind şi totodată scriind (transcriind) ceea ce trăieşte, mobilizat de sentimentul că trăirile sale sunt chiar materia romanului „presimţit de un an încoace“. Şi nu doar „presimte“ romanul, în ceea ce trăieşte, dar trăind chiar îl creează, îi imprimă dinamica, ritmurile, grăbind sau încetinind cursul faptelor, sau oprindu-le, la fel cum procedează un regizor cu spectacolul pe care îl pune în scenă:

„Dacă nu aducea pe Manina la serata muzicală a mătuşii sale, poate că nu ar fi cunoscut niciodată pe Vladimir. El grăbise într-un fel căsătoria Maninei şi în consecinţă sfârşitul romanului, păstrând până la urmă rolul de regizor conştient sau inconştient. În clipa aceea, Sergiu era preocupat numai de desfăşurarea cununiei religioase. Urmărea reacţiile tuturor personajelor, gata să le surprindă fiecare gând. Era doar scena finală a unui roman pe care avea să-l reconstituie în scris.“ Atât că lucidul Sergiu, protagonist şi regizor al textului, realizează, citindu-se pe măsură ce scrie, disproporţia, discrepanţa dintre faptul trăit şi cel scris, pregnanţa unuia în defavoarea celuilalt. Mereu trăirea îi apare mai expresivă, mai plină de sensuri decât transpunerea ei pe hârtie: „Cuvintele de pe

hârtie nu spuneau însă nimic. Erau greoaie, inerte, lipsite de sonorităţile vieţii.“ Iar perceperea acestui decalaj şi senzaţia neputinţei de a capta în text „sonorităţile vieţii“, de a exploata literar, cum năzuise, întâmplările de pe „scena realităţii aievea“ îl conduc pe nemulţumitul de sine Sergiu la o amară constatare: aceea a lipsei de talent. Amară, dar şi liniştitoare, într-un fel, căci acum ştia, acum înţelegea despre ce este vorba:

„Nu putea să se joace cu personajele închise în el ca într-o cutie cu soldaţi de plumb. Şi când încerca – cu greu – părea silit şi nefiresc. Mai mult o parodie de joc. Sergiu se opri mirat, înţelegând deodată că nu are talent.“

Astfel de ieşiri ale autorului-personaj la suprafaţa textului epic în curs de constituire, astfel de interferări între realitatea trăită şi realitatea scrierii acelei trăiri, erau în proza anilor ’80 procedee curente şi le vom întâlni la Mircea Nedelciu, Bedros Horasangian, Cristian Teodorescu, Ioan Groşan, Ioan Lăcustă şi la atâţia alţi prozatori care au cultivat autoreferenţialitatea, unii chiar în abuz. Cu patruzeci de ani mai înainte, când Dinu Pillat scrisese *Tinereţe ciudată*, aceste procedee reprezentau însă, neîndoielnic, o noutate în proza românească şi folosirea lor un act de îndrăzneală estetică.

Şi alte personaje, din planul al doilea al naraţiunii, ilustrează eşecuri, ratări, abdicări. Ce deosebeşte atunci *Moartea cotidiană* de proza cu înfrânţi ai vieţii a începutului de veac XX, de care am amintit, şi de ce am spus că romanul lui Dinu Pillat aruncă în joc o miză mai mare decât se poate imediat vedea? Deosebirea o văd în faptul că în proza lui I.A. Bassarabescu, Brătescu-Voineşti, M. Sadoveanu, eşecul, ratarea, înfrângerea sunt explicate decisiv prin acţiunea strivitoare a mediului, pe când dincoace, la Dinu Pillat, mai importantă este determinarea lăuntrică a eroilor. Răul este cuibărit în suflete, de acolo se revarsă, din acea inapetenţă de a trăi a unui personaj ca Justin, omul predat automatismelor (morţii cotidiene) din plictis şi dezgust de existenţă. Iar miza cea mare a cărţii, miză câştigătoare, este chiar acest personaj, şi el nou în proza românească. Nu fără temei Al. Paleologu şi, pe urmele sale, şi alţi exegeţi ai lui Dinu Pillat au vorbit despre afinităţile personajului cu eroii sartrieni şi camusieni, obsedaţi de neant şi de absurdul existenţei.

Gabriel Dimisianu, „Momentul literar 1945–1948: romancierul Dinu Pillat“, *România literară*, nr. 46, 2001.

*

Dinu Pillat face parte din ceea ce s-a numit „generaţia pierdută“, aceea care s-a afirmat în timpul războiului şi puţin după aceea, până prin 1947. Ca romancier, el se regăseşte alături de Mihail Villara (*Frunzele nu mai sunt aceleaşi*), de Alexandru Vona (*Ferestrele zidite*), Pavel Chihaia (*Blocada*) şi Theodor Cazaban (*Parages*, publicat abia în 1960 la Paris). După 1944, toţi au avut o existenţă zbuciumată, unii reuşind să se exileze, alţii rămânând în ţară, îndurând asuprirea şi umilirile comunismului.

Destinul cel mai dramatic l-a avut Dinu Pillat, fiul poetului Ion Pillat, nepot pe linie maternă al lui I.C. Brătianu, care, aparţinând acestei mari şi ilustre familii „burghezo-moşiereşti“, în limbajul politic al epocii, şi, împotrivindu-se prin însuşi faptul „originii sociale“ regimului dictatorial nou instaurat, a trebuit să suporte măsurile represive cele mai dure, culminând cu condamnarea la 25 de ani muncă silnică, pentru o aşa-zisă „crimă de uneltire contra ordinii sociale“.

Dar până atunci, mai exact până spre sfârşitul războiului, tânărul Dinu Pillat s-a bucurat de o viaţă ce s-a desfăşurat calm, sub semnul dragostei, al unei naturi aproape idilice, dedicându-se în exclusivitate studiului şi mai cu seamă literaturii… În vara lui 1942, la Miorcani, Dinu Pillat scria zi de zi, însufleţit, la romanul *Tinereţe ciudată*. […]

La această vârstă, idolul lui Dinu Pillat era Ionel Teodoreanu. La sfârşitul fiecărei vacanţe, recitea *La Medeleni*, carte în care copilăria şi tinereţea lui se regăseau necontenit. Nu era impresionat numai de lirism, dar şi de reflecţiile, deloc neglijabile, ale romancierului despre actul de creaţie. El „definea cândva scrisul ca o luptă cu moartea. Şi avea dreptate, întrucât scrisul înseamnă în primul rând virtualităţi infinite de a trăi şi, prin perenitatea acestor virtualităţi fictive, o depăşire a ce va fi odată moartea pentru fiecare din noi. Însă, ciudat, înseamnă poate şi un fel de a muri în acelaşi timp.“

Al. Săndulescu, „Un roman sentimental şi un jurnal de creaţie“, *România literară*, nr. 40, 10 oct. 2008, pp. 16–17 [comentariu la volumul *Biruinţa unei iubiri. Dinu şi Nelli Pillat. Pagini de corespondenţă*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008].

Note

142. Adevăratele cărţi trebuie să fie copiii obscurităţii (fr.).

143. Aluzie la Ionel Teodoreanu, autorul prefeţei.

144. Referire la *Jurnalul unui adolescent.*

145. Vai, ce cotidiană e viaţa… (fr.)

146. N. Steinhardt (ca şi Al. Paleologu) se raportează la ediţia din 1946 a romanului, fapt demonstrat de regimul citărilor din scrierea lui Dinu Pillat. (*Nota lui George Ardeleanu*)

147. Deşi articolul lui N. Steinhardt a apărut în volumul menţionat, el este anterior ediţiei din 1979 a romanului *Moartea cotidiană*, de vreme ce Ana Maria Boariu îl citează în prefaţa acestei ediţii. După toate probabilităţile, prefaţatoarea a avut acces la dactilograma textului lui N. Steinhardt. (*Nota lui George Ardeleanu*)

148. O la fel de incitantă corespondenţă poetică a fost semnalată între *Moartea cotidiană* şi *La Nausée* de Sartre, pe care Dinu Pillat o va cunoaşte în 1967 (vezi Al. Paleologu, *Postfaţă sau o discuţie amânată*, în vol. Dinu Pillat: *Dostoievski în conştiinţa literară românească*, *op. cit.*, pp. 141–142).

149. Dinu Pillat, „Momente semnificative în romanul francez post-proustian“, în *Mozaic critico-literar. Secolul X*, ed. a II-a, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1971, p. 64.

150. Scrisoarea lui Ion Pillat către fiul său, 9 august 1942.

151. Ovid S. Crohmălniceanu, *Romanele lui Dinu Pillat*, *Ramuri*, nr. 8, 15 august 1986.

152. Scrisoarea lui Ion Pillat către fiul său, 9 august 1942.

153. Dinu Pillat, „Note despre romanul modern“, *Revista Fundaţiilor Regale*, an X, nr. 7, 1 iulie 1943.

Bibliografie completă Dinu Pillat

Proze

„O călătorie la Constantinopol“ (note de călătorie), *Mlădiţa*, an I, nr. 5, 1933.
„Însemnări de vânătoare“, *Vlăstarul*, an XI, nr. 1–2, 1937.
„Într-un amurg de toamnă“, *Vlăstarul*, an XIII, nr. 5–6, 1937 (reprodusă în *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXIV, nr. 4, 1975).
„Înmuguriri în toamnă“, *Sbucium*, Ploieşti, an. I, nr. 8, 1937.
„Impresii“, *Vlăstarul*, an XIV, nr. 5–6, 1938.
„Primăvară banală“, *Vlăstarul*, an XV, nr. 6, 1939.
„Rămâi cu bine, liceu bătrân!“, *Vlăstarul*, an XCVI, nr. 7, 1940.
„Singurătatea cea mare“, *Perspective*, mai 1941.
„Note“, *Democraţia*, an II, nr. 18, 14 februarie 1945.

Ficţiune

Jurnalul unui adolescent, rev. *Albatros*, an I, nr. 1–7, 10 martie–15 iunie 1941.
Tinereţe ciudată, roman, cu o prefaţă de Ionel Teodoreanu, Ed. Modernă, Bucureşti, 1943. Ediţia a II-a, cuprinzând romanele *Tinereţe ciudată* şi *Moartea cotidiană* şi *Jurnalul unui adolescent*, ediţie îngrijită, prefaţă şi bibliografie de Monica Pillat, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984.
Moartea cotidiană, roman, Bucureşti, Ed. Vatra, 1946. Ediţia a II-a, prefaţată de Ana Maria Boariu, (cu o postfaţă de Monica Pillat), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979.
Aşteptând ceasul de apoi, roman, cu o prefaţă de Gabriel Liiceanu, ediţie îngrijită şi notă introductivă de Monica Pillat, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2010.

Volume de istorie şi critică literară

Romanul de senzaţie în literatura română din a doua jumătate a secolului al XX-lea, Imprimeria Talazul, Bucureşti, 1947.
Mozaic istorico-literar, Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1969; ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1971; ediţia a III-a, Ed. Albatros, Bucureşti, 1998.
Ion Barbu, micromonografie, Ed. Tineretului, Bucureşti, 1969; ediţia a II-a, definitivă, revăzută şi adăugită, Ed. Minerva, Bucureşti, 1982.
Dostoievski în conştiinţa literară românească, eseu, cu o postfaţă de Alexandru Paleologu, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1976.
Itinerarii istorico-literare, ediţie alcătuită, prefaţată şi bibliografie de George Muntean, Ed. Minerva, Bucureşti, 1978.

Lucrări de istorie literară în volume colective

Nuvelistica lui Al. Brătescu-Voineşti în perspectiva timpului său, în volumul colectiv *Studii de istorie a literaturii române*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1968.

Dicţionar de termeni literari, Ed. Academiei, Bucureşti, 1976.

Addenda. Referate de Dinu Pillat în vol. *Romantismul în literatura română*, cercetare bibliografică, lucrare elaborată în cadrul Serviciului bibliografic de dr. Henri Zalis, Bucureşti.

Recenzii, cronici şi studii literare în periodice

„Evoluţia nuvelei în literatura română“ (semnat Dinu I. Pillat, cl. IV. B), *Vlăstarul*, an XII, nr. 4, 6–7, 1936.

„Ionel Teodoreanu şi vârsta tânără“, *Vlăstarul*, an XIII, nr. 4, 1937.

„Însemnări. Rânduri târzii pentru *Moş Creangă*; *Cultură şi literatură* de G. Ibrăileanu“, *Vlăstarul*, an XIII, nr. 7–8, 1937.

„Puncte de reper în romanul românesc de astăzi“, *Vlăstarul*, an XIV, nr. 3–4, 1937.

„Nuvelistica lui Ionel Teodoreanu“, *Universul literar*, an XLVII, nr. 20, 2 iulie 1938.

„*Fundacul Varlaamului*, roman de Ionel Teodoreanu“, *Vlăstarul*, an XV, nr. 2, 1938 (cronică literară).

„*Lumina tristă* de Traian Lalescu“, *Vlăstarul*, an XV, nr. 6, 1939 (cronică literară).

„*Prăvale baba*, roman de Ionel Teodoreanu“, *Vlăstarul*, an XV, nr. 6, 1939 (cronică literară).

„Conferinţa d-lui Ionel Teodoreanu“, *Vlăstarul*, an XVI, nr. 5–6, februarie-martie 1940.

„*Amândoi*, roman de Liviu Rebreanu“, *Vlăstarul*, an XVI, nr. 5–6, februarie-martie 1940 (cronică literară).

„Vasile Alecsandri, *Poezii*“ [ed. II-a de N. Petraşcu], *Preocupări literare*, an V, nr. 5, mai 1940.

„*Tudor Ceaur Alcaz*, roman de Ionel Teodoreanu“, *Preocupări literare*, an V, nr. 11, noiembrie 1940 (cronică literară).

„*Divanul persan* de Mihail Sadoveanu“, *Preocupări literare*, an V, nr. 12, decembrie 1940 (cronică literară), an VI, nr. 1, ianuarie 1941.

„*Ce-a văzut Ilie Pânişoară* de Ionel Teodoreanu“, *Preocupări literare*, an VI, nr. 2, februarie 1941 (cronică literară).

[*Viaţa cea de toate zilele* de Ştefana Velisar], notă, *Albatros*, an I, nr. 2, 25 martie 1941.

[Despre gândirea morală], comentariu al unui articol din *Gândirea* al lui Septimiu Bucur despre *Fraţii Karamazov*, *Albatros*, an I, nr. 2, 25 martie 1941.

[*Cartea omului singur* de Vintilă Horia], notă, *Albatros*, an I, nr. 3–4, 10–25 aprilie 1941.

[*Evoluţia stilistică a prozei române*, curs al lui Tudor Vianu], notă, *Albatros*, an I, nr. 3–4, 10–25 aprilie 1941.

[*Viori de seară* de Ion Stănciulescu-Mehedinţi], notă, *Albatros*, an I, nr. 3–4, 10–25 aprilie 1941.

[*Mireasa lumii* de Constantin Stelian], notă, *Albatros*, an I, nr. 5–6, 10–25 mai 1941.

[Premiul naţional de poezie decernat lui V. Voiculescu], notă, *Albatros*, an I, nr. 7, 15 iunie 1941.

[*Cloşca cu pui* de Ştefana Velisar], notă, *Albatros*, an I, nr. 7, 15 iunie 1941.

„Întoarcerea în timp“, *Universul literar*, nr. 1, 3 ian. 1942, p. 3.

„Pe marginea unei poezii a lui Bacovia“, *Preocupări literare*, an VII, nr. 11, noiembrie 1942.

„Note despre romanul modern“, *Revista Fundaţiilor Regale*, an X, nr. 4, aprilie 1943.
„Ultimul roman al d-lui Cezar Petrescu“, *Preocupări literare*, an II, nr. 4–5, aprilie–mai 1943.
„Mihai D. Ralea: *Înţelesuri*“, *Kalende*, an II, nr. 6–7, iunie–iulie 1943.
„Un poet veritabil (Ion Caraion)“, *Democraţia*, an I, nr. 1, 8 octombrie 1944.
„Romanul românesc şi influenţa rusească“, *Democraţia*, an I, nr. 2, 15 octombrie 1944.
„Romanul balzacian în literatura română“, *Jurnalul literar* (serie nouă), nr. 2, 1947.
„Fizionomia morală şi estetică a lui G. Topârceanu“, *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, an VI, nr. 3–4, 1957.
„Esenin la noi“, *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, an VII, nr. 1–2, 1958.
„G. Călinescu“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 12, 18 martie 1965.
„Ion Pillat în intimidate“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 17, 22 aprilie 1965.
„Lucian Blaga“ (sinteză biografică), *Gazeta literară*, an XIII, nr. 20, 13 mai 1965.
„Perspective asupra simbolismului“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 41, 7 octombrie 1965.
„G. Călinescu (Profesorul)“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XIII, nr. 3–4 iulie–decembrie 1965. „The Professor (G. Călinescu)“, *Romanian Review*, an XX, nr. 2, aprilie–iunie 1966.
„G. Călinescu şi ideea de roman“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 4, 27 ianuarie 1966.
„André Malraux, *Condiţia umană*“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 8, 24 februarie 1966.
„Epoca de formaţiune a lui Ion Pillat“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 12, 24 mai 1966.
„Ionel Teodoreanu reconstituit biografic“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 26, 30 iunie 1966.
„Etapele vieţii şi ale ideaţiei lui Ion Barbu“, *Gazeta literară*, an XIII, nr. 40 şi 41, 6 şi 13 octombrie 1966.
„Neoromanticul Emil Botta“, *Contemporanul*, an XX, nr. 22, 3 iunie 1966.
„Ovid Densuşianu“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XIV, nr. 3, 1966.
„Destinul lui Esenin“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XIV, nr. 4, 1966.
„Tendinţe în romanul francez postproustian“, *Viaţa Românească*, an XIX, nr. 10, octombrie 1966.
„Un mare povestitor: V. Voiculescu“, *Contemporanul*, an XXI, nr. 10, 10 martie 1967.
„Evenimentul literar al *Medelenilor*“, *Contemporanul*, an XXI, nr. 10, 10 martie 1967.
„Dezbateri româneşti asupra romanului (de la G. Ibrăileanu la G. Călinescu)“, *Viaţa Românească*, an XX, nr. 5, mai 1967.
„Valeriu Ciobanu (1917–1966)“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XV, nr. 2, aprilie–iunie 1967.
„Emil Botta. Scriitori români în perspectiva universală“, *Secolul 20*, nr. 3, martie 1968.
„Debuturile moderniste ale lui Geo Bogza“, *Viaţa Românească*, an XXI, nr. 4, aprilie 1968.
„Marin Sorescu“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XVI, nr. 2, aprilie–iunie 1968.
„Cum se deschide la noi gustul pentru romanul senzaţional“, *Secolul 20*, nr. 7, 1968.
„M. Blecher“, *Viaţa Românească*, an XXI, nr. 9, septembrie 1968.
„Evoluţia poeziei lui Ion Barbu“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XVI, nr. 3, iulie–septembrie 1968.
„Proza română dintre cele două războaie mondiale“, *Luceafărul*, an XI, nr. 44, 2 noiembrie 1968.
„Conceptul modernist de poezie“, *Luceafărul*, an XII, nr. 11, 15 martie 1969.
„Cornelia Ştefănescu, *Mihail Sebastian*“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XVIII, nr. 1, ianuarie–martie 1969.
„Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română dintre cele două războaie mondiale*“,

Romanian Review, an XXIII, nr. 1, ianuarie–martie 1969.

„Spiritul de avangardă în teoretizarea prozei“, *Luceafărul*, an XII, nr. 20, 17 mai 1969.

„La aniversarea Institutului de istorie şi teorie literară G. Călinescu“, *Ateneu*, an VI, nr. 6, iunie 1969.

„Literatura anilor XXV“ (anchetă), *Luceafărul*, an XII, nr. 20, 19 iulie 1969.

„Adevărul ultim al poeziei în accepţiunea lui Tudor Arghezi, Ion Barbu şi Lucian Blaga“, *Viaţa Românească*, an XXII, nr. 9, septembrie 1969.

„George Călinescu. Amintiri, *Cutezătorii*, an IV, nr. 11, 12 martie 1970.

„V. Voiculescu la epoca genezei *Povestirilor*“, *România literară*, an III, nr. 15, 9 aprilie 1970.

„Lucian Blaga. Sinteză biografică“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XIX, nr. 3, iulie–septembrie 1970.

„Ionel Teodoreanu, *La porţile nopţii*, *Poeme*“, *Viaţa Românească*, an XXIII, nr. 10, octombrie 1970.

„George Muntean, *Cercetări literare*“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XX, nr. 2, aprilie–iunie 1971.

„Un hierofant al poeziei: Vladimir Streinu“, *România literară*, an IV, nr. 38, 1971.

„Exegeze dostoievskiene“, *Luceafărul*, an XV, nr. 7, 12 februarie 1972.

„Un eveniment în domeniul istoriografiei noastre literare – Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale* (ediţie revăzută)“, *Steaua*, an XXIII, nr. 7, aprilie 1972.

„Din tinereţea de boem dionisiac a lui Ion Barbu, *Luceafărul*, an XIV, nr. 8, 19 februarie 1972.

„Vladimir Streinu, *Ritm imanent*“, *România literară*, an V, nr. 24, 8 iunie 1972.

„S. Damian: *G. Călinescu romancier*“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXI, nr. 2, aprilie–iunie 1972.

„Dostoievski în conştiinţa literară românească“, *Steaua*, an XXIII, nr. 14, iulie 1972. *Dostoevsky in the Romanian Literary Consciousness*, fragment din lucrarea cu acelaşi titlu, în englezeşte de Monica Pillat, cu o notă de George Muntean. *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXV, nr. 2, aprilie–iunie 1976.

„Ion Barbu. Brief Portrait. Comments“, *Romanian Review*, an XXVI, nr. 3, iulie–septembrie 1972.

„B. Fundoianu şi cazul Dostoievski“, *Luceafărul*, an XV, nr. 46, 11 noiembrie 1972.

„Un gen cu tradiţii ilustre“, *Luceafărul*, an XVI, nr. 7, 17 februarie 1973.

„G. Călinescu. Posteritatea criticului“, *Luceafărul*, an XVI, nr. 10, 10 martie 1973.

Dicţionar de critică literară (articole din lucrarea cu titlul *Dicţionar de termeni literari*, iniţiată de Institutul de istorie şi teorie literară G. Călinescu), *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXII, nr. 1, ianuarie–martie şi nr. 4, octombrie–decembrie 1973.

„Ironie şi lirism“, *Luceafărul*, an XVI, nr. 37, 15 septembrie 1973.

„Descoperirea lui Dostoievski“, *Luceafărul*, an XVII, nr. 5, 2 februarie 1974.

„Ipostaze ale balcanismului literar în povestirea contemporană“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXIII, nr. 3, iulie–septembrie 1974.

„Carmen Maria Mecu. Debut“, *Luceafărul*, an XVII, nr. 42, 19 octombrie 1974.

„Al. Philippide – Schiţă bibliografică“, *Revista de istorie şi teorie literară*, an XXI, nr. 2, aprilie–iunie 1975.

„Epoca de formaţiune a lui Mircea Eliade“, cu o notă de George Muntean, *Ramuri*, nr. 9 (231), 15 septembrie 1983.

Pagini de corespondenţă

În reviste

Scrisori către Monica Pillat [din 1964], *Revista de istorie şi teorie literară*, XLI, nr. 3–4, iulie–decembrie 1993.

Scrisori din tinereţe [către Nelli Filipescu, devenită soţia sa, în dec. 1944], *Revista de istorie şi teorie literară*, XLIII, nr. 3–4, iulie–decembrie 1995.

„Dinu Pillat: Documente inedite (1947–1957)“ *Aş vrea atât de mult să ştiţi ce se petrece aici*. Scrisori către Pia Fărcăşanu *(*ulterior căs. Edwards), prezentate de Monica Pillat, cu note explicative de Cornelia Pillat, în rev. *22*, nr. 50, 2001.

Scrisoare către Marin Bucur din 4 apr. 1966, Bucureşti, prezentată şi reprodusă de N. Scurtu în rubrica „Restituiri/Întregiri la bibliografia lui Dinu Pillat“, *România literară*, nr. 14, 23 aprilie 2010.

2 Scrisori către Dumitru Micu din 25 iulie 1972, Bucureşti, şi respectiv din *16 mai 1975, Bucureşti*, reproduse şi prezentate de N. Scurtu în rubrica „Restituiri/Însemnări despre epistolograful Dinu Pillat“, *România literară*, nr. 37, 2010.

Scrisoare către Cezar Petrescu din 3 iunie 1944, Stefăneşti-Muscel,

Scrisoare către Marin Bucur din 21 februarie 1966,

Scrisoare către Nichifor Crainic din 15 decembrie 1971, reproduse şi prezentate de N. Scurtu în rubrica „Restituiri/Câteva noi ştiri despre Dinu Pillat“, *România literară*, nr. 43, 12 noiembrie 2010.

În volume

G. Călinescu şi contemporanii (Corespondenţă primită), ediţie îngrijită de N. Mecu, Ed. Minerva, Bucureşti, 1987, vol. 2, p. 259–269.

Biruinţa unei iubiri, Dinu şi Nelli Pillat, Pagini de corespondenţă, cuvânt înainte de H.-R. Patapievici, ediţie îngrijită de Monica Pillat, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008.

Sufletul nu cunoaşte distanţele. Pagini din corespondenţa Piei Pillat cu familia Pillat, ediţie de Monica Pillat, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2009.

Antologii

Ion Pillat, *Poezii*, antologie şi tabel cronologic de Dinu Pillat. 2 vol., Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1967 (colecţia Biblioteca pentru toţi).

M. Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată. Inimi cicatrizare*, antologie şi prefaţă de Dinu Pillat, Ed. Minerva, Bucureşti 1970.

Ştefan Neniţescu, *Ani*, antologie de versuri, cu o fişă bibliografică de Dinu Pillat, Ed. Minerva, Bucureşti, 1973.

Ionel Teodoreanu, *Pagini cu copii şi adolescenţi*, antologie şi prefaţă de Dinu Pillat, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1973.

Ion Barbu, *Joc secund*, în limba franceză de Yvonne Stratt, cu o prefaţă de Dinu Pillat, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1973.

O constelaţie a poeziei române moderne, antologie, prefaţă, note bibliografice şi selecţie de texte critice de Dinu Pillat, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1974.

Exerciţii de supravieţuire – Rainer Maria Rilke în versiunea inedită a lui Dinu Pillat, Ed.

Litera, Bucureşti, 1993.

G. Călinescu în conştiinţa literară a contemporanilor, antologie şi notă asupra ediţiei de Dinu Pillat, prefaţă, întregiri şi revizie generală de George Muntean, Ed. Albatros, Bucureşti, 1999.

Ediţii îngrijite

Ion Barbu, *Pagini de proză*, ediţie, studiu introductiv şi note de Dinu Pillat, Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1968.

Valeriu Ciobanu, *Fiul lunii*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Dinu Pillat, Ed. pentru Literatură, Bucureşti, 1969.

Ion Barbu, *Versuri şi proză*, ediţie îngrijită, prefaţă şi tabel cronologic de Dinu Pillat, Ed. Minerva, Bucureşti, 1970 (colecţia Biblioteca pentru toţi).

Emisiuni radio

Ion Pillat, emisiunea radio „Prietenii mei scriitori“, 17 august 1967.

G. Călinescu, cu emisiunea radio „Prietenii mei scriitorii“, 3 noiembrie 1967.

Teoreticieni români ai romanului, emisiunea radio „Amfiteatru literar“, 29 iulie; 19 august 1968 şi 20 august 1969.

Emil Botta, „Trântorul“, emisiunea radio „Biblioteca de literatură română“, 1 octombrie 1968.

V. Voiculescu, emisiunea radio „Amfiteatru literar“, 23 ianuarie 1969.

Lucian Blaga despre poezie, emisiunea radio „Matineu literar“, 7 februarie 1969.

Medalion G. Călinescu, emisiunea radio „Revista literară radio“, 6 aprilie 1969.

Fişe de teorie literară: ideaţia literară a lui Ion Vinea, emisiunea radio „Amfiteatru literar“, 15 aprilie 1969.

În jurul poeziei lui Lucian Blaga, emisiunea radio „Saeculum“, 30 ianuarie 1970.

Scriitori români în perspectiva universală: Ion Barbu, emisiunea radio „Dicţionar de literatură universală“, 12 februarie 1970.

Medalion Ion Pillat, emisiunea radio „Saeculum“, 20 martie 1970.

Arte poetice: poetica simbolistă, emisiunea radio „Dicţionar de literatură universală“, 2 aprilie 1970.

Medalion Lucian Blaga, emisiunea radio „Saeculum“, 8 mai 1970.

Ion Barbu, de Tudor Vianu (note de lectură), emisiunea radio „Viaţa cărţilor“, 25 noiembrie 1970.

Al. Săndulescu. Literatura epistolară, emisiunea radio „Viaţa cărţilor“, 2 februarie 1973.